

**Pamirštas
SSRS karo nusikaltimas**

Rainiai 1941 06 24-25

**Pamirštas
SSRS
karo nusikaltimas**

Rainiai 1941 06 24-25

Antras papildytas leidimas

Vilnius 2007

UDK 947.45.081

Pa-164

Sudarė ir parengė:

Agnė Šiušaitė

Jonas Urbanavičius

Vytautas Landsbergis

***Knyga buvo išleista 2006 m. Rainių
žudynių 65-osioms metinėms paminėti.***

***Naujas leidimas turi papildomai
atsiradusios medžiagos.***

ISBN 978-9955-568-48-3

TURINYS

PRATARMĖ IR ĮVADAS

Žinokime ir atsiminkime (V.Landsbergis)	9
Rainių tragedija (A.Anušauskas).....	11
Pastaba pakartotinam leidimui (V.Landsbergis)	15

NUSIKALTIMAS. KALTININKAI. LIUDININKAI

Žinios spaudoje 1941 - 1942 m.	19
---	----

Pirmieji tyrimai

Kur ir kaip bolševikai žudė ir kankino lietuvius (A. Merkelis).....	27
Apie NKVD tardymo metodus (A.Vilainis).....	34
Bolševikų Lietuvoje įvykdytos žudynės (J.Arminas)....	38
Raudonojo teroro parodoj.....	67
Žemaičių kankinių tragedija 1941 06 24 (Pr. Žemaitis).....	74

Kaltininkai

D.Rociaus paaiškinimas A. Sniečkui: Telšių ir Kretingos kontrrevoliucionieriai fašistai ir jų siekimai.....	82
P.Raslano paaiškinimai apie Rainių įvykius.....	92

Liudininkai

Prano Juciaus liudijimas.....	105
Leono Vilučio liudijimas.....	106
Juozo Turskio liudijimas.....	107
Vaclovo Rubino liudijimas.....	109
Jono Šapalo liudijimas.....	112
Zigmanto Kazlauskio liudijimas.....	116
Bronislavo Vizgaudo liudijimas.....	120
Kazio Sudario liudijimas	122

Juozo Bazaro liudijimas	124
Grėsmė Simučiui (Atviras laiškas Lietuvos kunigams ir klierikams).....	126

Apie N.Dušanskį

N. Dušanskio liudijimas.....	141
1988m. gruodžio 9 d. akistatos tarp Mečislovo Taurinsko ir Nachmano Dušanskio protokolas.....	144
Išvada dėl N.Dušanskio laikino išvykimo į užsienį...	145
Komisijos Sovietų Sąjungos KGB veiklai Lietuvoje ištirti raštas LR Generalinei prokuratūrai.....	148

Apie P.Raslaną

Charakteristika būsimam kolaborantui	149
Autobiografija.....	150
Petro Raslano apdovanojimai.....	158
Darbo stažas.....	160
Nusipelnęs teisininkas.....	162
Raštas LKP Centro komitetui.....	164
Garbės vardo suteikimas.....	165
Pagiriamasis žodis	166
Iš sovietinių enciklopedijų.....	168

TEISINIAI VEIKSMAI 1988 - 2001 M.

LSSR Vyriausybinių komisijų 1941 m. ir kitų įvykių aplinkybės tirti

Komisijos dokumentai Ypatingojo archyvo fonduose (A.Šiušaitė).....	173
--	-----

Komisijos sudarymas ir veiklos pėdsakai

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Rezoliucija Nr.18 ...	175
LSSR prokuroras - LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkui	176
LKP CK, LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo ir LSSR Ministrų Tarybos nutarimas sudaryti komisiją 1941 metų bei kitų įvykių aplinkybės ištirti	177

Vyriausybinės komisijos 1941 metų kai kurių įvykių aplinkybėms ištirti posėdžio protokolas Nr. 5.....	179
Komisijos gauti parodymai (1988 - 1989).....	181
Komisijos narių pasisakymai	
Rainių įvykiai tiriami (Č.Sabanskis).....	190
Vyriausybinės komisijos nario J. Prapiesčio pasisakymas LTSR AT XI šaukimo 14 sesijoje 1989 11 04	192
Vyriausybinės komisijos nario S.D. Umbraso pasisakymas LTSR AT XI šaukimo 17 sesijoje 1990 02 14	196
LSSR prokuratūra ir generalinė prokuratūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje	
Nutarimas iškelti baudžiamąją bylą.....	198
Apie baudžiamąjį tyrimą.....	199
LR Generalinės prokuratūros pavedimas Valstybės saugumo departamentui.....	204
Valstybės saugumo departamento raštas LR Generalinei prokuratūrai.....	205
Informacija apie bylos eigą 1988 - 1999 m.....	206
Kaltinamoji išvada.....	220
Teismo nuosprendis	232
PRIEDAI	
1988 - 1994 m. publikacijos	
Rainiai prabyla (Stasys Kašauskas)	251
Tekejo saulė ne visiems (Aloyzas Pintveris).....	255
Rainių prisiminimas (Stasys Kašauskas).....	260
Rainių byla - teisme, Raslanas - Rusijoje (Birutė Garbaravičienė).....	275

Teisės aktai 1991 - 1998 (ištraukos)

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pareiškimas demokratinėms šalims parlamentams.....	278
Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą.....	279
Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija „Dėl okupacijų laikotarpio masinių represijų, genocido ir kitų nusikaltimų žmonijai ir žmoniškumui bei karo nusikaltimų tyrimo“.....	280
Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo aštuonioliktojo skirsnio /.../ įstatymas.....	282
Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“.....	285

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko pareiškimas

„Dėl P. Raslano bylos ir kitų teisinės sistemos nesklaidumų“.....	286
--	-----

Susirašinėjimas bylos reikalu	288
--	-----

Pavėlavusi amžiaus byla (Artūras Jančys).....	308
--	-----

Eiga ir pastabos (J. Urbanavičius, V. Landsbergis).....	320
--	-----

Pamirštas SSRS karo nusikaltimas (Amy E. Smith).....	335
---	-----

Pamirštas SSRS karo nusikaltimas. Rainiai.

1941 06 24-25 (Ona Voverienė)	336
--	-----

Po 65 metų (S. A. Monkevičius).....	339
--	-----

DAR NE PASKUTINIS ŽODIS (V. Landsbergis)....	363
---	-----

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ	369
--------------------------------	-----

PRATARMĖ IR ĮVADAS

Žinokime ir atsiminkime

Karo nusikaltimams nėra senaties, bet juos ilgainiui paslepia užmarštis. O kartais - tyčinė užmarštis, kai nenorima nieko žinoti, kai apsimetama, kad tų karo nusikaltimų ir nusikaltimų žmoniškumui nė nebūta. Kartais siūloma netyrinėti, užmiršti. Tačiau teisingumas ir atsakomybė prieš tautų ateitį reikalauja viską žinoti ir nepamiršti.

Lietuvą 1939 - 1941 m. laikotarpiu ištiko dvi aneksijos - politinis sudraskymas į vakarinę (Klaipėdos) ir likusią dalį - ir dvi okupacijos: SSRS ir Vokietijos; o 1944 - 1945 grįžo trečioji, vėl sovietų okupacija ir primesta svetima valdžia, kuri užtruko ligi 1990 m. (Rusijos kariuomenė iš Lietuvos galutinai išėjo 1993 m.).

To nelaimių meto pirmasis dešimtmetis buvo ypač baisus. Masiniai civilių gyventojų žudymai rasiniu arba socialiniu („klasiniu“, politiniu) pagrindu ir masiniai trėmimai į okupuojančią rytų šalį buvo baisiausi visų karo nusikaltimų Lietuvoje, ir jie dar toli gražu neištirti. Ypač neištirti, netgi slapstyti, klastoti ir ligi šiol bemaž ignoruoti kai kurie sovietinių okupacinių jėgų nusikaltimai. Vienam jų skirtas šis leidinys.

1941 m. birželį prasidėjus Vokietijos-SSRS karui - po pusantro metų trukusio abiejų agresorių bendradarbiavimo, kai jie 1939 m. pradėjo Antrąją pasaulinį karą - Vokietijos kariuomenė pirmiausiai įžengė į sovietų jau anksčiau okupuotą Lietuvą. Sovietiniai okupantai ir jų talkininkai paniškai bėgo. Paniškai, bet ir kerštingai, nužymėję savo bėgimą tokiais išsigimėliškais sadizmo darbais, kuriuos sunku būtų buvę net įsivaizduoti. Kita vertus, jie kaip tik išreiškia J.Stalino komunistinės teroro imperijos esmę.

Štai mąstymo būdas: jeigu žmonės suimti, tai jie ir kalti, ir negali išvengti bausmės. Jeigu pareigūnas mano, kad paleistieji

arba pabėgę kaliniai gali tapti politiniais valdžios priešais, „valdžia“ jo asmenyje tokius potencialius priešus naikina iš anksto, šaudo be teismo. Tačiau ne vien šaudo... Veiksmus lemia ir neapykanta, kylanti iš savo niekingumo nuojautos gelmių, ir kerštas „kitokiems“ už tai, kad pats esi niekšas.

Apie tai, kas įvyko Lietuvoje 1941 m. birželio 24-25 d. naktį miške prie Rainių kaimelio, netoli Telšių miesto, pasakoja čia sukaupiti dokumentai¹. Tai spaudos pranešimai, teismo medicinos aprašymai ir išvados, liudininkų parodymai, teismo procesas. Po 65 metų vienas žudikų tebėra gyvas ir nenubaustas. Buvęs sovietų slaptųjų tarnybų NKGB ir KGB pareigūnas Petras Raslanas, kadaise išaukštintas ir apdovanotas vadinamosios Lietuvos SSR vadovų, kurie žinojo apie jo dalyvavimą baisiame nusikaltime, šiandien ramiai leidžia gyvenimo pabaigą priglauistas dabartinėje Rusijoje. Lietuvos Respublikos teismas, nesulaukęs Rusijos teisėsaugos pagalbos, teisė P.Raslaną už akių ir už visiškai įrodytą nusikaltimą paskyrė jam kalėjimo iki gyvos galvos bausmę. Pagal esamą Lietuvos-Rusijos teisinės pagalbos sutartį ir tarptautinę praktiką kitur nusikaltęs Rusijos pilietis turėtų patirti baudžiamąjį persekiojimą, o nuteistas - atlikti bausmę šalyje, kurioje gyvena, juolab tarptautiškai reikalaujant. Tačiau tai nėra šalis, kuri baustų savo karo nusikaltėlius. Lietuva tuo įsitikino daugiau negu vieną kartą, deja, ir pati nebuvo ryžtinga bei nuosekli. Vis dėlto tegul būna žinoma nors apie nusikaltimą.

Kaip paprastai sakoma - kad nepasikartotų. Taip sakoma ir tada, kai kartojasi.

Vytautas Landsbergis
Europos Parlamento narys

¹ Taip rašyta leidžiant pirmą šios knygos versiją anglų k. - Žr. *Forgotten Soviet War Crime*. V, 2005. Lietuviška knyga išėjo bemaž kita - žymiai papildyta, o dabar, 2007 m., praturtinta dar keliais tektais.

Rainių tragedija

1940-1941 m. sovietinio teroro, karo nusikaltimų ir nusikaltimų žmoniškumui aukomis Lietuvoje tapo apie 31 tūkst. žmonių, iš jų beveik 20 tūkst. žmonių (12 560 lietuvių, 2 202 žydai, 2 003 lenkai ir t.t.) išvežta į GULAG'o lagerius ir tremtį. Tremtyje ir lageriuose mirė 5 157 tremtiniai ir kaliniai, 595 kalinams vykdytos mirties bausmės, 7 360 žm. likimas iki šiol nežinomas. Kilęs Sovietų Sąjungos-Vokietijos karas sovietiniams okupantams ir juos rėmusiems kolaborantams neleido tęsti lietuvių tautos naikinimo planų. SSRS NKVD ir NKGB (vidaus reikalų ir valstybės saugumo ministerijos) iš karto susirūpino savo nusikaltimų slėpimu, o ypač kalinių ir archyvų išgabenimu, dažniausiai savo bėgimą pridengdami žudynėmis. 1941 m. birželio 22-28 d. sovietai nužudė Lietuvoje beveik 1 tūkst. kalinių ir civilių gyventojų (99 % - lietuviai). Taip baigėsi paskutinė ir pati kraupiausia sovietinės okupacijos savaitė. Išžudę šimtus lietuvių, vieni okupantai užleido vietą kitiems. Pasikeitė teroro ideologija, kryptis ir mastai, bet Lietuvos gyventojai tebebuvo naikinami, šį kartą - pirmiausia žydai ir vis augančiais mastais.

Pirmąją karo dieną SSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidento įsaku pafrontės vietovėse, taigi ir Lietuvoje, buvo paskelbta karo padėtis. Kitu įsaku nustatyta, kad valstybės saugumo ir gynybos funkcijos pereina karinių apygardų, frontų ir armijų karo taryboms. Visos politinių kalinių bylos perduodamos kariniams tribunolams. Jie tuomet dažniausiai pasmerkdamo kalinius aukščiausiajai bausmei - sušaudymui. Tokia buvo oficialioji politika. Iš tikrųjų vietinėms NKVD ir NKGB įstaigoms ir kalinių apsaugos (konvojinės kariuomenės) kariams buvo suteikta visiška laisvė. NKVD ir NKGB darbuotojai sušaudymą laikė kalinių evakavimo būdu. Doku-

mentuose tai vadinama „evakuacija pagal I kategoriją“. 1941 m. birželio 22 d. iš Maskvos buvo gautas kalinių evakuacijos planas: iš 5900 kalinių net 4 tūkst. numatyta išvežti į Vologdos ir Gorkio kalėjimus.

Dar negavęs nurodymų iš Maskvos, Lietuvos SSR NKGB Tardymo skyriaus viršininkas E. Rozauskas kreipėsi į SSRS NKGB liaudies komisaro [ministro] pavaduotoją D. Bykovą ir pasiūlė: „Neturint galimybių evakuoti kalinių iš Kauno kalėjimo Nr. 1, išskirti iš jų pavojingiausius ir prieš atsitraukiant sušaudyti“ (iš 1941 m. rugsėjo 7 d. E. Rozausko rašto LKP (b) (Lietuvos komunistų partijos) CK sekretoriui A. Sniečkui). Tokių kalinių E. Rozausko apskaičiavimu, buvo net 400 (kas penktas kalinys). Bet sparčiai keičiantis fronto padėčiai okupantai ir vietiniai kolaborantai buvo priversti bėgti. Dalį kalinių išsi-vežė ir pakeliui žudė Baltarusijoje. Siekdami užmaskuoti savo nusikaltimus NKVD pareigūnai numatytus nužudyti kalinius savo susirašinėjime vadino: „kilogramais“, „blankais“, „kroviniais“: „[Per] Mogiliovą duotas įsakymas blankų, datuotų birželio 26, atsikratyti vietoje. Keturis šimtus vienetų palikti Červe-nejė, kitus išsiųsti [į] Mogiliovą pastarajam padedant“ (iš Maskvos telegramos Stepanovui - Baltarusijos SSR NKVD Kalėjimų valdybos viršininkui).

Į Rusijos gilumą iki liepos 20 d. buvo nuvežta mažiau negu 25% Lietuvoje kalintų žmonių (1363 kaliniai). Jie buvo pasmerkti lėtai mirčiai nuo alinančio darbo ir bado sovietiniuose lageriuose. Kitų visų kalinių likimas buvo dvejopas: vieni išsi-vadavo ar išvadavo sukilėliai, o kiti buvo išžudyti.

Kaip aiškėja iš dokumentų, pirmiausia buvo numatyta iš-žudyti kalintus „kontrevoliucionierius“. Kalinio statusas - ar jis nuteistas, ar tik tardomas - neturėjo reikšmės. Apie žu-dynes, vykusias Lietuvoje, NKVD dokumentuose yra bene ma-žiausiai žinių.

NKGB liaudies komisaras P Gladkovas savo ataskaitose užsiminė tik apie 15 žmonių sušaudymą Panevėžyje, 4 - Za-

rasuose ir apie 15 mirtininkų iš Kauno kalėjimo sušaudymą evakuacijos metu. Apie Pravieniškių ir Rainių žudynes NKVD ir NKGB dokumentuose nėra nė užuominos. Tik po egzekucijų likę gyvi kaliniai ir nužudytųjų ekshumavimas galėjo paliudyti sovietų NKVD bei NKGB darbuotojų ir vietinių kolaborantų žvėriškumą.

Iš NKGB ir NKVD 1941 m. birželio 22-28 d. vykdytų lietuvių žudynių išsiskiria Telšių kalėjimo politinių kalinių nukankinimo istorija. Tai vienintelės, kuriose ligi šiol neliko nė vieno žudynių liudininko. Paskutinis likęs gyvas žudynių organizatorius ir vykdytojas Petras Raslanas, Lietuvoje jį apkaltinus karo nusikaltimų ir nusikaltimų žmoniškumui vykdymu už akių nuteistas kalėti iki gyvos galvos, nūnai paslėptas gyvena Rusijoje, Maskvos srityje, Balašichos mieste.

Telšių kalėjime iš 162 kalinių buvo 76 NKGB tardyti kaliniai. E. Raslanas, kurį šiuo metu globoja priglaidusi Rusija, teigė: „Aš esu įsitikinęs, jog ten nebuvo nė vieno nekalto“ (iš 1942 m. spalio 7 d. P. Raslano paaiškinimo LKP (b) CK sekretoriui A. Sniečkui Maskvoje). Toks buvo verdiktas. Raudonarmiečiai iš kamerų kalinius vedė į sargybos būstinę. Paskui kalinius vieną ant kito suguldė sunkvežimuose. Jau švintant birželio 25-ajai, mašinos su kaliniais nuvažiavo Luokės link, į Rainių miškelį. Kas vyko toliau, gerai nežinoma. Lietuvoje tai buvo bene vienintelės žudynės, po kurių neliko nė vieno gyvo pasmerktojo. Liudijo tik egzekucijos vykdytojai. D. Rocius teigė: „Sušaudymą vykdė raudonarmiečiai. Iš mūsų ten buvo: NKGB skyriaus viršininkas Raslanas Petras, operatyvinis įgaliotinis Galkinas (Galkin) ir kalėjimo prižiūrėtojas Pocevičius“ (iš 1942 m. spalio 7 d. D. Rociaus paaiškinimo LKP (b) CK sekretoriui A. Sniečkui). Tik birželio 28 d. suradus ir atkasus duobes paaiškėjo, kad visi žmonės buvo kuo žiauriausiai nukankinti. Kai kuriems jų nupjautos ausys, išbadytos akys, beveik pusei (35) sužaloti lyties organai. Dauguma galutinai nužudyta sutriuškinus galvas arba subadžius durtuvais. Tik 10

Advokatas V Petronaitis iš Plungės buvo nužudytas užrišta burna Rainiuose 1941 m. birželio 24 d.

kalinių buvo sušaudyti. Dėl sužalojimų 46 lavonai taip ir nebuvo atpažinti. Rainių miškelyje rasti viso 73 kalinių palaikai. Dar trys mėginę bėgti kaliniai buvo nušauti ir užkasti ties Džiuginėnų kaimu.

Toks buvo baisus sovietų karo nusikaltimas, įvykdytas su šėtonišku žiaurumu.

Dr. A. Anušauskas

Pastaba pakartotinam leidimui

Antram leidimui knyga papildyta keliomis spaudos pozicijomis iš 1941-1989 m. ir dar dviem nemažais vertingais tektais. Jie labai asmeniškai, autentiškai ir svarbūs įvairiais turinio atžvilgiais, kaip daugialypė yra mūsų istorija.

Vieno Rainiuose nužudytųjų sūneliui ši patirtis, atpažįstant nukankintą, sudarkytą tėvą ir girdint visam gyvenimui likusias raudas bei bolševizmo prakeiksmus, lėmė daug ką - vėlesnę jaunuolio ginkluotą kovą prieš grįžusius okupantus, ilgiausius lagerių metus ir vėl pagrindžio veiklą, kad Lietuvoje negestų laisvės dvasia. Ir Kovo 11-oji - tai Nepriklausomybės akto signataras Liudvikas Simutis.

Dokumentas, kurį jis rašė 1984 m., o pagrindžio spauda paskelbė 1985 m., yra kupinas dvasios tvirtybės, o sykiu išmintingo nuoseklumo ir gudraujančios formos, kad lengviau būtų gintis dar viename politiniame teisme. Apie Rainius ten lyg ir nedaug, bet šurpiai autentiška (šioje publikacijoje paryškinta), o apie žmones ir laiką - labai daug, todėl nutarėme paskelbti visą. (žr. p. 126-140) Dabar jau ne pagrindyje.

Ištraukos iš S.A. Monkevičiaus neseniai išleistos atsiminimų knygos - tai gyvas ir vaizdingas amžininko, kelių Rainiuose nužudytųjų mokslo draugo, liudijimas tarsi nė nebūtų prabėgusių 65 metų. Iškyla įsidėmėtų svarbių ir jautrių detalių, daugiau negu kitur vardų ir pavardžių. Net kalėjimo prižiūrėtojo pravardė - „Erké“. O žudynių dalyvių, nusikaltėlių pavardės reikšmingos ir istorinei tiesai, ir teisingumui, kuris nesiribotų nustatęs vien tris pagrindinius kaltininkus ir apklausęs keletą Telsių kalėjimo prižiūrėtojų. Vyr. leitenantai tardytojai Agejevas, Visockis, NKSD skyriaus viršininko pavaduo-

tojas Morozovas, kitas pavaduotojas jaunesnysis leitenantas Kovaliovas, apskrities NKVD viršininkas Lapinskas ir Skyriaus operatyvinis įgaliotinis Liepa, kontržvalgybininkai Čvanovas (Zdanovas?) ir Pašninas, seržantas Galkinas, jaunesnysis leitenantas Sidorovas - štai virtinė ieškotinių, tikrintinių asmenų, jeigu Lietuva kada nors nuosekliau ir nuoširdžiau sieks teisingumo.

Naujos pozicijos iš spaudos teikia daugiau detalių, o visa kita medžiaga - kaip pirmame leidime.

Vytautas Landsbergis

**NUSIKALTIMAI. KALTININKAI.
LIUDININKAI.**

Plungės amatų mokyklos ir Telšių gimnazijos moksleiviai,
kurie buvo nužudyti Rainiuose

Nužudytieji Rainiuose darbininkai

Žinios spaudoje 1941-1942 m.

Š.m. birželio mėn. 28 d. šauliai užtiko Rainių miške prie Luokės vieškelio keturias neseniai sukastas duobes. Atkasus jose rasti 73 lavonai. Pasirodė, kad tai esama Telšių kalėjime kalintų politinių kalinių lavonai, kuriuos komunistai buvo suėmę. Suguldyti eilėmis lavonai darė šiurpų vaizdą: visi taip sužaloti, taip sumušti, kad net sunku juos atpažinti. Teismo medicininę apžiūrėjimą daręs gydytojas pasakoja niekad dar nesą matęs taip sužalotų ir sudaužytų lavonų. Sužalojimai tokie baisūs, kad atrodo, jog juos galėjo išgalvoti kaliniams žudyti tik Rusijos žiaurieji tironai ir komunistai. Tuo reikalu daromas tyrimas.

*„Nepaprastai baisaus žvėriškumo aukos“,
Laisvieji žemaičiai, 1941 07 01, p.2*

...

Mūsų tauta yra pergyvenusi daug skaudžių valandų, bet tokių baisybių, kokias jai teko pergyventi raudonojo teroro dienomis, istorija dar nežino. Prieš raudonojo teroro žiaurumus nublinksta visi žinomi istorijai kankinimai, nes raudonųjų budelių sužvėrėjimui nebuvo ribų. Pagaliau joks žvėris to nepadarys, ką darė sužvėrėjęs, netekęs jokio žmoniško jausmo budelis aziatas¹. Ir nuostabu, su koku sadizmu, su koku iškrypusiu pasigerėjimu buvo kankinami nekalti žmonės, laužomi jų sąnariai, lupama oda, plikoma verdančiu vandeniu, lupinėjami nagai, maigomi lyties organai, badoma įkaitintomis yloimis, deginama elektros srove.

¹ Šis žodis vartotas niekinamąja ir atskyrimo prasme - sovietų okupantai ir budeliai, atseit, ne europiečiai.

Raudonojo teroro siautėjimas Lietuvoje prasidėjo grobstymu į kalėjimą rinktinių mūsų žmonių. Jų gyvenimas kalėjime buvo baisus. Vėliau prasidėjo griovimas mūsų ūkių, visokiais būdais varginimas ir kankinimas mūsų darbuojančių ūkininkų. Vėliau kraštą perėjo siaubo banga, palietusi didesniąją dalį mūsų inteligentijos, tiek vyrus, moteris, tiek vaikus ir kūdikius. Tai be jokios kaltės ir be jokios priežasties grūdimas į gyvulinius vagonus, kuriuose siaubo apimti šimtai žmonių užduso ir mirė be oro ir be vilties... Koks likimas gyvųjų - žinių nėra. Pagaliau karo baisumai ir politiniai kankiniai. Per Lietuvą perėjo žiauriausia karo audra. Tauta pergyveno baisiausią griūvančio bolševizmo siaubą. Raudonieji budeliai, netvarkingai traukdamiesi, žudė nekaltus žmones, šaudė kur tik sutikdami, kankino. Tautos likimas buvo sugyvučiusio aziato rankoj. Lietuva buvo plėšiama. Tas baisias mūsų tautos kančias matė ir atjautė kultūringoji vokiečių kariuomenė¹. Ji visomis išgalėmis ir nuostabia savo karo taktika pasistengė sušvelninti karo baisumus, nenaikino mūsų miestų ir kaimų, jų nebombardavo, nežudė mūsų žmonių, kiek galėdami jiems padėjo ir užjautė. Sunku apsaityti su koku nepaprastu nekantrumu lietuviai laukė savo išsivadavimo valandos ir su kokia meile sutiko atžygiuojančią garbingąją vokiečių kariuomenę, padėjusią jai atgauti laisvę ir nuo savo pečių nuvesti kruviną budelių aziatų vergiją. Skaudžiausiai karas palietė Žemaičių centrą - Telšių apskritį. Didžioji dalis Telšių inteligentijos buvo išvežta, likusieji savo gyvybę ir sveikatą išsaugojo tik per stebuklą, nes buvo numatyti išvežti ar nužudyti.

Telšių kalėjime bolševikai kalino apie 80-90 politinių kalinų. Užėjus karui jų, kaip ir išvežtųjų, likimas pasidarė neaiškus, tačiau niekas negalėjo tikėti, kad jis bus toks nepaprastai

¹ Keli pataikaujami sakiniai čia įrašyti nekreipiant dėmesio į vokiečių okupuotos Lietuvos žydų likimą ir gal nežinant, kad jau pirmąją karo dieną vokiečiai sunaikino visą Abtingos kaimą.

liūdnas. Jau trečią karo dieną, antradienį, birželio 24 d. kalėjimo rajone buvo uždraustas judėjimas. Kalėjimas buvo apstatytas tankais ir kulkosvaidžiais. Iš miesto gyventojai buvo varomi lauk, į pasirodžiusius mieste buvo šaudoma. Tuo metu kalėjime ėjo nepaprasto žiaurumo egzekucija: kalėjimo budedliai žudė politinius kalinius¹. Žudynėse dalyvavo vietos komunistų viršūnės, kalėjimo sargai, GPU agentai ir rusai. Šitų budedlių buvo sudarytas teismas, kur patys teisė ir patys žudė. O kaip žudė? Nemanykit, kad nelaimingi kaliniai buvo šaudomi ar kariaimi. Jie buvo iš lėto badomi štikomis, peiliais, smaigiamis, buvo laužomi kaulai, išsukamos rankos ir kojos, badomos akys, nupjaunami liežuviai, lupama oda, nugaroje išrėžiami diržai, nuplėšiami rankų ir kojų nagai, buvo badoma įkaitintomis ydomis, plikoma verdančiu vandeniu (verdančiais kopūstais), tampomos gyslos, nupjaustomos nosys ir ausys, sumaigomi ir nupjaustomi lyties organai ir įdedami į burnas.

Nužudytieji buvo kraunami į sunkvežimius, nuvežti į Rainių mišką ir suversti į keturias duobes. Matyt, čia buvo atvežti dar gyvi. Prie duobių rastas traktorius, elektros dinamą ir tam tikras stalas, ant kurio nelaimingos aukos buvo deginamos elektros srove. Viso rasta 73 lavonai, kurių daugumos dėl nepaprasto sužalojimo negalima buvo atpažinti.

Šis negirdėto istorijoje žiaurumo įvykis nepaprastai sujaudino visą visuomenę. Nepaprastas pasipiktinimas ir pasibaisėjimas apėmė visus. Verkė moterys, verkė vyrai. Kovose užgrūdinti vokiečių kariai buvo sujaudinti ir nerado žodžių savo pasibaisėjimui išreikšti.

Kai kuriuos kankinius atsiėmė giminės, kiti liepos 1 d. buvo palaidoti Telšių kapinėse bendrojo duobėje.

Ilsekit, mūsų brangūs broliai kankiniai, laisvoj Žemaičių žemėj, jūsų nepaprastos kančios sujaudino mus iki širdies gelmių.

¹ Iš tikrųjų žudė Rainiuose.

Mes, beginkliai, negalėjom išvaduoti jūsų iš raudonųjų budelių kankinimų, bet dabar mes visi kaip vienas stosime kovon su raudonuoju siaubu ir sukursime laisvą ir nepriklausomą Lietuvą, ko siekėte jūs ir už ką jūs mirėte kankinių mirtimi.

*„Mūsų kankiniai“,
Žemaičių žemė, 1941 07 06, Nr.1, p.2*

* * *

Iš Rainių miško į Telšius vieškelio slenka ilga vežimų vartinė. Kiekvienas vežimas išpuoštas žalumynais, kiekviename guli karstas. Tai Telšių apylinkių žemaičiai palydi į amžino poilsio vietą savo kankinius. Iš raudonųjų kraugerių kankinimo vietos visi buvo iškasti, visuomenės pastangomis visiems padaryti karstai ir štai dabar visi palydimi į Telšių katalikų kapus.

O kapuose jau iš vakar dienos eina darbas, kasama bendra duobė, nes nusistatyta kartu kentėjusius kartu ir palaidoti, kad kiekvienas praeivis per amžius prisimintų juos visus čia kartu gulinčius - buvusio mūsų tėvynėje neišmatuojamojo žvėriškumo auką.

1941 m. liepos 1 d. antradienis, eilinė darbo diena. Tačiau Telšių miestas atrodo ir jaučiasi labai nepaprastai. Jau nuo išsivadavimo valandos kabančios tautinės trispalvės vėliavos perrištos juodais kaspinais. Visų žmonių veidai liūdni ir rūstūs. Visi rengiasi laidotuvėms, kokių ne tik Telšiai, bet ir visas mūsų kraštas niekadęs nėra matęs ir, Dieve duok, kad niekadės ateity nebematytų.

Gėlės, vainikai, kaspiniai — jų nesuskaitoma daugybė. Žemaitės, žemaičiai pripynė jų tiek, kad užteko apsupti ir kiekvieną karstą atskirai, ir visą vežimais vežamų karstų procesiją bendrai.

Telšių Katedros šventoriuje įrengtas altorius, ruošiamasi gedulingoms pamaldoms. Toks skaičius karstų ir tokia daugybė palydinčių žmonių Katedros viduj juk jokių būdu netilptų. O juk kiekvienas nori iš arti nusilenkti savo brangiems kankiniams, nori ašaromis ir malda su jais dvasiškon vienybėn susijungti.

Prie Katedros šventoriaus vartų vienas paskui kitą privažiuoja vežimai, iš kurių išimami kankinių karstai sustatomi šventoriuje. Iškilmingos gedulo pamaldos, kurias atlaiko prel. Kuodis, išpūdingą pamokslą pasako kun. dr. Olšauskas. Kankinių pagerbti atvyksta ir ką tik iš kelionės grįžęs Telšių Vyskupijos ganytojas - J. E. vysk. Staugaitis.

Po gedulo pamaldų vėl karstai ir minia sujuda. Paskutinė kelionė į amžino poilsio vietą. Prieky eina keletas kunigų, įvairių organizacijų atstovai, mokyklų mokiniai ir t.t. O aplinkui gatvėse žmonių minios. Choras ir orkestras pakaitomis traukia gedulingas melodijas.

Telšių katalikų kapuose prie pat įėjimo iškasta didelė duobė. Atneštieji karstai vienas prie kito sudedami į duobę. Iš viršaus ant karstų nepertraukiamai krenta žemaičių žemės, gėlių puokštės ir gailios ašaros. Prel. Kuodis pasako prie duobės graudų atsisveikinimo žodį ir atlieka religines apeigas. Pasigirsta „Amžiną atilsį“ giedojimas, krenta ant karstų pilamas smėlis iš artimųjų rankų. Bendradarbių, artimųjų, organizacijų, visuomenės ir vietiniai valdžios atstovai pasako prie duobės išpūdingas atsisveikinimo kalbas ir kankinių akivaizdoje prisiekia visomis galiomis ginti Tėvynę, ginti jos atgautąją laisvę. Iš eilės kalba: mok. Daukantas, komend. [antas] mjr. Svilas, aktyvistų vardu policijos vadas lt. Juodikis, visuomenės vardu D. Jurkus, laik. [inosios] valdžios vardu prokuroras Antanėlis ir apskrities viršininkas Ramanauskas. Prie atviro kapo giedamas Tautos Himnas, kurio garsai susilieja su visos minios

nesulaikomomis ašaromis ir kūkčiojimais. Tai buvo iš tikrųjų didelio dvasinio pakilimo momentas, kokį gali išgyventi tauta, paaukojusi ant savo Tėvynės aukuro sunkiausiais gyvenimo metais tauriausiųjų savo sūnų kančias ir gyvybes ir prie jų kapo daranti nepalaužiamą pasiryžimą ateičiai.

Po kiekvienos kalbos aidį tautinės ir religinės giesmės. Visai miniai graudžiai palydint, duobė imama užpilti žeme. Vėl nesuskaitomų gėlių, ašarų, kūkčiojimų lietus - paskutinė atsisakymo valanda.

Telšių kapų angoje išdygo didelis, gėlėmis ir žalumynais apkrautas kapas, toks kapas, kokio nežinojo dar mūsų tautos istorija.

Brangus tautieti lietuvi! Būdamas Telšiuose, aplankysi visada šį kapą. Čia atsiminsi sunkiausius mūsų tautos gyvenimo metus, atsiminsi jos didžiausius kankinius — didvyrius ir pasisemsi jėgų savo darbui, savo valiai ir siekimams sustiprinti.

*„Kankinių laidotuvis“,
Žemaičių žemė, 1941 07 06, Nr.1, p.2*

* * *

Gauta žinių, kad Telšiuose raudonieji nepaprastai žiauriai nukankino 73 politinius kalinius. Jie jau buvo iš kalėjimo išbėgę, bet raudonieji juos vėl sugaudė¹. Kankinimai buvo žvėriški - į gerkles kalė kuolus, burnas perverdavo vielomis, nupjaustydavo ausis, nosis ir t.t. Mieste važinėjo tankai, kad nesigirdėtų žudomųjų riksmo. Šiame žvėriškame darbe dalyvavo vietiniai komunistai.

*„Telšiuose raudonieji nukankino 73 politinius kalinius“,
Į laisvę, 1941 07 10, Nr.15, p.6*

* * *

¹ Netiksli informacija - gandas.

[...]Išbėgdami bolševikai spėjo pačiu žiauriausiu būdu nukankinti Telšių kalėjime buvusius 76 politinius kalinius¹. Nukankintųjų lavonus pavyko rasti užkastus netoli Telšių, Rainių miške. Dėl labai baisaus kankinimo nukankintųjų lavonų daugumo visai nebuvo galima atpažinti, tačiau jų sąrašą kalėjime pavyko rasti. Tai daugiausia Telšių ir Kretingos apskrities ūkininkai, darbininkai, tarnautojai, mokytojai. Visų nukankintųjų lavonai visuomenės rūpesčiu buvo atkasti, sudėti į karstus ir liepos 3 d. iškilmingai palaidoti bendrame kape Telšių katalikų kapuose.

*„Iš Telšių apskrities gyvenimo”,
Į laisvę, 1941 07 26, Nr.29, p.6*

* * *

Visi žemaičiai su didžiausiu liūdesiu ir giliausia užuojauta artimiesiems pirmomis karo mūsų krašte dienomis palydėjo į amžino poilsio vietą bolševikų žiauriai Rainių miške nukankintuosius Telšių politkalinius. Apie jų paskutines gyvenimo dienas Telšių kalėjime kaskart vis daugiau randama davinių. Įdomiu ir vertingu radiniu reikia laikyti vienoje kalėjimo kameroje rastą aliumininį bliūdelį (maisto), kurio šonuose ir dugne (aštriu daiktu) išrėžtas šis kameroje politkalinių testamentas, puikiai vaizduojąs nukankintųjų nuotaikas ir valią pirmomis karo dienomis.²

*„Žemaičių kankinių testamentas”,
Žemaičių žemė, 1941 09 13, Nr.14, p. 1*

* * *

[...] Šiandien ir rytoj žemaičiai ypatingomis gedulo šydu apgaubtomis iškilėmis pagerbia Rainiuose nužudytuosius 73

¹ Iš tiesų Rainių miškelyje buvo rasti 73 kalinių palaikai, kiti 3 - ties Džiuginėnų kaimu (žr. p. 14).

² Tekstą dubenėlyje žr. šios knygos 30 p.

politinius kalinius. Į Telšius iš visų Žemaičių kampų vakar, už vakar plaukė tūkstančiai žmonių. Tai nužudytųjų giminės, jų artimieji, pažįstami ir kiti kaimų bei miestų gyventojai. Šias dvi dienas ne tik žemaičių, bet ir visų lietuvių širdys prisimena tas pereinę metų birželio 24—25 d. tragiškas valandas, kai raudonieji Rainių miškelyje žvėriškiausiai kankino 73 beginklius, ilgus mėnesius kalėjime badavusius žmones.

Telšių politinių kalinių Golgotos kelias iš kalėjimo iki Rainių spaudoje jau ne kartą buvo nušviestas. Jis visiems lietuviams gerai žinomas, tik Rainių miškelio tragedija ir šiandien tebėra paslaptis. Tikėtasi, kad bent iš dalies ją atidengs „Žemaičių žemės“ išleistas specialus šios tragedijos metinėms paminėti leidinys „Žemaičių kankiniai“. Deja, ir iš jo nieko naujo nesužinome, nors paskelbti kelių, bolševikiniais laikais buvusių kalėjimo tarnautojų parodymai. Apie tas kančias, kurias teko iškentėti žudomiesiems, ir apie žudymo metodus bei priemones galima spręsti tik iš teismo medicinos protokolo ištraukų. Lavonai buvo taip baisiai sužaloti, kad iš 73 atkastų lavonų, nužudytųjų tėvai, giminės bei artimieji bičiuliai atpažino tik 28 kankinius. [...]

Bolševikų teroro kančias Rainiuose iškentėjo 23 ūkininkai, 13 tarnautojų, 12 moksleivių, 4 darbininkai, 4 smulkūs prekybininkai, 4 buv. policininkai, 3 pr. mok. mokytojai, 3 amatininkai, 1 studentas, 1 advokatas, 1 notaras, 1 žurnalistas, 1 dvarininkas, o dviejų nužudytųjų profesijos dar nenustatytos.

Nemažesnės žudynės birželio 26 d. bolševikų įvykdytos Pravieniškėse. Čia bolševikai automatiniais šautuvais bei kulkosvaidžių ugnimi sušaudė apie 400 nekaltų žmonių, jų tarpe 21 Pravieniškių, priverčiamųjų darbų stovyklos tarnautoją ir 8 stovyklos moteris - tarnautojas bei tarnautojų žmonas. [...]

*„Raudonųjų teroro aukos: Telšių iškilmų proga“,
Į laisvę, 1942 06 27, Nr. 148, p.3*

Pirmieji tyrimai

Kur ir kaip bolševikai žudė ir kankino lietuvius

A. Merkelis

Bolševikai savo santvarką ir valdžią Lietuvoje rėmė ir stiprino dviem priemonėm - būtent: milžiniška propaganda ir kuo žiauriausiu terorų. Tačiau ir šiomis priemonėmis jie vis dėlto neįstengė savo ideologijai ir santvarkai palenkti lietuvių tautos. Tatai matydami, bolševikai buvo pasirengę visiškai sunaikinti lietuvių tautą. Kad tokiam baisiam žygiui bolševikų buvo tikrai ruošasi, mums įtikinamai rodo jų užsimojimas 1941 m. vasarą lietuvius išvežti į Sovietų Sąjungos gilumą. Pirmuoju transportu birželio mėnesio 14-21 dienomis bolševikai tęsė išvežti tik keliasdešimt tūkstančių lietuvių. Lietuviai į Sovietų Sąjungos gilumą buvo vežami taip žiauriai ir tokiose bjauriose antisanitarinėse sąlygose, jog tas jų vežimas buvo lygus žiaurioms žudynėms.

Blogai organizuotas bolševikų transportas ir 1941 m. birželio 22 dienos rytą prasidėjęs karas bolševikams sutrukdė toliau lietuvius vežti į SSSR gilumą. Smarkiai vokiečių armijos spaudžiami bolševikai galvotrūkčiais buvo priversti iš Lietuvos bėgti. Tačiau ir bebėgdami bolševikai žiauriai keršijo niekuo nekaltiems lietuviams; jie, kur begalėdami, kankino ir žudė lietuvius. Norėdami greičiau atsipalaiduoti nuo bolševikų spaudos ir apsisaugoti nuo žudynių, lietuviai organizavo kovai su bolševikais partizanų būrius. Partizanai daug padėjo lietuviams apsisaugoti nuo bolševikų skerdynių. Tačiau besitraukdami iš Lietuvos bolševikai, palyginti dar daug kur suspėjo nukankinti ir nužudyti lietuvių. Daugiausia nuo galvotrūkčiais bėgančių bolševikų nukentėjo politiniai kaliniai.

Plačiu mastu lietuvius bolševikai pradėjo suiminėti 1940 m. liepos mėnesį iš 11 dienos į 12 naktį. Tą naktį pagal Valstybės Saugumo Departamento direktoriaus A. Sniečkaus 1940.VII.7. patvirtintą planą - [tai] „Priešvalstybinių partijų“: tautininkų, voldemarininkų, liaudininkų, krikščionių demokratų, jaunalietuvių, trockistų, socialdemokratų, eserų, šaulių ir kt. vadovaujančio sąstato likvidacijos paruošiamųjų darbų ir operatyvinės likvidacijos planas - buvo suimta keli tūkstančiai lietuvių veikėjų. Per visą bolševikų Lietuvoje šeimininkavimo laiką lietuvių areštai buvo kasdieninis reiškinys. Tad nenuostabu, kad visi kalėjimai ir koncentracijos stovyklos buvo prikimštos lietuvių politinių kalinių. Kiekvienoje kameroje buvo kalinama kelisysk daugiau kalinių, negu kad normaliai jų ten galėtų tilpti. Lietuviai politiniai kaliniai kalėjimuose buvo laikomi bjauriose antisanitarinėse sąlygose ir per tardymus žiauriai kankinami. Daug lietuvių politinių kalinių per tardymus bekankinant buvo nužudoma. Tokie naktimis kuo slapčiausiai būdavo palaidojami.

Kuo gi lietuviai politiniai kaliniai buvo kaltinami? Kone visi bolševikų kaltintieji lietuviai politiniai kaliniai buvo kaltinami RTFSR Baudžiamojo Kodekso 58 ir 59 straipsniais, kuriuose kalbama apie valstybinius nusikaltimus. To Kodekso 58 straipsnis, kuriuo bolševikų buvo kaltinamas beveik kiekvienas lietuvis politinis kalinys, yra skiriamas kontrrevoliuciniams nusikaltimams.

58¹ straipsniu kontrrevoliuciniu pripažįstamas kiekvienas veiksmas nukreiptas į darbininkų bei valstiečių tarybą [=as] ir jų pagal TSR Sąjungos Konstituciją, sąjunginių respublikų konstitucijas išrinktų TSR Sąjungos sąjunginių ir autonominių respublikų darbininkų bei valstiečių vyriausybių valdžios nuvertimą, pakirtimą ar nusilpninimą; arba nukreiptas į TSR Sąjungos išorinio saugumo ir pagrindinių ūkinių, politinių ir

nacionalinių proletarinės revoliucijos laimėjimų pakirtimą ar nusilpninimą.

Dėl visų darbo žmonių interesų tarptautinio solidarumo tokie pat veiksmai pripažįstami kontrrevoliuciniais ir tada, kai jie nukreipti prieš bet kurią kitą darbo žmonių valstybę, nors ir nesančią TSR Sąjungos sudėtyje.

Kontrrevoliuciniu nusikaltimu laikomas ir tėvynės išdavimas, t.y., TSR Sąjungos piliečių veiksmai, kuriais kenkiama TSR Sąjungos karinei galiai, jos valstybinei nepriklausomybei ar jos teritorijos neliečiamybei, kaip antai: šnipinėjimas, karinės ar valstybinės paslapties išdavimas, perėjimas į priešo pusę, pabėgimas ar perskridimas į užsienį, baudžiami aukščiausia baudžiamąja priemone - sušaudymu su viso turto konfiskavimu, o lengvinančių aplinkybių atveju - laisvės atėmimu dešimčiai metų su viso turto konfiskavimu.

RTFSR Baudžiamojo Kodekso 59 straipsnis nustato nusikaltimus valdymo tvarkai, itin pavojingus TSR Sąjungai. Tuo straipsniu nusikaltimu valdymo tvarkai pripažįstamas kiekvienas veiksmas, kuris, nebūdamas tiesiogiai nukreiptas į Tarybų valdžios ir Darbininkų bei Valstiečių vyriausybės nuvertimą, vis dėlto sutrikdo taisyklingą valdymo ar liaudies ūkio organų veiklą ir yra susijęs su pasipriešinimu valdžios organams ir kliudymu jų darbui, su neklusnumu įstatymams ar su kitais veiksmais, sukeliančiais valdžios galios ir autoriteto nusilpninimą. [...]

Pačiomis žiauriausiomis priemonėmis bebėgančių bolševikų [...] buvo nukankinti Telšių kalėjimo lietuviai politiniai kaliniai. Pirmieji lietuviai politiniai kaliniai į Telšių kalėjimą pateko 1940 metais liepos 12 dieną per pirmąjį masinį lietuvių areštą, o paskutiniai tik 1941 metais birželio 8 dieną, t. y., vos porą savaitių prieš vokiečių-sovietų karą. Kalėjime jie visą laiką buvo tardomi ir įvairiais būdais terorizuojami. Yra pagrindo

manyti, kad kalėjime jie taip pat buvo ir žiauriai kankinami, nes apie tatai liudija kalėjime rasti dveji kruvinai marškiniai.

[...]

Bliūdelio dugne¹ yra šis įrašas: „Telšių kalėjime 10-tos kameros 1941-VI-23. politk.: 1. Antanavičius Juozas, 2. Baltramiejūnas Albinas, 3. Baltrimaitis Kazys, 4. Bučius Kostantas, 5. Gaudutis Augustinas (išbrauktas), 6. Jagminas Adolfas, 17. Katkus Kazys, 8. Kisevičius Karolis, 9. Kvedaras Juozas, 10. Lileikis Vytautas, 11. Puškorius Kazys, 12. Rakas Adomas, 13. Rudokas Andrius 1941.VI.23, Telšiai“.

Bliūdelio pakraščiuose - sienelėse įrašyti šie žodžiai: [...] „Šiandieną, 1941 m. birželio mėn. 23 d. nušvito mūsų veidai, širdys ugnimi suliepsnojo, pamačius vokiečių bombonešius, sprogdinant Telšių bolševikų karinius objektus. [...] Šiandieną, 1941 m. VI. 24 d., gražus saulėtas rytas; pro plieno lango grotus matosi spindintis mėlynas Masčio ežeras. Mes pakeltom nuotaikom laukiame bolševikų žlugimo galo“. [...]

Prasidėjus karui, telšiečiai darė žygių išlaisvinti politinius kalinius. Kai kurie kalėjimo prižiūrėtojai buvo sutikę tatai padaryti, tačiau kalėjimo prižiūrėtojas [A].Vaitkus, prieštaraudamas tam, politinius kalinius išdavė ir paskubino jų

Dubenėlis su politinių kalinių pavardėmis.

¹ Indas buvo rastas lentynoje, vienoje iš Telšių kalėjimo kamerų.

nukankinimą. Enkavedistai, matyt, sužinoję, kad daroma žygių išleisti politinius kalinius, tuojau apsupo kalėjimą, prie jo abiejų gatvės pusių išstatė tankus, kulkosvaidžius ir ginkluotus raudonarmiečius ir nieko iš pašalinių žmonių neleido vaikščioti kalėjimo link. Kalėjimo priežiūrėtojai daug kalinių uždarė karceryje, iš ten jie tebuvo paleisti tik kitą dieną. Kriminaliniai kaliniai, likę be priežiūros, išlakstė.

Iš kamerų politiniai kaliniai buvo vedami į tardymo kambarį. Čia jiems budeliai įsakydavo ramiai stovėti ir tarti raidę a. Tuo pat metu viršum ramiai stovinčio galvos buvo laikoma ilga medžiagos juostelė, kuri, tariant raidę a, staiga buvo įpjaunama į išžiotą burną. Po to apatinė burnos žiauna buvo pritraukiama prie kaklo, ir taip kankinamasis pažabojamas, kad nerėktų. Taip pažaboti ir užpakalyje surištomis rankomis kankinamieji, lyg kokie maišai, buvo metami pagal komandą „r a z, d v a“ į sunkvežimius ir vežami į Rainių miškelį. [...]

Geležinė plytelė vandeniui virinti (viršutinė nuotrauka), elektros dinamo skirstomoji lenta (vidurinė nuotrauka) ir motoras triukšmui kelti (apatinė nuotrauka) buvo bolševikų panaudoti 1941 m. birželio 24-25 d. Rainiuose.

Kaip kalėjimas, taip ir Rainių miškelis kankinimo metu buvo stropiai saugomas. Raudonarmiečių sargybos buvo išstatytos ne tik prie pačios kankinimo vietos, bet ir prie visų artimesnių kelių ir takų, kuriais kankinimo metu niekam iš pašalinių žmonių nebuvo leidžiama vaikščioti. Kad nebūtų girdėti kankinamųjų šauksmo ir dejavimo, buvo dūžginami automašinių motorai. Nors ir labai stropiai buvo saugoma kankinimo vieta, o prie suraišiotų ir pažabotų kankinių buvo daug čekistų bei raudonarmiečių ir kankiniams nebuvo jokios vilties gyviems pasprukti, tačiau pamatę, kokios pragariškos kančios jų laukia, jie vis dėlto bandė bėgti, ir du lavonai buvo rasti nušauti maždaug už 500 - 600 metrų nuo kankinimo vietos, artimiausiame vieno gyventojų darže - bulvėse ir rugiuose.

Kokias pragariškas, tiesiog ne[i]tikėtinas kančias išken-tėjo Telšių kalėjimo lietuviai politiniai kaliniai, pasibaisėtinau byloja net iki neatpažinimo sužaloti jų kūnai. Jie mums leidžia bent iš dalies atkurti tą klaidų savo realybe kankinimų vaizdą, kuris nežmoniškai šlykštus savo sadistišku žiaurumu. Būtinai reikia pabrėžti, kad Rainių miškelyje politiniai kaliniai buvo kankinami, ne siekiant iš jų išgauti kurių nors prisipažinimų (dėl to jie pakankamai jau buvo prikankinti tardytojų kalėjime), bet norint patenkinti savo pašėlusią sadizmo aistrą. To siekdami, raudonieji sadistiniai teroristai savo aukoms kankinti išgalvojo pačias įmantriausias, sveiko proto žmogui net neįsivaizduojamas kankinimo priemones. Jie savo kankinamas aukas svilino ant laužo, degino jas ugnimi ir elektra, plikė jų rankas ir kojas verdančiu vandeniu. Toliau, jie kankinius daužė šautuvų buožėmis, vielų kančiukais su švino gabalais galuose ir kitais kietais įnagiais, pjaustė juos peiliais, badė durtuvais, laužė kojų ir rankų kaulus, durtuvais badė kojų padus, nugaras, krūtines, pilvus, įvairiose kūno vietose gyviems lupo odą; kai kuriems kankiniams nupjaustė ausis, išbadė akis, ištraukė liežu-

vius. Daugumai kankinių galvos kiaušai sudaužyti, smegenys ištaškytos. Dar pažymėtina, kad iki pasiutimo išėlę raudonieji budeliai buvo apimti ir kažkokio negirdėtai šlykštaus seksualinio sadizmo.

Beveik kone visiems kankiniams žiauriai sužaloti lyties organai, o kai kuriems net į burnas sukišti. Iš visko matyti, kad iki pamišimo išėlę raudonieji dvidešimtojo amžiaus inkvizitoriai savo aukas taip kankino, jog kuo daugiausia joms suteiktų skausmų ir galėtų savo iškrypusius jausmus patenkinti, žiūrėdami į skausmuos besiraitančias, konvulsijų tąsomas savo aukas.

Po kelių dienų raudonųjų barbarų niekšingi darbai iškilo dienos švieson. Birželio 28 dieną 17 valandą į Rainių miškelį atvyko Telšių apskrities prokuroras, apskrities viršininkas, gydytojas ir kiti pareigūnai bei kviestiniai ir pradėjo tirti kalinių atpažinimą. Tatai buvo nelengvas darbas: atkastieji kankiniai taip žiauriai buvo nugalabyti ir sužaloti, jog tik labai mažą dalį artimieji begalėjo atpažinti.

*Lietuvių archyvas: bolševizmo metai
T.1, Kaunas, 1942, p.80-85.*

Apie NKVD tardymo metodus

A.Vilainis

[...] Kalėjimų kiemuose ir nuošalesnėse vietose atradus daug NKVD nužudytų aukų lavonų, buvo susirūpinta ne tik jų garbingu palaidojimu, bet ir pačių lavonų atpažinimu. Tuo reikalu prie Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo buvo sudarytas nužudytųjų politinių kalinių atpažinimo - identifikacinis skyrius. Jo surinkti daviniai duoda daug medžiagos enkavedistų kankinimų metodams pažinti. Ypač įsidėmėtina Rainiuose išžudytų politinių kalinių tragedija. Jie, kaip žinoma, buvo nužudyti enkavedistų, ir jų nužudymui panaudotos visos enkavedistams žinomos žiauriausios priemonės.

Apie šių 73-jų kankinių nužudymo žiaurumus duoda vertingos dokumentinės medžiagos medicinos gydytojų ekspertizės protokolai¹. Jie savo laiku buvo išstatyti Raudonojo Teroro parodoje. Vėliau jie buvo paskelbti „Žemaičių Žemėj“ 1941-1942 metais. Čia dedame trumpą protokolo ištrauką:

„1) Čiužas Antanas, iš Telšių. Pilvo ir krūtinės sumušimo žymės. Ant kairės kojos žemiau sąnario smūgio žaizda, kraujas išsiliejęs. Abi rankos užpakaly surištos. Visos galvos kiaušo siūlės sutrūkusios, trūkimai pusiau ovalinės formos, zonduojant (žaizdų gilumą matuojant) matiklis laisvai eina per visą kaukolę, smegenys sumaišyti. Paakiuose mėlynės.

2) Kavolis Petras (atpažino brolis Matas). Visas galvos kiaušas sutriuškintas, deformuotas. Iš galvos dešinės pusės, tarp kaktikaulio ir smilkinio kaulų yra nelygiais kraštais žaizda. Iš nosies ištekęs kraujas. Oda nulupta. Smegenys išstriškę. Ties dešiniu lūpų sujungimu yra durtos dvi žaizdos 10 cm. gilumo. Šone iš dešinės pusės po ranka yra mušimo žymės. Apatinis

¹ Žr. šios knygos p. 52-65

žandikaulis sutriuškintas. Lyties organai sumušti, kraujas išsiliejęs. Rankų galūnės nušutintos ir nu-brūžuotos. Lavono dėmės stipriai išreikštos.

3) *Bubelė* Stepas iš Al-sėdžių. Lavondėmės stip-riai išreikštos visam kūne, lupasi ir maciruojasi abie-jų kojų sumušimo žymės.

Lyties organas sumuštas, kraujas išsiliejęs, mašna pilna kraujo. Ant varpos sumušimo žymės. Smakras priveržtas prie kaklo, pažabotas raiščiu, liežu-vis iškištas, apatinis žandikaulis nuverstas žemyn, kairioji akis atdara. Tarp viršukaulio, pakauškaulio ir smilkinio kaulo yra aštriais nelygiais kraštais žaizda 8 cm. Smegenys išbėgę.

4) *Balsevičius* Povilas iš Kulių valsčiaus, Kumžaičio km. (atpažino brolis). Įvairaus dydžio sumušimai ant liemens ir apa-tinių galūnių pilvo srityje, visa kaukolė deformuota, dešinėje kiaušo pusėje skylė 15,10 cm, apimanti dešinės pusės kakti-kaulį, smilkinio ir viršukaulio sritis. Smegenys išbėgę.

5) *Aleksandravičius* Jonas iš Kalnėnų, Telšių valsčiaus. Visas veidas ir kūnas sudaužytas buku daiktu, stiprus kraujo išsiliejimas po oda ir kituose audiniuose.

Tarp pakaušio kaulo ir viršukaulio yra skylė 15,8 cm. Sme-genys išbėgę. Lyties organai sumušti buku daiktu, stiprus kraujo išsiliejimas.

6) *Butkevičius* Alfonsas iš Kaunatavo, Pažabotas arkli-niu raiščiu, dešinė akis išdurta, galvos kiaušas ir visas veidas deformuoti. Kaktoj ir pakaušy durta žaizda 2,5 cm. Žaizdos kraštai nelygūs, zondojuojant eina. Sumušimo žymės pastebi-

Medis, prie kurio politiniai kaliniai buvo rišami Rainių miške. Juos bolševikai kankino žvėriškiausiu būdu: plikino karštu vandeniu, badė akis, sukinėjo sąnarius.

Kankiniams buvo badomos kojos, lupama jų oda. Nuotraukoje matyti sužalotos kankinių kojos.

mos ypač kairės akies smilkinyje, kairės krūtinės šone ir kairėj kojų srityj.

7) *Kryžianauskas* Bronius. Visas veidas sudaužytas. Dideli kraujo išsiliejimai. Viršugalvio kiaušas sudaužytas. Tarp viršugalvio ir kaktikaulio yra 2 cm diametro skylė, pro kurią veržiasi kraujas ir smegenys.

8) *Gužauskas* Pranas iš Telšių. Rankos surištos užpakalyje. Galvoje tarp smilkinkaulio ir kairės ausies yra skylė 8,8 [cm] pro kurią veržiasi smegenys. Kaulai sulaužyti. Apatinis žandikaulis sudaužytas.

9) *Antanavičius*. Ant krūtinės, dešinio peties, dešinio šono platūs sumušimai su kraujo išsiliejimu. Dešinė ranka sumušta su kraujo išsiliejimu. Rankos užpakalyje surištos. Ant kairio žando žaizda 4 cm ilgumo ir 3 cm gilumo. Virš kairiojo antakio ir iš šono iki ausies pjauta žaizda 10 cm ilgumo. Kairėje pusėje kaktos 5,5 cm žaizda. Viršugalvy, prieky nuo duobutės truputį į kairę durta žaizda 4,5 cm, kiaurai matyti smegenys.

10) *Bachmanas* Liudas. Pakaušis sumuštas, Žaizdos plotis 5,8 cm. Krūtinės kairė pusė sumušta su kraujo išsiliejimu. Keturius kartus šautas iš arti prie stuburkaulio.

11) *Balsevičius* Stasys. Abiejų klubų ir krūtinės sumušimai ir žymės. Lyties organai sumušti su kraujo išsiliejimu. Veidas sumuštas. Durta žaizda per kairę ausį ir smegenis. Rankos surištos užpakaly.

12) *Tarvainis* iš Žarėnų. Nugara menčių srity sudaužyta. Lyties organai sumušti. Rankos surištos. Ties krūtinkaulio vi-

duriu kairėje pusėje 1 cm aukščiau spenio dvi šautos žaizdos. Kulų išėjimo angos nugaroj. Virš dešinio antakio durta žaizda. Dešinėje pusėj per ausį durta žaizda į smegenis. Veidas sumuštas“.

Neatpažintieji dar daugiau sužaloti, kaip pav. pažymėtas numeriu 53: „Liežuvis perplėštas. Kairėje pusėje krūtinės yra plėšta žaizda 15,25 cm, kraštais zonduojant 20 cm. Taip pat žaizda iš kitos pusės. Iš kairės pusės žemiau duobelės nelygiais kraštais durta žaizda 15 cm gilumo. Antra žaizda prie peties 5,10 cm, eina nuo peties sąnario iš priekio. Trečia žaizda iš užpakalio 53 cm“.

Neatpažintas lavonas, pažymėtas numeriu 72: „Nugara smarkiai sumušta. Nuo rankų lupasi [=lupta] oda. Kairiojo kirkšnio pjauta žaizda 4,4 cm. Rankos surištos užpakaly. Galva sudaužyta, kaukolė sutriuškinta. Apatinis ir viršutinis žandikaulis supjaustyti. Iš burnos vidaus su durtuvu išmaišyta gerklė. Liežuvio nėra. Tarp akių ir nosies žaizda“.

Visi šie kankiniai, kaip minėjome, nužudyti enkavedistų. Tad jie jau žudė savo anksčiau išbandytais metodais. Čia gal tik bus buvęs tas skirtumas, kad anksčiau buvo žudoma ne masiniai, bet po vieną ir iš aukų buvo reikalaujama prisipažinimo, draugų išdavimo ir t. t. Tad, kitaip sakant, kankindami savo aukas, dar turėdavo tikslo surasti pėdsakus naujų aukų. Tuo tarpu Rainiuose tai padaryta masiškai ir, žinoma, ne tam, kad iš kaltinamojo išgautų kokių nors žinių. Belieka manyti, kad NKVD budeliai tenkino savo iškrypusią vaizduotę ir sadistinius potroškius.

*Lietuvių archyvas: bolševizmo metai
T.4, 1943, p. 94-96.*

Bolševikų Lietuvoje įvykdytos žudynės

J.Arminas

Vakarų Lietuvos centre yra Telšiai, senas miestas su maždaug 15 000 gyventojų. Telšiai išsidėstę ant Masčio ežero krantų, prie Durbino upelio žiočių. Kai tenykščiai gyventojai gerai nusiteikę, jie lygina savo miestą su Roma, kadangi Telšiai, kaip ir Roma, išsidėstę ant septynių kalvų. Šis žemės paviršiaus nelygumas suteikia miestui savotišką jaukų pobūdį. Miesto apylinkės taip pat kalvotos. Iš miesto atsiveria labai gražus vaizdas į ežerą su įvairiais pusiasaliais ir toliau per visas apylinkes, per miškus, valstiečių sodybas ir derlingus javų laukus.

Maždaug už 4 km nuo šio gražaus seno miesto yra Rainių miškelis. Jis nėra labai didelis, vargu ar (vos) didesnis negu 10 ha. Niekuo ypatingu jis nepasižymi. Tai spygliuočių miškas, tarp jų šiek tiek lapuočių, taip pat kiek kalvotas, šalia vieškelio, vedančio į krašto gilumą. Lietuvoje daug tokių miškų.

Apie šį mišką, kaip ir apie visus kitus mažesnius Lietuvos miškus, anksčiau niekas daug nežinojo. Netgi truputėlį toliau nuo Telšių nebuvo žinoma apie šio miško egzistavimą. Tačiau dabar Rainių miško pavadinimas, kaip ir Telšių miesto, - minimas gana dažnai. Lietuvos gyventojai sieja šį pavadinimą su kruvinu bolševikų režimu.

Bolševikų viešpatavimas visai Lietuvai buvo sunkus metas. Tačiau šie dvidešimtojo amžiaus barbarai niekur nepaliko tokių baisių savo viešpatavimo pėdsakų kaip Telšiuose ir netoli jų esančiame Rainių miške. Ten jie surengė masines politinių kalinių žudynes, kurios savo klaikumu sukrėtė visą Lietuvą.

Per vienerius savo valdymo Lietuvoje metus (nuo 1940 VI 15 -1941VI22) bolševikai Lietuvoje daug žudė, ypatingai daug

- bėgdami iš Lietuvos. Tačiau niekur kitur tos žudynės nebuvo vykdomos taip žiauriai kaip šiame mažame Rainių miške. Tai, ką bolševikai sau leido ten, kankindami ir žudydami politinius kalinius, savo kraugerišku pralenkia net patekusių į nelaisvę jų priešų žudymus.

Iš viso Rainių miške buvo nužudyti 73 politiniai kaliniai. Iki nužudymo jie buvo laikomi Telšių kalėjime, kuris buvo įkurdintas dviejų aukštų privačiame name miesto centre. Šis namas buvo aptvertas aukšta medine tvora su keliomis spygliuotos vielos eilėmis. Tvoros kampuose buvo sargybos bokštai, kuriuose nuolat ėjo sargybą čekistai, ginkluoti granatomis, šautuvais ir kulkosvaidžiais. Rūsiai po šiuo namu buvo ypatinagai (specialiai) pagilinti. Juose buvo karcerių ir patalpų kalinių tardymui.

Šis kalėjimas, kaip ir visi kiti, buvo išimtinai CėKa žinioje¹. CėKa vadino jį kalėjimu Nr.11. Režimas šiame kalėjime buvo toks pat kaip ir visuose kituose, taigi grynai čekistiškas. Kalėjimo viršininkas buvo rusas komunistas Vasilijus Reinkovas, jo pavaduotojas - čekistas Antanas Vaitkus, buvęs batusiuvs. Abu pasižymėjo dideliu žiaurumu, ypač politinių kalinių atžvilgiu. Didžioji dauguma likusiojo personalo buvo taip pat komunistai ir čekistai. Šiek tiek padoresnių ir partijai nepriklausančių tarnautojų buvo nedaug ir jie dirbo tik žemose pareigose.

Aplamai Telšių kalėjime galėjo būti patalpinta maždaug 50 kalinių. Tačiau bolševikai vykdė tiek daug suėmimų, kad

¹ ČėKa arba ČK (Črezvyčajnaja Komissija), tai Ypatingoji komisija, įsteigta Rusijoje po 1917 m. įvykdyto Spalio perversmo. CK paskirtis - kova prieš kontrrevoliuciją, vykdyti revoliucinės partinės vadovybės potvarkius ir nurodymus. ČK vykdė terorą, naudojo politines žmogžudystes kaip priemonę savo tikslams įgyvendinti. Atsakinga už milijonų žmonių genocidą. Ji yra Sovietų Sąjungos ir Rusijos saugumo struktūrų GPU, NKVD, NKGB, KGB, FSB pirmtakė. Tęsėjai ligi šiol didžiuojasi čekisto vardu.

visi kalėjimai buvo perpildyti. Taip buvo ir Telšių kalėjime, kuriame buvo laikoma iki 100 ir net dar daugiau kalinių. Daugiausia tai buvo politiniai kaliniai. Kriminalinių nusikaltėlių skaičius buvo stebėtinai mažas.

Bėgdami čekistai sunaikino daugumos politinių kalinių bylas. Tačiau iš išlikusių bylų ir pastabų įvairiuose raštuose matyti, kad jie visi buvo kaltinami nepatikimumu bolševikų valdžios (vyriausybės) atžvilgiu. Tai buvo bendras kaltinimas, kurį bolševikai taikė kiekvienam, ką suimdavo ir nusprendavo likviduoti. Šių politinių kalinių, kaip ir visų kitų, kaltė buvo ta, kad jie pasyviai žiūrėjo į tarybinę santvarką arba buvo įskūsti pasakę ką nors nepalankaus apie bolševikus.

Su šiais politiniais kaliniais buvo elgiamasi taip pat griežtai kaip ir su visais kitais. Jie buvo pačia tikrąja žodžio prasme izoliuoti nuo pasaulio. Net su pačiais artimiausiais giminėmis jie negalėjo pasimatyti. Jiems negalima buvo atnešti nei maisto, nei drabužių. Jiems nebuvo leidžiama rašyti ir gauti laiškų. Jie negalėjo skaityti laikraščių ir knygų arba leisti laiko užsiimdami paprasčiausiomis pramogomis (žaisdami šachmatais arba domino).

Visi aukščiau minėti asmenys buvo suimti įvairiu metu. Vieni pateko į kalėjimą tuoj pat prasidėjus bolševikų režimui, kiti vėliau, o dar kiti - prieš pat bolševikų išvijimą. Yra žinoma, kad įvairūs (kai kurie) kaliniai buvo tardomi ypatingai žiauriai. Pvz. Liudvikui Bachmanui tardymo metu buvo išmušta akis, Adolfui Jagminui sulaužyta ranka.

Nepaisant jų atžvilgiu naudojamo teroro, nė vienas politinių kalinių neprarado vilties išeiti iš kalėjimo. Visi laukė prasiidedant karo tarp Tarybų Sąjungos ir Vokietijos pradžios kaip vienintelio kelio atgauti laisvę. Todėl su ypatingu entuziazmu jie sveikino 1941 m. birželio 22 d. vokiečių lėktuvų ant Telšių numestų bombų sprogimus. Buvo rastas aliumininis dubuo, iš

kurio kalėjimo kameros Nr. 10 gyventojai valgė savo skurdų maistą, šis dubuo nebūtų kuo nors ypatingas, jeigu ant jo šono ir dugno nebūtų aštrių daiktų išrėžto užrašo. Tas įrašas aiškiai atspindi kalinių nuotaiką, jiems sužinojus, kad karas tarp Tarybų Sąjungos ir Vokietijos jau prasidėjo. [...] Nors Telsių kalėjimo kaliniai labai džiaugėsi, išgirdę vokiečių bombų sprogi-mus, tačiau jiems nebuvo lemta atgauti laisvę. Bolševikų veikėjams pabėgus iš Telsių, kalėjime nieko nebuvo rasta. Buvo likę tik keli kriminaliniai nusikaltėliai. Jie buvo išklausinėti, kas atsitiko su politiniais kaliniais. Kai kurie paaiškino, kad bolševikai juos dieną prieš tai išvežė, bet niekas negalėjo pasakyti, kuria kryptimi ir koks tolimesnis jų likimas. Tai buvo paslaptis.

Baisus radinys

Paskutiniai bolševikų funkcionieriai pabėgo iš Telsių 1941 m. birželio 25 d. Jausdami artėjant vokiečių kariuomenę ir norėdami išgelbėti savo kailį, jie bėgo į rytus drauge su bolševikų kariuomenės likučiais. Tvarka mieste pradėjo rūpintis aktyvioji gyventojų dalis. Buvo užimtos valstybinės įstaigos (tarnybos), organizuota ūkinių objektų apsauga ir t.t. Buvo rūpinamasi taip pat ir priešgaisrine apsauga. [...]

Priešgaisrinės apsaugos organizavimu kartu su kitais asmenimis rūpinosi senas gaisrinės darbuotojas Peckus. Pirmiausia jis patikrino bolševikų paliktas gaisrines mašinas ir kitus gaisrų gesinimo įrengimus. Jis įėjo į gaisrinės patalpas ir nustatė, kad prieš pabėgdami bolševikai nesunaikino gaisrų gesinimo įrengimų. Sunkiau buvo su mašinomis. Lengvasias mašinas bėgdami buvo pasiėmę bolševikų veikėjai, o motoriniai švirkšliai buvo netvarkingi.

Norėdamas kuo greičiau paruošti ugniagesių komandą darbui, Peckus pasiteiravo, kur galima būtų gauti trūkstantį auto-

mobilių dalių. Kažkas užsiminė, kad atsarginių dalių yra Rainių dvare, kur mėginta įrengti traktorių stotį.

Rainių dvaras yra už 4 km nuo Telšių. Važiuoti reikia vieškeliu į pietų pusę, o pakeliui pravažiuoti Rainių mišką.

Peckus sužinojo, kur galima gauti atsarginių automobilių dalių ir kuo greičiau nuvažiavo ten. Tačiau prie Rainių miško jis turėjo sustoti. Jo dėmesį patraukė miško pakraštyje stovinti automobilio priekaba, kelios statinės nuo benzino ir aplinkui visur išmėtytos automobilių padangos. Norėdamas įsitikinti, kiek ten jų guli, jis išlipo iš vežimo. Kiek pasidairęs jis pamatė, kad įvairūs daiktai gulėjo ne tik miško pakraštyje, bet ir toliau miške.

Susidomėjęs Peckus nuėjo tolyn į mišką. Ten jis rado tris dyzelinius motorus, didelį vandens baką, kelias statines su kopūstais. Be to, aplink mėtėsi daug popieriaus skiaučių, taip pat matėsi didelio laužo liekanos.

Pamatęs šią vietą, Peckus pagalvojo, kad čia buvo apsistojęs bolševikų kariuomenės dalinys. Tačiau atidžiai apsižiūrėjęs jis pastebėjo vienoje vietoje kasimo pėdsakus, ši vieta buvo sumaniai uždengta samanomis ir apmėtyta spygliuotos vielos likučiais. Be to, čia buvo pasodintos dvi eglaitės. Nesunku buvo suprasti, kad bolševikai dėl kažkokių priežasčių labai stengėsi paslėpti visus kasimo pėdsakus. Peckų tai sudomino. Jis pagalvojo, kad ten turėtų būti užkasti ginklai arba kiti vertingi daiktai, kuriuos reikėtų iškast ir atiduoti kompetetingoms įstaigoms. Jis norėjo tuoj pat tai sužinoti ir paprašė netoli ten buvusių žmonių parūpinti kastuvą.

Jis gavo kastuvą iš netoliese esančio kaimo. Vienas vyras tuoj pat pradėjo kasti toje vietoje, kur žemėje matėsi kasimo pėdsakai. Jam pakasus iki maždaug 30 cm gylio, kastuvą pradėjo kabintis už drabužių. Atrodė, lyg ten būtų užkastas kažkoks minkštas ryšulys. Peckus norėjo pamatyti, kas ten yra ir

pabandė pagriebti ryšulį ir ištraukti, tačiau šis išslydo jam iš rankos. Kitas, pagautas smalsumo, perpjovė medžiagą peiliu ir staiga pilnas siaubo atšoko atgal. Tai buvo ne ryšulys, bet žmogaus lavonas. Peckus, tai pamatęs, pagalvojo, kad čia palaidoti kareiviai. Tačiau jis žinojo, kad kareiviai laidojami su viršutiniaisiais drabužiais. Jis taip pat žinojo, kad kareiviai nedėvi marškinių iš naminės drobės. Be to, kareivių palaidojimo vietos nesulyginamos su žeme ir nemaskuojamos. Taigi čia negalėjo būti kareiviai. Kas gi tai buvo? Tada jam atėjo į galvą mintis, kad čia galėjo būti žmogus, nužudytas bolševikų.

Šitaip pagalvojęs, Peckus pats griebė kastuvą ir ėmė kasti toliau ir platinti duobę. Pakankamai plačiai iškasęs, jis pagriebė lavoną už drabužių ir ištraukė iš duobės. Tačiau tą akimirką jį apėmė neapsakomas siaubas, nes jis pamatė, kad duobėje guli ne vienas, o daug lavonų. Lavonai buvo sumesti į duobę įvairiausiomis pozomis. Iš duobės kyšojo rankos ir kojos, buvo matyti iš skausmo iškreipti veidai. Tai buvo kažkokių žuvusių arba nužudytų žmonių masinis kapas.

Peckus pastatė prie iškastos duobės sargybą ir nuskubėjo atgal į Telšius ir pranešė tenykščiam policijos viršininkui, kad Rainių miške rasta pilna lavonų duobė. Policijos viršininkas iškart sušaukė komisiją, kuri tuojau išvyko į Rainius tirti įvykio aplinkybių. Komisijos liepimu duobė buvo visai atkasta ir lavonai vienas po kito išimti iš duobės.

Bolševikų žiaurumas visiems žinomas, dažnai jis siekdavo nežmoniškumą. Tačiau pamačius šiuos lavonus reikėjo pripažinti, kad čia bolševikai pranoko patys save. Tai nebuvo sušaudytų ar šiaip koku kitu būdu mirčiai pasmerktųjų lavonai. Užteko vieno vienintelio žvilgsnio, kad suprastum, jog visi šie nelaimingieji prieš nužudant buvo įvairiais būdais kankinami. Lavonus eilėmis suguldė paunksmėje. Kiekvienas jų buvo nežmoniškai sudarkytas. Beveik visų jų buvo sulaužytos rankos

ir kojos, krūtinėse žaizdos, subadyti viduriai, nupjaustytos nosys, išbadytos akys, suskaldytos kaukolės, jau nekalbant apie durtuvų dūrius. Daugelio rankos buvo surištos ant nugaros, burnos buvo užrištos raiščiais, padarytais iš suplėšyto drobinio audinio.

Iškasus pirmąją duobę ir išėmus lavonus, apsidairyta, ar nėra daugiau tokių duobių. Ir tikrai, netoli nuo šios pirmosios duobės buvo rasti kiti kasimo pėdsakai. Pakasus ir čia iki 25-30 cm gylio, taip pat rasti lavonai. Be to, buvo surastos dar trečia ir ketvirta duobės. Kaip ir pirmojoje, taip ir kitose duobėse esantys lavonai buvo kuo žiauriausiai sužaloti, kai kuriais atvejais aplamai nepanašūs į žmones.

Iš viso buvo iškasti 73 lavonai.

Jau iškasant pirmąją duobę, kilo mintis, kad tai galėtų būti dingę Telšių kalėjimo politiniai kaliniai. Komisija tuoj pat ėmėsi aiškintis šį klausimą nusprendė identifikuoti nužudytuosius. Tačiau lavonų apžiūrėjimas nedavė konkrečių rezultatų nustatant jų asmenybes. Po to apžiūrėti lavonus buvo leista Telšių kalėjime kalėjusių politinių kalinių giminėms ir pažįstamiems.

Žinia apie siaubingą radinį žaibo greitumu pasklido Telšių mieste ir apylinkėse. Daugybė žmonių susirinko prie radinio vietos. Tarp jų buvo daug tokių, kurių giminės buvo patekę į bolševikų rankas. Didelio skaičiaus mirtinai nukankintų suradimas sukėlė didžiausią visų nerimą. Jie norėjo pamatyti nužudytuosius, tačiau tuo pat metu šito bijojo ir kartu tikėjosi, kad tarp jų nebus jų giminaičių. Tačiau jų viltys neišsipildė. Komisijai leidus apžiūrėti nužudytuosius, tarp jų jie surado savo artimuosius.

Iš viso buvo atpažinti 27 nužudytieji. Artimieji pažino juos iš drabužių. 46 asmenys liko neatpažinti. Jų veidai ir kūnai buvo taip sužaloti, kad net jų tėvai, broliai ir seserys negalėjo atpažinti.

Remiantis šių 27 nužudytųjų atpažinimu, buvo padaryta prielaida, kad čia iš tikrųjų esama Telšių kalėjimo politinių kalinių, kurie 1941 m. birželio 24 d. naktį buvo išvežti iš Telšių kalėjimo. Netrukus Telšių kalėjime buvo rastas 76 numatytų išvežti politinių kalinių sąrašas, šiame sąraše buvo ir 27 atpažinti nužudytieji. Tai sustiprino pirmąjį spėjimą. Tačiau į sąrašą buvo įtraukti 76, o rasti tik 73 lavonai. Kurgi dėjos likę trys? Si mįslė buvo greit įminta, nes trijų Telšių kalėjimo politinių kalinių lavonai buvo rasti lauke netoli Rainių miško, matyt, jie bandė pabėgti ir buvo nušauti. Taigi, neliko abejonių, jog miško pakraštyje rasti lavonai taip pat buvo politiniai kaliniai iš Telšių kalėjimo.

Pasiruošimai žudynėms

Tyrimo metu pavyko nustatyti, kad Telšių kalėjimo politiniai kaliniai Rainių miške buvo nužudyti bolševikų, dalyvaujant Raudonosios Armijos kareivių gaujai. Žudynes paruošė ir vykdė Telšių kalėjimo viršininko pavaduotojas Antanas Vaitkus, kalėjimo gydytojas [...] Gutmanas, kalėjimo prižiūrėtojas Kabaila, kalėjimo prižiūrėtojas [...] Heimanas, Telšių apskrities vykdomojo komiteto pirmininkas Rocius, komunistų partijos sekretorius Telšiuose Raslanas, [...] čekistas Dušanskis, [...] čekistas Galkinas, policijos politrukas [...] Karietka, nežinomas Raudonosios Armijos majoras, pasivadinęs įgulos viršininku, ir Raudonosios Armijos kapitonas. Žudynėse dalyvavo maždaug 40-50 Raudonosios Armijos kareivių. [...]

Apie duobių kasimą prižiūrėtojo Pilybaičio [A.Pilibaitis] parodymuose randame štai ką:

„Apie 18 val. rusų karininkas liepė man, Heimanui ir 8 rusų kareiviams lipti į sunkvežimius. Mes atsisėdome ir nuvažiavome į mišką, prie Luokės kelio. Pasiėmėme kastuvus. Atvykę į mišką, kuris yra maždaug už 4-5 km. nuo Telšių, radome tris dar nepilnai iškastas duobes, šalia stovėjo užmaskuotas

tankas, o maždaug už 30 metrų nuo duobių stovėjo motorai. Kartu atvykęs rusų karininkas liepė pagilinti duobes. Kasėme: aš, Heimanas ir aštuoni kareiviai. Dirbome maždaug valandą ir kai baigėme dirbti, saulė jau buvo nusileidusi. Tada atsigulėme ant žemės ir gulėjome apie 2-3 val. Po to pėsčiomis grįžome į kalėjimą. Kol buvome prie duobių, kaliniai iš Telšių kalėjimo atvežti nebuvo. Kokių tikslų kasėme duobes, nežinau“. [...]

Prieš vedant į žudynių vietą kaliniai buvo surišti, jiems buvo užrištos burnos. Ši procedūra vyko kalėjime, prižiūrėtojų patalpoje, šiam tikslui kaliniai po vieną buvo išvedami iš savo kamerų. Į kameras jie jau nebesugrįžo. Prižiūrėtojų patalpoje praleistos minutės buvo [ju] paskutinės minutės kalėjime.

Kaip politiniai kaliniai iš savo kamerų buvo vedami į prižiūrėtojų patalpą, randame I.Tiškienės parodymuose. Ten tarp kita ko sakoma: „Po vakarienės, apie 10-11 val., mums griežčiausiai buvo įsakyta laikyti langus uždarytus, nežiūrėti pro langus, kadangi priešingu atveju bus šaunama. Mes paklusome šiam paliepimui. Netrukus po to išgirdome koridoriuje Vaitkaus balsą: „Žmonės, paruoškite savo daiktus“. Pagalvojome, kad visus politinius kalinius veš į Rusiją. Politiniai kaliniai buvo šaukiami po vieną pavardėmis ir vedami laiptais žemyn. Kalinio nuvedimas žemyn truko maždaug 5 minutes, iš viso tai truko kelias valandas. Atrodė, kad kalinius vedė rusų sargybiniai ir kad Vaitkus sėdėjo viršuje ir šaukė pavardes. Vedant kalinius, girdėjosi jų balsai: „Jėzus Marija! Kur jūs mus vedate?“. [...]

Rankos buvo surištos ant nugaros, tačiau ne per riešus, o per alkūnes ir buvo kaip galima stipriau suveržtos. Drobinės juostos kalinių burnoms užrišti buvo daromos plėšant drobinės paklodes.

Kaip buvo rišamos kalinių rankos, burnos, kaip jie buvo sodinami į mašinas, matome iš buvusio kalėjimo prižiūrėtojo Žutauto parodymų:

„Aš stovėjau prie virtuvės laiptų ir mačiau, kad kaliniai buvo vedami ne į raštinę, o į prižiūrėtojų patalpą. Kai jie buvo praversti pro koridoriaus duris, aš priėjau prie mūsų patalpos lango. Šioje patalpoje buvo silpna žvakės šviesa, elektra nedegegė. Tuo metu patalpoje buvo: GPU¹ [NKGB] tarnautojas Raslanas ir Galkinas iš valstybės saugumo. Priešais juos sėdėjo du ar trys nepažįstami kariškiai. Prie durų mačiau vieną kalinį, kurio nepažinau, ir dar maždaug 4 asmenis. Niekas man nekliudė žiūrėti pro langą, nes kartu su manim žiūrėjo pro langą ir rusų sargybiniai, stovintys kieme. Kai pasitraukiau nuo lango, išvedė tą patį kalinį, kurį mačiau pro langą. Pastebėjau, kad jo rankos buvo surištos, o burna užrišta baltu audiniu. Kalinys nerėkė ir neverkė. Du sargybiniai, kurie laikė jį už abiejų rankų, nuvedė jį į laukiančią mašiną, kuri stovėjo prie kalėjimo vartų. Sargybiniai įkėlė jį į sunkvežimį ir ištūmė vidun. Aš priėjau prie rusų sargybinių, kurie stovėjo prie lango, ir paprašiau cigaretės. Po to į sargybos patalpą buvo atvestas kalinys Sakelis. Tada pastebėjau prie lango šalia Raslano sėdintį Rocių. Kalinio Sakelio paklausė, už ką jis nuteistas, ar prisipažįsta kaltu. Ką jis atsakė, negalėjau išgirsti, kadangi kaip tik tuo metu jam rišo rankas. Po to jam liepė sakyti „a“, ir tą pačią akimirką jam ant burnos buvo užmesta drobės juosta ir surišta ant pakaušio. Aš vėl pasitraukiau nuo lango ir priėjau prie durų, pro kurias Sakelį surištomis rankomis ir užrišta burna išvedė prie sunkvežimio ir į jį ištūmė. Mašinoje buvo trys sargybiniai, kurie įkeldavo kalinius. Tuos, kurie priešinosi ir spardėsi, mušė kumščiais. Kalinius vedė vieną po kito. Man ten bestovint, į mašiną buvo įsodinta 15. Visų buvo surištos rankos ir užrištos burnos. Vieni buvo vienmarškiniai, kiti ir su švarkais, visi buvo vienplaukiai, palto neturėjo nei vienas iš šių kalinių. Iš pradžių kalinius pa-

¹ GPU arba glavnoje političeskoje upravlenije - tai valstybinė politinė valdyba, atsiradusi po CK reorganizavimo 1922 m. Atliko saugumo funkcijas, kurias dar vėliau perėmė NKVD ir NKGB.

keldavo ir tada įstumdavo į mašiną, vėliau pastatė prie mašinos suolą, ant kurio turėjo kaliniai užlipti ir tada nuo ten būdavo įstumiami į mašiną. Ten kareiviai juos įvairiai stumdė. Aš mačiau, kaip kareiviai dviems kaliniams numovė batus.

Pripildžius ketvirtąjį sunkvežimį, prižiūrėtojas Kublickas atnešė kelis glėbius įvairių drabužių ryšulių ir numetė juos prie virtuvės durų. Žalimas ir aš numetėme šiuos drabužių ryšulius laiptais žemyn, o Budginas numetė juos toliau į virtuvę. Tai daryti mums liepė Žalimas. Mums mėtant drabužius, išėjo rusų kapitonas Jermolajevas ir liepė man numesti kelis paltus prie sunkvežimio, ką aš ir padariau. Kareiviai, buvę mašinoje, paėmė šiuos drabužius ir apdengė jais kalinius. Apdengus kalinius, mašina nuvažiavo žemyn į Respublikos gatvę. Po pertraukos vėl atvažiavo dengtas sunkvežimis, ir vėl vedė kalinius. Jie buvo vedami iš pirmojo aukšto koridoriaus. Juos vedė rusai tokia pat tvarka, surištomis rankomis ir užrištomis burnomis. Išvedus du ar tris kalinius, iš koridoriaus išėjo Vaitkus, priejo prie Žalimo ir pasakė, kad jis padėtų vesti kalinius. Žalimas mėgino atsikalbėti. Pasakė, kad serga ar kažką panašaus. Nors stovėjau šalia Žalimo, į mane Vaitkus nesikreipė. Kai Vaitkus nuėjo, Žalimas paprašė manęs padėti vesti kalinius, bet aš atsakiau, kad tai ne mano reikalas ir kalinių nevedžiau. Po kiek laiko pamačiau, kad kalinį kartu su rusu išvedė prižiūrėtojas Kublickas. Kalinių vedimas į sunkvežimį truko maždaug pusę valandos. Visą laiką aš stovėjau prie virtuvės laiptų. Vedant paskutinius kalinius, jie pradėjo garsiai šaukti, matyt nusiplėšė raiščius. Ir mašinoje dar tebešaukė. Tada iš koridoriaus išlėkė Galkinas, pribėgo prie mašinos, pradėjo baisiai keiktis, grasino sušaudysias, paėmė iš vieno kareivio šautuvą ir pradėjo šautuvo buože mušti kalinius mašinoje. Kaliniai nutilo, tačiau buvo girdėti jų sunkus kvėpavimas. Čia nereikėjo rūbų kaliniams apkloti, nes ši mašina buvo dengta.

Sutvarkius kalinius, mašina pajudėjo ir sustojo prie kalėjimo vartų. Mačiau, kaip Vaitkus įlipo į mašiną. Mašina nuvažio į Respublikos gatvę ir ten sustojo. Aš nuėjau už kalėjimo kampo ir pamačiau, kad gatvėje stovi daugiau sunkvežimių. Iš mašinų pasigirdo atskiri riksmi, po 15-20 minučių sunkvežimiai nuvažiojo. Mašinoms nuvažiojus, pamačiau Raslaną ir Dušanskį, išeinančius iš raštinės, ir mačiau, kad jie su savimi kažką nešėsi“.

Iš šių parodymų galima susidaryti aiškų paskutiniųjų kalinių minučių kalėjime vaizdą. Pažymėtinas budelių ketinimas užmaskuoti kalinių išvežimą. Kad miesto gyventojai nieko nesužinotų apie tai, kas darosi su kaliniais, aplinkinėse gatvėse jie uždraudė bet kokią judėjimą. Negana to, jie dar uždengė į sunkvežimius įmestus kalinius drabužiais ir apkaisė mašinas šakomis, nors buvo jau naktis. Be to, visą tą laiką, kol kalinius vedė iš kamerų į sunkvežimius, rišo jų rankas ir burnas, be perstojo dirbo sunkvežimių ir trijų specialiai prieš kalėjimą pastatytų traktorių motorai. Sunkvežimių ir traktorių motorai kėlė didelį triukšmą. Tai buvo daroma tam, kad netoliese gyvenantys žmonės negirdėtų kalinių riksmų.

Iš buvusio kalėjimo tarnautojo Žutauto parodymų matyti, kad kaliniai jau kalėjime buvo pradėti kankinti. Nes be abejonės rankų ant nugaros ir burnos užrišimas jau yra ne kas kita kaip kankinimas. Ypač skausmingas turėjo būti burnos užrišimas. Tiesą pasakius, burna iš tikrųjų nebuvo užrišama, o raištis buvo įspraudžiamas į burną ir apatinis žandikaulis tokiu būdu prispaudžiamas prie krūtinės. Be to, visi, kas matė kalinių pakrovimą į sunkvežimius, parodo, kad jie buvo mušami (kumščiais ir šautuvų buožėmis). Pagaliau ir kalėjime, prižiūrėtojų kambaryje, buvo rasti kruvini drabužiai ir kraujo dėmės ant grindų. Tai reiškia, kad kai kurie kaliniai, dar prieš įsodinant juos į sunkvežimius, buvo iki kraujo mušami.

Visi politiniai kaliniai iki 1941 m. birželio 24 dienos 24 val. buvo išgabenti iš kalėjimo. Visi kartu jie buvo išvežti keturiais sunkvežimiais. Kituose sunkvežimiuose važiavo raudonarmiečiai ir čekistai. Visos mašinos nuvažiavo keliu pietų kryptimi, link Rainių miško.

Dar prieš atvykstant sunkvežimiams su kaliniais vieta, kur turėjo vykti žudynės, buvo apsupta raudonarmiečių, ginkluotų kulkosvaidžiais ir granatomis. Jie sudarė aplink žudynių vietą du žiedus. Visas judėjimas kelyje, vedančiame pro žudynių vietą, buvo sustabdytas. Nei vakare prieš žudynes, nei naktį, nei prieš 1941 m. birželio 15 d. (taip dokumente - vert.) rytą sargybiniai nieko net iš tolo neleido prie žudynių vietos. Net tuos valstiečius, kurie vakare ar ryte ėjo pasižiūrėti savo galvijų ganyklose, sargybiniai, grasindami ginklais, nuvarydavo, kai tik jie pasirodydavo netoli miško.

Žudynės

Kaip jau minėta, apie Telšių kalėjimo politinių kalinių kankinimą ir žudynes Rainių miške nieko tikslaus nežinoma (tikslių duomenų nėra). Gyvųjų tarpe neliko nė vieno iš tų kalinių, kurie buvo atvežti į tą mišką ir ten kankinami. Taip pat dingo ir visi tie, dalyvavo žudynėse. Taigi tiesioginių šio siaubingo įvykio liudininkų nėra. Taip pat nėra nė vieno, kas būtų matęs šias žudynes. Tačiau žudynių vietoje pavyko rasti tokių daiktų, kurie matyt buvo naudojami kankinant ir žudant kalinius. Liko ir kitų pėdsakų. Iš viso to galima susidaryti tam tikrą, nors ir netikslų, vaizdą apie kankinimus ir žudynes ir padaryti išvadą, kad tie, kurie vykdė šias žudynes, vargu ar gali dar būti laikomi žmonėmis.

Kaip nustatė lavonų apžiūrėjimo komisija, visi kaliniai buvo kankinami ir žudomi tokioje pat būklėje, kokioje jie buvo atvežti iš kalėjimo: surištomis rankomis ir užrištomis burnomis. Kankinimų vietoje dar matėsi didelio laužo pėdsakai; šis laužas, matyt, buvo užkurtas tam, kad būtų pakankamai šviesu vykdyti

visą šią siaubingą egzekuciją. Be to, jame buvo įkaitinami geležiniai daiktai, kuriais čekistai degino žaizdas ant arba tarp kalinių menčių ir ant krūtinių. Taip pat jie naudojo šį laužą aukų rankoms ir kojoms svilinti. Be to, ant to paties laužo buvo verdamas vanduo, kuriuo budeliai plikė kankinamuosius.

Lavonų apžiūrėjimas taip pat duoda pakankamą pagrindą kitoms kankinimo rūšims nustatyti. Iš rastų žaizdų nesunku nustatyti, kad kaliniams buvo plėšiama nuo kūno oda, kad jie buvo pjaustomi peiliais, kad jie buvo mušami geležiniais rimbais ir bado mišrtais, kad jiems buvo išbadomos akys, nupjaustomos nosys ir ausys, kad jų kaulai buvo traiškomi sunkiais geležiniais daiktais ir t.t. Tam tikrą funkciją turėjo atlikti ir ten rasta dinamo mašina. Matyt, kalinių kankinimui buvo naudojama ir elektros srovė.

Visai galimas dalykas, kad labai daug kalinių mirė kankinimo metu. Tačiau nemažai jų mirė ir sutriuškinus jiems kaukoles. Kad nesigirdėtų kankinamųjų skausmo riksmų, visą laiką buvo keliamas didelis triukšmas, paleidus sunkvežimių ir traktorių motorus bei dizelinius motorus. Mirtinai nukankinti kaliniai netvarkingai buvo mėtomi į paruoštas duobes. Kalėjimo prižiūrėtojas Pilybaitis [A.Pilibaitis] parodė, jog buvo iškastos trys duobės. Tačiau jų, matyt, neužteko visiems nukankintiems užkasti, nes po to buvo rasta iš viso keturios duobės. Ketvirtoji, matyti, buvo iškasta tik kankinimo metu.

Kalinių kankinimas ir žudymas miške prasidėjo tuoj po vidurnakčio. Iki saulei patekant jis buvo jau baigtas. [...]

Baigę savo kruviną darbą, budeliai kuo greičiau paliko žudynių vietą. Vieni tarnybiniais sunkvežimiais, kiti pėsčiomis, jie nuskubėjo į rytus paskui savo anksčiau pabėgusius draugus. Kai kurie iš jų taip skubėjo, kad net neberado laiko kraujo dėmėms nuo rūbų nusiplauti (buvęs kalėjimo virėjas Adomaitis, kuris buvo pabėgęs iš Telšių kartu su Vaitkum ir kitais čekistais, tačiau vėliau atsiliko ir grįžo atgal, parodo tikrai matęs, kad Vaitkaus kelnės ir batai buvo aptaškyti krauju).

Medicininis protokolas¹

Radus bendrą nužudytųjų kapą ir iš ten išėmus lavonus, jie buvo tuoj pat apžiūrėti gydytojų komisijos, kurie apžiūrėjimo duomenis įtraukė į specialų protokolą. Šiame protokole tiksliai aprašyti įvairūs kūno sužalojimai, kuriuos padarė budeliai kankindami kalinius. Kad susidarytų tikslesnis kankinimų ir žudynių vaizdas, pateikiame čia ištraukas iš šio protokolo:

1. Neatpažintas lavonas. Oda nuplėšta. Kairė koja iki blauzdos vidurio suskaldyta. Krūtinė suskaldyta. Sprandas sumuštas. Galvos oda nuplėšta, su kraujosruvomis. Dešinys skruostas ir smilkinys sudaužyti. Kaktikaulyje, virš antakio, 2 cm ilgio ir 3 cm gylio žaizda smailiais kraštais.
2. Antanas Šiužas [Čiužas], Aiškos mušimo žymės pilvo ir krūtinės srityje. Kairėje kojoje, žemiau kelio sąnario, žaizda, kraujosruva. Visos kaukolės siūlės sutrūkusios pusiau ovaline forma; atliekant zondavimą, zondas laisvai perėjo per visą kaukolę. Smegenys išmaišytos. Po akimis mėlynės.
3. Petras Kavolis. Visa kaukolė suskaldyta ir deformuota. Dešinėje galvos pusėje, tarp kaktikaulio ir kaukolės kaulų, yra žaizda dantytomis kraštais. Iš nosies bėgo kraujas. Oda nuplėšta. Smegenys ištiškusios. Dešiniame lūpų kamputyje dvi 10 cm gylio durtinės žaizdos. Apatinis žandikaulis suskaldytas. Po dešiniu žastu mušimo žymės. Lytiniai organai sumušti, su kraujosruvomis. Pirštų galai nuplikyti ir nulupti.
4. Stepas Bubelė. Visame kūne ryškios lavondėmės. Ant abiejų kojų ryškios muštinės žaizdos. Oda vietomis nulupta. Lytiniai organai sumušti, kraujas iš jų ištekęs, galas sudaužytas. Liežuvis ištrauktas, apatinis žandikaulis nutrauktas žemyn, kairė akis išdurta. Kaukolės kauluose 8 cm gylio žaizda smailiais, netaisyklingais kraštais. Smegenys teka.

¹ Šis protokolas 1942 metais buvo išverstas į vokiečių kalbą, o vėliau - atgal į lietuvių kalbą, todėl toliau pateiktas ir originaliai lietuviškai publikuoti tekstai nesutampa. Pirmą sykį protokolas lietuvių kalba publikuotas: *Žemaičių žemė*, 1941 12 13 (Nr. 27), 1941 12 24 (Nr. 28), 1942 01 03 (Nr. 1(29)).

Aukų kūnai buvo taip sužaloti, kad nebuvo galima jų atpažinti.

Žudynių vietoje bolševikai verdančiu vandeniu plikė gyvas savo aukas. Nuotraukose matosi nuplikytas veidas ir rankos.

5. Neatpažintas. Apatinėje kūno ir galvos dalyje ryškios lavondėmės. Pilvas, kojos ir lytiniai organai stipriai sumušti, su kraujosruvomis. Dešinės kojos pirštai kruvini, pėdos vidurys perdurtas iki kaulo. Žaizdos dydis 1,5 - 0,5 cm. Galva sumušta, kakta dešinėje pusėje įlaužta, kaukolės kaulai suskaldyti, galvoje yra 12,8 cm anga, smegenys išmaišytos.
6. Neatpažintas. Ryškios lavondėmės ir irimo požymiai. Tarp kaukolės kaulo ir smilkinio kaulo yra 5-8 cm žaizda smailiais, netaisyklingais kraštais. Smegenys išmaišytos. Lytiniai organai sumušti.
7. Neatpažintas. Ryškios lavondėmės ir irimo požymiai. Kaukolės ir veido kaulai sulaužyti ir deformuoti. Kairė akis išdurta, akiduobė tuščia. Kaukolės kaulai sutrūkę. Nuo vidi-

Rainių žudynių aukos.

nio kairės akies kampučio aukštyn eina durtinė žaizda, iš kurios teka smegenys. Žaizdos ilgis 10,4 cm. Rankos smarkiai sudaužytos. Kairė koja sumušta, su kraujosruvomis.

8. Povilas Balsevičius. Kojoje ir apatinėje pilvo dalyje įvairaus dydžio muštinės žaizdos, kairėje krūtinės pusėje irimo požymiai. Visa kaukolė deformuota, kairės kaukolės pusėje 15,10 cm dydžio žaizda, einanti dešine kaktikaulio, smilkinio ir viršutinio kaukolės kaulo puse. Smegenys ištekėjusios.
9. Neatpažintas. Viso kūno odoje lavondėmės ir irimo požymiai. Veidas ir kūnas sumušti buku daiktu, po oda ir kituose audiniuose yra stiprios kraujosruvos. Smegenys ištekėjusios. Lytiniai organai sumušti buku daiktu, su kraujosruvomis.
10. Jonas Milfus [Milius], Visame kūne ypač ryškios lavondėmės. Galvos ir kaukolės kaulai sulaužyti ir deformuoti. Kairėje pusėje, už ausies, 2 cm ir 4 cm žaizdos, skruostai sumušti, oda nudraskyta.
11. Neatpažintas. Krūtinės srityje, veide ir visame kūne ryškios lavondėmės, mušimo žymės. Virš akių muštinės žaizdos, mėlynės. Lytiniai organai sumušti buku daiktu, kairėje pusėje stipri kraujosruva.

Rainių žudynių
aukos.

12. Neatpažintas. Iki kelių matyti irimo požymiai. Abiejose pusėse po oda mušimo žymės, pakaušiu eina zigzago formos plėštinė žaizda, iš kairės ausies teka kraujas. Plaštakos sudaužytos buku daiktu, plaštakų oda nudraskyta. Lytiniai organai stipriai sumušti.
13. Neatpažintas. Visame kūne matyti ryškios lavondėmės ir irimo požymiai. Liežuvis iškištas. Iš abiejų pusių - kairėje tarp skruostikaulių ir viršutinio kaukolės kaulo yra skylė, iš kurios teka smegenys. Skylės kraštai netaisyklingi, smailiais kampais, išmušti. Kairės plaštakos kaulai sudaužyti ir

Nukankinti politiniai kaliniai.

sulaužyti. Lytiniai organai sumušti buku daiktu. Kairė pėda sumušta buku daiktu.

14. Neatpažintas. Visame kūne ryškios lavondėmės. Veido oda sudraskyta ir sumušta. Pakaušyje kraujosruva. Krūtinėje sudaužyta 18,8 cm ilgio sritis. Visa oda dėmėta.
15. Neatpažintas. Kūno oda lygi. Iki kelių matyti irimo požymiai. Kaukolė ir veidas deformuoti. Dešinė akis išdurta. Dešinė ausis nuplėšta. Visi kairės rankos kaulai sutrupinti lazda. Liežuvis iškištas. Oda nulupta. Dešinėje kojoje irimo požymiai.
16. Vacys Pabarčius. Ryškios lavondėmės, apatinėje kūno dalyje ir galvoje irimo požymiai. Kaukolė deformuota, skersai pakaušio padarytos angos, akys persuktos, liežuvis ištrauktas, visa galva kruvina.
17. Adolfas Butkevičius. Dešinė akis išdurta, kaukolė ir visas veidas deformuoti. Kaktoje ir pakaušyje 2,8 cm durtinė žaizda. Žaizdos kraštai smailūs, netaisyklingi. Matyti mušimo žymės, ypač ties kairiu smilkiniu, kairėje krūtinės pusėje ir kairėje kojoje.

Nukankinti politiniai kaliniai.

18. Neatpažintas. Apatinėje kūno dalyje ryškios lavondėmės. Kaukolė ir veidas deformuoti. Įlinkyje ties alkūne 8,5 cm skylė netaisyklingais kraštais, kaulai sudaužyti. Apatinis žandikaulis suskaldytas, nepaliekant jokios žaizdos. Liežuvis nupjautas. Nuo dešinės ausies 4,5 cm atvira žaizda. Plastakų oda nudraskyta. Lytiniai organai sumušti buku daiktu. Paduose dvi skylės.
19. Neatpažintas. Odoje ryškios lavondėmės. Kaukolės viršuje 2,1 cm žaizda, einanti per odą ir kaulą, smailiais, netaisyklingais kraštais. Abiejose kojose stipraus mušimo žymės, kraujosruvos.
20. Neatpažintas. Apatinėje kūno dalyje ryškios lavondėmės. Tarp kaukolės ir pakaušio skersai link kaukolės siūlės eina anga, iš kurios skverbiasi smegenys. Oda virš smilkinio kauko, kuris yra sulaužytas, sudraskyta. Priekyje uždara žaizda, padaryta 7,55 kalibro šovinio. Lytiniai organai sumušti, stiprios kraujosruvos.
21. Neatpažintas. Ryškios lavondėmės. Nėra kairės kaktikaulio pusės ir pusės kaukolės. Kaukolės ertmė tuščia. Kairė akis išdurta. Labai stiprios mušimo žymės. Visas lavonas kruvinas.

22. Bronius Križinauskas. Visas veidas sumuštas. Stiprios kraujosruvos. Kaukolės dangtis suskaldytas. Tarp kaukolės dangčio ir kaktikaulio 2 cm skersmens anga, per kurią teka smegenys ir kraujas.
23. Pranas Gužauskas. Apatinėje kūno dalyje ryškios lavondėmės. Galvoje, tarp kaukolės kaulo ir kairės ausies, 8,8 cm anga, iš kurios skverbiasi smegenys. Kaulai sulaužyti. Apatinis žandikaulis suskaldytas.
24. Neatpažintas. Apatinėje ir viršutinėje kūno dalyje ryškios lavondėmės. Kaktikaulio viduryje anga, iš kurios skverbiasi smegenys. Kaukolės dalys suskaldytos ir deformuotos. Galvoje yra 15,10 cm skylė taisyklingais, smailiais kraštais. Lytiniai organai sumušti.
25. Neatpažintas. Krūtinės srityje yrančios lavondėmės. Lytiniai organai sumušti. Kairėje pusėje mušimo žymės su kraujosruvomis. Abu blauzdikauliai sulaužyti. Kaukolė, taip pat kaktikaulis ir kaukolės dangtis suskaldyti.
26. Neatpažintas. Visiškai sukrvinti marškiniai. Ant kaklo ir pilvo lavondėmės. Lytiniai organai sumušti, su kraujosruvomis. Kairėje pėdoje 4,7 cm dydžio žaizda. Žaizdoje kaulų skeveldros. Žaizda padaryta kirviu. Dešinės akies nėra. Kaukolė suskaldyta nuo dešinės akies iki pakaušio. Kaukolėje nebėra smegenų. Viršutinis žandikaulis suskaldytas.
27. Neatpažintas. Pilvo ir krūtinės srityje lavondėmės. Kaukolės dangtis ir viršutinis žandikaulis visiškai perkirsti. Visi kaukolės kaulai suskaldyti į smulkius gabalėlius. Lavonas jau pradėjo pūti, ir kūne nematyti mušimo žymių.
28. Neatpažintas. Visas kūnas žaizdotas. Lytiniai organai sumušti. Dešinėje pusėje, tarp šonkaulių, šautinė žaizda.
29. Zigmas Sakelis. Ant pilvo ir lytinių organų lavondėmės. Lytiniai organai sumušti, su kraujosruvomis. Abiejose blaudose mušimo žymės. Kairė krūtinės pusė, šonkaulių sritis

- ir nugara sumušti iki kraujosruvų. Galvos šonas visiškai suskaldytas. 12 cm žaizda.
30. Neatpažintas. Kūne stiprios mušimo žymės su kraujosruvomis. Kūne matyti lavondėmės. Oda sutrūkinėjusi. Kaukolė suskaldyta, išskyrus dešinį viršutinį žandikaulį ir ausies kauką. Oda nuo dešinio lūpų kampučio iki dešinės akies, iki viršutinės kaukolės siūlės, nuplėšta. Kaukolėje nėra smegenų.
31. Vincas Motuzas. Ant pilvo ir krūtinės lavondėmės. Nugaroje ir dešiniame šone mušimo žymės. Lytiniai organai sumušti. Dešinėje kojoje mušimo žymės su kraujosruvomis. Kairė akis iškritusi iš po voko. Dešinėje kaukolės dangčio pusėje 16,8 cm žaizda. Kaukolėje nėra smegenų.
32. Bučius. Abiejose pusėse dėmės. Lytiniai organai sumušti, su kraujosruvomis. Ant abiejų blauzdų mušimo žymės. Nuo galvos vidurio į kairę pusę durtuvu išdurta 6,2 cm žaizda. Kaktikaulis suskaldytas. Ties kaire akimi kraujosruva.
33. Neatpažintas. Pilvas, krūtinė ir kaklas nusėti lavondėmių. Lytiniai organai sumušti. Kairė pėda suskaldyta. Abiejų plaštakų oda nuplėšta.
34. Neatpažintas. Dešinėje pusėje, aklosios žarnos srityje, durtuvu išdurta 4 cm žaizda, iš kurios 20 cm išsikišusi žarna. Dešinėje nugaros pusėje durtuvu išdurta 10 cm žaizda. Dešinys kelis suskaldytas, su kraujosruvomis. Veidas deformuotas.
35. Neatpažintas. Kūnas nusėtas didelių kraujosruvų dėmių, jų ypač daug krūtinės srityje. Lytiniai organai sumušti, su kraujosruvomis. Viršutinės rankų dalies oda sutrūkinėjusi. Galvoje, virš dešinės ausies, durtuvu išdurta 3 cm žaizda. Kaktoje mušimo žymė, kraujosruva. Abi akys iššokusios.
36. Antanavičius. Krūtinėje, dešinio peties ir dešinio šono srityje didelės mušimo žymės su kraujosruvomis. Kairėje pėdoje mušimo žymės su kraujosruvomis. Dešinė ranka suskaldyta. Virš kairio antakio ir šone, iki ausies, 10 cm ilgio pjautinė žaizda.

Kairėje kaktos pusėje
3,3 cm ilgio žaizda.

Kaukolės dangtyje į
kairę pusę durtuvu iš-
durta 4,5 cm ilgio žaiz-
da, siekianti smegenis.

37. Neatpažintas. Ant pil-
vo ir nugaros lavondė-
mės. Širdies srityje,
krūtinės kairėje ir de-
šinėje pusėje, mušimo
žymės. Lytiniai orga-
nai sumušti, su krau-
josruvomis. Viso kūno
oda sutrūkinėjusi.

Rankos virš alkūnių
sumuštos, su kraujos-
ruvomis. Kaktikaulis

Nukankinti politiniai kaliniai.

kairėje pusėje suskaldytas iki kaukolės dangčio. Virš kairės
ausies 5,7 cm žaizda, iš kurios skverbiasi smegenys.

38. Ant pilvo, kairėje krūtinės pusėje ir ant kairio peties muši-
mo žymės su kraujosruvomis. Dešinė blauzda sumušta, su
kraujosruvomis. Dešinys skruostas peršautas. Kairėje kak-
tos pusėje, virš antakio, 5,6 cm žaizda. Iš žaizdos skverbia-
si smegenys.
39. Antanaičius [Antanavičius], Krūtinėje, pilve, kairiame šo-
ne virš klubo ir lytiniuose organuose mažos žaizdelės. Lyti-
niai organai sumušti. Dešinė blauzda žaizdota. Apatinėje
kairės blauzdos dalyje iš priekio durtuvu išdurta 3 cm gylio
žaizda. Veide, po kaire ausimi, 4,3 cm ilgio ir 8 cm gylio
durtinė žaizda. Apatinis žandikaulis suskaldytas. Dešinėje
ausyje durtinė žaizda. Ties akimi kraujosruva.

40. Neatpažintas. Ant pilvo ir krūtinės lavondėmės. Dešinys raktikaulis sumuštas, su kraujosruvomis. Dešinė blauzda sumušta, su stipriomis kraujosruvomis. Abi rankos sumuštos. Galvoje, virš dešinio antakio, 2,2 cm žaizda. Dešinėje kaklo pusėje gili durtuvu išdurta žaizda. Dešinė akis išdurta. Viršutinė kaukolės dalis suskaldyta.
41. Neatpažintas. Krūtinė, pečiai ir lytiniai organai sumušti, su kraujosruvomis. Ant nugaros lavondėmės. Kairė pėda perdurta, padaryta 3,2 cm žaizda. Kaulas žaizdoje suskaldytas. Dešinėje kaktos pusėje gili pjautinė žaizda. Kaktos ir kaukolės dangčio kaulai suskaldyti, žaizdos dydis 20,8 cm. Iš žaizdos skverbiasi smegenys.
42. Neatpažintas. Ant pilvo lavondėmės. Nugaros oda sutrūkinėjusi. Dešinėje pusėje, žemiau šonkaulių, dvi apytiksliai 1 cm skersmens durtinės žaizdos. Toje pat pusėje, po žastu, yra 9,8 cm žaizda, iš kurios kyšo ištraukti plaučiai. Dešinėje, nuo kaklo iki kaukolės, 3,6 cm žaizda, iš kurios skverbiasi smegenys.
43. Neatpažintas. Ant pilvo ir krūtinės lavondėmės. Viršutinė kaukolės dalis sunaikinta. Smegenų nėra. Virš dešinio antakio didelė žaizda. Lytiniai organai sumušti.
44. Ant pilvo ir krūtinės lavondėmės. Šonai ir pečiai sumušti. Nugaros oda sutrūkinėjusi. Lytiniai organai sumušti. Blauzdos sumuštos, oda sutrūkinėjusi. Kairė akis išmušta. Smegenys išmaišytos.
45. Ant pilvo ir krūtinės lavondėmės. Oda sutrūkinėjusi. Ant pilvo ir nugaros didelės mušimo žymės. Abi plaštakos žaizdotos. Veidas sumuštas ir nusėtas mėlynių. Galvoje durtinė žaizda.
46. Neatpažintas. Visame kūne ryškios lavondėmės. Viena akis sumušta, su kraujosruva. 0,5 cm virš kairės ausies 15 cm skersmens žaizda. Alkūnėje ir virš jos - 8 cm skersmens žaizdos.

47. Neatpažintas. Visame kūne ryškios lavondėmės. Raktikaulio viduryje, dešinėje pusėje, 15 cm gylio šautinė žaizda.
48. Neatpažintas. Visame kūne lavondėmės. Galva suskaldyta. Pakaušyje 2,5 cm žaizda smiliais, netaisyklingais kraštais. Iš žaizdos teka kraujas. Galva po oda stipriai sužalota. Lytiniai organai stipriai sužaloti. Kairė blauzda suskaldyta.
49. Povilas Kazlauskas. Viršutinėje ir apatinėje kūno dalyje ryškios lavondėmės. Kaukolė visiškai suskaldyta. Kairėje galvos pusėje žaizda, per kurią matyti smegenys. Šone durtinė žaizda.
50. Neatpažintas. Ryškios lavondėmės. Krūtinės kairėje ir viduryje durtinės žaizdos. Rankos labai stipriai sumuštos. Kaukolė suskaldyta.
51. Neatpažintas. Visame kūne ryškios lavondėmės. Kaukolė visiškai suskaldyta. Ausyse žaizdos.
52. Neatpažintas. Ryškios lavondėmės. Oda sudraskyta. Galva suskaldyta.
53. Neatpažintas. Visame kūne ryškios lavondėmės. Liežuvis suplėšytas. Kairėje krūtinės pusėje 15,25 cm ilgio ir 20 cm gylio plėstinė žaizda. Dešinėje taip pat yra žaizda. Kairėje, žemiau, 15 cm žaizda. Petyje dar viena žaizda - 5,1 cm.
54. Neatpažintas. Ryškios lavondėmės. Galvoje stiprios mušimo žymės. Kakta, viršunosė ir visas veidas stipriai sumušti. Kairėje kaklo pusėje šautinė žaizda. Plaštakos sumuštos, oda stipriai nuplėšyta. Lytiniai organai sumušti iki kraujosruvų.
55. Aleksas Jankauskas. Ryškios lavondėmės. Pakaušis suskaldytas. Veidas ir kakta sumušti, su kraujosruvomis. Plaštakos stipriai sužalotos. Dešiniame petyje kraujosruva.
56. Neatpažintas. Ryškios lavondėmės. Veidas sumuštas. Veido oda nuplėšta. Po akimis stiprios kraujosruvos. Kaktose 25 cm žaizda smiliais kraštais. Lytiniai organai sumušti, su kraujosruvomis.

Nukankintos aukos suguldytos į eiles atpažinimui.

57. Jonas Šleinius. Visame kūne ryškios lavondėmės. Abu skruostai sumušti, su kraujosruvomis. Dešinė akis sumušta ir ištekėjusi. 0,5 cm skersmens šautinė žaizda. Lytiniai organai sumušti.
58. Liudas Bachmanas. Visame kūne ryškios lavondėmės. Kaukolė suskaldyta. 3,8 cm žaizda. Kairė krūtinės pusė sumušta, su kraujosruvomis. Stubure 4 šautinės žaizdos.
59. Julius Simutis. Visame kūne ryškios lavondėmės. Veidas sumuštas buku daiktu. Pakaušyje didelė žaizda.
60. Neatpažintas. Visame kūne ryškios lavondėmės. Skruostas peršautas. Pakaušyje žaizdos su kraujosruvomis. Veido oda nuplėšta. Lytiniai organai sumušti iki kraujosruvų.
61. Leonas Kuša. Kakta ir lūpos sumuštos iki kraujosruvų. Kaklas sužalotas, su kraujosruvomis. Lytiniai organai sumušti. Dešinys petys sužeistas. Iš nosies bėgo kraujas.
62. Balys Korza. Visame kūne ryškios lavondėmės. Kaktoje dvi žaizdos. Kaukolė suskaldyta. 20,5 cm ir 11,5 cm durtinės žaizdos.
63. Albinas Baltramiejūnas. Ryškios lavondėmės. Apatinėje kūno dalyje šautinė žaizda. Veidas sumuštas buku daiktu. Kairė akis iškritusi. Kaklo ir veido dalies oda sutrūkinėjusi.

Nužudytų politinių kalinių atpažinimo eiga.

- Virš dešinės ausies 3,8 cm žaizda, einanti iki smegenų. Kaukolės dangtyje pjautinė žaizda.
64. Neatpažintas. Galūnėse ir pilvo srityje ryškios lavondėmės. Kaukolės nėra. Veido kaulai suskaldyti. Lytiniai organai sumušti.
 65. Simutis. Pilvo srityje ryškios lavondėmės. Lytiniai organai sumušti. Ant krūtinės ir kaklo mušimo žymės su kraujosruvomis. Nugaroje šautinė žaizda (kulka išėjo priekyje, per šonkaulius).
 66. Jakštas. Krūtinė iš kairės pusės peršauta; kulka išėjo nugaroje. 15 cm gylio žaizda. Veidas sumuštas. Nosis ir veidas kruvini.
 67. Stasys Balsevičius. Abu klubai ir krūtinė sumušti. Lytiniai organai sumušti iki kraujosruvų. Veidas sumuštas. Durtinė žaizda per dešinę ausį į smegenis.
 68. Neatpažintas. Ant pilvo ir krūtinės lavondėmės. Kaklas stipriai sumuštas. Lytiniai organai sužaloti. Kojų oda sutrūkinėjusi. Galva sumušta. Kaulai suskaldyti.
 69. Juozas Beimavičius. Viso kūno oda sutrūkinėjusi. Akys iššokusios. Virš dešinės akies žaizda.

70. Tarvainis. Nugara sumušta. Lytiniai organai sumušti. Krūtinės viduryje dvi šautinės žaizdos. Kulkos išėjo nugaroje. Virš dešinės akies pjautinė žaizda. Dešinėje, virš ausies, buvo durta į smegenis. Veidas sumuštas.
71. Neatpažintas. Lytiniai organai sumušti iki kraujosruvų. Priekyje trys šautinės žaizdos - ties širdimi ir virš bambos. Nugara sumušta. Kairėje mentėje 5,5 cm žaizda iki plaučių. Iš žaizdos išsikišę plaučiai. Kairėje karklo pusėje pjautinė žaizda.
72. Neatpažintas. Ryškios lavondėmės. Nugaros ir pečių oda sutrūkinėjusi. Nugara stipriai sumušta. Plaštakų oda nulupta. Kairėje kirkšnyje - 4,4 cm pjautinė žaizda. Galva sumušta, kaukolė suskaldyta. Viršutinis ir apatinis žandikauliai supjaustyti. Gerklė pergręžta per burną. Liežuvis nėra. Tarp akių ir nosies žaizda.
73. Neatpažintas. Krūtinės srityje ryškios lavondėmės. Lytiniai organai sumušti. Dešinė akis išdurta. Smegenys pragręžtos.

Baigiamosios pastabos

Nėra jokios abejonės, kad Telšių politinių kalinių nužudymas nebuvo atsitiktinumas, apie atsitiktinumą negali būti jokios kalbos. Kalinių nužudymas buvo iš anksto numatytas ir suplanuotas. Šią mintį iškėlė tenykštis Komunistų partijos komitetas ir tenykščio ČėKa skyriaus veikėjai. Labai galimas dalykas, kad jie tuo klausimu teiravosi aukštesniųjų instancijų, kurios jų pasiūlymams pritarė. Visi kalinių žudynių iniciatoriai buvo seni bolševikai. [...]

Kadangi jų buvo mažai, Telšių komunistai ir čekistai vieni jautėsi nepakankamai stiprūs tokioms didelėms žudynėms įvykdyti. Todėl jie nusprendė pasiimti į pagalbą Raudonosios Armijos kareivių gaują. Derybas su raudonarmiečiais vedė žydas

Gutmanas. Raudonarmiečių gauja mielai sutiko ir įvykdė žu-
dynes, kaip pasakytų patys bolševikai, planingai (pagal planą).

Stebėtinas yra tik nepaprastas budelių žiaurumas, kurį
jie parodė, žudydami kalinius. Prieš nužudant visi kaliniai bu-
vo nežmoniškai kankinami. Nekelia abejonių, jog daugelis jų
mirė jau kankinimų metu - o kiti buvo nužudyti. Tačiau ką
bolševikai norėjo tuo pasiekti? Sunku patikėti, kad kankini-
mais jie tikėjosi išgauti iš kalinių kokių nors svarbių žinių. Nu-
žudytieji jau ilgą laiką buvo kalėjime ir nuolat buvo tardomi.
Taigi budeliai anksčiau turėjo pakankamai progų išgauti iš ka-
linių juos dominančius parodymus. Be to, kadangi jie jau buvo
pasiruošę bėgti, jiems negalėjo būti svarbios jokios žinios.

Taigi apie šių kalinių nužudymą nelieka galvoti nieko ki-
to, kaip tik tai, kad tai buvo žvėriškas įniršis, pasityčiojimas ir
neapykanta tiems, kuriuos jie laikė savo priešais, kurie tačiau
vargu ar buvo kuo nors kalti. Taip pat vargu ar galima abejoti
tuo, kad ten būta ir sadistinio mėgavimosi mirtinomis žmonių
kančiomis, nes kaip kitaip galima būtų suprasti siaubingą bu-
delių barbariškumą.

Šiandieną sunku įsivaizduoti, ką turėjo iškentėti tie 73 kan-
kintieji Rainių miške. Lygiai taip pat sunku įsivaizduoti tuos ti-
pus, kurie juos kankino. Ar tai dar galėjo būti žmonės? Sunku
patikėti. Sunku patikėti, kad būtybės, turinčios širdį ir sielą, ga-
lėjo įvykdyti tokią tragediją, kaip tragedija Rainių miške. Šiaip
ar taip jie buvo patikimi Tarybų Sąjungos veikėjai, vaidino ten
svarbius vaidmenis ir jau ne kartą buvo kalbėję apie tikrąją kul-
tūrą ir žmoniškumą, kurį bolševizmas atneša žmonėms.

Studien - Büro Bulletin Nr.44, Vilnius, 1943, p.556-570

Raudonojo teroro parodoj

I. Komunizmas be kaukės

Studijų Biuro vadovybė, paklausta apie Raudonojo Teroro Parodos tikslus, yra pareiškusi: - Raudonojo Teroro Lietuvoje Parodos tikslas - parodyti plačiosioms gyventojų masėms, kaip bolševikai, okupavę Lietuvą, žingsnis po žingsnio, pagal iš anksto paruoštą planą, negailestingai griovė Nepriklausomą Lietuvos valstybę, bjauriai žlugdė jos politinį, ūkinį, o kartu ir kultūrinį gyvenimą, fiziškai ir morališkai terorizavo lietuvių tautą. O taip pat - atvaizduoti lietuvių ryžtingumą kovoje su bolševizmu, nes, kaip žinome, tas ryžtas, prasidėjęs Reicho - Sovietų Sąjungos karui, buvo vainikuotas lietuvių ginkluotu sukilimu - partizanų veiksmis.

Ar šiuos tikslus paroda pasiekė, gali paliudyti kiekvienas, kuris parodą aplankė, matė raudonojo teroro vaizdus bei dokumentus ir išgyveno tą šiurpųjį jausmą, kurį kelia mums netolimos praeities vaizdai bei išvengto tautos likimo siaubingumas. Studijų Biuras čia atliko didelį ir svarbų darbą, surinkdamas tiek medžiagos, kuri visiškai išsamiai pavaizduoja bolševikų siautėjimą Lietuvoje, pradedant 1918-19 metais ir baigiant 1941 metų birželio reikšmingosiomis dienomis. Bolševikų tikrasis veidas bei patsai komunizmas čia parodyta be kaukės.

Parodą aprašyti neįmanoma. Jokiais žodžiais nenusakysiu to išpūdzio, kurį išgyvena žmogus, lankydamas parodą ir pats vaizduotėj išgyvendamas savo artimųjų, tautiečių kančias. Šį aprašymą tenorime skirti vadovu po parodą tiems, kurie dar lankys.

Paroda Telšiuose įrengta naujųjų kareivinių patalpose ir užima du aukštus. Pirmame aukšte telpa: 1. Bolševikai Lietuvoje 1918-19 metais. 2. Slaptas bolševikų veikimas. 3. Bolševi-

kų okupacija Lietuvoje 1940 VI. 15 - 1941. VI. 22. Antrajame - 4. Raudonasis Teroras ir 5. Partizanų kovos ir vokiečių - lietuvių ginklo brolybė.

Tai pagrindiniai parodos skyriai. Lankytojas, įėjęs parodon, suka dešininę, kur pirmiausiai sustoja ties vitrina: „Bolševikų invazija Lietuvoje 1918-19 metais“. Čia išstatyta virš 20 eksponatų (paveikslai ir dokumentai). Pažymėtini: [V]Mickevičiaus-Kapsuko paveikslas, jo kaip valdžios galvos sveikinimas Sovnarkomo pirmininkui Leninui Maskvoje, [...], vaizdai iš komunistų veiklos Lietuvoje, Raudonasis „Žemaičių“ pulkas Šiauliuose su [F.]Baltušiu - Žemaičiu priešakyje, Raudonasis Teismas Panevėžyje.

Gabliotėje [stende] „Nelegali komunistinė literatūra“ rodoma per 30 eksponatų. Tai įvairios komunistinės brošiūros, išleistos prieš 1920 metus: Kapsuko „Kunigai ir caro valdžia“, Bucharino „Anarchistai“, „Mūsų programa“, Zinovjevo „Internacionalas mirties ir gyvasties“, „Komunistų internacionalo manifestas“ ir kita.

Vitrinoje „Slaptas komunistų veikimas“ (apie 39 eksponatai) surinkta komunistiniai laikraščiai bei atsišaukimai, daugiausiai nukreipti į Lietuvos kareivius.

Vitrinoje „Jie ruošėsi valdyti Lietuvą“ matome eilę fotografijų (56), daugiausiai žydų, baigusių įvairius „kursus“ SSSR ir pasiųstų propagandinei veiklai Lietuvon. Tai vis turėję Lietuvą valdyti komisarai. Be „kursantų“ čia išstatytos nuotraukos ir komunistinės spaudos platintojų, ginklų ir sprogstamosios medžiagos, rastos Marijampolėje.

Vitrina „Tie, kurie pražudė Lietuvą“ - tai 30 eksponatų fotografijų: J. Paleckis, P. Cvirka, V. Vitkauskas, N. Pozdniakovas, K. Preikšas, A. Guzevičius, A. Sniečkus, F. Bieliauskas, M. Gedvilas, Icikas Šmuelis Meskupas, Fridmanas, U. Baltruška, [F.]Baltušis-Žemaitis ir kt. Tai visa galerija Raudonosios Lietu-

Nužudytieji Rainiuose ūkininkai.

vos „vadų“, kurie Maskvos diktuojami vedė mūsų tautą neišvengiamon pražūtin.

Ties šia vitrina gabliotėje „Liaudies seimas“ išstatyta charakteringa nuotrauka iš balsavimo Aukščiausioje Taryboje Maskvoje, priimant Lietuvą į Stalino „rojų“.

Toliau toje pačioje sienoje dvi vitrinos „Bolševikų okupacija Lietuvoje 1940 - 1941 metais“. Iš išstatytųjų fotografijų pažymėtinos: „Raudonųjų ponų tribūna Kaune“, balsavimo vaizdai, [...] teisėjas A. Klabinas, A. Sniečkus žydų ir rusų kompartijoj, J. Paleckis su Didžiuliu-Grosmanu ir teroristu Rocium, raudonosios gurguolės, pionieriai, „stachanovietiškojo“ darbo rezultatai (2 siaubu dvelkiančios nuotraukos iš darbo ir dirbančiųjų apsaugos bolševikinėse dirbtuvėse).

Gabliotėje „Tiek asmens dokumentų turi SSSR pilietis“ išstatyta „laisviausios“ pasaulyje šalies piliečio dokumentų aiš. Greta - kitos gabliotės „Sekimas telefono pasikalbėjimo“, „Lietuvos Respublikos pasiuntinių protesto notos prieš vokiečių okupaciją“ [taip tekste], „LTSR svarbesnieji dienraščiai“.

Vitrinoje „Politinių kalinių kalėjimuose laikymo dokumentai“ parodoma įdomių dokumentų: kalinių sekimas, nutarimai suimti, bausti karceriu, ištremti ir kita.

Pirmasis aukštas baigiamas vaizdžiomis diagramomis: 1. Prekių kainos Lietuvoje 1940-41 m. 2. Knygos, išleistos 1939 - 41 m. 3. Grupinės sodybos busimojo kolchozo centrui. 4. Bolševikų padarytieji nuostoliai Lietuvos žemės ūkiui. 5. Pyliavų našta 1939 ir 1940 m. 6. Indėliai kredito įstaigose. 7. Uždarbio ir pragyvenimo išlaidų indeksai Lietuvoje. 8. TSRS valstybės santvarkos schema ir kt.

Šiomis diagramomis baigiama parodos pirmoji dalis. Iš čia kylama į antrąjį aukštą, kur visu savo šiurpulingumu prieš lankytojo akis iškyla Raudonasis teroras. [...]

II. Raudonasis Teroras

[...] Čia vos spėjus įžengti pirmojon salėn, iš pirmo žvilgsnio mūsų širdis užgula visu savo žiaurumu, barbariškumu ir šiurpu Raudonasis Teroras.

Žudynių, ištėrimų ir partizaninių kovų vaizdai bei dokumentai išstatyti dviejose erdviose salėse. Pirmojoje (gale) - dail. V. A. Košubos skulptūra „Kenčia Lietuva“. Salės vidury pakiliose gabliotėse parodoma NKVDistų *kankinimo priemonės*: elektrinis švarkas, pirštinės, „nagaika“, kruvinos žirkklės ir kita. Vidurinėje gabliotėje išstatytas garsusis Telšių politinių kalinių dokumentas - *dubenėlis* su kalinių parašais ir jų testamentu Lietuvai.

Šoninėse sienose žudynių vaizdai: „*Pravieniškių žudynės*“ - [...]. Sienoje eilė vaizdų - paveikslų: nužudytųjų masinės grupės, pavienės nužudytųjų nuotraukos, nušautas šuniukas, karceris, stovyklos vaizdai ir kita. Be to, dviejose vitrinose „Liudininkų parodymai apie kalinių žudynes Pravieniškiuose“ - per 20 puslapių mašinėle rašytų parodymų ir lavonų atpažinimo aktas (aprašyta 106 lavonai).

Kitoje sienoje „*Petrašiūnų kapų paslaptis*“. Nuotraukos vaizduoja Petrašiūnų kapuose atkastųjų bolševikų aukų lavonus. Žymi dalis jų atpažinta. Tai matyti iš atskiros vitrinės „Nužudytųjų Petrašiūnuose kalinių atpažinimo aktai“. Čia - apie 20 eksponatų: aktai, žudikų dokumentai, kalėjimo viršininkas, baudžiamasis kodeksas ir t.t.

Toliau „*Teroras Zarasuose*“, „*Žudynės Kretingoje*“ ir „*Žudynės Papilėje*“.-13 paveikslų: atkastieji lavonai, nukirstų pirštų, nuluptos odos nuotraukos. Žemiau vitrinoje sąrašai nužudytųjų Zarasuose, Palangoje, Plateliuose, Kartenoje ir kt. Atskirai surinkti liudininkų parodymai.

Žudynių galerija seka toliau: „*Žudynės Laukeliškiuose*“ - 6 atkastųjų lavonų fotografija, ten pat „*Žudynės Biržuose*“ ir

„*Teroras Panevėžy*“. Visoje eilėje nužudytųjų paveikslų mato me šių vietų visuomenės darbuotojus - liaudies inteligentijos atstovus. Ypatingai ryški ir įspūdinga nužudytojo panevėžiečio gydytojo dr. A. Gudonio nuotrauka (prie jo lavono suklupusi žmona su gėlių puokšte).

Tarp kitų įsidėmėtina: „*Pirmoji Raudonojo Teroro Auka*“ - majoro J. Tomkaus nuotraukos ir „*Mokytojų kertelė*“, kur išstatyti paveikslai nieku būdu neleidžia atpažinti tų pačių žmonių laisvėje ir bolševikų kalėjime. [...]

Be žudynių ir nužudytųjų paveikslų, salėje randame ir kitų ano teroro meto dokumentų. Štai sienoje įsidėmėtinas buv. komisaro *Glušauskos* pareiškimas: *Maskva reikalavo LTSR Komisarų Tarybos ištremti 700 000 lietuvių!* Toliau didžiulis žemėlapis „Vietos TSRS, kur kenčia išvežtieji lietuviai“. Dar vienas Lietuvos žemėlapis su kruvinomis dėmėmis - vietomis, kur buvo vykdytas Raudonasis Teroras.

Lankytojo akį taip pat patraukia vykusiai padaryti NKVD tardymų ir kankinimų kambarių maketai - miniatiūros.

III. Žemaičių Kankiniai

Tačiau patsai įspūdingiausias, ypač mums žemaičiams, skyrus šioje parodoje tai antroji (ir paskutinė) Raudonojo Teroro „*Telšių-Rainių Miškelio Tragedijos*“ salė. Šis skyrius vietoje papildytas nemaža naujų eksponatų ir šioje parodoje galima [jį] laikyti pilnu ir baigtu. Pirmiausiai į akis krinta „*Bolševikų Teroro Aukos Telšiuose*“ - virš 100 paveikslų ir dokumentų. Kai kurių žemaičių kankinių paveikslai dvigubi (kaip atrodė laisvėje ir kalėjime - A. Dibisteris, J. Šleinytis, H. Glazauskas, Z. Tarvainis, H. Žvirzdinas, B. Korza, V. Lileikis, L. Malakauskas, A. Jankauskas, K. Katkus). Juodose lentose surašytos visos „*Rainių Miškelio Tragedijos*“ aukų pavardės (73) ir trumpai aprašyta pati tragedija. Vitrinose išstatytos veik visų aukų

fotografijos, Rainių miškelio ir Telšių kalėjimo nuotraukos. Taip pat šiurpios nuotraukos Rainiuose atkastų sužalotųjų lavonų (grupėmis ir pavieniui), jų laidotuvių iškilmės Telšiuose. Čia pat matome jų kankinimo įrankius: dinamą, mašiną, elektros motorus, katilus ir kt. Kitoje sienoje bolševikų teroristų paveikslai: Rocius, Vaitkus, Gutmanas, Seras ir kiti.

Po paveikslais gabliotėse: „Rainių miškelyje atkastų lavonų aprašymo protokolas“ (keliolikoje mašinėle rašytų puslapių aprašyta 73 lavonai), kankinių dokumentai apie kratą, suėmimą, apkaltinimą, jų laišakai iš kalėjimo ir kiti ypatingos svarbos dokumentai.

Dalis eksponatų parodos komitetui įteikta jau parodą atidarius. Jie visi išstatyti šiame skyriuje papildoma ir užbaigia Telšių Rainių tragediją.

Šią parodą meniškai paryškinti, be Aleksandravičiaus prisidėjo ir eilė kitų mūsų menininkų - skulpt. Košuba, dail. Petravičius, dail. Penčyla ir Varanka, sukurdami ir išstatydami parodos mintį atitinkančių kūrinių.

Sunkia širdimi, tačiau ne be laimingesnės ateities vilčių, apleidi žmogus šią tautos kančių bei kovų dėl laisvės vaizdų parodą. O tai matyti iš nuoširdžių ir viltingų įrašų Lankytojų Knygoje, kurion norintieji gali įrašyti savo mintis ir pasirašyti. [...]

Žemaičių žemė Nr. 24, 1942 06 13, p.3-4

Žemaičių kankinių tragedija 1941 06 24

Pr. Žemaitis

Vokietijos-SSSR karas prasidėjo sekmadienį, 1941 m. birželio 22 d. Pirmasis lėktuvas (žvalgybinis) į Telšius atskrido tos pat dienos pavakary. Kiti lėktuvai pasirodė pirmadienio rytą apie 4 val. Situos lėktuvus matė Telšių kalėjimo kaliniai pro savo užkaltus langus, pro kuriuos galima buvo įžiūrėti tik gabalas mėlynos dangaus. Šitie lėktuvai atnešė jiems didžią viltį greitu laiku išsilaisvinti iš šlykštaus kalinimo, jie suteikė viltį ir visam mūsų kraštui greit išsivaduoti iš gyvuliškos bolševikų vergijos.

Tą pačią dieną apie 10 val. atskrido pirmieji bombonešiai, kurių tikslas buvo sunaikinti gabenamą iš Šiaulių naftos transportą, kuris jau buvo pasiekęs Telšių priemiestį. Transportas čia buvo sunaikintas ir ilgą laiką degė. Vienas bombonešis Žarėnų g. pastebėjo bolševikų sunkvežimius, padare smigimą ir numetė bombas. Tuoju pat buvo greitu tempu pradėta bėgti. Iki vakaro miestas buvo tuščias: visos bolševikų įstaigos buvo išsikrausčiusios. Štabas išdulkėjo, paliko tušti buv. Ligonių kasos ir Vyskupo rūmai, NKVD išrūko, palikęs savo patalpose netvarką, nebeliko milicijos ir pagaliau pasišalino pati kompartija ir komitetai... Mieste buvo didelis bruzdėjimas, nes „katiušų“ [karininkų žmonų] ir įstaigų buvo daug ir visos skubėjo išsikraustyti. Vienos kraustėsi sunkvežimiais, kitos autobusais ir traukiniais. Pirmadienio naktį pro Telšius pravažiavo Plungės kompartijos ir komiteto nariai autobusu. Taip pat autobusu išvyko ir Telšių kompartija ir apskr. komitetas. Tai buvo apie 24-1 val. Taigi iki šio laiko visi, kas galėjo, suskubo išbėgti, ir miestas paliko tuščias ta prasme, kad jame nebeliko jokių valdžios įstaigų. Šiaip jis buvo pilnas kariuomenės dalinių, kurie bėginėjo įvairiomis kryptimis ir nė patys nežinojo, kur jie bėga

ir kur jie turi bėgti. Taip pat būriais danginosi lauk iš miesto paskutinieji gyventojai, savo namus palikę likimo valiai.

Tačiau paliko neišbėgusi ir nesuirusi tik viena įstaiga, būtent kalėjimas. Pirmadienio rytą kalėjimo viršininko pareigas ėjęs prižiūrėtojas Vaitkus buvo gavęs kalėjimui evakuoti 17 sunkvežimių, tam reikalui buvo paėmęs iš kalėjimo buhalterio Žutauto 600 rublių. Kalėjime buvo girdima, kad ir tarnautojai ir kaliniai tais sunkvežimiais bus išgabenti į Vilnių ar dar toliau. Tačiau kalėjimas nebuvo niekur gabenamas nežinia dėl ko: ar dėl stokos susisiekimo priemonių, ar dėl kokių kitų motyvų.

Ar žinojo kalėjimas, kad visos įstaigos yra išbėgusios ir kad mieste jokios valdžios nėra? Žinojo, nes kalėjimo prižiūrėtojai tardymo metu parodė, kad aiškiai matė, kaip išvyko Plungės ir Telšių kompartijos, nurodo laiką ir kai kuriuos pastebėtus asmenis. Skambino telefonu į NKVD ir miliciją ir, joms neatsakius, nuvyko patikrinti, kodėl neatsako, ir rado patalpose didžiausią netvarką, o žmonių neberado. Yra parodymų, kad kalėjimo prižiūrėtojas Songaila lankėsi rusų štabe. Reikia tikėti, kad ir daugiau kas lankėsi štabe ar turėjo ryšius su štabu. Pav., kad ir tos pačios mašinos, kurias duoti buvo žadėjęs štabas. Reikia tikėti, kad kalinių likimą sprendė kompartijos, GPU-NKVD ir štabo žmonės, nes kai nebesugebėjo jų išvežti, nutarė juos išžudyti vietoje. Tačiau toks sprendimas galėjo įvykti tik antradienio rytą. Iki antradienio ryto kalėjimas buvo vien tik savo pareigūnų žinioje, kurie jį laikė žiaurioje ir griežtoje drausmėje, nors kaip jau minėta, visos įstaigos iš miesto buvo išbėgusios. Jei kalėjimo administracija būtų buvusi nuoširdi, jei jos sąmonėj būtų buvę nors truputis tautinio jausmo ir žmoniškumo, ji būtų galėjusi kalinius paleisti ir pati pasišalinti. Ji juk aiškiai žinojo, kad ne už dienų, bet už valandų mieste bus vokiečių kariuomenė. Tačiau ji buvo ne tik nenuoširdi, bet žvėriška. Ne bejos pastangų įvyko Rainių tra-

gėdija, toks bjaurus nusikaltimas žmoniškumui ir žmogaus var-
dui, kokio istorija nežino.

2. Bolševikai grįžta į kalėjimą

Antradienio rytą apie 8-10 val. prie kalėjimo stovėjo kele-
tas kalėjimo prižiūrėtojų, jų tarpe kalėjimo buhalteris Žutautas
ir kalėjimo gydytojas [...] Gutmanas. Jie stovėjo prie Aukštojo
skersgatvio maždaug 40-50 mtr. nuo kalėjimo durų ir štai su-
stoję prie jų 2 kariškos mašinos, kuriose buvo 20-30 raudonar-
miečių. Prižiūrėtojų parodymu, mašinos pačios sustojusios, iš
mašinų išlipę raudonarmiečiai ir paklausę, kas jie tokie esą.
Jie atsakę esą kalėjimo tarnautojai, likę vieni visoms įstaigoms
išbėgus ir nežiną, kas daryti su kaliniais, klausęs [...] Gutma-
nas. Raudonarmiečiai pasakę, kad tvarką jie padarysą, ir kar-
tu su jais suėję į kalėjimą.

Čia iki šiol yra neaiškumas, ar rusai sustoję Gutmano ir
kt. gatvėje stovėjusių kalėjimo prižiūrėtojų sustabdyti ir kalėji-
mu susidomėjo Gutmano pakviesti padaryti kalėjime tvarką,
ar jie jau atvyko specialiai į kalėjimą, turėję kieno nors įsaky-
mą tai padaryti. Galėjo būti vienaip, galėjo būti ir kitaip. Ta-
čiau yra aišku, kad kalėjimo administracija darė žygių dėl kalė-
jimo likimo, turėjo ryšius su rusais ir nieko nedarė kaliniams
išlaisvinti. Taip pat nieko nedarė ir net nepagalvojo daryti ir
kalėjimo prižiūrėtojai, dauguma jų vykdė kalinių išvežimo eg-
zekuciją kalėjime ir kai kurie dalyvavo baisiose Rainių žudynė-
se. Kartu čia reikia pastebėti, kad iki antradienio ryto buvo
geriausios progos kaliniams paleisti ir patiems pabėgti, nes ka-
lėjime nebuvo jokių rusų ir net aršesniųjų prižiūrėtojų - virši-
ninkų. Be to, iš lietuviškos visuomenės buvo kreiptasi į patiki-
mesnius prižiūrėtojus ir pareikalauta daryti žygių kaliniams
paleisti. Tačiau teko apsivilti: vietoj kalinių paleidimo, buvo įvyk-
dytos žudynės.

3. Sudaromas politkalinių sąrašas

Rusai, įėję į kalėjimą, pradėjo daryti tvarką, būtent išstatė sargybas, patikrino kalėjimo ginklus, atrinko politinių kalinių bylas ir padarė jų sąrašus. Bylas atrinko rusai pagal kaltinimų paragrafus. Sąrašus sudarė prižiūrėtojai. Sudarant sąrašus ypatingą vaidmenį vaidino kalėjimo gydytojas [...] Gutmanas. Jisėjo vertėjo pareigas, jis informavo apie kalinius ir apie kalėjimo padėtį. [...] Taip pat ir jo suvaidinta rolė kalinių atrinkimo egzekucijoj bjauri. Iš pradžių buvo sudarytas 43 politinių kalinių sąrašas. Vėliau tas sąrašas buvo papildytas iki 73. (Kartu buvo prie šio sąrašo prirašyti dar 2 raudonarmiečiai, nusižengę bolševikų drausmei ir režimui. Jie yra kartu nukankinti Rainiuose. Taigi iš viso sąrašė buvo 76 kaliniai.

4. Duobės, virvelės, raiščiai

Baigus sudaryti sąrašą, buvo pradėta ruošti žudynėms. Visų pirma buvo apžiūrėtas kalėjimo pastatas, būtent jo skiepai. Skiepus apžiūrėjo karininkai. Juos lydėjo ir skiepus aprodė Songaila, Žutautas ir kt. Skiepai maži, „miesta malo“ (vietos mažai) pasakė rusai ir nutarė kalinius išžudyti kitoj vietoj, būtent Rainių miškelyje.

Rainių miškelyje stovėjo kariuomenės daliniai. Kairėj kelio pusėj buvo iškasti apkasai, sustatytos įvairios mašinos. Ši vieta buvo pasirinkta žudynėms.

Tačiau čia nebuvo duobių. Duobėms panaudoti [...] čia buvo apkasai. Jų pagilinti buvo atsiųsti patikimi kalėjimo prižiūrėtojai ir 10 rusų kareivių. Duobių kasimui vadovavo kalėjimo prižiūrėtojas Pilibaitis. Jis nuvyko į Siraičių dvarą ir atsigabeno reikalingą kiekį kastuvų, vėliau su rusais nuvyko į Rainius ir pats kasė kartu su kitais duobes. Vakare grįžo į kalėjimą ir dalyvavo kalinių išvedimo iš kalėjimo egzekucijoj.

Kartu buvo pasirūpinta virvių rankoms surišti ir raiščių burnoms žaboti. Raiščiais derėjo suplėšyti rankšluosčiai.

Pavakariop prasidėjo kalinių kraustymas iš kameros į kameras. Politiniai kaliniai buvo surenkami į atskiras kameras, o prie durų buvo pastatoma griežta rusų sargyba. Kalinius vedžiojo ir iš sąrašo pavardes šaukė rusų sargybinio lydimas prižiūrėtojas Vaitkus.

5. Baisioji egzekucija

Antradienio naktį apie 24 val. prasidėjo baisioji egzekucija. Sargybos buvo sustiprintos. Lauke buvo išstatyti kulkosvaidžiai, kalėjimas labai saugomas, gatvėse sustabdytas judėjimas. (Pro kalėjimą gatve judėjimas buvo sustabdytas jau iš ryto). Kalėjimo viduj sargybos taip pat sustiprintos, visur sustatyti rusai. Prie kalėjimo stovėjo 5 sunkvežimiai, kai kurių motorai veikė, kad nebūtų girdėti kalinių riksmų ir šauksmų. Sargybos būstinėje prie stalo sėdėjo keletas raudonarmiečių, GPU agentai, Rocius, [...] Gutmanas ir kt. Prie durų vidaus ir lauko pusėj stovėjo ginkluoti rusai sargybiniai.

Vaitkus ir kiti prižiūrėtojai su rusais sargybiniais ėjo į kameras ir šaukė vieną po kito politinius kalinius. Šie klausinėjo ar reikalinga pasiimti manta ir rūbai. Liepdavo pasiimti viską, kas savo. Visus pasiimtus daiktus ir rūbus liepdavo įeinant į būstinę palikti už durų. Iš čia juos paimdavo prižiūrėtojai ir nusinešdavo į kiemą, kur jie buvo sumetami į krūvą.

Įvedus kalinį į būstinę, apklausinėdavo. Klausdavo ar pripažįsti kaltas kontrrevoliuciniame veikime ir t.t. Čia pat visus pasmerkdamo. Reikia pastebėti, kad visi politiniai kaliniai sėdėję tuo laiku Telšių kalėjime, buvo dar be teismo. Tie kurie jau buvo po teismo, buvo išvežti į kitus kalėjimus. Taigi dabar buvo suvaidinta komedija - improvizuotas „teismas“, kuris iš

anksto yra visus pasmerkęs baisiems kankinimams, yra jau paruošęs duobes ir visą žudymo planą.

Čia pat liepdavo sakyti kaliniui garsą „a“ ir atverti burną. Atvėrus burną, du rusai stovėję užpakaly, užmesdavo už burnos raištį ir jį surišdavo užpakaly, kad kalinys negalėtų rėkti. Prieš tai virvėmis surišdavo užpakaly rankas.

Tokį kalinį iš būstinės vedavo per kiemą į sunkvežimį. Čia laukdavo kiti sargybiniai, kurie paimdavo už rankų ir įmesdavo į sunkvežimį. Nesodindavo ir nestatydavo, bet suguldavo kaip papuolė. Sunkvežimy stovėjo kiti sargybiniai su šautuvais ir kulkosvydžiais. Nepaklusnius kalinius mušdavo šautuvų buožėmis ir kumštimis. Buvo girdėti dejavimų ir nelaimingų aukų aikčiojimų. Vedant kalinius kai kurie pasakė po keletą žodžių: „sudie“, „būsi liudininkas“ (žodžiai pasakyti patikimesniems prižiūrėtojams).

Toks kalinių vedimas truko apie 2 - 2,5 val. Kalinių buvo prikrautos 5 mašinos. 3 mašinos buvo užmaskuotos žalumynais, kaliniai buvo apkloti šineliais, 2 mašinos buvo su brezentais, t.y., su būdomis. Prikrovus vieną mašiną, ji nuvažiuodavo į gatvę, o į jos vietą prie kalėjimo vartų atvažiuodavo kita.

Baigus pakrauti į mašinas visus kalinius, įlipo Vaitkus, Heimanas, Pilibaitis ir kt. Ir nuvyko į Rainius. Tai buvo 1941 m. birželio mėn. 25 d. 1 val. 30 min. Sunkvežimių vykstant ir jų krovinio niekas nepastebėjo ir niekas nelaimingiems kaliniams nesuteikė jokios pagalbos.

Išaušus iš kalėjimo išvyko raudonarmiečiai, kai kurie kal. prižiūrėtojai ir Rocius. Rocius išeidamas liepė nuimti sargybas. Kalėjimas buvo paliktas savo likimui. Jį paleido pražygiuojančių pasieniečių daliniai.

6. Rainių miškelyje

Minios žmonių matė Rainių kankinius, matė sužalotus galvų kiaušus, ištaškytus smegenis, išbadytas akis, nupjaustytas nosis ir ausis, subadytas krūtines, ištašytas žarnas, sulaužytus kaulus, nupjaustytus ir į burnas sukaišiotus lyties organus... tokio pasibaisėtino vaizdo šis kraštas dar niekada nebuvo matęs ir duok Dieve, kad daugiau niekada nematytų. Taip pat mes matėme įrankius, kuriais buvo kankinama. Tačiau, kaip buvo kankinama, kas dalyvavo kankinime - mes nežinome. Visi kankiniai yra nukankinti, liudininkų neliko. Visi kankintojai kol kas yra pasišalinę, arba mums nežinomi slapstosi. Taip pat iš jų liudininkų nėra. Pašaliniai nieko nepamatė, nes miškas buvo stropiai saugomas, buvo išstatytos sargybos, niekam neleido prisitarti.

Kokius įrankius vartojo, taip pat sunku nustatyti. Gal bus aišku vėliau, kai atsiras liudininkų ir kai bus paskelbti tarptautinės mokslininkų komisijos tyrimo daviniai.

7. Kankinių atradimas

1941 m. birželio 28 d. Telšių savivaldybės ugniagesių instruktorius p. Peckus vyko su šoferiu Lauraičiu į Rainių dvare esančią traktorių stotį automobiliui dalių. Pastebėjo Rainių miške žmones ir sukastas žemes. Manė, kad yra paslėptos brangios automobilių dalys arba ginklai. Tačiau atkasus vieną duobę, pasirodė esą lavonai. Patikrinus buvo nustatyta, kad tai yra Telšių kalėjime kalintų politkalinių lavonai.

Kankiniai buvo be tvarkos suversti į keturias duobes po 18 - 20 žmonių. Duobės buvo atkastos, kankinių lavonai sudėti eilėmis. Lavonų sužalojimas buvo nepaprastas. Motinos neatpažino savo vaikų, seserys - brolių. Yra faktai, kad žmonos palaidojo kažkokių lavonus už savo vyrus. Jos nežinojo, kad

jų vyrai yra išvežti į kitus kalėjimus ir laisvi grįžta namo. Tiesa, jie po laidotuvių tikrai sugrįžo...

Rainių kankinius aplankė minios žmonių. Tai buvo nepaprastos budynės atvirame miške. Budėjo visas kraštas liūdesy susikaupęs, ašarose paskendęs. Tokio žiauraus likimo niekas nelaukė ir jokia, kad ir kiečiausia širdis neišlaikė neapsipylusi ašaromis.

Kankiniai buvo iškilmingai palaidoti Telšių kapinėse bendroje duobėje.

Įrašai Raudonojo Teroro Parodos lankytojų knygoje

*Brangūs broliai lietuviai, būkime vieningi, kad ateityje
nesulauktumėm tokių aukų.*

*Brolių kraujas, seserų ašaros ir tautos pakeltas jungas
verčia mus dirbti šviesesnei ateičiai.*

*Nors nemažai gyvenime yra skaudžių valandų, bet šis
komunizmo „draugystės“ perviršija viską [taip tekste].*

Mes eisime jų pramintais keliais.

Šių kankinių kraujas tenuplauja mums kelią į laisvę.

*Kas daugel mylėjo, kas daugel kentėjo, tas audrai užėjus
nelinko nuo vėjo.*

Žemaičių žemė, 1942 liepos 14, Nr. 22, p.2-3

Kaltininkai

**1942 m. spalio 7 d. D.Rociaus pasiaiškinimas LKP (b)
(Lietuvos komunistų partijos) CK sekretoriui A. Sniečkui Maskvoje**

Telšių ir Kretingos kontrrevoliucionieriai fašistai ir jų siekimai¹

Kontrrevoliucionierių sąstatas: smetoniniai valdininkai, buožės, kunigija, kuri šiame darbe vaidino nemažą rolę, ir visų tautiškų fašistinių organizacijų, veikusių Lietuvoje iki Tarybų valdžios, vadai, vadukai ir eiliniai nariai.

Ekonominių rėmimą, ginklus, instrukcijas, kada, kur, ką veikti ir kaip veikti, gaudavo [iš] hitlerinės Vokietijos. Netekę Lietuvos liaudies, kurios prakaitu ir krauju mito ir ponavo, parsidavė Hitleriui dirbti išdavikišką darbą, vedantį Lietuvos respubliką į pražūtį, sunaikinimą Lietuvos vardo ir liaudies, o kartu ir visą Tarybų Sąjungą.

Dalis tokių išdavikų kontrrevoliucionierių teroristų buvo areštuota iš Telšių ir Kretingos apskričių ir laikomi Telšių kalėjime. Karui užklupus iš pasalų tuoj buvome priversti evakuotis. Jokiu būdu negalėjome paleisti atgal į laisvę kraugerių fašistų žudyti mūsų brolių. Užtenkamai buvo bandų, kurios susidarė tuoj prieš mus, stojo kovon iš esančių laisvėje fašistų.

Birželio 24 d. iš ryto vietiniai valdžios ir partiniai organai evakavosi. Kalėjime sėdintieji fašistai koku tai būdu tuoj pajuto ir pradėjo triukšmauti, kad jie tuoj bus laisvi, juos Hitleris paleis. Sargyba kalėjimo buvo silpna, nes daugumas kalėjimo prižiūrėtojų nebeatvyko į tarnybą, o ir kalėjimo viršininko nebuvo grįžusio iš Kauno, jį užklupo karas Kaune. Tik šiame sąmyšyje susiorientavo vyresnysis kalėjimo prižiūrėtojas Žalimas

¹ Žodynas, tariamai pateisinantis žiaurumus ir žvėriškus poelgius.

Pranas, kad gali būti bejėgiai vieni susitvarkyti. Kreipėsi į kariuomenę pagalbos ir jos gavo. Atvykę raudonarmiečiai padėti atstatė į normalią.

Visą 24 dieną kartu su kariuomenės štabu buvome Tryškių miške: aš, kaip vykdomojo komiteto pirmininkas, partijos sekretorius Mironovas Borisas ir NKGB viršininkas Raslanas Petras. Rūpėjo mums kalėjimą evakuoti, bet neturėjome tam priemonių - nei susisiekti, nei fizinių ginkluotų jėgų. Šį darbą atlikti apsiėmė kariuomenės štabas. Mums beliko tik iš kalėjimo išleisti juos.

Tuoju buvo pasiųstas dalinys raudonarmiečių su komandyrų ir kiek sunkvežimių su dviem tankais. Iš birželio 24 į 25 d. naktį buvo Hitlerio apaštalai¹ pakrauti į sunkvežimius: 78 ar 79 hitlerininkai. Vežami buvo tie, kurių aiški medžiaga buvo prieš juos areštuojant, o vėliau per tardymą ta medžiaga jų pačių patvirtinta [ir] papildyta jų pačių parodymais. Keletas, kurių bylos buvo neaiškios, paliko, nevežėme. Taip pat paliko buožės, kurie nuteisti už grūdų nepristatymą ir kavojimą žemėje. Jų pavardžių neprisimenu, išskyrus vieno, kurio pavardė Tumas, iš Plungės valsčiaus.

Kariuomenė buvo pasiryžusi iki Rainių miško vežti juos ir sušaudyti; tai ir buvo padaryta. Atvažiavus prie miško, iš miško pradėjo į juos šaudyti. Kaliniai ta proga mėgino bėgti, bet nepavyko. Tankai banditus išvaikė ir jų dėka vieta buvo pravalyta ir įvykdytas sušaudymas. Šaudymą vykdė raudonarmiečiai. Iš mūsų ten buvo vietoje NKGB viršininkas Raslanas Petras, oper. įgaliotinis Galkinas ir kalėjimo prižiūrėtojas Pocevičius. Iš kalėjimo pakraunant į sunkvežimius ir žiūrint jų bylas, buvau visą laiką kartu kalėjimo raštineje ir aš. Birželio 25 d. palikome kalėjimą ir su visais sargybiniais apleidome Telšius. Frontas jau buvo netoli nuo miesto ir komendantas neleido

¹ Dar vienas neapykantos žodyno pavyzdys.

ilgiau pasilikti. Taip palikome Telšius, kuriuose buvo mirtinai sustojęs civilis gyvenimas, išskyrus karišką.

Kas jie buvo daugumoje tie sušaudytieji ir už ką jie buvo suimti?

Keletą aš atmenu jų. Galiu čia aprašyti šiek tiek. Telšių apskrities buvusio smetoninio viršininko ir kalėjimo viršininko Šalkauskų brolis Šalkauskas, kuris gyveno iki areštavimo Luokės valsčiuje, Telšių aps., Naujikų dvare kaip nuomininkas ir buvo centrinis asmuo kontrrevoliuciniame darbe Luokės valsčiuje. Vokiečiams užgrobęs Lietuvą, turėjo pagal jų nustatytą planą užimti ministerio vietą.

Triuška, buvęs vyresnysis policininkas, prigulėjęs tam pačiam Šalkausko rateliui. Jo žinioje buvo ginklų klausimo tvar-

Telšių kalėjimo 10 kamera, kurioje buvo rastas politinių kalimų išraižytas dubenėlis.

Telšių kalėjimo 11 kamera, kurioje kalėjo politiniai kaliniai.

kymas sukilimui įvykdyti. Prie šio darbo prigulėjo Luokės kunigai ir [iš] Pavandenės bažnytkaimio Varnių valsčiuje.

Antanavičius iš Plungės valsčiaus Didviečių kaimo. Virš 40 hektarų tėvo ūkis, o pats buvęs visą laiką nuovados viršininku. Kontrrevoliuciniam darbe turėjo tiesioginius ryšius su Kulturerbando [Lietuvos vokiečių švietimo kultūros] organizacija. Taip pat brolis, kurio nepavyko suimti, slapstėsi apsiginklavęs. Buvęs Lietuvos armijoje lakūnu.

Telšių apskrities savivaldybės, vėliau komunalinio ūkio buhalteris Jogminas. Pavogė nuo mūsų, Telšių apskrities viršininko, kuriuo tuo metu buvo Sidaravičius Kazys, keletą brauningų ir užverbavo keletą jaunuolių, kurių pavardžių neatsimenu, išskyrus vieno - Tarvainiuką; jų uždavinys buvo šaudyti tarybinius ir partinius darbuotojus ir susprogdinti partijos apkomos¹ namus.

Telšių ipotekos knygų vedėjas. Taip sakant, „idėjinis“ fašistas, nes buvo Italijoje baigęs fašizmo mokslo aukštąją mokyklą. Smarkus organizatorius kontrrevoliucionierių prieš bolševikus. Pavardės jo neatsimenu.

Beima [Juozas Beimavičius], kilęs iš darbininko mūrininko skaitlingos šeimos. Tėvas jo labai didelis girtuoklis, liumpenproletaras. Turėdamas apie 19 metų, jau 1936 metais dirbo smetoninėje žvalgyboje. Pats skaitydamas save komjaunuoliu išdavė kitus tris komjaunuolius ir vieną partinį - Antaną Bajorūną, kuris gavo 8 [metus] kalėjimo; komjaunuoliai Galdikas, Raibužis Antanas ir Škimelis - po keletą kiekvienas įvairiais terminais. Tai buvo 1936 metais prieš gegužės šventę.

Kovaliai Petras, gimęs 1912 metais, Bolis - 22 metų amžiaus, Plungės gimnazijos 7 klasės gimnazistas. Tėvas - buvęs tautininkas, 60 hektarų ir plytinės savininkas. Sūnūs pavogė iš gimnazijos rašomąją mašinėlę, kuria rašė ir platino kontrre-

¹ Apkomas [upkomas] - apskrities partijos komitetas (Ujezdnyj komitet partii).

voliucinius lapelius. Nuvykus areštuoti, mėgino su naujais voikiškais parabeliais pasipriešinti, bet, žinoma, nepavyko. Gyveno jie Kulių valsčiuje, Karklėnų kaime, Kretingos apskrityje.

Balsevičiai Stasys, gimęs 1914 metais, Povilas - Plungės gimnazijos 5 klasės gimnazistas, gimęs 1923 metais. Tėvo ūkis iki 30 hektarų ir plytinė. Prigulėjo abu Kovalių kompanijai ir buvo taip pat ginkluoti parabeliais. Tėvas - buvęs tautininkas, sūnūs - šauliai jaunalietaiviai. Gyveno Kulių valsčiuje, Kumžaičių kaime, Kretingos apskrityje.

Songaila Vladas, buvęs Smetonos policininkas, irgi prigulėjo prie Balsevičių ir Kovalių būrio. Taip pat ginkluotas. Pasakutiniu laiku gyveno Kulių mieste.

Kareckis Vladas, buvęs Šiaulių vyriausias notaras, smetninio seimo atstovas, fašistų šulas. 60 ha ūkis Paalančio kaime, Kulių valsčiuje, Kretingos apskrityje.

Sakelis Zigmas, Varnių valsčiaus Pavandenės dvaro savininkas. Ne tik fašistas Lietuvos, bet, taip sakant, su lenkišku skoniu, kuris visuomet troško, kad Lenkija būtų „velika mocarstva“ [galinga valstybė] ir Lietuva - jos kolonija su pavergtais Lietuvos valstiečiais, kaip kad tai anais „gražiais“ laikais buvo.

Eilė kitų, kurių aš, žinoma, neatmenu išvardinti čia, bet visi, galima sakyti, kaip vienos „gražios“ šeimos vaikai.

Toli gražu ne visi jie surinkti į kalėjimą buvo. Įvykus karui, laisvėje esantieji tuoj stojo į darbą: gadinamas sistematiškai telefoninis susisiektimas, slepiami desantininkai ir kita. Birželio 22 dienos vakare jau turėjome sugadintas linijas Žarėnai-Alsėdžiai-Luokė. Gadinimas ėjo sistematiškai suvis didesniu tempu, taip kad su kai kuriais valsčiais nepavyko net atstatyti, kaip, pavyzdžiui, su Tverais.

Luokėje birželio 23 dieną fašistai užėmė valsčių, o tarybinius darbuotojus sukišo į daboklę. Pas mus į Telšius dėl sugadintos linijos negalėjo prisiskambinti. Tai pavyko į Šiaulius,

kurie atvykę išgelbėjo, bet tas neilgam buvo. Nors ten keletas fašistų ir buvo užmušta, jie vėl susirinko ir tuomet, nors nepatikrintais daviniais, išžudė tarybinius ir partinius darbuotojus, [tarp jų] valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininką partietį Simanavičių Praną.

Žarėnų valsčių taip pat buvo užvaldę fašistai, bet, nuvažiavus iš apskrities milicijai, jie išbėgiojo, bet vis tiek sugebėjo užmušti vykdomojo komiteto pirmininką Briedį Bronių ir pirminės partijos sekretorių Bažadragį Valių.

Tą patį jie padarė su Alsėdžiais, bet Alsėdžiuose mes atstatėme tvarką. Jie visi išbėgiojo.

Plungėje buvo jau iš anksčiau organizuota banda virš 20 žmonių, kurie turėjo viską perimti karui prasidėjus į savo rankas. Net tarybinius ir partinius darbuotojus turėjo uždavinį gyvus paimti, o jei negalės - tai šaudyti net ir į kariuomenę. Dėka Skinkio Juozo (buv. policininkas), jų pačių dalyvio, kuris pranešė, ką jie turi dirbti, jie buvo tuoj kariuomenės suimti visi ir pasiųsti Plungės parke į dangų Hitlerio laukti. Be to, pas juos buvo rasta instrukcija, kaip turi viską dirbti. Iš to būrio pavardę žinau tik vieną - Lankauskas Adolfas. [Jis] dirbo tekstilės fabrike Plungėje. Seniau buvęs Klaipėdoje.

Išdavęs juos Skinkys Juozas evakavosi kartu su mumis ir dabar yra mūsų tautinėje divizijoje. Kiek jis gali kam dabar ką pranešti, gal reikėtų pažiūrėti.

Pačiuose Telšiuose smarkiai fašistai nepasirodė, išskyrus keletą pavienių šuvių atskirose vietose. Vienas iš jų buvo paleistas į mano žmoną Rocienę Antaniną, bet nepataikė, [šovė] jai rakinant savo buto duris birželio 23 d. vakare. Užskridus bombarduoti Telšių iš 23 į 24 d. rytą kažkas elektros stotyje padegė šviesą, signalizavo. Tas paliko neišaiškinta. Tai ir viskas, ką galima pasakyti apie karo pradžią Telšiuose.

P.Raslano paaiškinimai apie Rainių įvykius

**1942 m. spalio 7 d. P.Raslano paaiškinimas LKP (b)
CK sekretoriui A.Sniečkui Maskvoje**

Keletas žodžių dėl aiškumo.

Padalinus VRLK į VSLK ir VRLK¹, aš (Raslanas) buvau VSLK Telšių skyr.[iaus] viršininku, gi VRLK Telšių skyr.[iaus] viršininku buvo Taurinskas M.J., kurio žinioje ir buvo Telšių kalėjimas.

Karui prasidėjus, t.y. 22-VI-41 m. apie 10-11 val., aš telefonu kalbėjau su VSLK komisaru vyr. saugumo majoru Gladkovu, kuris davė trumpus nurodymus kaip laikytis; išsišokimus ir išstojimus prieš su ginklų rankose malšinti visomis turimomis priemonėmis prieinančias prie visko taktiškai, jei tektų miestą apleisti, trauktis tik sykiu su Raudonosios Armijos daliniais, toliau pradėjo kalbėti apie sutvarkymą reikalo su kalėjime esančiais kontrrevoliucionieriais ir nieko dar neišsiaiškinus, pasikalbėjimas nutrūko. Kiek aš nedėjau pastangų, po to susirišti su Kaunu nebepavyko.

Su Telšių apskr.[ities] VRLK skyr.[iaus] viršininku Taurinsku aš kalbėjau keletą sykių, kad jis organizuotų kalinių išvežimą iš Telšių, nes tada jau dėl nuolat pribūvančių Raudonosios Armijos dalinių į Telšius nuo parubežio buvo matyti, kad teks mums pasitraukti. Matomai drg. Taurinskas nelabai susirūpino šiuo klausimu, nes kaliniai liko neevakuoti. Mano nuomone, visus juos buvo galima prie noro išgabenti, nes laiko buvo pakankamai.

Vokiečiai užėmė Plungę ir artinosi prie Telšių miesto, t.y. 23-VI-41 išvežimas kalinių apsisunkino keleriopai, nes

¹ Vidaus reikalų liaudies komisariatas 1941 m. vasario 3 d. buvo padalintas į Valstybės saugumo liaudies komisariatą ir Vidaus reikalų liaudies komisariatą.

gelžkelis nebeveikė. Tuo laiku aš keletą sykių vaikščiojau pas karinės dalies prokurorą ir rev. [oliucinio] tribunolo pirmininką, kad jie padėtų sutvarkyti mums šį reikalą. Jie davinėjo man įvairius patarimus. Bet kai aš paprašydavau jo raštiško pritarimo, pradėdavo išsisukinėti ir taip vėl viskas pasilikdavo po senovei.

Laikas bėgo. Kaliniai, ypatingai su k/r [=kontrrevoliucionio] nusikaltimo baudž. str.[aipsniais] pradėjo kelti galvas. Kretingos, Mažeikių ir Šiaulių apskrityse pradėjo vis tankiau ir aktyviau pasireikšti ginkluotos bandos. Buvo gandų, kad Mažeikius ir dalimis Šiaulių apskr.[ityje] bandos užėmė atskirus valsčius, o Telšiai liko kaip ir atkirsti. Tikrinau šias žinias garnizono štabe, bet nieko tikro nesužinojau. Telšių milicija buvo jau pusiau išlaksčiusi, saugumo darbuotojai, įbaiminti nuolatinų lėktuvų atakų, nerimavo. Tokiose sąlygose 24-VI-41m. ryto gautas iš garnizono viršininko įsakymas skubiai apleisti miestą, apleidžia miestą ir garnizonas. Pasilikti nebebuvo prasmės, kada kariuomenė traukiasi, o miesto gyventojai išlaksstė į kaimus ir miškus. Visas Telšių saugumo skyrius sykiu su kariuomene apleidžia miestą ir sustojam už Tryškių miške. Kur pasidėjo VRLK Telšių skyr.[iaus] darbuotojai, aš nežinojau, nes prieš tai jų nebemačiau.

Prie Tirkšlių [Tryškių¹] miške man vėl teko kalbėtis su kar.[iniu] prokuroru ir kar.[inio] tribunolo pirmininku, kur buvo prieita išvados, kad palikti Telšių kalėjime virš 70 kontrrevoliucionierių savaime jau sudaro organizuotą gaują prieš Raudonąją armiją, ir juos ten palikti yra nusikaltimas. Tada man davė dalinį kariuomenės, keturis sunkvežimius ir du tankus, ir pasiūlė grįžti į Telšius. Aš sutikau ir pasiėmęs keletą darbuotojų ir Telšių Vykdomojo komiteto pirmininką drg. D.Rocių, 24-

¹ P.Raslanas painioja Tirkšlių ir Tryškių vietovardžius. Tirkšliai priklauso Mažeikių rajonui, yra maždaug 6 km į pietus nuo Mažeikių.

VI-41 m. į pavakarį išvykau. Telšius pasiekėm vakare. Pas mus turimomis žiniomis tuo sykiu vokiečiai buvo 7 km atstume nuo Telšių. Kadangi kiekvienu momentu vokiečiai galėjo įsiveržti į miestą, ėmėmės skubiai vykdyt visus paruošiamuosius darbus.

Byloms peržiūrėti sudarėm komisiją, susidedančią iš: 1. P.Raslano - VSLK Telšių skyriaus viršininko, 2. Ždanovo - saugumo leitenanto VSLK Telšių apskrities skyriaus viršininko pavaduotojo, 3. Kompanijec - intendanto II-ojo rango, dirbusio 8-osios armijos politiniame skyriuje, 4. D.Rociaus -

Telšių kalėjimo fasadas.

Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininko pavaduotojo, 5. Jermolajev-jaun.[esniojo] saugumo leitenanto, VSLK Kretingos apskrities skyriaus viršininko pavaduotojo.

Komisija peržiūrėjo virš 70 bylų, kaltinamų už šnipinėjimą, kontrrevoliucinę ir agitacinę veiklą. Kaliniai buvo iš Telšių saugumo skyriaus ir dalinai - Kretingos. Kai kurios bylos jau buvo užbaigtos, kitos neužbaigtos, bet apie jų nusikaltimą abejonės nebuvo. [...] Dėl jų nusikalstamumo aš niekuomet neturėjau jokių abejonių. Jų visų areštas buvo sankcionuotas Lietuvos Respublikos prokuroro drg. Kašos. Visi 75 pasiųstieji į aną pasaulį turėjo kontrrevoliucinio pobūdžio nusikaltimus, dėl ko ir buvo kvočiami arba kvotos užbaigtos ir perduotos teismui. Aš esu įsitikinęs, kad ten nebuvo nė vieno nekalto. Dėl tų, kuriems buvo abejonių, toks sprendimas nepalietė. [...]

Baigiant komisijai peržiūrėti bylas, buvo gauta žinių, kad vokiečiai pralaužė prie Telšių gynimo liniją. Tada paskubomis išvažiavom su nusmerktaisiais ir, vengdami pavojaus toliau su jais važiuoti, nuo Telšių apie 2-3 kilometrus miškelyje, kelyje į Luokę, juos sušaudė į pagalbą duotieji Raudonosios Armijos kariai. Ten jie buvo ir užkasti. Galutinai iš Telšių mes pasitraukėme 25-VI-41 m. apie 10 val. ryto.

Jei kalbėti apie negerumą, jog tas viskas buvo atlikta vienoje vietoje ir arti miesto, tai aš galiu pasakyti, kad kitaip visa tai atlikti nebuvo laiko¹.

Šių asmenų bylų nutarimai ir su tuo dalyku surašyti aktai mano buvo susiūti vienon bylon ir pasiųsti per Molotovo VRLK srities valdybą centran. Centras pripažino visa tai teisėtu ir užtvirtino. Ši byla, kiek man žinoma, randasi VRLK Molotovo skyriaus valdybos archyve.

Tai bus viskas, ką aš galiu kiek prisimindamas papasakoti apie vykusius Telšiuose sušaudymus.

LVOA, f. 1771, ap. 5, b. 130, 1. 9-11. Originalas, rankraštis

¹ Iš Kauno kalėjimo nuvežė toliau ir sušaudė kalinius Červenėje ir Bobruiske.

Paaiškinimas Lietuvos TSR Prokurorui 1988 m. lapkričio 18 d.

1941 m. birželio mėnesį Didžiajam Tėvynės Karui prasidėjus aš gyvenau Telšiuose, dirbau Valstybės saugumo komisariato apskrities skyriaus viršininku. Tuo metu skyriaus sąstatai dirbo: Korozovas skyr.[ia]us viršininko pavaduotoju, kurį vėliau pakeitė Ždanovas. Operatyviniais įgaliotiniais dirbo Aleksejus Galkinas, Amplijus Minkevičius, Kazys Riepišas, Nochomas [Nachmanas] Dušanskis, vienas rusų tautybės asmuo, kurio nei vardo, nei pavardės neprisimenu; operatyvinio įgaliotinio padėjėjas Bračas, kurio vardo neprisimenu. Taipogi dar buvo vairuotojas, sekretorius bei valytoja, kurių pavardės prisimiršo.

Telšiuose taipogi buvo Vidaus Reikalų Komisariato skyrius, kuriam vadovavo Mečys Taurinskas, jo pavaduotoju ir milicijos viršininku buvo Efimas Paulenko, kitų šio skyriaus darbuotojų pareigų bei pavardžių neprisimenu - laikas išdildė iš atminties. Telšių kalėjimas buvo pavaldus Vidaus Reikalų Komisariato skyriui. Kalėjimo viršininko pavardės neprisimenu.

Karui prasidėjus, t.y. 1941 m. birželio 22 d., telefonais bandėme susisiekti su centrine respublikos vadovybe Kaune. Sėkėsi sunkiai.

Apie 10-11 valandą man pasisekė su Kaunu susisiekti. Telefonu kalbėjau su LTSR Saugumo komisaru Saugumo majoru Gladkovu, kuris davė trumpus nurodymus, kaip toliau tvarkytis. Dar pridūrė, kad jeigu tektų iš Telšių pasitraukti, tai tik kartu su garnizono padaliniais. Daugiau su centru kalbėti neteko, nes nutrūko telefoninis ryšys. Apie šį savo pokalbį aš informavau Telšių apskrities partinį biurą (per sekretorių Baužą), vykdomąjį komitetą per Domą Rocių bei M.Taurinską - Vidaus reikalų skyriaus viršininką. Kiek pamenu, tarėmės pa-

laikyti ryšius ir jei prireiks trauktis iš miesto, tai trauksimės organizuotai kartu.

1941 m. birželio 24 d. iš ryto buvo gautas iš garnizono viršininko įsakymas visiems partinio, tarybinio bei kitų įstaigų darbuotojams apleisti miestą. Rinktis prie Tryškių miške. Kiek prisimenu su saugumo skyriaus darbuotojais traukėsi partijos apskrities sekretoriai Bauža, Mironovas, iš apskrities vykdomojo komiteto D. Rocius, kitų neprisimenu. Vidaus reikalų skyriaus darbuotojų nebuvo. Kodėl man nežinoma? Jie dar prieš tai bazavosi kažkur už miesto, kur konkrečiai nebuvo žinoma.

Esant prie Tryškių miške, aukšto rango kariškiai vedė pokalbius su minėtais sekretoriais Bauža, Mironovu, vykdomojo komiteto viršininku D. Rocium. Kartais ir mane pakviesdavo į pokalbius. Kalbaėjo apie paliktus Telšių kalėjime politinius kalinius. Ką su jais daryti? Nes jeigu taip palikti, tai jie gali organizuotis į ginkluotą bandą ir kovoti prieš tarybinius žmones bei juos naikinti. Todėl reikėjo skubėti, kad to nedaleisti. Kažkas iš kariškių prasitarė, kad gali prisieiti juos likviduoti. Bet šios minties niekas nepalaikė.

Vyravo kita nuomonė, kad reikia bandyti minėtus kalinius evakuoti į artimesnius kalėjimus Lietuvoje ar Latvijoje. Dėl to reikėjo turėti automašinas, ginkluotą apsaugą ir kt. Tai turėjo kariniai daliniai ir žadėjo tuo pasirūpinti, bet pačią evakuaciją skaitė reikalingu pravesti vadovaujant Telšių partiniam bei tarybiniam aktyvui. Buvo nemažai ginčytasi ir galų gale su pasiūlymu sutikta. Evakuacijos grupę sudarė sekretoriai Bauža, Mironovas, vykdomojo komiteto pirmininkas Rocius, aš, Raslanas - apskrities saugumo viršininkas ir šio skyriaus darbuotojai Ždanovas, Galkinas, Amplijus Minkevičius.

Gavę keletą automašinų ir karinį padalinį apsaugai tą pačią dieną, t.y. 1941 m. birželio 24 d. į pavakarę pasiekėm Telšius. Vietoje sužinojom, kad visus reikalus mieste tvarko 8-osios

Armijos politinio skyriaus karininkas Kompanec. Susitikom su juo. Pastarasis mus informavo, kad Telšių kalėjimo politiniai kaliniai ruošiami evakuacijai į artimiausią kalėjimą ir kad jau vyksta kalinių evakuacija. Po šio pokalbio sekretoriai Bauža ir Mironovas pasiūlino tvarkyti savo einamųjų reikalų.

Man ir Rociui minėtas karininkas pasiūlė eiti į kalėjimą ir padėti evakuacija užsiimantiems karininkams tvarkyti dokumentus. Įspėjo, kad reikia būti labai akyliems, kad į politinių kalinių sąrašus nepatektų kaliniai, neturintys politinių nusikaltimų.

Įėjus į kalėjimo raštinę, mes radom karininkus, vedančius evakavimo darbą. Jau minėtas Kompanec mus pristatė kariškiams ir pasakė, kad dalyvausime politinių kalinių bylų atrinkime kaip komisijos nariai. Mes pradžioje tik stebėjome kaip vyksta evakavimo darbas: kalbamasi su kaliniais, užrašomi į sąrašus, išvedami į kiemą į automašinas. Po trumpo laiko mes prisidėjom prie sudaromų sąrašų patikslinimo. Tai atlikom sekančiai: iš kalėjimo kalinių asmens bylų ėmėme kardomasias priemones su Respublikos prokuroro parašu, dokumentą ir tikslinome su įrašymu sąrašė. Užbaigus darbą, aš visus minėtus kardamosios priemonės dokumentus pasiėmiau su savimi, o sąrašai liko pas evakuacija užsiėmusius kariškius. Jokio apibendrinančio komisijos darbą dokumento surašyta nebuvo.

Komisija susidėjo, kiek prisimenu, iš manęs, P.Raslano, mano pavaduotojo Ždanovo, 8-osios Armijos atstovo Kompanec, Domo Rociaus - Telšių vykdomojo komiteto pirmininko, jis gi buvo ir LTSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo pirmininko [J.Paleckio] pavaduotojas, ir Jermolajevo - Kretingos Valstybės saugumo skyriaus viršininko pavaduotojo.

Užbaigus minėtos komisijos darbą, aš grįžau į skyrių ir užsiėmiau to meto einamaisiais operatyviniais klausimais. Ka-

riškiai ir tarybinis aktyvas buvo sulaikę ir pristatę į skyrių keletą asmenų būk tai skleidusių paniką ir grasinusių susidoroti su tarybiniais aktyvistais. Nakties metu teko aiškintis, gaišiom laiką, bet nustatyti jų pakaltinamumą trūko duomenų. Sulaikytieji buvo paleisti.

Prisimenu, kad ir Plungės parubežio apsaugos kariai atvežė 6 žmones, kurie būk tai šaudė Plungėje į Raudonosios Armijos karius. Jokio šiuo klausimu rašto bei sulaikytųjų asmens dokumentų nepristatė. Sakė, kad minėti dokumentai bus pristatyti vėliau. Tačiau nepristatė. Apklausiant sulaikytuosius jie nusikaltimą neigė. Dėl jų kreipėmės į garnizono štabą, tačiau ten jokių dokumentų apie sulaikytuosius bei minimus jų nusikaltimus neturėjo. Sulaikytieji buvo uždaryti į daboklę. Laukėm, gal atveš apie juos medžiagą. Nesulaukėm. Mums iš miesto išvažiuojant, jie liko daboklėje.

Naktį pasklido gandai, kad prie Plungės vokiečiai pralaužė frontą, sustiprėjo panika, karinių padalinių judėjimas. Keliu nuo Plungės važiuoti ir pėsti į Telšius plūdo kariškiai, vežė sužeistuosius. Tuo laiku apleido miestą ir karinis dalinys, evakuojantis politinius kalinius, kuriuos, kaip pasirodo [!], susikomplicavus padėčiai sušaudė Rainių kaimo rajone. Aš vietoje nebuvau. Sužinojau apie tai iš kariškių vietinio štabo garnizono. Minėto karininko Kompanec aš daugiau nesutikau.

Iš Telšių miesto aš su skyriaus darbuotojais (Raslanas, Ždanovas, Galkinas, Minkevičius) išvažiavome į miškelį prie Tirkšlių 1941 m. birželio 25 d. ryte gal apie 10-11 valandą. Važiavom automašinomis, kurios evakavo užsilikusias mieste kariškių šeimas. Evakuojamus lydėjo karinis dalinys, vadovaujamas, rodos kapitono laipsnį [turinčio kariškio], aš jo pavardės nežinau, greičiausiai ir nežinojau. Atvykus į vietą pasilikom prie automašinos, kurioje buvo saugumo skyriaus archyvinė medžiaga ir ten esantieji saugumo skyriaus darbuotojai Riepšas, Du-

šanskis ir dar vienas rusų tautybės skyriaus darbuotojas, kurio pavardės neprisimenu. [...]

Su skyriaus darbuotojais aptarėm susidariusią padėtį. Nutarėm važiuoti į artimesnį Valstybinio Saugumo skyrių - Šiaulius, pagal aplinkybes nuspręsti, ką toliau daryti. Tačiau važiuojant ta linkme, paaiškėjo, kad veikia ginkluotos buržuazinių nacionalistų gaujos ir pravažiuoti sunku. Taigi į Šiaulius važiuoti atsisakėm. Patraukėm Latvijos link, apeidami Šiaulius. Atsidūrėm Jelgavoje. Nieko aiškaus negavę, traukėm į Rygą.

Rygoje prisistatėm į Valstybės Saugumo komisariatą. Prašėm priimti iš mūsų vežamą Telšių apskrities Valstybinio Saugumo skyriaus archyvą, laukėm nurodymų, ką mums toliau daryti. Priimt iš mūsų archyvą atsisakė ir esant sudėtingesnei padėčiai pasiūlė archyvą skubiai sunaikinti. Saugumo komisariento patalpų centrinio apšildymo pečiuose sudeginom. Deginant dalyvavo: Raslanas, Ždanovas, Dušanskis, Riepšas, Galkinas, Minkevičius. Aprašymo deginamų dokumentų nedarėme, nes nebuvo tam laiko.

Sušaudytų Rainių miškelyje politinių kalinių kardomųjų priemonių dokumentus nesudeginome. Aš juos vėliau pridaviau Molotovo (Permės) Vidaus Reikalų Valdybos archyvan. Aš padariau šių dokumentų vardinį aprašymą nurodant, kad jie [kaliniai] karinio dalinio sušaudyti ir prašiau priimti į archyvą saugojimui. Apie tai, kad šie kaliniai buvo sušaudyti, pateikė žinių Telšių garnizono štabo darbuotojai.

Kas dalyvavo iš Telšių civilių gyventojų bei kalėjimo darbuotojų išvežant ir sušaudant juos Rainių miškelyje, aš nežinau.

Karo metu, 1943 m. rudenį, aš gyvendamas Maskvoje, atsitiktinai važiuojant tramvajumi sutikau Domą Rocių. Jis pasisakė, kad kitą dieną iškrenda į Lietuvą partizanauti. Aš jam palinkėjau sėkmės bei greito pasimatymo. Apie Rainių įvykio tragediją kalbos nebuvo.

Rainių tragedijos klausimu 1942 m. rudenį aš Maskvoje buvau iškviestas pas drg. A. Sniečkų, kuris susirūpino šiuo įvykiu. Išsamiai mane klausinėjo viską tikslindamas. Po to įpareigojo mane raštu pasiaiškinti. Aš jo nurodymą įvykdžiau - parašiau savarankiškai. Koks nors neigiamas sprendimas mano atžvilgiu nebuvo priimtas.

Ištrauka iš E Raslano kaip liudytojo tardymo protokolo 1988 m. lapkričio 23 d.

Klausimas [LTSR prokuratūros Tardymo valdybos viršininko pavaduotojas vyr. justicijos patarėjas J.Vilutis]: Ar rašėte kam nors šiuo reikalu paaiškinimus?

Atsakymas: 1942 m. Maskvoje buvau iškviestas pas LKP CK pirmąjį sekretorių A. Sniečkų ir buvau apklaustas dėl įvykių Rainių miške. Į konkrečius klausimus atsakiau išsamiai ir iš esmės teisingai paaiškinau visas aplinkybes, dėl kurių buvau apklaustas. Parašiau paaiškinimą savarankiškai.

Klausimas: Jums pateikiamas P.Raslano paaiškinimas drg. A. Sniečkui. Ten rašote dėl kalinių klausimo ir pokalbio su Valsybės saugumo liaudies komisaru Gladkovu. Ką 1941 06 22 telefonu kalbėjote su Gladkovu?

Atsakymas: Taip, rašiau. Kalbėjau su Gladkovu 1941 m. birželio 22 d. apie 10 val., jam paskambinus iš Kauno. Kalbėjome kaip elgtis su kaliniais dėl jų ir kitų kontrrevoliucinių išsišokimų. Ką daryti su kaliniais - klausimo nebuvo, nes pokalbis nutrūko. Aš visaip bandžiau dar susijungti, bet nepavyko. Tuo laiku su kitais Telšių partiniais, tarybiniais pareigūnais apie kalinių evakavimą nekalbėjau. Tik šnekėjau su M.Taurinsku. Jis sakė, kad jokių nurodymų negavo.

Klausimas: Jums pagarsinama Jūsų paaiškinimo (P.Raslano paaiškinimas drg. A. Sniečkui) dalis, kur pasakyta: „Prie Tirkšlių miške man vėl teko kalbėtis su kar. prokuroru ir kar.

tribunolo pirmininku, kur buvo prieita išvados, kad palikti Telšių kalėjime virš 70 kontrrevoliucionierių savaime sudaro organizuotą gaują. Tada jie man davė dalinį kariuomenės, keturis sunkvežimius ir du tankus ir pasiūlė grįžti į Telšius. Aš sutikau ir pasiėmęs keletą savo darbuotojų ir Telšių vykd. kom. pirmininką drg. Rocių 1941 m. birželio 24 d. pavakare išvykau". Prašau paaiškinti.

Atsakymas: Taip, aš rašiau, tačiau daleidau netikslumų. Pavyzdžiui, rašiau, kad pasiėmiau Rocių. Jis buvo Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininko pavaduotojas, todėl buvo aukštesnis pareigūnas. Kita parašyta - teisybė. Į Telšius tuokart grįžo Bauža, Rocius, Minkevičius, Galkinas, Ždanovas. Atvykus į kalėjimą dokumentai atrenkami buvo apie keletą valandų. Kaliniai į automašinas buvo patalpinti jau vakare. Viskam vadovavo Kompanec. Po to jie išvažiavo. Aš su dokumentais nuėjau į skyrių. Turėjome reikalų dėl sulaikytųjų. Į skyrių grįžo Ždanovas, Minkevičius, Galkinas. Ar kas iš mano darbuotojų, partinių ir tarybinių pareigūnų bei kalėjimo prižiūrėtojų vyko kartu su kaliniais ir karine dalim - nežinau. Aš kieme nebuvau. Visą laiką buvau raštinėje.

Klausimas: Jums pagarsinamas D.Rociaus paaiškinimas drg. A. Sniečkui, kur pasakyta, kad vietoje sušaudant kalinius buvo P.Raslanas, Galkinas ir kalėjimo prižiūrėtojas Pocevičius.

Atsakymas: Čia dezinformacija. Aš tvirtinu, kad sušaudant kalinius aš nebuvau. Ar Rocius ten buvo - nežinau.

Klausimas: Kas pranešė, kad kaliniai nužudyti?

Atsakymas: Kad kalinius sušaudė man pranešė štabo karininkas, jo pavardės nežinau. Tai karininkas, kuris iš štabo palaikė ryšį su įstaigomis prieš evakuojantis.

Klausimas: Ar po kalinių išvežimo buvote susitikęs karininką Kompanec?

Atsakymas: Po susitikimo kalėjime ir sekančią dieną bei niekada vėliau aš su Kompanecu nesusitikau ir jo nemačiau. Su Rociumi taip pat nesimačiau.

Klausimas: Kuo remiantis priduotuose archyvui dokumentuose dėl kalinių nurodėte, kad politiniai kaliniai 1941 m. birželio 25 d. apskrities saugumo ir 8-osios armijos komisijos nu-teisti mirties bausme ir 1941 m. birželio 25 d. mirties bausmė įvykdyta?

Atsakymas: To nežinau. Negali būti, kad archyvinuose dokumentuose yra mano apie tai įrašyta. Aš tik žinojau, kad tie politiniai kaliniai buvo sušaudyti. Tai žinojau iš štabo kari-ninko informacijos.

Klausimas: Su kokiais Telšių rajono 1941 metų pareigū-nais jūs karo ir pokario metu buvote susitikę, ar kalbėjote apie Telšių politinių kalinių likvidavimą?

Atsakymas: Karo metu mačiausi su Riepšu ir Rociumi, ta-čiau su jais pokalbio apie Rainių miškelio įvykius nebuvo. Po-kario laiku susitikdavau su M.Taurinsku, E.Paulenko, saugu-mo buvusiais darbuotojais Riepšu, Dušanskiu ir Minkevičiumi. Tačiau ir su jais šiais klausimais nesikalbėdavome.

Klausimas: Ar dirbant Telšių apskrities valstybės saugu-mo skyriaus viršininku jūs buvote gavę direktyvinį nurody-mą, kaip pasielgti su kaliniais evakuacijos ir karo atveju?

Atsakymas: Tokio pobūdžio direktyvinio ar kitokio doku-mento aš nemačiau. Apie kalinių evakavimą ar likvidavimą man žodžiu irgi jokių niekas nurodymų nedavė.

Klausimas: Patikslinkite, kada evakavotės iš Telšių ir kas gali tai patvirtinti?

Atsakymas: Vokiečiai į Telšius, kaip vėliau girdėjau, įėjo apie 1941 m. birželio 28 d., aš evakavausi birželio 25 d. rytą kartu su savo įstaigos darbuotojais. Apie tai jau paaiškinau. Kaip išvežė iš kalėjimo teritorijos kalinius, aš nemačiau, aš nuėjau į

skyrių, kur dirbau su kitais savo darbuotojais. Ryte sužinojau, kad kaliniai sunaikinti.

Klausimas: Kaip šį įvykį įvertino bei jūsų paaiškinimą vertino drg. Sniečkus?

Atsakymas: Drg. Sniečkus šį reikalą tyrė skrupulingai. Kriticavo ir priekaištavo man dėl įvykio. Po pasiaiškinimo raštu daugiau priekaištų nebuvo.

Klausimas: Kaip grįžę iš Tryškių miško patekote į Telšių kalėjimo teritoriją?

Atsakymas: Į kalėjimą mus įleido Kompanec, o ne mes karininkus ir karinę dalį.

Klausimas: Kiek ir kokias kalinių bylas jūs atrinkote personaliai?

Atsakymas: Kokias konkrečiai - pasakyti negaliu. Ėmiau kardomųjų priemonių - nutarimų dokumentus, juos tikslinau su daromais sąrašais. Komisijoje, kiek buvo karininkų, negaliu pasakyti, tačiau jų buvo nemažai. Iš mūsų - du: aš, P.Raslanas, ir D.Rocius.

Klausimas: Ar tarp karininkų buvo kontržvalgybos darbuotojų, kokiai kariuomenės rūšiai atstovavo Kompanec?

Atsakymas: Kompanec, kaip supratau, atstovavo politiniam armijos skyriui. Ar buvo kas nors iš kontržvalgybos nežinau.

Klausimas: Ar apie šiuos dalykus jūs kalbėjote su žurnalistais?

Atsakymas: Taip, tik kartą, t.y. š.m. spalio mėnesį pas mane buvo žurnalistas Kašauskas. Jis rašė straipsnį.

Klausimas: Jūs jam sakėte ir tas parašyta straipsnyje, kad iš vadovavusių kalinių likvidavimui karininkų atsimenate majorą Doncovą ir kapitoną Jermolajevą. Ar patvirtinate tai?

Atsakymas: Taip, aš Kašauskui taip sakiau. Tačiau įspėjau, kad pavardė gali būti kita, nes tuo metu buvau užmiršęs

Kompanec pavardę. Aš tada patvirtinau jo sakomą pavardę. Iki to tokios pavardės ir žmogaus aš nežinojau.

Klausimas: Ką turite papildyti, ar žinote apie asmenis, kurie galėtų objektyviai ir tikroviškai papasakoti apie Telšių kalėjimo kalinių sunaikinimą ir Rainių įvykius?

Atsakymas: Nieko papildyti neturiu. Apie tokius asmenis, kas jie tokie - nieko negaliu pasakyti, nežinau.

Papildomas klausimas: Kaip kaliniai tuokart buvo patalpinami į automašinas, kokioje būklėje jie buvo vedami iš kamerų, ar matėte juos?

Atsakymas: Kaip kaliniai buvo patalpinami į automašinas - aš nemačiau. Tačiau kiekvienas kalinys buvo užvedamas į raštinę, kur mes tvarkėme dokumentus, sutikslindavome jų asmenybes. Juos atvesdavo kalėjimo prižiūrėtojai ir kariai. Čia karininkai dar juos klausdavo, sutikslindavo sąrašus. Jie būdavo apsirengę įprastai. Čia raštinėje jiems surišdavo rankas. Kuo surišdavo - neatsimenu, ar jie buvo sužaloti - nepastebėjau. Kalimams sakydavo, kad juos sodins į mašinas ir evakuos. Po to išsivesdavo.

Klausimas: Prašau patikslinti, kokioje vis tik sudėtyje kalinių bylas ir sąrašus peržiūrėjo komisija?

Atsakymas: Komisijos sudėtis: Kompanec, Ždanovas, Galkinas, Rocius ir Jermolajevas. Be to, buvo Kompanec pavaldžių kariškių. Kokie jų laipsniai ir pavardės - nežinau.

Klausimas: Jau esate sakęs, kad drg. A. Sniečkui duotas paaiškinimas yra išsamus, konkretus ir teisingas. Dabar gi dėl kalinių iš kalėjimo išvežimo ir nuvežimo į Rainių mišką sakote skirtingai. Pagarsinu jūsų paties paaiškinimo dalį: „Baigiant komisijai peržiūrėti bylas buvo gauta žinių, kad vokiečiai pralaužė prie Telšių gynimo liniją. Tada paskubomis išvažiavome su nusmerktaisiais ir vengdami pavojaus toliau su jais važiuoti nuo Telšių apie du-tris kilometrus miškelyje kelyje į Luokę juos sušaudė į pagalbą duotieji Raudonosios Armijos kariai. Ten jie

buvo ir užkasti". Šio jūsų aiškinimo esmė suprantama ypač toje dalyje, kaip „Išvažiavome su nusmerktaisiais". Jūs patvirtinate savarankišką parodymą?

Atsakymas: Rašydamas drg. A. Sniečkui paaiškinimą aš nesilaikiau chronologijos. Rašiau jau žinodamas, kas įvyko. Formulavau taip, kaip tais laikais viską vertinome. Aš lieku prie teiginio, kad aš, išvežant kalinius iš kalėjimo ir vežant juos į Rainių mišką, su jais nebuvau. Įvykdant mirties bausmę kaliniams Rainių miške, toje vietoje nebuvau, aš buvau Telšiuose. Į papildomus klausimus paaiškinu, kad šioje A. Sniečkui paaiškinimo dalyje daleidau netikslumą. Tai gal ir neetiška [!], tačiau iš tikrųjų aš kalinių sunaikinimo akcijoje nedalyvavau. Pagal situaciją irgi nesupratau, kas įvyks su jais.

Ištrauka iš E Raslano kaip liudytojo tardymo protokolo 1989 m. vasario 9 d.

Klausimas [LTSR prokuratūros Tardymo valdybos viršininko pavaduotojas vyr. justicijos patarėjas J. Vilutis]: Jūs ankstesnių apklausų metu parodėte, kad 1941 m. vasarą evakuojantis iš Telšių, šios apskrities VSLK skyriaus dokumentaciją, tame tarpe ir politinių kalinių baudžiamąsias bylas, Rygoje Valstybės saugumo departamento patalpose sudeginote krosnyse, o vėliau RTFSR Molotovo srities VRLK komitete pridavėte pagal aktą archyvui nutarimus iš kalinių asmens bylų su nurodymu, kad tie kaliniai speckomisijos nuteisti aukščiausiąja mirties bausme ir 1941 06 25 nuosprendis įvykdytas. Jūs davėte melagingus parodymus. Ką galite pareikšti?

Atsakymas: Aš daviau teisingus parodymus. Visas baudžiamąsias bylas ir kitus apskrities VSLK skyriaus dokumentus, išskyrus nutarimus kardomajai priemonei Telšių kalėjimo politinių kalinių, dėl kurių likimo sprendė Speciali komisija 1941 06 25¹, kuriuos pridaviau 1941 m. liepos mėnesį, Molo-

¹ Iš tikrųjų 1941 06 24.

tovo srities VRLK valdybai, sudeginau, kartu su manim tą darbą atliko Dušanskis, Riepšas, Minkevičius, Galkinas, Ždanovas Rygos valstybės saugumo departamento patalpų krosnyje. Dalis baudžiamųjų bylų galėjo būti pridutos į atitinkamus archyvus, jeigu tos bylos iš Telšių prieš evakuaciją buvo išsiųstos į Valstybės saugumo komisariatą. Tai bylos, kurios buvo užbaigimo stadijoje arba sprendėsi klausimai dėl termino pratęsimo arba buvo išreikalauotos. Molotovo srityje VRLK valdyboje aš pridaviau: tai kardomosios priemonės - suėmimo nutarimai (po vieną egzempliorių ant asmens) asmenims, kurie komisijos Telšių kalėjime buvo atrinkti 1941 06 24 vakare ir 8-osios armijos atstovų patalpinti kieme į automašinas. Kiek tokių kalinių buvo ir konkrečiai dabar jų pavardžių - neprisimenu. Tačiau kalinių buvo apie 70 žmonių. Ant nutarimų aš jokių įrašų nedariau, kiti komisijos nariai ant tų nutarimų įrašų nedarė. Šiuos nutarimus pridaviau su lydraščiu arba raportu (dokumento pavadinimo neprisimenu), tačiau jame nurodžiau, kad asmenų, kurių pavardės nurodytos nutarimuose, sušaudymas įvykdytas 1941 m. birželio 25 d. Nurodžiau, kad sušaudymą įvykdė 8-os armijos dalinys, vadovaujamas Kompanec. Prisimenu, kad „komisija priėmė mirties nuosprendį“ tokio išsireiškimo nerašiau.

Klausimas: Jums pateikiamas sąrašas baudžiamųjų bylų, kaltinamųjų asmenų (daugumos) nužudytų Telšių r. Raiinių miške paminėtu laiku buvusių Telšių kalėjimo politinių kalinių, suimtų Telšių ir Kretingos apskričių VSLK skyrių. Tai 24 bylos 36 asmenų atžvilgiu. Dauguma bylų su dar nepatvirtintom kaltinamom išvadom, dalis - gražintų į Kretingą ir Telšius tardymui papildyti, kas rodo, kad jos dar buvo ir Telšių apskr. [ities] VSLK skyriaus, kuriam jūs vadovavote, žinioje. Vadinasi dalis ir šių bylų, anot jūsų, turėjo būti sudegintos Rygoje. Kaip tą paaiškinti?

Atsakymas: Pilnai gali būti, kad šios bylos, nors ir skaitėsi Telšių apskr. VSLK skyriaus žinioje, tačiau buvo Kaune Vals-

tybės saugumo liaudies komisariatai. Todėl jos į archyvus pateko tiesiai iš Kauno, iš VSLK.

Klausimas: Pateikiama baudžiamoji byla, kaltinanti P.Vilčinską, kurioje kaltinamoji išvada surašyta ir yra jūsų sutikimas 1941 06 20 data. Jokių dokumentų, kad ši byla buvo išsiųsta į Kauną, Valstybės saugumo liaudies komisariatą, nėra. Vadinasi ši byla radosi su Telšių apskr. skyriaus dokumentais, kuriuos, anot jūsų, sudeginate. Ką galite paaiškinti?

Atsakymas: Ši byla, reiškia, turėjo būti pasiųsta į Kauno miestą, VSLK. Lydraščio nėra, bet jo galėjo į bylą ir neįdėti pačiame respublikos VSLK.

Klausimas: Ar jūs dalyvavote sušaudant Telšių r. Rainių miške 1941 m. birželio 25 d. kalinius, kurių bylas kalėjime jūsų nurodyta komisija peržiūrėjo?

Atsakymas: Aš Telšių r. Rainių miške 1941 m. birželio 25 d. sušaudant politinius kalinius nedalyvavau. Iš mūsų apskrities VSLK skyriaus darbuotojų niekas ten nedalyvavo. Skyriaus darbuotojai Ždanovas, Galkinas, Minkevičius buvo Telšių mieste kartu su manimi, Riepša buvo Tryškių miško bazėje. Kalinius automašinomis iš kalėjimo išvežė 8-osios Armijos karinis dalinys, vadovaujamas Kompanec. Pagal 1941 m. birželio 25 d. informaciją, gautą iš garnizono štabo, kalinius sušaudė karinis dalinys, vadovaujamas Kompanec.

Klausimas: Byloje apklausti liudytojai Sapalas ir Sabaliauskas parodė, kad 1941 m. birželio 25 d. vykdant kalinių nužudymą, jiems pavyko pabėgti iš žudymo vietos. Vykdant kalinių nužudymą, dalyvavo Telšių apskrities Valstybės saugumo darbuotojai. Ką norite pareikšti?

Atsakymas: Piliečių Sapalo ir Sabaliausko aš nepažinojau. (Telšių kalėjimo kalinio, kaip tokiu, Sabaliausko neprisiimu ir skaitau, kad jie duoda melagingus parodymus).

Liudininkai

Prano Juciaus liudijimas

(iš liudytojo tardymo protokolo 1988 m. lapkričio 18 d.)

Prieš Antrąjį pasaulinį karą dirbau Telšių valsčiaus Rainių apylinkėje sekretoriumi. [...] Aš gyvenau Rainių kaime. Apylinkės kontora buvo Telšiuose. Kai Rainių miškelyje 1941 m. birželio 24-25 d. naktį buvo kankinami iš Telšių kalėjimo atvežti žmonės, aš buvau namuose, maždaug už 1 km nuo tos vietos, kur buvo žudynių vieta. [...] 1941 m. birželio 23 d. aš buvau Telšiuose, f...] Aš mačiau, kad prie kalėjimo buvo daug ginkluotos Tarybinės kariuomenės. Tarybinė kariuomenė traukėsi, buvo daug mašinų, tankų.

1941 m. birželio 24 d. vakare buvo vežami iš kalėjimo žmonės į Rainių mišką. Tuo metu aš buvau namuose. Visą naktį Rainių miškelyje buvo paleisti tankų varikliai, šūvių nebuvo girdėti. Mes nesupratome, kas vyksta miškelyje, tuo metu nežinojome, kad vyksta žudynės. [...] Prasidėjus karui, vaikai rado užkastus į duobę nužudytus žmones. Rado pagal iš duobės išlindusią koją. Sakė, kad yra krūvos drabužių, įvairios technikos. Sakė, kad yra bačkos su kopūstais. Aš norėjau pasiimti bačką, tačiau bačkos buvo didelės. Jose buvo maždaug iki pusės kopūstų sriubos. Bačkos buvo visai netoli sulaidotų žmonių. Apie bačkas buvo sutrypta žemė, išspardytas smėlis. Aš taip supratau vėliau, kad su verdančiais kopūstais buvo kankinami žmonės. Tuo pat pradėjo iš Telšių važiuoti įvairūs žmonės, buvo daug inteligentiškai apsirengusių žmonių. Pradėjo kažkas šaudyti, ir aš iš miško nuėjau namo, kad kas nenušautų. Vakare vėl buvau nuėjęs. Kitą dieną buvo pradėta kasti lavonus. [...] Lavonus traukė iš duobės, plovė. Mačiau, kad jie buvo aiškiai nukankinti. Vieniems iš jų buvo daugiau sužalota viršutinė kūno dalis, kitiems - apatinė. Vieniems buvo nupjauti liežuviai, nupjautos nosys, apdegintos rankos, veidas, sužalota

galva. Kitiems buvo taip sužaloti veidai, kad giminės negalėjo atpažinti. Daliai iš nukankintų asmenų buvo sužalota apatinė kūno dalis, sužalotos kojos, nupjauti lytiniai organai. Kai kam buvo lytiniai organai sukišti į burną. Tiems, kam buvo sužalota daugiau galva, veidas, viršutinė kūno dalis, tai mažiau buvo sužalota apatinė kūno dalis. Matėsi, kad kai kuriems buvo nupliktos kojos, rankos, veidas. Buvo galima padaryti aiškia išvadą, kad buvo žmonės mirkomi kopūstuose. Bačkose su kopūstais buvo sumerkti kabeliai, štangos, kurios galėjo būti naudojamos kankinimui.

Leono Vilučio liudijimas
(ištrauka iš liudytojo tardymo protokolo
1988 m. lapkričio 21 d.)

Antrą kartą į miestelį atėjom kartu su Barkausku. Atvažiavo automašinos. Aš mačiau, kaip civiliai vyrai, jų tarpe atpažinau Raslaną, Rocių ir Vaitkų, užėjo į kalėjimą. Aš į juos žiūrėjau iš priešingos gatvės pusės iš praėjimo tarp namelių. Aš su Barkausku pasikalbėjome ir pasakėme, kad dabar jau blogai. Mašinos taip pat įvažiavo į kalėjimo vidų. Aš su Barkausku pabėgome. Vėliau, einant Ežero gatve mačiau kaip nuvažiavo automašinos. Kas vadovavo viduje, aš nežinau. Lauke esant Raslanas ranka parodė, kad eitų su juo ir atvažiuotų karininkas. Karininkų kiek buvo nežinau, bet kariškių buvo apie 4-6 žmones. Jie visi užėjo į vidų. Raslaną ir kitus aš mačiau prie kalėjimo birželio 24 d. (buvo antradienis). Vokiečiai į Telšius atėjo tik kokią liepos 10 d. Tai aš gerai pamenu, nes vokiečiams vadovavo Vitkus, kuris anksčiau buvo išvažiuotęs į Vokietiją.

Apie tai, kad Rainių miškelyje sušaudyti žmonės, aš sužinojau penktadienį, t.y. birželio 27 d. Kalbėjo jau visas miestas. Susidariusi nauja valdžia varė ten atkasti lavonus žydų tautybės piliečius. Žydai atkasinėjo. Atkasimo momentu aš ten ne-

buvau. Aš buvau, kai jie jau buvo atkasti ir suguldyti miškelyje. Ten iš mokyklos buvo daug žmonių. Žmonės atpažinėjo lavonus. Savo mokyklos mokinių, kurie buvo suimti, aš neatpažinau. Lavonų eilės buvo suguldytos. Aš neskaičiavau. Lavonai buvo išniekinti. Pilve išpjautos skylės ir sukištos rankos, nupjauti lytiniai organai, nupjautos nosys, ausys. Išbadytos akys. [...] Daktarai apžiūrinėjo vietoje. Lytiniai organai nupjauti ir sukišti į burną. [...] Lavonų veidai subjauroti.

Juozo Turskio liudijimas

(iš liudytojo tardymo protokolo 1988 m. gruodžio 6 d.)

1941 metais gyvenau Telšių raj. Rainių kaime. Gyvenau savo tėvų sodyboje. Gyvenome kartu su savo broliu Vaclovu Turskiu. Tėvas buvo padalinęs mums 20 ha ūkį po 10 ha kiekvienam. Aš dar buvau išmokęs staliaus amato ir eidavau per žmones statydamas namus. 1941 m. birželio mėnesį man jau buvo 30 m. ir buvau vedęs. 1941 m. birželio 24 d. jau buvo prasidėjęs karas. Pavakariais, prieš saulėlydį į Rainių mišką pradėjo važiuoti Raudonosios Armijos kariškos mašinos. Mano ir brolio sodyba buvo maždaug už 400-500 m. nuo Rainių miško, kur buvo įvykdytos masinės žudynės. Mano brolio sodyba buvo netoli mano. Vakare ašėjau atsinešti vandens iš brolio šulinio, nes neturėjau išsikasęs šulinio. Mane sustabdė rusų kariškiai ir neleido eiti, liepė eiti namo. Aš mokėjau rusiškai, paaiškinau, tačiau man neleido pasisemti vandens. Mano namo kieme taip pat buvo kareiviai ir kariškiai. Man išaiškino, kad traukiasi kariuomenė ir kad neišeitume iš namų. Mes iš 1941 m. birželio 24 d. į 25 d. naktį nėjome iš namų. Aš gyvenau prie kelio Telšiai - Viešvienai, tačiau kelias iš Telšių į Rainių mišką, kur buvo vežami kaliniai,ėjo ne pro mano sodybą. Būdamas tą naktį namuose, girdėjau Rainių miške visą naktį gaudžiant mašinų motorus. Atrodo, kad buvo ir tankų, nes mo-

torų gausmas buvo labai stiprus. Kareivių mūsų kieme naktį nebuvo, tačiau bijojome eiti iš namų, nes buvo iš vakaro uždrausta. Motorų gausmas nutilo auštant, maždaug 4-5 valandą. Apie 10 valandą ryto mes su kaimynu Mikuta Antanu nutarėme nueiti pažiūrėti, ką veikė kariuomenė naktį miške. Miške buvo visiškai ramu. Rainių miškelyje radome išmėtytas 3 ar 4 medines bačkas, prie bačkų buvo pritašyta kopūstų sriubos. Buvo primėtyta įvairių metalinių daiktų, tačiau mes jų nelietėme, nes bijojome, kad nebūtų sprogmenys ar panašiai. Buvo primėtyta ūkiško muilo, kurio mes pasiėmėme. Aikštelėje miškelio pakraštyje pamatėme, kad šviežiai iškasta žemė. Buvo iškastas nemažas plotas. Šviežiai iškastas plotas buvo apmėtytas samanomis. Pamatėme, kad šviežiai sukastoje žemėje matosi išlindusios rankos, kojos. Buvome su Mikuta nutarę pažiūrėti, tačiau pabūgome, nelietėme ir iš miško greitai pasišalinome. A. Mikuta nutarė pranešti į Telšius valdžios organams apie tai. Vėliau sužinojau, kad jis taip ir padarė. Tą dieną į mišką daugiau nebeėjau. Žmona bijojo, kad kas nors man neatsitiktų, o ir aš pats bijojau. Sekančios dienos ryte iš Telšių pradėjo važiuoti ir eiti žmonės iš Telšių. Tada nuėjau ir aš su Antanu Mikuta. Buvo pradėti atkasinėti lavonai. Lavonus atkasinėjo žydų tautybės piliečiai, kurie buvo suvaryti iš Telšių geto. Nepažinau žmonių, kurie vadovavo atkasinėjimo darbams. Žmonių miškelyje buvo labai daug, kaip turguje. Mačiau, kad buvo ir iš policijos, buvo gydytojų. Gydytojų ir kitų žmonių, kurie buvo miške, aš nepažinau. Buvo labai šiurpus iškastų žmonių vaizdas. Jie buvo aplipę žemėmis ir viskas gerai nebuvo matyti. Buvo baisu ir visų lavonų aš neapžiūrėjau. Aiškiai prisimenu, kad keliems buvo nupjauti lytiniai organai. Kitiems lytiniai organai buvo sukišti į burną. Mačiau, kad keliems atkastiems žmonėms buvo prapjauti šonai ir lyg į kišenės sukištos į prapjautas vietas rankos. Pasaakojo žmonės, kad keliems buvo sukaltos į galvą vinys. Veidai buvo suterlioti neatpažįstamai, lyg nuplikyti, nes veido oda

buvo sutraukta. Daugelis buvo pažaboti viela. Atrodo, kad viela buvo spygliuota. Aš laukiau, kol iškas visus lavonus. Lavonai buvo dedami ant žemės keliomis eilėmis. Juos suskaičiavo ir aš pamenu, kad buvo 73 lavonai. Aš nelaukiau, kol lavonai bus nuvalyti, nuplauti ir iš miško išėjau. Kai visus iškasė, aš išėjau. Daugiau į mišką nebebuvau nuėjęs. Žinau, kad buvo renkami iš apylinkės žmonės su arkliais ir vežė lavonus į Telšius. Atkasinėjant buvo fotografuojama.

Vaclovo Rubino liudijimas

(iš liudytojo tardymo protokolo 1988 m. gruodžio 7 d.)

Prieš karą su tėvais gyvenau Telšių r. Judrėnų k., maždaug už dviejų kilometrų nuo Rainių miestelio. Gyvenome paėžerėje. Šeimoje buvo keturi broliai ir dvi seserys. [...] 1941 m. birželio mėnesio 22 d. prasidėjo karas ir birželio 27 d. ryte aš dviračiu išvažiavau iš Plungės į namus. Parvažiavau į namus jau po pietų. Namuose man pasakė, kad Rainių miškelyje yra iškasti nužudyti žmonės. Aš nuėjau pasižiūrėti. Buvo nuėjęs ir mano brolis Alfonsas. Ar buvo nuėję pasižiūrėti jaunesnieji broliai, nepamenu. Miške buvo atkastos trys duobės. Lavonai buvo ištraukti iš duobės, apvalyti ir suguldyti ant duobių krašto eilėmis. Miške buvo daug žmonių, nukentėjusiųjų giminių ir panašiai. Niekam nebuvo draudžiama ateiti į mišką prie lavonų ir juos apžiūrėti. Prie lavonų galvų buvo įkalti pagaliukai ir surašyti numeriukai. Viso lavonų buvo 73. Miške buvo labai daug žmonių, tačiau kas konkrečiai pavardėmis aš dabar, dėl ilgo laiko tarpo, nepamenu. Lavonus apžiūrėjo gydytojai Plechavičius ir Žilytė. Gydytojų asmeniškai aš nepažinojau, tačiau žinojau juos kaip Telšių rajono gyventojus. Plechavičius paklausė, kas iš žmonių tarpo gali užrašyti lavonų apžiūros rezultatus. Aš buvau baigęs 4 skyrius pradžios mokyklos ir amatų mo-

kyklą, todėl buvau pakankamai raštingas ir sutikau. Nuo lavonų ėjo labai nemalonus kvapas ir nelabai kas norėjo talkinti gydytojams. Gydytojai Žilytei užrašinėjo amatų mokyklos mokslėjus Avilys iš Varnių. Vardo aš jo nebeprisimenu. Jis mokėsi kartu su manimi amatų mokykloje, tačiau žemesniame kurse. Gydytoja Žilytė apžiūrinėjo iš vieno galo, o gyd. Plechavičius iš kito galo. Gal apžiūrinėjo ir daugiau gydytojų, tačiau aš nemačiau tuo metu daugiau žmonių, t.y. gydytojų. Gydytojai buvo su chalatais. Tuo metu, kai aš ir Avilys rašėme apžiūros duomenis, daugiau gydytojų nebuvo. Plechavičius apžiūrėjo maždaug pusę lavonų ir aš pagal jo diktavimą užrašiau apie pusės lavonų sužalojimus. Rašėme į sąsiuvinius. Gydytojas Plechavičius diktavo, o aš, būdamas netoli jo, rašiau. Užrašiau tiksliai kaip diktavo gydytojas. Visi lavonai buvo pažaboti, visiems be išimties buvo užpakalyje surištos rankos. Burnos pažabotos ir rankos surištos už nugaros buvo medžiagininiais raiščiais. Nepamenu, kad kas nors būtų buvęs pažabotas spygliuota viela ar kitokia viela. Mano aprašomų lavonų grupėje lavonų su nupjautais lytiniais organais nebuvo. Beveik visiems lavonams buvo sudaužyti lyties organai. Pamenu, kad du ar trys lavonai buvo peršauti. Buvo išvirtusios akys, sudaužytos galvos, kitiems išvirtę smegenys. Apie kokius nors nuplikymus gydytojas Plechavičius nekalbėjo ir aš neužrašiau. Visų sužalojimų smulkiai nepamenu. Užrašoma apie kiekvieną lavoną buvo keliomis eilutėmis, keliais sakiniais. Lavonai jau buvo pradėję pūti, kaip jau minėjau, sklido nemalonus kvapas. Gydytojas Plechavičius lavonų nepjaustinėjo, skrodimo neatliko, o tik aprašinėjo išorinius sužalojimus. Apžiūrdamas paversdavo lavonus, apžiūrėjo iš visų pusių. Apžiūrima buvo apie 4 valandas. Po apžiūros aš pasilikau sąsiuvinį prie savęs, kartu paėmiau ir gydytojos Žilytės apžiūrėtų lavonų duomenis, kuriuos užrašė Avilys. Nepamenu, kas man lie-

pė nunešti tuos sąsiuvinius Telšių valdžios organams. Sekančios dienos ryte aš nunešiau abu sąsiuvinius valdžios organams, kurie tuo metu buvo įsikūrę dabartinio komunalinių įmonių kombinato patalpose. Kaip karo metais vadinosi ta organizacija nepamenu. Padaviau sąsiuvinius kažkokiam tarnautojui. 1942 metais buvo išleista knygelė „Žemaičių kankiniai“. Tą knygelę tuo laiku buvo galima įsigyti laisvai ir aš ją tada perskaičiau. Knygelėje atspausdinti nužudytųjų sužalojimų aprašymai buvo labai tikslūs. Kaip užrašiau, taip buvo atspausdinta ir knygelėje, nei daugiau, nei mažiau. Aš dabar neprisimenu, kokius konkrečiai lavonus apžiūrėjo gyd. Plechavičius ir kokius aš jam diktuoju aprašiau, tačiau už tai, kad knygelėje „Žemaičių kankiniai“ aprašyti lavonų sužalojimai yra tikslūs, galiu garantuoti. Tikrai lavonų sužalojimai, kurie buvo aprašyti sąsiuvinuose, tiksliai buvo atspausdinti ir knygelėje.

Gyd. Plechavičius nekalbėjo apie nuplikymus, sukaltas vienis. Lavonai buvo pradėję pūti, galėjo susidaryti toks vaizdas, kad jie nuplikyti, galėjo luptis oda. Kiek pamenu, buvo kalbama, kad lavonai atkasti vakarykščiais, t.y. 1941 m. birželio 26 d. Iš nužudytųjų aš pažinojau Bučių Kostą, su kuriuo aš mokiausi kartu, tačiau jis mokėsi žemesnėje klasėje. Pamenu, kad jis buvo geras sportininkas. Amatų mokykloje man jokia politinė organizacija ir veikla nebuvo žinoma. Ar užsiiminėjo kokia nors politine veikla K.Bučius, aš nežinau.

Po lavonų apžiūrėjimo, sekančią dieną lavonai buvo vežami laidoti į Telšius. Lavonus vežti buvo pakviestas ir mano brolis Alfonsas. Buvau laidotuvėse ir aš. Laidotuvių ceremonijos gerai nepamenu, daugiau dalyvavau, kai laidojo kapuose.

Jono Šapalo liudijimas

(ištrauka iš liudytojo tardymo protokolo 1988 m. gruodžio 23 d.)

Aš gimiau 1905 m. tada buvusios Telšių apskrities Tverų valsčiaus Zorūbų kaime. Šiuo metu šio kaimo jau nebėra. Šeimoje buvome keturios seserys ir trys broliai. Tėvai turėjo 16 ha žemės. Dirbau ūkyje. 1928 m. aš buvau pašauktas į karinę tarnybą, kurią atlikau Lietuvos kariuomenės inžinieriniame batalione Kaune. Tarnavau apie pusantrų metų laiko. Po tarnybos aš likau gyventi ir dirbti Kaune. Įsidarbinau Kauno apskrities viršininko naujokų priėmimo komisijoje, po to toje pat komisijoje pradėjau dirbti buhalteriu. Taip pradirbau panašiai iki 1941 m. sausio-vasario mėn. Tuo metu užėjus tarybinei kariuomenei prasidėjo suėmimai be jokio preteksto, [tai] aš išsigandęs, kad galiu būti suimtas, pabėgau iš Kauno, nusprendžiau grįžti į namus - Plungės r. Zorūbų k. pas tėvus. 1941 m. kovo 10 d. aš atvykau į Telšius pas savo pažįstamą ir draugę Balkontaitę Oną, Kazio. Ji tuo metu dirbo Telšių ligoninėje akušere ir gyveno nuomodama kambarį Ligoninės g. Telšiuose. Pas ją tik spėjau permiegoti, o kitą dieną, tikriausiai kovo 11d. pas Balkontaitę į namus atėjo trys uniformuoti vyriškiai. Jie kalbėjo rusų kalba. Jų pavardžių ir vardų aš nežinojau, nes buvau Telšiuose išbuvęs tik vieną parą. Balkontaitę Ona irgi buvo tuo metu ir matė, kaip mane suėmė ir išsivedė, įlaipinę į sunkvežimį nuvežė į Telšių kalėjimą. Tuo metu Telšių kalėjimas buvo miesto centre, tuometinėje Laisvės gatvėje. Kai aš buvau nuvežtas ir uždarytas į kalėjimą, ten jau buvo nemažai žmonių. Konkretaus skaičiaus aš nežinau, nes buvau atvežtas vėliau. Mane patalpino į kamerą, kur jau buvo trys asmenys. Juos aš pažinojau. Tai mokytojas Kuzminskas¹ iš Tverų, vardo

¹ Nužudytųjų politinių kalinių sąrašė Kuzminsko nėra.

nepamenu. Toliau - pašto viršininkas Korza, taip pat iš Tverų, ir Jonas Jakštas tuo metu dirbęs Tverų viršaičiu. Kuo mane ir mano pažįstamus kaltino, aš nežinau, nes jokio kaltinimo nepateikė, tik iš karto atvežę rusiškai klausė, kokiai partijai aš priklausau. Aš paaiškinau, kad priklausau Lietuvos šaulių sąjungai. Kas mane tardė, aš nepažinojau ir pavardės nežinau. Tardė mane rusiškai. Aš silpnai mokėjau rusų kalbą, bet klausiamas suprasdavau. Ar buvo kalėjimo prižiūrėtojų lietuvių, aš tiksliai nežinau. Tik žinau, kad rusai priklausė NKVD daliniams, nes jie patys taip prisistatė, kai mane suėmė. Buvau tardomas iš viso du kartus: 1941 m. kovo mėn. pabaigoje ir dar po kelių dienų. Datų tiksliai neprisimenu. Tardydavo paprastai trys rusai. Tačiau, kaip aš pastebėjau, mano bylos dokumentai nebuvo rašomi, mano atsakymai niekur nebuvo užrašyti, tik kažkuris iš jų ant kažkokio lapelio kažką užsirašydavo. Paprastai klausinėjo apie Saulių sąjungos narius, vadovybę, kur jie gali būti šiuo metu. Aš nieko nepasakojau. Tiksliai aš nieko ir negalėjau paaiškinti. Kokių nors kaltinimų man nepateikė. Kai buvau tardomas pirmą kartą, tai buvau kalėjimo patalpoje surištas priekyje už rankų ir pakabintas už rankų palubėje, o per nugarą mušdavo rimbą. Mušdavo paprastai vienas iš tardytojų, t.y. tie, kurie apklausinėjo. Mušdavo, kol aš netekau sąmonės ir atsigavau tik po to, kai buvau perpiltas vandeniu. Taip mane [tardė] vieną kartą. Antrą kartą, kai buvau nuvestas tardyti, tai mane pastatė prie sienos ir priekyje atsistojo trys NKVD darbuotojai. Jų taip pat aš nepažįstu. Tada jie man kumščiu daužė ausis iš abiejų pusių, kai kas pavargdavo, tai pradėdavo daužyti kitas. Man iš ausų ir nosies nuo to bėgo kraujas. Aš pradėjau šaukti, kad nieko negirdžiu, ir jie tada nustojo mušti. Klausinėjo vėl apie Saulių sąjungą. Aš nieko negalėjau paaiškinti. Po to vėl buvau nuvestas į kamara. Daugiau manęs netardė. Taip kartu su mano paminėtais pažįstamais aš

išbuvau iki 1941 m. birželio 25 d. Visą tą laiką mano būsimą žmoną Balkontaitę Ona atnešdavo man pavalgyti. Kad prasi-
dėjo karas, aš sužinojau iš kalinių kalbų, be to, jau birželio 25
d. girdėjosi sprogimai ir šūviai iš vakarų nuo Klaipėdos pusės.
Naktį iš birželio 25 į 26¹ į kamara įsiveržė keli uniformuoti
NKVD darbuotojai. Jie surišo man ir Kuzminskui, Korzai,
J. Jakštui rankas už nugaros ir išvedė į lauką. Pamačiau, kad
kieme [stovi] keturi sunkvežimiai, kuriuose taip pat surištomis
rankomis sutalpinti kiti kaliniai. Be to, kiekviename sunkveži-
myje buvo ir po du NKVD darbuotojus, kurie stovėjo iš bortų
galo. Kartu su NKVD darbuotojais rusais buvo ir keletas lietu-
vių, tačiau aš jų nepažinojau ir pavardžių nežinau. Aš perkal-
bėjau su savo draugais ir nusprendėme, kad mus gali sušaudy-
ti, nes kam gi kels vidurnaktį. Mus nuvezė kelis kilometrus
nuo Telšių į miškelį vadinamą Rainiais. Tas vietas aš žinoju,
nes esu vietinis gyventojas. Miškelyje visiems liepė išlipti iš
mašinų. Mašinas sustatė aplink laukymę ir šviesomis švietė.
Kiek mūsų kalinių buvo atvežta į miškelį, aš tiksliai nežinau,
bet buvo keturios mašinos. Kiek buvo NKVD darbuotojų aš
tiksliai pasakyt negaliu, bet atsimenu, kad tarp jų buvo ir lie-
tuvų. Iš kalinių atrinko pirmus 10 asmenų ir sustatė miško
aikštelėje. Į tą pirmųjų dešimties tarpą pakliuvo mokytojas Kuz-
minskas, pašto viršininkas Korza bei Tverų viršaitis Jonas Jakš-
tas, kitų nepažinojau. Mes galvojome, kad taip prasidės šaudy-
mas. Be to, tuo metu įjungė visų mašinų variklius ir buvo ne-
mažas triukšmas. Tačiau niekas nešaudė, o tik prie kiekvieno
iš dešimties asmenų priėjo iš priekio po du ar tris NKVD dar-
buotojus ir vienas stovėjo už nugaros, kuris laikė kalinį. Be to,
kalinys ir taip negalėjo pasipriešinti, nes jam buvo užpakalyje
surištos rankos. Prasidėjo klaikus kalinių riksmas, aš pasibai-
sėjau, nes pamačiau, kad iš priekio stovintys NKVD darbuoto-

¹ Tikriausiai iš birželio 24 į 25.

jai peiliu pjauna tų dešimties asmenų liežuvius ir nutraukę kelnes, pjauna lytinius organus. Žmonės nežmoniškai raitėsi ir klykė. Ar po to jie numirdavo, aš nežinau, tik dar mačiau, kaip kareiviai buožėmis jiems suduodavo per galvą, matyt, pribaidavo. Nė vienas iš tos dešimties nebuvo nušautas. Kiti kaliniai, tame tarpe ir aš, stovėjome už nugarų ir matėme. Pasibaisėję vaizdu kaip ir kiti mes puolėme bėgti į visas puses, nes buvo naktis. Tačiau tai buvo sunku padaryti, nes aplink buvo NKVD darbuotojai, o be to, rankos buvo surištos. Mačiau kaip kareivis su šautuvo buože sudavė vienam iš kalinių, kurio pavardės aš nežinau. Aš dar vežamas beveik išsilaisvinau rankas, nes, matyt, virvė buvo nestipriai surišta. Tad kai visi išsisklaidė, aš griebiau šalia stovėjusį kareivį ir parverčiau ant žemės, o pats ėmiau bėgti miškeliu. Po kelių sekundžių į mane pradėjo šaudyti, aiškiai girdėjau šūvius už nugaros. Griuvau ant žemės ir kelis metrus šliaužiau, o po to vėl bėgau. Manęs atrodė nesivijo, nes buvo tamsu. Kas atsitiko su kitais kaliniais, aš nemačiau. Po to pėsčiomis parėjau į Zarūbų kaimą pas tėvus. Ten niekas manęs neieškojo, nes jau 1941 m. birželio 27 d. Telšiuose pasirodė vokiečiai. Kurį laiką aš buvau namuose pas tėvus, dirbau ūkyje. 1941 m. birželio pabaigoje aš atvažiavau su kitais žmonėmis iš Tverų į Telšius, nes pasklido gandas, kad iškasami Rainiuose užmušti žmonės. Aš, kiek atsimenu, važiavau su kai kuriais tų žmonių giminaičiais, pavardžių nepamenu. Rainiuose pamačiau tikrai iškastus kalinius su sudaužytomis galvomis ir nupjautais lytiniais organais, veidai buvo subjauroti. Mačiau suskaldytą galvą mokytoją Kuzminską ir Korzą. Daugiau negalėjau žiūrėti ir išėjau iš tenai. Po to grįžau į Zarūbų kaimą ir iki 1942 m. pradžios dirbau tėvų ūkyje. Po to aš iš savo pažįstamų sužinojau, kad kažkokie asmenys, rusai, kurie nespėjo išvažiuoti iki vokiečiams ateinant, ruošiasi mane nužudyti, tada išvažiavau iš tėvų į Telšius ir kreipiausi į Telšių

policijos viršininką Kirkutį, kad paieškotų man darbo. Pradėjau dirbti policijos sekretoriumi. Gyvenau pas savo būsimą žmoną Balkontaitę. Pradirbau apie 1,5 metų. Po to vėl buvau pas savo tėvus. Apie įvykius Rainiuose niekam nesakiau, nes ir taip jau visi Telšiai žinojo, kas tuos kalinius nužudė. 1945 m. rudenį, kai jau baigėsi karas, turbūt lapkričio mėnesį aš gyvenau pas tėvus, į namus vėl atvyko su uniformomis NKVD darbuotojai ir išvežė mane į Telšius, į kalėjimą. Kažkas rusiškai pasakė, kad vieną kartą išsprukai, tai dabar nebepabėgsi. Kalėjime jau buvo nemažai asmenų, visi man nepažįstami lietuviai. Dėl ko suėmė, nieko nesakė ir nekaltino. Po kelių dienų mane ir kitus kalinius traukiniu nuvežė į Latviją ir Estiją, ten irgi dar pakrovė suimtus žmones. [...] Atsimenu, kad nuvežė iki Onegos ežero ir išlaipino ant sniego kažkokio dvaro arklidėse. Nemažai žmonių mirė. Po dalį asmenų pėsčiomis, tame tarpe ir aš, buvome išvaryti prie Belomor kanalo į lagerį darbams. [...] 1947 m. pavasarį buvau paleistas iš lagerio ir išvykau į Lietuvą. [...] 1988 m. rudenį, kai sužinojau, kad sudaroma komisija Rainių įvykiams tirti, aš parašiau laišką Lietuvos Aukščiausajai Tarybai apie tuos įvykius, nes buvau jų liudininkas. Anksčiau bijojau kam nors apie tai kalbėti, nes buvo visai kiti laikai.

Zigmanto Kazlausko liudijimas

(iš liudytojo tardymo protokolo 1989 m. balandžio 18 d.)

Į man pateiktus klausimus, kurie surišti su įvykiais Rainių miške 1941 metų laikotarpyje galiu parodyti štai ką:

1940 m. laikotarpyje, kai į Lietuvą atvyko Raudonoji Armija, aš tuo metu gyvenau Telšių rajone Kalnėnų kaime, kuris nuo Telšių radosi 2 kilometrų atstume. Dirbau savo tėvo ūkyje. Tardomas tuometinės valdžios nebuvau iki pat Lietuvą okupuojant fašistinei Vokietijai.

Tuo metu Telšiuose buvo kalėjimas. Su kalėjimo darbuotojais aš artimų ryšių nepalaikiau. Kiek man žinoma, šiame kalėjime dirbo prižiūrėtoju Kabaila. Okupavus vokiečiams jis, nespėjęs pasitraukti, buvo sušaudytas.

Žinau, kad Telšių kalėjime dirbo toks Vaitkus. Mano manymu, kad jis dirbo prižiūrėtoju. Jeigu tai tas pats asmuo, tai jo vardas Antanas. Daugiau aš bendravau su jo broliu Vaitkum Jonu. Abu jie buvo skirtingų politinių pažiūrų: vienas palaikė (Antanas) tarybinę valdžią, antras buvo priešingų pažiūrų. Maždaug 10 metų atgal Vaitkus Antanas mirė. Tuo laikotarpiu jis gyveno Klaipėdos mieste, ties dramos teatru esančiame name, arba priešais restoraną „Nida“. Jo bute aš nebuvau.

Pavardė Miknius Alfonsas man negirdėta ir apie šį asmenį aš nieko parodyti negaliu.

Apie konkrečiai kaip buvo vykdomi areštai ir kaliniai talpinami į Telšių kalėjimą 1940 m. laikotarpyje aš liudininku nebuvau ir apie tai nieko negaliu konkrečiai parodyti.

1940-1941 m. laikotarpyje aš draugavau su mergina, kuri gyveno šalia Telšių kalėjimo. Trys metai atgal ji dar buvo gyva. Jos pavardė Skurvydienė Aldona, kuri turi gyventi Telšiuose. Adreso nežinau. Gal ji galėtų taip pat tardymui suteikti kokių nors žinių apie Rainių miškelyje vykusias 1941 m. žudynes.

Mano atmintyje išliko šis konkretus epizodas:

Tai buvo 1941 m. kai jau traukėsi iš Lietuvos tarybinės armijos kariai. Tuo metu Aldona gyveno netoli Telšių kalėjimo, kuris radosi Respublikos gatvėje (Dabar šiame pastate biblioteka). Pamenu, kad tai buvo apie 12 valanda dienos. Aš važiauvau su dviračiu ir man reikėjo visada pravažiuoti pro kalėjimo pastatą. Pamačiau, kad ties vienu kalėjimo pastato galu ir kitu stovi du tankai tarybiniai ir šalia jų kariškiai - raudonarmiečiai. Kariškiai neleido pravažiuoti šaukdami „stoj!“. Tačiau aš paspartinau ir norėjau greitai pravažiuoti, bet šalia kalėjimo

man nukrito dviračio grandinė. Todėl teko sustoti. Abiejų tankų buvo įjungti varikliai. Kadangi man teko sustoti, tai aiškiai išgirdau kalėjimo viduje kažkokius tai klyksmus, šauksmus. Man pasidarė nejauku. Greitai užsidėjau grandinę ir nesustabdomas kariškių greitai išvažiavau iš šios vietos.

Grįžęs papasakojau savo namiškiams apie šiuos girdėtus klyksmus.

Kaip buvo vežami kaliniai iš Telšių kalėjimo aš nemačiau.

Tačiau tolimesni įvykiai, apie kuriuos aš papasakosiu žemiau, mane sukrėtė. O buvo taip:

Neužilgo Telšius okupavo fašistinės Vokietijos kariai. Gal po matyto įvykio ties kalėjimu praėjo gana trumpas laikas, manau, gal kokia savaitė. Tuo metu jau pasklido kalbos, kad Rainių miškelyje buvo aptikta daug nužudytų žmonių, tačiau tikslaus skaičiaus niekas nežinojo. Kartą mano brolis, kuris buvo paskirtas dirbti ūkvedžiu, pasakė, kad aš pakinkyčiau arklius su ilgu vežimu, nes reikės iš Rainių miškelio vežti su lavonais karstus. Tai aš padariau. Daugelis su vežimais susirinkome tiesiog Rainių miškelyje. Čia pamačiau, kad jau štabeliais buvo sudėti grabai iš baltų lentų. Susirinkę nemažai žmonių. Rainiuose nemačiau nei vieno uniformuoto vokiečio ar policininko. Visi buvo apsirengę civiliniais rūbais. Tuo metu pradėjo kasti lavonus.

Gerau mačiau, kad lavonai buvo užkasti negiliai, sumesti vienas ant kito ir tik užpilti žemėmis. Kai kur lavonai buvo tik apipilti truputį žemėmis, o kai kuriose vietose lavonai buvo net su kaupu su žemės paviršiaus. Taip pat atkreipiau dėmesį, kad lavonų nužudymo vieta buvo paversta net šiukšlynu: čia mėtėsi įvairios mašinų dalys, padangos ir kitos paliktos šiukšlės.

Aš taip pat, pasikeisdamas su kitais, padėjau kasti lavonus, juos dėti į karstus. Vaizdas buvo klaidus. Aiškiai buvo matyti kankinimo požymiai.

Taip mačiau, kai vienam vyriškos lyties lavonui, ties burna per žandus buvo prakišta pieštuko storio viela ir sprando dalyje susukta. Kitam lavonui mačiau, kad į galvą sukaltos penkių colių dydžio vinys. Mačiau, kad vienam lavonui nupjauti visiškai lytiniai organai.

Vaizdas buvo baisus. Nukankintų moterų ir vaikų, kol aš rinkau lavonus, nepastebėjau. Mačiau, kad Rainiuose buvo daug nužudytų asmenų giminių, nes daugelis atpažino lavonus, klykė, šaukė. Gera pamenu, kad ir aš atpažinau nužudytus Vyta Tarvydą ir Žvirgždyną (vardo nepamenu). Jie mokėsi abu Telšių gimnazijoje, vienoje klasėje ir, kiek kalbėjo kiti, buvo suimti už tai, kad nestojo į komjaunimą.

Kiekviena pavada pasikrovė po vieną karstą.

Tiesa, dar buvo atpažintas Sakelis iš Varniaus valsčiaus, Pavandenio kaimo. Jis buvo stambus ūkininkas. Jo lavoną išsivežė giminės. Kai pasikroviau karstą ir vežiau į Telšius, daugiau į Rainius nebegrįžau, nes man buvo nejauku. Pamenu, kad vežimų eilės nusitęsė nuo Rainių miškelio iki pat Telšių miesto. Karstai buvo sudedami Telšių kapinėse S.Daukanto gatvėje.

Visų lavonų aš nežiūrėjau, nes išvažiavau septynioliktas, o už manęs liko daug dar neiškastų lavonų. Buvo nemalonu žiūrėti, todėl stengiausi kuo greičiau pasišalinti.

Galiu parodyti, kad aš tarnavau policijoje, už ką buvau vėliau nuteistas 10 metų ir buvau ištrėmime. Todėl apie šią savo veiklą galiu parodyti sekančiai:

Kai tik Telšius okupavo fašistai aš įstojau į Lietuvos policiją ir man pavedė būti vyresniuoju Telšių kalėjime. Su kitais iš karto atidarėme Telšių kalėjimo vartus ir, manydami, kad kalėjime dar gali rasti kalinių tiek gyvų, tiek negyvų, pradėjome atidarinėti kameras. Tačiau nei vieno žmogaus, tiek gyvo, tiek negyvo neradome. Kai nusileidome į Telšių kalėjimo

rūši, atidarėme duris, pamačiau, kad ant grindų labai daug kraujo su vandeniu, maždaug iki pusės kojos blauzdos. Mačiau, kad krauju aptaškytos ir sienos. Kitose kameroose kraujo dėmių nemačiau.

Kankinimo įrankių kalėjime neaptikome. Buvo daug suversta įvairių dokumentų. Dauguma jų buvo susegti segtuvuose. Nei vieno dokumento turinio nepamenu, nes nebuvo ir įdomu juos tikrinti.

Tuo metu policijos viršininkas Telšiuose buvo Stankus Kazys, kuris turėjo kapitono laipsnį. Jo žmona Vanda buvo teismo vyriausia sekretorė. Taip pat žinau, kad Stankus gyveno po karo JAV

Bronislavo Vizgaudo liudijimas

(iš liudytojo tardymo protokolo 1989 m. lapkričio 23 d.)

Nuo 1928 m. iki 1941 m. aš buvau Telšių kalėjimo prižiūrėtoju. Kalėjime iš viso buvo 36 prižiūrėtojai, skaitant su kapelionu. Prižiūrėtojais buvo: Kazlauskas, Jokubauskienė, Čepauskas ir kiti, kurių pavardžių aš neatsimenu ir kurie jau yra visi mirę. Yra dar gyvas kapelionas Vėlavičius gyv. Kražiuose, prižiūrėtojas Kobeckis Steponas, kilęs kažkur iš Aukštaitijos, panašiai mano metų gimimo yra gyvas ir aš jį buvau susitikęs. Jis gyvena kažkur Aukštaitijoje. Kalėjimo viršininku buvo rusų tautybės žmogus Zaušinskis, kurį 1940 m. su šeima išvežė į Sibirą. Po jo kalėjimo viršininku buvo Petkevičius Juozas (ar jis šiuo metu gyvas, aš nežinau). J.Petkevičius galėjo būti viršininku 1940/41 metais, dabar aš tiksliai neprisimenu. Po J.Petkevičiaus kalėjimo viršininku buvo Vaitkus. Kalėjime aš vykdžiau prižiūrėtojo sandėlininko pareigas ir prie kalinių nebudėdavau, tik išnešiojant maistą eidavau kartu su kitais

prižiūrėtojais po kameras. 1940 m. ar 1941 m. buvo suimta daug žmonių, t.y., jau atkūrus tarybų valdžią. Tuo metu kalėjimo viršininku buvo J. Petkevičius. Suimtų kalinių pavardžių aš dabar neprisimenu ir atsimenu tik, kad buvo suimti broliai Aleksandravičiai. Kiek žinau, jie buvo suimti už tai, kad buvo buožės. 1941 m. birželio mėnesį, dienos neprisimenu, naktį į kalėjimą atvažiavo mašinos su kareiviais. Kada tas tiksliai buvo aš nepasakysiu, tik atsimenu, kad už kelių dienų Telšius užėmė vokiečiai. Man ir kitiems prižiūrėtojams (neatsimenu kam) liepė iš kamerų išleisti kalinius. Mums išleidus kalinius iš kamerų, į koridorių nepažįstami man 3 ar 4 civiliškai apsirengę žmonės kaliniams rišo rankas už nugaros, burnas ir akis. Tie civiliškai apsirengę žmonės nieko nekalbėjo, bet iš apsirengimo atrodė, kad tai vietiniai gyventojai. Kas tie žmonės buvo, kur dirbo, aš nežinau. Man atrodo, kad kaliniams rankų, burnų vielomis nerišo, bet rišo medžiaginėmis juostomis, kurias turėjo pasiruošę civiliškai apsirengę žmonės. Kalinių koridoriuje niekas nemušė. Surištus kalinius kareiviai vedė į kieme stovinčias mašinas ir guldė. Mūsų, t.y. prižiūrėtojų, į kiemą išeiti neleido prie kalėjimo durų stovėjęs rusas kariškis. Surištus kalinius suguldė į mašinas kariškiai išvežė. Ar vežant kalinius iš kalėjimo, kalėjime buvo Rocius, Raslanas, aš pasakyti negaliu, nes aš buvau tik prie kamerų, o ten Rociaus, kurį gerai pažinojau, tikrai nebuvo. Ar prie kamerų buvo Raslanas, aš nežinau, nes jo nepažinojau. Praėjus kelioms dienoms, aš sužinojau, kad kaliniai išvežti iš kalėjimo yra sušaudyti, nankinti Rainių miškelyje. Kas juos kankino, žudė, aš pasakyti negaliu, nes nežinau. Kai atkasė nužudytus Rainių miškelyje kalinius, aš ten nebuvau. Kalinių iš viso išvežė tą naktį apie 60-70 žmonių. Kas dar gali daugiau žinoti apie žudynes kalinių Rainių miškelyje, aš nežinau.

Kazio Sudario liudijimas

(iš liudytojo tardymo protokolo 1990 m. vasario 15 d.)

1941 metų vasarą aš gyvenau Telšių mieste ir dirbau „Lietūkyje“ sandėlininku. Aš dirbdamas sandėlininku už grynus pinigus pardaviau medžiagas, ko nebuvo galima daryti. Mane už tai apskundė ir aš buvau uždarytas į Telšių kamerą, kurioje sėdėjo 36 žmonės. Iš mano pažįstamų kameroje buvo Maskolenka, Rudokas. Kitų žmonių pavardžių aš neprisimenu. Iš prižiūrėtojų aš pažinojau Mažoną Kostą, panašiai 1918 metų gimimo. Jis gyveno Skuodo rajone. Aš jį po karo esu susitikęs Skuode, nes jis dirbo prie geležinkelio. Kai mes susitikome, jis neigė buvęs prižiūrėtoju. Kitų prižiūrėtojų pavardžių aš nebeprisimenu, tardytojų pavardžių nebeprisimenu. Kiek prisimeanu mane tardė žydų tautybės žmogus, kurio pavardės aš neprisimenu. Manęs tardymo metu nemušė.

Nuo 1941 m. birželio 22 d. mums į kameras nebedavė maisto, nebeleido išeiti pasivaikščioti. Negaudami maisto mes kameroje pradėjome triukšmauti, atsidarinėjome langus, neklausėme prižiūrėtojų. Mūsų kalėjimo viršininkas prašė nusiaraminti, bet mes nenusiramino. Taip mes kameroje prabuvome iki pirmadienio vakaro, t.y. birželio 23 d. Vakare staiga atsidarė mūsų kameros durys ir tarpduryje pasirodė rusų kariai. Jie su savimi turėjo kulkosvaidį. Jie mums visiems liepė gultis ant grindų. Mes išsigandome ir sugulėme. Po to rusų karininkas liepė kameroje nebetriukšmauti, uždaryti langus ir orlaidės. Mes išsigandę paklausėme. Kiek aš supratau, taip rusų kareiviai perėjo per visas kameras. Nuo to vakaro lietuvių prižiūrėtojų aš nebemačiau. Kalėjimą pradėjo saugoti rusų kareiviai. Jie buvo apsirengę su pilkos spalvos uniformomis, buvo raudonos spalvos antsiuvai. Kokie dar buvo ženklai ant uniformų aš neatkreipiau dėmesio. Visą antradienio dieną mes

tylomis prabuvome savo kameroje. Antradienį vakare mes pro orlaidę matėme, kaip prie kalėjimo pradėjo važiuoti sunkvežimiai, netoli stovėjo tankas. Mes matėme prieš kalėjimą Plungės gatvę, nes mūsų kamera buvo į gatvės pusę. Mes suprato, kad yra uždarytas eismas, nes pravažiuojančių mašinų nebebuvo. Mašinos, kurios privažiudavo prie kalėjimo ir sustodavo, neišjungdavo motorų, todėl buvo didelis triukšmas, pavienių balsų aiškiai nebuvo galima suprasti. Kai sutemo, atsidarė mūsų kameros durys ir pradėjo šaukti po vieną žmones. Žmonės šaukė rusų tautybės kariškiai. Mane ir dar penkis žmones pašaukė. Mes išėjome į koridorių. Visame koridoriuje stovėjo kareiviai prie sienų, kurie buvo atstatę durtvius. Mus navedė į kitą, mažesnę kamerą. Toje kameroje mes buvome apie 40 žmonių. Mes neturėjome net kur atsisėsti, nes kamera buvo perpildyta. Kameroje iš mano pažįstamų buvo Rudokas ir Maskolenka. Praėjus kiek laiko, iš kameros pradėjo šaukti žmonės. Žmonės išeidavo su savo daiktais. Iš mūsų kameros iššaukėjų 6 žmonės, jų tarpe Rudoką ir Maskolenką. Visą naktį buvo girdėti triukšmas, nes veikė mašinų motorai. Ar išvedami žmonės buvo mušami, aš nesupratau, nes buvo didelis triukšmas nuo mašinų motoro. Tik retkarčiais pasigirsdavo pavieniai balsai, rėžiantys ausį. Prieš auštant motorai nutilo ir pasidarė tylu. Mašinos išvažiavo. Viskas nutilo, mes užmigome. Kai mes atsibudome iš ryto, kalėjime buvo tylu. Mes atsidarėme langą, tačiau žmonių gatvėje nebesimatė, kalėjimo prižiūrėtojų taip pat nebebuvo. Kartu su kitais kaliniais mes išlaužėme kalėjimo duris ir išbėgome iš kalėjimo. Aš dar buvau užbėgęs į raštinę kalėjimo. Raštinėje ant grindų ir ant sienų matėsi kraujo. Matėsi, kad buvo bandyta plauti kraują, nes mėtėsi kruvinų skudurų.

Vėliau aš sužinojau, kad išvežti kaliniai buvo nužudyti Rainių miškelyje. Į Rainius aš buvau nuėjęs panašiai po trijų dienų. Kai aš buvau Rainiuose, kaliniai jau buvo iškasti, nuplauti

ir sudėti į eiles. Žmonės buvo labai sužaloti, jų nebuvo galima atpažinti. Kokie konkrečiai buvo padaryti sužalojimai žmonėms, aš neišsidėmėjau. Kad lytiniai organai būtų sukišti į burnas, aš nemačiau. Ten buvo labai daug žmonių priėję ir buvo sunku prieiti prie lavonų. Iš mano pažįstamų Rainių miškelyje buvo nužudyti Rudokas ir Maskolenka. Ar dar yra gyvų jų giminių aš dabar nežinau.

Dar prisiminiau - iš mano pažįstamų buvo nužudytas Simutis iš [neįskaitoma]¹. Aš su juo buvau taip pat vienoje kameroje. Simutis turėjo du sūnus. Kur jie šiuo metu yra, aš nežinau.

Juozo Bazarо liudijimas

(iš liudytojo tardymo protokolo 1994m. sausio 17 d.)

1941 metais aš dirbau Telšių kalėjime prižiūrėtoju. Kiek padirbęs - apie 3 mėnesius, rašiau pareiškimą, kad mane atleistų iš darbo, kadangi nebegalėjau dirbti dėl sveikatos - ten reikėjo vaikščioti koridoriais tarp kamelių, kur trūko oro, išeiti pakvėpuoti grynu oru tarnybos metu negalėjo, tačiau manęs neatleido.

1941 m. birželio 24 d., prasidėjus karui, mūsų kalėjimo viršininkas Selenis, pamatęs besitraukiančius rusų karininkus, kurie važiovo per miestą, pribėgo prie jų, klausdamas, ką daryti su kaliniais. Rusų karininkai, kurių vienas buvo kapitonas, kitas - leitenantas, sustojo, sustatė savo kareivius apie kalėjimą, pasakė, kad viską sutvarkys. Aš tą dieną dirbau popietinėje pamainoje. Atidirbus mane ir kitus mano pamainos prižiūrėtojus pasiuntė į kalėjimą esančią skalbyklą, į namus eiti neleido. Ten mums pametė šiaudų, kur mes ir miegojome. Kalinius

¹ Rainių miškelyje buvo nužudyti du asmenys tokia pavarde: Adomas Simutis iš Telšių ir Julius Simutis iš Kretingos.

išvežė apie 2 val. nakties, kai budėjo kita pamaina. Kas konkrečiai tą naktį dalyvavo, išvežant juos, nežinau, neatsimenu, ar Raibužis, ar Vaitkus, buvo ir Rocius, kuris tuo metu buvo vykdomojo komiteto pirmininkas. Jie grįžo rytą, saulei tekant. Mes paklausėme, ką mums daryti, ar trauktis, jie atsakė „kaip išmanote“. Tą naktį, žudant kalinius Rainių miškelyje, aš ir visa mano pamaina, apie 12 žmonių, miegojome toje skalbykloje. Sargyboje stovėję rusų kareiviai net mums valgyti atnešusiai žmonai neleido įeiti.

Mūsų kalėjimo viršininkas buvo Reinikovas, tačiau tuo metu, kai prasidėjo karas, jis buvo išvykęs į Odesą, ir kalėjimo viršininko pareigas ėjo Selenis. Jo pavaduotojai buvo Raibužis, Vaitkus, Žalimas. Saugumo organuose dirbo Liepa, kuris ateidavo tardyti kalinių. Kitų žmonių, dirbusių kalėjime, pavardžių neprisimenu.

Grėsmė Simučiui

(iš pogrindžio spaudos)

Simutis Liudvikas, Adomo s., gimęs 1935 m., už dalyvavimą pokario metais tautos pasipriešinyje sovietinei Lietuvos okupacijai kentėjo Gulage nuo 1955 m. iki 1977 m. Grįžęs Lietuvon, nors ir būdamas silpnos sveikatos, rado aukai pasiruošusią merginą ir sukūrė šeimą. Dabar gyvena Kaune [...]. Dirba staliumi. Augina keturis vaikučius.

Praėjusį rudenį saugumas vėl suintensyvino Simučio persekiojimą. Apie jį klausinėjo kai kuriuos jo draugus, kai kam iš jų liepė įkalbinėti Simutį, kad jis „nustotų dalyvavęs LKB Kronikos leidime“.

Jaunas, bet labai perspektyvus liaudies menininkas, medžio drožėjas Romas Smailys iš Panevėžio buvo verbuojamas šnipinėti Simutį. Atsisakė. Netrukus žuvo įtartinomis aplinkybėmis po milicijos mašinos ratais.

Š.m. kovo 29 d. pas Simutį bute padarė kratą. Paėmė keletą magnetofoninių juostų su kunigų Svarinsko, Kaunecko ir kt. pamokslų įrašais, daug nuotraukų, laiškų ir kitko. O svarbiausia, paėmė jo „Atviro laiško Lietuvos kunigams ir klierikams“ projektą, parašytą praėjusių metų rudenį. Dokumentas tuomet liko nepaskelbtas, nes artimiausi draugai atkalbėjo tai daryti - vaikučiai maži, ne laikas važiuoti vėl į Gulagą... Kadangi jis dabar pateko į saugumo rankas, ir saugumas tikriausiai keršys Simučiui net už nepaskelbtą dokumentą (juk neseniai nuteisė už nepaskelbtus memuarus Lapienį, Dambrauską), tai norime, kad žmonės žinotų, už ką vėl bus persekiojamas Simutis. Skelbiame pilną dokumento tekstą:

Atviras laiškas Lietuvos kunigams ir klierikams

Š.m. rudenį Lietuvos kunigams ir Kauno Kunigų seminarijos auklėtiniais ir kai kur komunistams buvo perskaityta Religijų reikalų tarybos įgaliotinio E Anilionio paruošta 17 puslapių apimties paskaita, kurioje jis aiškina, jog kunigai Alf. Svarinskas ir S.Tamkevičius yra tikrai nusikaltėliai ir nuteisti teisingai. Vienas iš Anilionio paskaitoje pateiktų kun. Svarinsko kaltumo „įrodymų“ yra tas, kad kun. Svarinskas šiltai sutiko iš nelaisvės grįžusius „banditus“ Simutį ir Paulaitį...

Aš esu tas „teroristas“, „plėšikas“, „banditas“ Liudvikas Simutis, kurį jau daug kartų keikė ne tik visi Lietuvos rajoniniai ir respublikiniai laikraščiai, žurnalas „Moksleivis“, bet net ir sąjunginis leidžiamas keliomis užsienio kalbomis „Novoje vremia“.

Nesiruošiu polemizuoti nei su tarybine spauda, kuri kunigo pamokslą, kalėdinę eglutę šventoriuje ar mašinėlę atspausdintą leidinėį vadina vėzdu, o smurtinį žmogaus įkalinimą neįsivaizduojamai sunkiose sąlygose - ideologine kova, nei su Anilioniu. Galiu tik padėkoti už reklamą, kuri man pasitarnavo labai teigiamai, ir kategoriškai pareikšti: tiek spauda, tiek Anilionis, tiek ir visi kiti, kas pokario metų antitarybinį Lietuvos pagrindį vadina banditizmu, - o dalyvius banditais, daro nusikaltimus numatytus LTSR BK 132 str. (šmeižimas), 133 str. (įžeidimas). Tiek aš, tiek kun. Svarinskas, tiek ir visi kiti nelaisvėn patekę to pasipriešinimo dalyviai buvome tarybinių teismų nuteisti ne už banditizmą, o už politinę veiklą, nukreiptą prieš TSRS ne pagal RTFSR BK 59 str. - banditizmas, o pagal RTFSR BK 58 str. - tėvynės išdavimas ir kita politinė antitarybinė veikla. Atkreipiu dėmesį ir į faktą: tada mus, lietuvius,

Lietuvos piliečius teisė pagal Rusijos Baudžiamąjį kodeksą už „tėvynės“ (Rusijos) išdavimą...

Neturiu jokio noro kalbėti apie save. Bet laikas nuo laiko, ypač po atnaujintos reklamos, mane daug kas klausia, kuo gi aš taip įstrigau bolševikams skersai gerklės? Kadangi dažniausiai klausia rimti ir garbingi žmonės, kuriems aš nei meluoti, nei neatsakyti nesijaučiu turįs moralinę teisę, tai tenka kalbėti. O kalbėti sunku. Sunku todėl, kad nemalonu iš naujo prisiminti baisybes, kurių man teko patirti, matyti, pergyventi. Sunku ir todėl, kad mano kalbėjimas kai kam atrodo panašus į antitarybinę propagandą, ir būna, kad apskundžia mane saugumui. Todėl čia apie save ir savo laikmetį trumpai papasakosiu raštu.

O svarbiausias šio rašinio tikslas yra ginti mano ir visos mano Tautos mylimą ir gerbiamą kun. Svarinską.

Tiesa, suprantu, kad ginti kun. Svarinską nėra jokios prasmės, nes:

1. Ir taip beveik niekas neabejoja jo teisumu, teisingumu ir gerumu (kitaip negi būtų prireikę Anilioniui vėl organizuoti po visą Lietuvą minėtos paskaitos skaitymą?).

2. Kun. Svarinskas yra nuteistas valstybėje, kur oficialiai laikomasi labai savotiško, Lenino išgalvoto ir neleniniečiams nesuprantamo ir nepriimtino tiesos supratimo, skambančio maždaug taip (tiksliau žr. Lenino raštus): tiesa yra tai, kas šiuo metu naudinga proletariato revoliucijai. (Praktikoje dažniausiai vartojama paprastesnė formulė: „Kam tai naudinga“?). Todėl apginti kun. Svarinską būtų galima nekalbant apie jo teisumą, o įrodinėjant, kad jo dabartinė bailsi kančia nelaisvėje yra žalinga proletariato revoliucijai.

Bet tai ne mano kompetencija ir ne mano interesų sfera. Prisipažįstu visai atvirai: mano supratimu, tiek proletariato, tiek ir visos kitos revoliucijos yra baisus nesusipratimas, nedavęs ir negalintis duoti niekam nieko gera. Todėl rūpintis, kas

naudinga ar žalinga proletariato revoliucijai, nelinksta mano širdis.

Bet kadangi teismas ir Anilionis kun. Svarinsko kaltumą stengėsi įrodinėti ne iš lenininių pozicijų, o iš bendražmogiškų, tai aš irgi jaučiuosi nebeturįs moralinės teisės nereaguoti į tai, kad kun. Svarinskui draugavimas su manimi inkriminuojamas kaip nusikaltimas.

Dėl tos priežasties mano dėstomos mintys negali nesikryžiuoti su oficialiai valstybės vardu skelbiamais teiginiais, ir ne labai susigaudančių įstatymuose bei balių žmonių šis rašinys gali būti palaikytas antitarybiniu, nes aš, kaip jau minėjau, esu prieš bet kokias revoliucijas ir todėl rašau ne su tikslu sukurstyti Tarybų Sąjungoje naują revoliuciją, ne su tikslu susilpninti ar pakirsti tarybų valdžią, pažeminti jos prestižą, o tik su tikslu parodyti, kad nei kun. Svarinsko draugavimas su manimi dabar, nei jo bei mano ryšiai su antitarybiniu pagrindžiu pokario metais negalėjo būti nusikaltimu.

Neturiu nei noro, nei tikslo ką nors įžeisti, įskaudinti, išjuokti, apšmeižti. Aš čia kalbėsiu tiesą ir tik tiesą.

Suprantu, mano tiesa negali būti pilna, nes aš į viską žiūrėjau ne iš Kremliaus bokštų ar panašių aukštumų, o iš paprasto kaimo vaiko, paauglio pozicijų, vėliau pro kalėjimo grotas ir plyšelius lagerių tvorose. Todėl niekam nebruksiu per prievartą šio savo rašinio skaityti, kaip esame verčiami skaityti ir studijuoti valstybės vadų kalbas. Aš tik siūlau su mano tiesa susipažinti tiems, kurie ieško tiesos, nes manoji tiesa juk irgi yra tiesos pilnatvės dalelytė.

Ir jeigu mano tiesa bus kažkam nemaloni, kažką įskaudins, įžeis, žemins kažkieno prestižą - ne mano kaltė, kaip ir „ne veidrodžiai kalti, jei snukis kreivas“.

Suprantu, atsiras tokių, kurie leniniškai statys klausimą: „Kam naudinga tavoji tiesa - TSRS ar jos priešams?“

Tokiems pareiškiu, kad manęs ši problema nejaudina, aš nei pasaulio, nei gyvenimo, nei veiklos nedalinu tik į už TSRS ar prieš TSRS. Pagaliau, jei TSRS prestižo gynėjas pagal pareigas - KGB — puikiai žinodamas, kad kunigų Svarinsko ir Tamkevičiaus areštas ir įkalinimas smarkiai pakenks TSRS tarptautiniam prestižui, vis dėl to juos įkalino, tai kodėl aš turėčiau TSRS prestižu daugiau rūpintis už juos?

Tiesa, kokia ji bebūtų, tarnauja Tiesai, naudinga Teisingumui. Melas daugina melą. Tiesos nutylėjimas dažnai būna lygus melui.

TSRS Konstitucijos str. 50 skelbia: „sutinkamai su liaudies interesais ir siekiant stiprinti ir vystyti socialistinę santvarką TSRS piliečiams garantuojamos žodžio, spaudos... laisvės“.

Kadangi nei Konstitucija, nei kas kitas neduoda recepto, kaip nustatyti, kas atitinka liaudies interesus ir kas stiprina bei vysto socialistinę santvarką, bei nepasako, kas ir koku pagrindu turi „neklaidingumo“ dovaną tuos dalykus nuspręsti (teismai, kaip žinome iš daugybės faktų, ne visada išvengia klaidų, vyriausybė irgi), pagaliau suprantamai nepaaiškinta, kodėl piliečiams suteikta teisė pasirinkti tik socialistinę santvarką, tai aš šio rašinio teisėtumą esu labiau linkęs pagrįsti Tarybų Sąjungoje įstatymo galia turinčiu „Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu“, kurio 19 - tas str. skamba aiškiai ir nedviprasmiškai:

„1. Kiekvienas žmogus turi teisę nekludomai laikytis savo nuomonių.

2. Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę; ši teisė apima laisvę ieškoti, gauti ir skleisti visokią informaciją bei idėjas, nepriklausomai nuo valstybių sienų, žodžiu, raštu arba per spaudą ar meninės išraiškos forma arba kitokiais būdais savo pasirinkimu...“.

Savo tiesą skelbiu tik iš prievartos, išprovokuotas tarybinės spaudos ir oficialių tarybinių pareigūnų. Mano tylėjimas šiuo atveju būtų tolygus melui.

Epitetai „teroristas“, „banditas“ skamba baisiai. Bet jei aš toks baidus, tai kodėl daugybė gerų ir rimtų žmonių mane nuoširdžiai myli ir gerbia, man padeda? O gal tie baidūs epitetai man prilipdyti neteisingai? Remdamasis amžių bėgyje visuotinai įsitvirtinusi principu - AUDIATUR ET ALTERA PARS - prašau: išklausykite mane ir spęskite patys.

Su Antrojo pasaulinio karo pabaiga į Lietuvą taika negrižo. Čia prievartiniu būdu buvo kuriama nauja tarybinė santvarka, liaudžiai nesuprantama, todėl ir nepriimtina.

Sakoma - kaip pašauksi, taip ir atsišauks. Kilo stichinis pasipriešinimas, galop susiorganizavęs į LIETUVOS LAISVĖS KOVOS SAJŪDĮ (LLKS) ir apjungęs daugiataukstantinę savanorių kovotojų prieš tarybinę santvarką armiją, skaičiumi gerokai viršijusią Nepriklausomos Lietuvos reguliarios kariuomenės skaičių ir nepalyginamai viršijusią skaičių tų Lietuvos gyventojų, kurie stėjo į kovą už Tarybų valdžią.

Dar daug metų Lietuvoje poškėjo šūviai, dejavo liaudis, slegiama tiek raudonųjų, tiek ir žaliųjų. Kova vyko žūtbūtinė, nes jėgos buvo per daug nelygios. Iš vienos pusės milijoninė tarybinė armija su šviežia karo patirtimi ir fenomenaliu sugebėjimu būti žiauria, iš kitos pusės - paprasti Lietuvos vyrai, daugiausia kaimiečiai.

Tvirtinimas, kad vyko klasių kova, mano supratimu, skamba neįtikinamai. Absoliuti dauguma miškininkų, pagrindininkų buvo vidutiniškai ir mažazemiai valstiečiai. Dvarininkų kilmės Žemaičių apygardoje buvo tik vienas miškinis! Tai kokia klasė su kokia kariavo?! O jei sutiksime su tvirtinimu, kad į pagrindį priešiškos propagandos suklaidinti buvo įstoję ir kai kurie geri žmonės, tai kyla klausimas, iš kur kiekvienas NKVD - istas ir

„liaudies gynėjas“ (liaudyje dabar tebeniekinami ir vadinami „stribais“) gavo „neklaidingumo“ dovaną ir teisę šaudyti ir kankinti tuos gerus, bet „suklydusius“ žmones?!

Aš tada buvau dar labai jaunutis, todėl gausybė neteisybės mane ypatingai skaudino. Aš negalėjau likti nuošalyje. O su kuo man eiti - klausimas nekilo, buvo visiškai aišku. Aš gerai žinojau, kad Raudonoji armija atėjo į Lietuvą ir pradėjo čia įvedinėti savąją tvarką nekviesta, o tai visuotinai priimta vadinti okupacija. Aš žinojau, kad vienoje barikadų pusėje savi, artimieji, kaimynai, o kitoje - mano tėvo žudikai; ten kalbama man tada nesuprantama rusų kalba. O svarbiausia, aš žinojau, labai gerai žinojau, kad ne lietuviai pradėjo ir ne lietuviai privedė tą kovą iki tokio baisaus žiaurumo.

Aš pagal vaiko, o vėliau pagal paauglio jėgas ir sugebėjimus įsijungiau į tą kovą prieš okupaciją, kuri - mano tuometiniu supratimu — buvo pagrindinė priežastis apėmusio mano Tėvynę siaubo: gerų žmonių kankinimai, žudymai, trėmimai į Sibirą, ryšium su prievartine kolektyvizacija kilęs badas ir pan.

LLKS buvo ne banditų gaujų visuma, o organizuota, disciplinuota, turinti savo statutą ir uniformą armija.

Mes buvome ginkluoti, bet ginklai kaip kovos priemonė buvo naudojami tik kovos pradžioje. Vėliau, kai buvo suprasta, kad mes pasaulio palikti vieni, kad mūsų pagalbos šaukimo pasaulis nenori girdėti ir likome pasmerkti mirčiai nelygioje kovoje arba nuo bado ir kankinimų Sibiro lageriuose, ginklo kaip kovos priemonės buvo atsisakyta. Ginklai buvo pasilikti tik kaip savigynos priemonė. Kadangi tapo aišku, kad laisvės greit nebeatgausime, tai pagrindiniu pagrindžio uždaviniu tapo trukdyti Tarybų valdžiai išrauti iš tautiečių širdžių bendražmogiškąsias ir mūsų tautines moralines vertybes, kurių dėka Lietuva net po 127 metus trukusios carinės okupacijos sugebėjo atstatyti Nepriklausomą valstybę. Tam buvo leidžiama po-

grindinė spauda, platinami atsišaukimai, vedama agitacija. Mūsų Žemaičių apygardoje iki 1953 m. rudens reguliariai buvo leidžiami periodiniai politinės minties organas „Laisvės balsas“ ir visuomeninės minties organas „Malda girioje“.

Pagalvokite tik, ar įmanoma patikėti, kad pokario metais daugybė lietuvių staiga tapo banditais, plėšikais, teroristais, sadistais, jei gerai žinoma, kad iki tol Lietuvoje — katalikiškame žemdirbių krašte - paprasčiausias vagis buvo retenybė, o apiplėšimai, žmogžudystės būdavo vos ne istorinis įvykis!

Nežinau kiek žmonių tiksliai stojo į aktyvią kovą prieš Tarybų valdžią. Bet žinau, kad jų labai daug žuvo nelygioje kovoje ir labai daug pateko į nelaisvę, kur irgi labai daug, neišlaikę kankinimų badu, sunkiu darbu, šalčiu, mirė. Bet nemažai grįžo į Tėvynę ir gyvų, nors dauguma jau be sveikatos. Vos ne kiekviename žingsnyje tenka susidurti su kalėjusiais. Jų tarpe nemažai buvusių mažesnių ar didesnių vadų, savo laiku buvusių labai rimtais tarybų valdžios priešais. Tai kodėl tarybinė propaganda užsipuldinėja šiandien tik nedaugelį iš jų, kurių vienas esu aš?

Į šį klausimą kaip ir į daugelį kitų liečiančių tarybinį gyvenimo būdą klausimų, aš vienareikšmio atsakymo rasti nepajėgiu. Gal norima sudaryti įspūdį, kad priešų buvo ir yra labai mažai. O gal nemažai daliai kovotojų laikas ir kančios išsekino dvasines jėgas ir jie pakėlė arba nuleido rankas?... O gal valstybės saugumas - KGB - prisiverbavęs gausybę nesąžiningų informatorių, prarado galimybę suskirstyti priešus pagal jų pavojingumo laipsnį ir atskirti priešus nuo lojalių? O gal vietoj bergždžių spėliojimų čia labiausia tiktų prisiminti, kad bedieviai vargu ar naudojami reikiamame laipsnyje Šv. Dvasios dovanomis, kurių viena yra išmintis, ir todėl drauge su Kristumi tarti: „Tėve, atleisk jiems, nes jie nežino, ką daro“ (Lk. 23, 24).

Todėl konkrečiai atsakyti į jau minėtą klausimą, kuo aš taip įstrigau bolševikams skersai gerklės, irgi nesiimu.

Įsijungiau į kovą prieš tarybų valdžią būdamas dar vaiku, o eidamas dvidešimtuosius amžiaus metus jau buvau areštuotas. Todėl labai pakenkti Tarybų valdžiai negalėjau, dariau tą patį, ką ir visi kiti pogrindininkai, gal tik stropiau už daugelį ir absoliučiai nesavanaudiškai. Esu dalyvavęs apiplėšiant dvi valstybines parduotuves, bet kai mane nuteisė ir priteisė turto konfiskaciją, iš viso mano ir mano mamytės turimo turto buvo rastas tik vienintelis konfiskacijos vertas daiktas - mano senas, pigus rankinis laikrodis. Reiškia plėšiau ne sau, ne savo naudai, o tik kovos vedimo reikalams. Esu pavogęs iš įstaigų keletą rašomųjų mašinėlių. Esu vogęs ir supirkinėjęs popierių pogrindinei spaudai. Esu rašęs į pogrindinius laikraščius, esu parašęs keletos atsišaukimų tekstus. Esu klijavęs antitarybinius atsišaukimus šen bei ten, platinęs pogrindinius laikraščius ir kitus leidinius. Pagaliau įstojau į komjaunimą ir dirbau septynmetėje mokykloje vyr. pionierių vadovu ir kiek sugebėdamas trukdžiau iš vidaus komjaunimo ir pionierių organizacijų veiklai.

Aš, kaip ir absoliuti dauguma mūsų kovotojų, nenorėjau nei žudyti, nei mirti. Mes troškome gyvenimo laisvėje nuo svetimųjų prievartos Tėvynėje ir vardan to aukojome savo laisvę, jaunystę, sveikatą ir net gyvybes.

Aš, kaip ir daugelis mūsų, buvau ginkluotas: man buvo vadovybės duotas mažutėlis, senutėlis pistoletas. Įsivaizduojate: taip labai tarybinėje spaudoje išgarsintas teroristas buvo ginkluotas mažyčiu senutėliu pistoletuku! O garsiu „teroristu“ tapau todėl, kad susiklosčius tam tikroms aplinkybėms Telšių geležinkelio stoties perone stotyje, tuo momentu stovint pravažiuojančiam keleiviniam traukiniui, iš to pistoletuko pašautas žuvo milicijos pareigūnas Osipov, ginkluotas koviniu gin-

klu. O netoli nuo tos pačios stoties iš to paties pistoletuko buvo lengvai sužeistas milicijos pareigūnas Jarmolajev, kuris, beje, iš savo kovinio pistoleto išpyškino į mane visus šovinius, bet nepataikė; daugiau panaudoti ginklą man nėra tekę.

Žmogaus žuvinimas visada yra baisi tragedija, ir aš niekuomet nejaučiau džiaugsmo (beje, kaip ir sąžinės graužimo) dėl to, kad tada žuvo Osipovas, o ne aš. Labai gerai suprantu jo artimųjų skausmą ir nuoširdžiai užjaučiu juos, nes iš savo karčios patirties žinau, ką reiškia netekti tėvo, artimųjų, draugų; bet čia turiu ypatingai pabrėžti, kad nevažiavau ir nesiruošiau važiuoti kažkur į Rusiją medžioti tūlo Osipovo ar Jarmolajevo, ir jiems tikrai nieko blogo būčiau nepadaręs, jei jie nebūtų atvažiavę į mano gimtąją Žemaitiją medžioti žemaičių, nemėgstančių nekviestų ginkluotų įsibrovėlių.

Tokiu būdu teroristo vardo jaučiuosi nenusipelnęs, kaip nenusipelnė tokio vardo nė vienas fronte buvęs ir į priešus šaudęs karys.

Negaliu čia nepaminti dar vieno fakto, nors už tai man gali būti skaudžiai atkeršyta. Mat užkabinsiu konkretų ir galingą žmogų.

Nesinori būti nužudytam iš už kampo, pastumtam po sunkvežimio ratais ar kitaip nukentėti. Bet tylėti iš baimės - nusikaltimas, už kurį bausmė neišvengiama ir ateina savaime. Man teko nelaisvėje matyti nemažą žmonių, kuriuos skausmo, aukos, mirties baimė tiek nužmogino, kad jie tapo šlykštūs ne tik aplinkiniams, bet ir patys sau. Todėl, jei kaip gyvas žmogus negaliu pilnai atsikratyti baimės jausmo, tai manau, kad bijoti reikia baisiausio - nužmogėjimo, daug baisesnio už mirtį.

O faktas, turėjęs ypatingą reikšmę mano pažiūrų formavimuisi ir mano gyvenimo kelio pasirinkimui, štai koks.

Buvau penkerių metų, kai man parodė mano tėvo lavoną. Pusė veido buvo ištinusi, mėlyna, kita pusė kruvina, sudaužyta. Akys išdurtos, liežuvis ištrauktas ir perrištas virvute. Ant rankų ir kojų oda balta, atšokusi nuo kūno, šutinta. Lyties organai sutraiškyti (apie tai aš sužinojau vėliau). Čia taip pat daug gulėjo kitų, taip pat neatpažįstamai sužalotų lavonų. Minia žmonių. Mano motinos ir kitų nukankintųjų artimųjų verksmas. Verkė net vyrai. Prakeiksmas bolševikų adresu, kuriuos šaukė ne propagandistai, o iš siaubo alpstančios nukankintųjų motinos, žmonos, vaikai.

Iki tol aš nebuvau girdėjęs žodžio „bolševikai“. Pirmą informaciją apie bolševikus mano sąmonę pasiekė jų nukankinto mano tėvo ir kitų lavonų bei prakeiksmų - žvėrys, sadistai, išgamos.... - pavidalu.

Tai buvo 1941 m. Rainių miškelyje (prie Telšių), tuoj po rusų atsitraukimo.

Tuometinio Telšių kalėjimo tarnautojo Žutauto tvirtinimu vienas iš Rainių miškelio, kur nukankintas ir mano tėvas, tragedijos organizatorių buvo tada dirbęs Telšiuose enkavedistas Petras Raslanas. O dabar jis turi jau pulkininko laipsnį, gyvena Vilniuje ir dirba Anilionio įstaigoje referentu kadrų reikalams (sprendžia, kur skirti kokį kunigą, kam leisti, o kam neleisti mokytis Kunigų seminarijoje ir pan.).

Jei Anilionį taip piktina faktas, kad kun. Svarinskas draugavo su milicininką nušovusiu Simučiu, tai kaip jis gali kuo gražiausiai bendradarbiauti su Raslanu, pasmerkusiu Simučio tėvą tapti vienu iš daugelio žemaičių kankinių?!

O tai, kad aš Raslanui nekeršijau ir nesiruošiu keršyti (sunku man tikėti, kad ir Raslanas nekeršys man

už jo šitokios praeities priminimą) už nenusikaltusio nei žmonėms, nei tarybų valdžiai mano tėvo siaubingą mirtį}, ar nėra vienas iš svariausių argumentų, kad aš nesu apsigimęs nusikaltėlis, teroristas, o sąmoningai ir tvirtai laikausi katalikiškos pasaulėžiūros?

Brangią kainą sumokėjau ir tebemoku už dalyvavimą antitarybiniame pogrindyje. Skurdi, alkana, pilna nervinės įtampos ir dažnų skaudžių praradimų vaikystė ir jaunystė anksti pakirto mano sveikatą. Septynioliktus metus eidamas nustočiau valdyti dešinę ranką. Apie pora metų su ja net rašyti negalėjau (rašiau ir minėtą milicininką pašoviau kairiąja ranka). Vėliau dalinai ji atsistatė, bet ir dabar tebėra nepilnavertė. Dvidešimtuosius metus eidamas atsiguliau į Klaipėdos respublikinę ligoninę sukaustytas stuburo džiovos. Po mėnesio buvau iš ligoninės areštuotas, nors ir negalėjau paeiti, gulėjau gipse. Tardymas. Teismas. Lageriai. Dvidešimt dveji metai nelaisvėje, kur teko daug badauti, daug kentėti. Bet ir daug praturtėti - lageriuose susitikau ir susidraugavau su daugeliu nuostabių žmonių: kun. Mociumi, kun. Svarinsku, Plumpa ir daugeliu kitų lietuvių ir nelietuvių. Dar lageryje tebebūnant užsimezgė mano užakinė [neakivaizdi] pažintis su garsiuoju Sacharovu, kuris labai stengėsi man padėti.

Grįžęs Lietuvon 1977 m. buvau maloniai nustebintas to, kad daugybė gerų, anksčiau man nepažįstamų žmonių, kurių tarpe daug jaunimo, ieškojo progos su manimi susitikti ir padėkoti už auką.

Ne, ne banditai ir ne teroristai mes buvome, o antitarybinio pogrindžio dalyviai, o Tėvynę ir laisvę mylintys patriotai, pasiaukojamai kovoję prieš neteisybę. Aš ne tik nesigailiu, bet priešingai, didžiuojuosi tuo, kad buvau būtent šio pogrindžio dalyviu. Juk šitas stichinis liaudies pasipriešinimas prieš sveti-

mujų nešamą neteisybę padarė Lietuvos vardą žinomą ir gerbiamą visame pasaulyje!

Mūsų krauju palaistyta ir mūsų kančių sukrėsta Lietuvos žemė augina vis naujus ir naujus patriotus, Tautos didvyrius: Sadūnaite, kun. Tamkevičių ir kitus.

Nusikalstamai elgėsi Stalinas ir visa to meto TSRS vyriausybė, viešai deklaruodama tautų laisvo apsisprendimo teisę, o slapta susitardama su Hitleriu dėl Pabaltijo valstybių ir Lenkijos pasidalinimo (Molotovo - Ribbentropo paktas). Skaudžiai klysta TSRS vyriausybė šiandien, kad viešai neatsiriboja nuo to tarptautinio nusikaltimo. Negarbingai elgiasi komunistai dabar vadindami mus baisiausiais vardais tik už tai, kad mes buvome Stalino ir jo pakalikų nusikalstamos veiklos (dabar jau dalinai pasmerktos ir Tarybų Sąjungoje) priešai ir savo krauju balsavome už Lietuvos nepriklausomybę nuo TSRS. Juk komunistų Lietuvoje tada buvo absoliuti mažuma, ir liaudis juos laikė tautos duobkasiais.

Kad aš ne šmeižikiškus prasimanymus kuriu, o kalbu tiesą ir tik tiesą, teliudija Lietuvos KP CK Archyvas (Partijos archyvas - PA) ir kiti rimti tarybiniai šaltiniai:

1. 1945 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo 3536 kompartijos nariai, iš jų tik 1127 lietuviai (mažiau nei trečdalis) (PA, f. 1771. ap. 72, b.46, 17 63).

3. 1945 m. sausio 1 d. Lietuvos mokyklose, tame tarpe ir aukštosiose, nedirbo nė vienas kompartijos narys - inteligentų tarpe, kaip ir ūkininkų tarpe, komunistų nebuvo (PA, f. 1771, ap. 1771 - 5, b. 42, 1. 8).

4. Didžiojo Tėvynės karo metais antifašistiniame pagrinyje ir partizaniniame judėjime Lietuvoje dalyvavo 9187 žmonių, iš jų žuvo 1442. (P.Štaro kandidatinė disertacija „Partizaninis judėjimas Lietuvoje Didžiojo Tėvynės karo metais". 1965, 243 p.).

Nuo karo pradžios iki 1944 m, pradžios LKP CK pastangomis buvo sudaryta okupuotoje Lietuvoje 9 partizanų būriai ir grupės. („Lietuvos KP skaičiais. 1918-1975. Statistikos duomenų rinkinys". Vilnius „Mintis", 1976 m 11 p.)

5. 1944 m. liepos mėn. iki 1945 m. gruodžio mėn. Lietuvoje buvo likviduota 1067 pagrindinės organizacijos ir grupės, 839 ginkluotos banditų (mūsų partizanai čia vadinami banditais-L.S.) grupės, nukauta 11870 kontrrevoliucionierių. (PA, f 1771, ap.2, b.(a.r.) 20,1.284).

Palyginkime. Per visus karo metus raudonųjų antifašistų viso susidarė (LKP CK pastangomis) 9187 žmonės, o per pirmus pusantrų pokario metų vien nukautų antitarybininkų jau 11870. O jei dar prisiminsime, kad didelė dalis raudonųjų antifašistų Lietuvoje buvo ne lietuviai, o tarp antitarybininkų Lietuvoje ne lietuvių buvo vos keli žmonės, tai... net nepatogu lyginti. Arba: per visus karo metus buvo sudaryta 92 raudonųjų partizanų būriai ir grupės, o per pirmus pusantrų metų pokario vien likviduotų $1067 + 839 = 1906$ pagrindinės ir partizanų grupės. O pagrindis ir partizaninis judėjimas veikė juk ne pusantrų metų!

Čia pateikti iš LKP CK Archyvo skaičiai, manau, per daug akivaizdžiai rodo, kad aš savo Tėvynės Lietuvos neišdaviau, kad ašėjau su liaudimi, ir kad be svetimos kariuomenės pagalbos Lietuvos komunistų saujelė valdžioje nebūtų išsilaikiusi nė vienos dienos, kad absoliuti dauguma lietuvių norėjo laisvos Lietuvos, nepriklausomos nuo jokios valstybės, o ypač nuo TSRS.

Nežiūrint to, mes buvom nugalėti, Lietuva tapo TSRS dalimi. Tai įvykęs faktas. Su tuo skaitosi visas pasaulis, skaitosi ir lietuvių tauta. Po 22 - jų metų nelaisvės Rusijoje grįžęs į Lietuvą, aš nesutikau nė vieno žmogaus, kuris norėtų atnaujinti ginkluotą kovą už Lietuvos atsiskyrimą nuo TSRS ar bandytų kurti pagrindines antitarybines organizacijas, nors nepatenkintų esa-

ma padėti Lietuvoje daug. Ypač daug nepasitenkinimo liaudyje dėl tikinčiųjų persekiojimų.

Man irgi daug kas nepatinka. Ypač nepatinka, kad neteisingai yra juodinamas mūsų buvęs antitarybinis pagrindis - LLKS, kad tebeteisiami žmonės vien už savo įsitikinimų laikymąsi ir skelbimą (kun. Svarinskas, kun. Tamkevičius, doc. Skuodis ir kiti), kad po paskutinės mokyklos reformos pagrindiniu mokyklos uždaviniu tapo nebe žinių mokiniams teikimas, o materialistinės - ateistinės pasaulėžiūros suformavimas. Ir kita.

Bet aš prašau suprasti mane teisingai - niekam nesiūlau kurti pagrindines ar kitokias antitarybines organizacijas, niekam nesiūlau stoti į kovą prieš tarybų valdžią, ypač niekam (tame tarpe ir tarybų valdžiai) nepatariu imtis ginklo, smurto, prievartos. Aš tik dėstau savo nuomonę apie pokario laikus, buvusią situaciją. O kas yra kas ir kokio vardo nusipelnė — spřęskite be mano pasiūlymų ir patarimų patys.

Kartą grupę komunistų užklausiau:

- Ar jūs, komunistai, suprantate, kiek per jus kraujo ir ašarų pralėjo Lietuva?

Vienas iš jų, Vilniaus KGB tardytojas čekistas Rimkus, už visus atsakė:

- Nugalėtojai neteisiami!

Klystate, pilietai Rimkau, ir visi, kurie taip galvojate. Tiesa, teismai ne visus nusikaltėlius sugeba laiku ir teisingai nubauti, kaip ir ne visus didvyrius išaiškina ir apdovanoja vyriausybės, bet yra teismas neišvengiamas ir neklystantis - istorijos teismas.

Aš jo nuosprendį Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžiui ramia sąžine priisiimu iš anksto.

Kaunas, 1984 m. gruodis. L.Simutis

Aušra, 1985 m. balandis, Nr. 48 (88)

Apie N. Dušanskį

N. Dušanskio liudijimas

(iš 1988 m. lapkričio 11 d. liudytojo tardymo protokolo)

Lietuvių kalbą moku gerai, skaitau ir rašau lietuvių kalboje, parodymus sutinku duoti lietuvių kalba.

1940 metais liepos ar rugpjūčio mėnesį aš pradėjau dirbti Šiaulių apskrities VSLK apygardoje, gyvenau taip pat Šiaulių mieste. Šiauliuose dirbau iki 1940 metų pabaigos. Ryšium su tuom, kad Šiaulių mieste gyveno mano tėvai, o taip pat dėl kitų priežasčių, aš kreipiausi į savo vadovybę Šiauliuose, kad mane pervestų dirbti į kitą vietovę. Maždaug 1941 metų pradžioje, kada konkrečiai neprisimenu ir pasakyti negaliu, Šiaulių apygarda buvo suskirstyta į skyrius ir aš buvau pervestas dirbti į VSLK Telšių skyrių operigaliojinio pareigose. Pagal savo tarnybines pareigas man buvo paskirta aptarnauti Plungės ir Rietavo valsčius. Po mano pervedimo į Telšius, aš pradžioje gyvenau Telšių mieste pas Telšių skyriaus darbuotoją Riepšą Kazimierą, jis pokario metais apsigyveno Kauno mieste ir, kiek man žinoma, 1987 metais mirė. Vėliau iš Telšių persikėliau gyventi į Plungę, kur ir gyvenau visą laiką, kol dirbau VSLK Telšių skyriuje. Aš, dirbdamas Telšių skyriuje, savo žinioje bylų neturėjau ir parengtinio tardymo bylose neatlikinėjau. Taip pat, kiek prisimenu, man neteko dalyvauti areštuojant mano aptarnaujamų valsčių gyventojus ryšium su kokios nors bylos tyrimu. Susipažinęs su man pateiktais nutarimais dėl kardomosios priemonės parinkimo ir nutarimais areštui, galiu pasakyti, kad nutarimai surašyti mano vardu Balsevičiaus Stasio, Balsevičiaus Povilo, Songailos Vlado atžvilgiu pasirašyti ne mano, o kažkokio kito asmens. Kieno parašas yra ties mano pavarde šiuose nutarimuose, aš nežinau ir pasakyti negaliu. Taip pat ne mano pasirašytas nutari-

mas apie kardomosios priemonės parinkimą Kavoliui Boleslovui, nors šis dokumentas surašytas mano pavarde. Kas liečia nutarimą areštuoti Kavolį, nutarimus parinkti kardomąją priemonę ir areštuoti Šakėnį Zenoną, Križenauską Bronių, tai šie dokumentai gal būt ir pasirašyti mano paties, nors tvirtinti šito negaliu. Kaip jau sakiau, kad man kaip atsimenu neteko dalyvauti areštuojant žmones. Be to, aš tardymo protokole parodytų dokumentų nespausdinau ir negalėjau spausdinti, kadangi šie dokumentai surašyti rusų kalba, o aš tuo laiku rusų kalbą mokėjau labai silpnai ir mano turimų šios kalbos žinių neužteko, kad galėčiau surašyti, o tuo labiau atspausdinti nurodytus dokumentus. Mano nuomone, buvo taip, kad darbuotojai, kurie atlikinėjo tardymą byloje paminėtų asmenų atžvilgiu, mano vardu surašė nutarimus tų asmenų, kurie gyveno mano aptarnaujamuose valsčiuose, atžvilgiu ir tokiu būdu šie dokumentai surašyti mano vardu figūruoja byloje. Galbūt keletą nutarimų man buvo duota pasirašyti ir aš galėjau šiuose dokumentuose įrašyti savo parašą. Aš asmeniškai neprisimenu nei vieno asmens, kurių vardu surašyti nutarimai man pateikti. Nežinau ir negaliu pasakyti, ryšium su kokia byla jie buvo areštuoti, kas atlikinėjo tardymą, kokie buvo įrodymai ir pagrindai šiuos piliečius areštuoti. Iš 1941 metais dirbusių Telšių skyriuje VSLK darbuotojų aš prisimenu Raslaną, Riepšą Kazimierą bei Morozovą, jo vardo neprisimenu. Morozovą aš išimčiau ryšium su tuo, kad 1941 metais pavasarį, atrodo kovo ar balandžio mėnesį, verčiau jam į rusų kalbą atsišaukimą, kuriame buvo nurodyta, kad išlaisvinimas į Lietuvą ateis iš vakarų ir kad tai bus birželio 22 d. Morozovas tada pasakė, kad vokiečiai punktualūs žmonės ir kad birželio 22 d. prasidės karas, kad reikia skubėti išsiųsti šeimą iš Lietuvos. Iš Telšių VRLK darbuotojų neprisimenu ir negaliu nurodyti nei vieno. Taip pat nežinau ir negaliu pasakyti, kas ir kokiose pareigose dirbo Telšių kalėjime 1941 metais, nes man šiame kalėjime

lankytis neteko. Tuo laiku Telšiuose nei prokuroro, nei karinio tribunolo pirmininko, kiek man žinoma, nebuvo. 1941 metais birželio pradžioje, aš išvažiavau iš Telšių į Jaltos sanatoriją „Ore-
anda“. Kiek prisimenu, iš sanatorijos turėjau grįžti liepos mė-
nesio pradžioje. Be manęs šioje sanatorijoje dar buvo apie 60
kitų saugumo darbuotojų iš Lietuvos. Maždaug birželio 20 d. aš
ir kiti sanatorijoje buvę darbuotojai gavome įsakymą grįžti į Lie-
tuvą. Birželio 21 dienos vakare mes atvykome į Minską. Iš Mins-
ko išvažiavome į Šiaulius. Kai atvykome į Šiaulius, jau buvo pra-
sidėjęs karas, vokiečių lėktuvai bombardavo Zoknėje [Zokniu-
se] buvusį aerodromą. Įsodinau savo tėvus į ešeloną, vykstantį į
rytus ir tada pats įsikūriau kažkokiame kariniame ešeline. Šiuo
ešelonu pavažiavau iki Tryškių, kur ešelonas buvo subombar-
duotas. Nuo Tryškių, su kariškiais, vykusiais tuo pačiu ešelonu,
aš pasiglavau iki Mažeikių, kur sutikau Raslaną. Riepšą ir dar
kitus Telšių partinio aktyvo darbuotojus, kurių dabartiniu metu
konkrečiai nurodyti negaliu. Mažeikiuose aš buvau maždaug bir-
želio 26-27 dieną. Dėl Telšių kalėjimo kalinių sušaudymo Rai-
nių miškelyje aš nieko konkretaus pasakyti negaliu, nes prasi-
dėjus karui Telšiuose nebuvo. Kiek prisimenu, jau būnant
Maskvoje, iš Raslano ir dar kažko, konkrečiai iš ko pasakyti ne-
galiu, girdėjau, kad žmonių šaudymas Rainių miškelyje buvo vo-
kiečių provokacija, kad žmones sušaudė vokiečiai, persirengę Rau-
donosios Armijos kariškių uniformomis. Kaip ten buvo iš tikrų-
jų, man nėra žinoma. Dėl Telšių skyriuje buvusių dokumentų,
bylų likimo aš nieko konkretaus taip pat negaliu pasakyti, nes ar
šie dokumentai buvo išvežti ar sunaikinti, man nėra žinoma. Pri-
simenu, kad būnant Rygoje Raslanas kalbėjo, kad degins kažko-
kus tai dokumentus, tačiau kokius konkrečiai, jis man nesakė.

1941 metais Telšių apskrityje buvo labai daug reguliarių
karinių dalinių, tačiau kokie tai buvo daliniai, aš nežinau ir
pasakyti negaliu.

**1988 m. gruodžio 9 d. akistatos
tarp Mečislovo Taurinsko¹ ir Nachmano Dušanskio
protokolas**

Taurinskas	Dušanskis
Priešais mane sėdintį vyriškį pažįstu. Tai Dušanskis, santykiai tarp mūsų normalūs.	Priešais mane sėdintį vyriškį pažįstu, tai Taurinskas. Santykiai tarp mūsų normalūs. Lietuvių kalbą moku gerai, sutinku duoti parodymus lietuvių kalba. Vertėjas nereikalingas.

Akistaton suvestiems asmenims pasiūlius duoti parodymus apie tas aplinkybes, kurioms išaiškinti jie suvesti, parodė:

Taurinskas	Dušanskis
Po karo, ne taip seniai, konkrečiai datos neprisimenu, aš Vilniuje susitikau Dušanskį. Tuo laiku, kaip man atrodo, aš jau buvau pensijoje. Aš Dušanskio paklausiau, kas atsitiko su Telšių kalėjimo kaliniais. Šį klausimą aš Dušanskiui uždaviau todėl, kad karo metais turėjau pokalbį su drg. Sniečkom, kuris man pasakė, kad Telšių kalėjimo kaliniai buvo žiauriai išžudyti ir kad kalbant apie tuos įvykius figūruoja mano pavardė. Norėdamas sužinoti, kas įvyko su kaliniais, aš ir paklausiau apie tai Dušanskį. Dušanskis paaiškino, kad Telšių kalėjimo	Liudytojo M.Taurinsko parodymus girdėjau, supratau. Taurinsko parodymus tvirtinu. Kadangi Taurinskas sako, kad toks pokalbis tarp mūsų buvo, tai aš juo tikiu, kad taip, toks pokalbis buvo. Tai, ką aš pasakiau Taurinskui, aš sužinojau iš Raslano, su kuriuo teko šiuo klausimu kalbėti pokario metais, kada konkrečiai - neprisimenu. Apie Telšių kalėjimo kalinių išžudymą Rainių miškelyje aš sužinojau iš leidinio, išleisto karo metais, okupacijos Lietuvoje laikotarpiu. Ar tai buvo leidinys „Žemaičių kankiniai“, ar „Lietuvių archyvas“, aš konkrečiai neprisimenu. Raslanas man paaiškino, kad tomis dienomis, kurių įvykiai

¹ 1941 m. - VRLK Telšių skyriaus viršininkas.

Taurinskas	Dušanskis
kaliniai buvo perduoti kari- niam daliniui, kaip man atrodo SMERŠ, ir kad šis dalinys Telšių kalėjimo kalinius sunaikino. Iš kur Dušanskiui buvo žinomos šios kalinių sunaikinimo aplinkybės, aš pas jį neklausiau ir Dušanskis man apie tai nieko nesakė.	aprašyti mano paminėtuose leidiniuose, Telšiuose viešpatavo kariniai daliniai, kurie ir sunaikino Telšių kalėjimo kalinius Rainių miškelyje. Tačiau Raslanas nesakė, kad tai buvo karinis dalinys SMERŠ. Būtent šią iš Raslano gautą informaciją aš ir galėjau pasakyti Taurinskui.

Išvada dėl N.Dušanskio laikino išvykimo į užsienį

Slaptai 41

Tvirtinu

Lietuvos SSR VSK pirmininkas
Generolas majoras parašas E.Eismuntas

1989 sausio 23

1989 m. sausyje buvęs Lietuvos SSR VS organų darbuoto-
jas N.Dušanskis kreipėsi į respublikos komiteto vadovybę pra-
šydamas leisti jam laikinai išvykti pas dukrą E.N. į Izraelį.

Susipažinę su dimisijos papulkininkio Dušanskio Nach-
mano Noachovičiaus, g. 1919 m. Šiaulių m., žydo, SSKP nario,
aukštojo išsilavinimo, VSK organų pensininko, gyv. Vilniuje,
PCvirkos 25/4 bt.14 archyvinės asmens bylos Nr. 74 dokumen-
tais, nustatėme:

Buržuazinės santvarkos metais N.Dušanskis aktyviai da-
lyvavo revoliuciniame judėjime, dėl ko jis 1936 m. buvo suim-

tas ir nuteistas, kalėjo politinių kalinių kalėjime iki 1940 metų. Atkūrus Lietuvoje sovietų valdžią, jis, komjaunimui rekomendavus, buvo nusiųstas dirbti valstybės saugumo organuose ir nuo 1940 m. rugpjūčio iki 1941 m. birželio 23-os dirbo Liet. SSR NKVD-NKGB Telšių apskrities skyriaus operatyviniu įgaliotiniu. Didžiojo Tėvynės karo metais N.Dušanskis kartu su kitais pasitraukė į Permės sritį, kur toliau dirbo valstybės saugumo organuose.

Išvadavus Lietuvą nuo vokiškųjų fašistinių okupantų 1944 m. N.Dušanskis pradėjo dirbti Lietuvos SSR KGB Kauno skyriuje, o 1953 m. - pervedamas į LSSR KGB centrinį aparatą, kuriame dirbo įvairiose vadovaujančiose pareigose.

Darbo laikotarpio charakteristikos teigiamos, dalyvavo likviduojant nacionalistinę pogrindį ir jo buržuazines gaujas. Planavo buržuazinių nacionalistinių centrų vadeivų likvidavimo priemones, verbavo agentus, tvarkė operatyvines įskaitos bylas.

Pašlijus sveikatai 1971 m. N.Dušanskis dėl amžiaus buvo atleistas iš tikrosios karinės tarnybos į VSK atsargą.

Atleistas, dirbo Vilniuje „Lietuvos buitinės chemijos“ plataus vartojimo cheminių prekių gamybos firmoje juriskonsultu, o vėliau - vyresniuoju inžinieriumi Vyriausiojoje skaičiavimo darbų valdyboje.

Jo žmona - Dušanskienė Tamara, Jokūbo, g. 1924 m. Kauno mieste, žydė/mirė 1988 m./ 1975 m. buvo laikinai išvykusi į JAV pas savo dėdę, kuris iš Lietuvos išvyko 1935 metais.

N.Dušanskio duktė - Mindelienė Esfyrą Nachmanovą, g. 1947 m. Kauno m., žydė, 1971 m. ištekJė už Mindelio Geselio Avnerevičiaus, g. 1948 m., Vilniaus Namų statybos kombinato meistro, ir 1987 m. kartu su juo išvyko nuolat gyventi į Izraelį pas vyro tėvus.

Pastaruoju laiku respublikos spaudoje skelbiama daug straipsnių apie vadinamąją „Rainių“ bylą, kurioje N.Dušanskis figūruoja kaip to laikmečio (1940-1941 m.) įvykių liudininkas ir dalyvis. Kad išvengus jo patraukimo liudytoju tar-dyme bei teismuose nagrinėjant minėtąją bylą, taip pat kalti-nimų jam ir atsižvelgiant į tai, kad, prabėgus daugeliui metų, jo žinios apie VS organus nebėra valstybinės paslaptys, - ma-nytume:

Neprieštarauti N. Dušanskio laikinam išvykimui į Izraelį pas jo dukrą E.Mindelienę, turint omenyje galimą jo pasiliki-mą nuolat gyventi užsienyje.¹

***LSSR VSK KS 1 poskyrio vyr. operatyvinis įgaliotinis
majoras /parašas/V.Vilutis***

***LSSR VSK KS viršininko pavaduotojas
majoras/parašas/A.Rodionovas***

***LSSR VSK 5-os tarnybos viršininkas
pulkininkas/parašas/E. Baltinas***

1989 sausio 24 N 6/335

Vertimas teisingas

¹ Tuo būdu KGB vietinių struktūrų aukščiausi pareigūnai žengė net prieš LSSR civilinės (AT) ir teisinės valdžios pastangas siekti teisingumo.

Lietuvos Respublikos
Aukščiausioji Taryba
Komisija Sovietų Sąjungos KGB
Veiklai Lietuvoje ištirti

Lietuvos Respublikos Generalinei prokuratūrai

Vilnius
1992 07 20

Prašome atlikti tyrimą ir, nustatius nusikalstamus veiksmus, patraukti baudžiamojon atsakomybėn už Lietuvos gyventojų genocidą buvusį KGB papulkininkį, 1989 m. KGB teikimu išvykusį į Izraelį, Nachmaną Dušanskį.

N. Dušanskis 1940 -1941 m. buvo Telšių NKVD operatyvinis įgaliotinis, pokario laikotarpyje aktyviai dalyvavo naikinant Lietuvos rezistenciją, asmeniškai dalyvavo daugelyje karinių operacijų, tame tarpe ir suimant partizaninio pasipriešinimo vadovą A.Ramanauską¹.

Pridedame KGB pirmininko E.Eismunto patvirtintą 1989 02 23 nutarimą leisti N.Dušanskiui išvykti į užsienį su trumpai išdėstytais jo biografiniais duomenimis, kurie gali būti svarbūs Rainių žudynių tyrime².

Komisijos Sovietų Sąjungos
KGB veiklai tirti pirmininkas
B.Gajauskas

¹ N.Dušanskis dalyvavo ir A.Ramanausko - Vanago sadistiškame kankinime, kurio metu įvykdytas suimtojo kastravimas labai primena kankinimus Rainiuose.

² Žr. šios kn. p. 141.

Apie P. Raslaną

Charakteristika būsimam kolaborantui

Versta iš rusų kalbos

Visiškai slapta

LKJS CK

RASLANAS (*vardas?*), partinis slapyvardis - Kostas. Lietuvis. 26 metai. Kada priimtas į partiją, nežinau. Sėdėjo keletą (kiek tiksliai, nepamenu) metų kalėjime, iš jo išėjo 1939 m. vasarą¹. Jis, berods, iš Rokiškio apskrities. Išėjęs iš kalėjimo, aktyviai ėmėsi darbo savo apskrities partinėje organizacijoje. 1939 m. rugsėjį partijos buvo paskirtas dirbti Komjaunime. Dabar jis apmokamas Komjaunimo darbuotojas (Partija jiems padeda jį išlaikyti; iki jo Komjaunimas nuo pusės metų iki metų neturėjo nė vieno apmokamo darbuotojo) ir važiuoja per visas Komjaunimo organizacijas provincijoje. Tuo pat metu juo naudojasi ir Partijos CK. Jis dirba dar neilgai, bet kaip matyti, yra gabus vaikinąs, politiškai supratingas ir turi org. gabumų.

(Iš Adomo² pranešimo, 1940 m. vasaris)³.

Tikra: (parašas)

¹ Iš tikrųjų - 1938 03 08.

² „Adomas“ - Iciko Meskupo slapyvardis. I.Meskupas buvo aktyvus LKP veikėjas, LKP CK antrasis sekretorius, biuro narys. Jis vaidino labai svarbų vaidmenį parenkant naujus kadrus okupantų administracijai 1940 metais. 1939 m. gruodžio mėn. I.Meskupas išvyko į Maskvą, taigi tikėtina, jog ši charakteristika rašyta būnant ten.

³ Ši rusiškai rašytos charakteristikos, gal rekomendacijos data tikriausiai liudija apie SSRS slaptųjų tarnybų darbą kadrų parinkimo srityje, iš anksto rengiantis valdyti numatomą okupuoti Lietuvą.

Autobiografija

Aš, Raslanas Petras, Petro, gimiau 1914 m. kovo 25 d. Latvijoje, Rygos mieste, darbininkų šeimoje. Tėvai dirbo gumos apdorojimo fabrike darbininkais. Tėvas kilęs iš Utenos rajono, motina - iš Rokiškio rajono darbininkų šeimų.

1914 m. kilus Pirmajam pasauliniam karui, mano tėvas buvo mobilizuotas į carinę Rusijos armiją. Aš su motina buvome evakuoti į Petrogradą, kur mums esant įvyko Didžioji Spalio socialistinė revoliucija. Per šį laikotarpį apie mano tėvą jokių žinių neturėjome.

1920 m. kaip pabėgėliai su motina atvažiavome į Lietuvą. Buvo daugiau vilčių surasti pradingusį mano tėvą. Pradžioje gyvenome Utenos mieste, pas tėvo gimines. Vėliau motina dirbo virtuvės darbininke Utenos vaikų prieglaudoje, o aš buvau šios prieglaudos globotinis. Čia būdamas pradėjau lankyti pradžios mokyklą.

1922 m. pavasarį į Uteną atvažiavo mano tėvas. Su prieglauda atsisveikinau. Gyvenau su tėvais.

Apie save tėvas papasakojo, kad 1916 m. pateko į nelaisvę. Gyveno Vengrijoje iki Spalio socialistinės revoliucijos. Grįžo į Tarybinę Rusiją. Bandė surasti šeimą. Nepasisekė. Nutarė šeimos ieškoti Lietuvoje. Taip jis grįžo į Lietuvą.

Pragyvenimas Utenoje buvo vargingas, nutarė keltis gyventi pas motinos gimines. Taip mes 1924 m. persikėlėme gyventi į Rokiškio rajoną, Danylauskos kaimą. Paveldėjimo keliu tėvai įsigijo mažą, dūminę (be dūmtraukio) pirkia. Tėvai dirbo padieniais pas vietinius buožes.

Žiemos metu tėvas gyvendavo pas savo gimines Zarasų rajone, Garmuliškio kaime. Giminės Likauskai užsiiminėjo kailių išdirbimu. Tėvas jiems padėdavo šiam versle. Užtai gaudavo išlaikymą ir dar primokėdavo. Taip šeimą aprūpindavo duona.

1925-1927 m. aš ganiau galvijus pas ūkininkus. Žiemos laikotarpiu mokiausi pradžios mokykloje Rokiškyje (apie 5 km nuo gyvenamosios vietos). Kadangi normaliai mokintis neturėjau galimybės, pradžios mokyklos nebaigiau.

1927 m. rudenį [tėvai] nusipirko Rokiškio priemiestyje - Radutyje - medinį namuką, kur mes ir apsigyvenom. Tėvo ir motinos sveikata vis blogėjo. Darėsi nedarbingi. Pragyvenimo lygis darėsi vis skurdesnis. Siekiant papildyti šeimos biudžetą, buvo nutarta įsigyti man kokį nors amatą. Taip neturėdamas nei 14 metų amžiaus, tapau šaltkalvio mokiniu Ščiukos šaltkalvio mechaninėje dirbtuvėje Rokiškio mieste.

Į parą dirbdavome po 12 - 14 valandų antisanitarinėmis sąlygomis, be jokio medicininio aptarnavimo. Be to, dar turėjome kęsti nuolatinius pono Ščiukos pasityčiojimus ir koliojimus. Jam labai patikdavo čiupti jaunuolį - mokinį už nosies ir iki valiai pažeminančiai žmogaus orumą iškolioti.

Minėtos darbo ir gyvenimo sąlygos kėlė apmaudą, greitino mano klasinį prabudimą, atsirado noras kovoti su visomis negerovėmis, už geresnę ateitį. Tarybų valdžios egzistavimo faktas stiprino mano norą kovoti prieš eksploatatorius.

Turėdamas 16 m., pradėjau ieškoti ryšių su komunistiniu pagrindžiu. Ši svajonė išsipildė 1930 m. - Ščiukos šaltkalvio mechaninėje dirbtuvėje susikūrė komjaunimo kuopelė. Darbininkų tarpe vedėme žodinę agitaciją, populiarinome TSRS kaip pavyzdinę darbininkišką valstybę. Revoliucinių švenčių progomis platindavome atitinkamus lapelius, keldavome saugomas vėliavas.

1931 m. rudenį buvo vedamas darbas į ligonių kasų vadovaujančius organus. Šiai kampanijai iš pagrindžio vadovavo Rokiškio komunistų partija visoje apskrityje. Šioje kampanijoje teko dalyvauti ir man. Gavau partijos pavedimą oficialiai būti Rokiškio apskrities rinkimų į ligonių kasos organus darbininkų sąrašų atstovu. Apie tai per pagrindį buvo plačiai paskleis-

ta. Prieš pasisakiusių nebuvo. Šiuo reikalu buvo atspausdinti ir išplatinti atitinkami plakatai. Rinkimų dieną absoliučią balsų daugumą gavo darbininkų atstovai - išrinkti trys iš keturių balotiravusiųjų kandidatų. Darbininkų sąrašai panašiai laimėjo ir kitose respublikos vietose. Smetoninė vyriausybė šiuos rinkimus anuliavo ir paskelbė naujus rinkimus.

Naujiems rinkimams į ligonių kasas vėl buvo pavesta man atstovauti darbininkų

sąrašus. Baigiant ruošti reikiamus dokumentus, 1932 m. sausio pradžioje buvau žvalgybos suimtas, dokumentai atimti ir Rokiškio apskrities karo komendanto administratyviai nubaustas vienam mėnesiui kalėjimo. Bausmę atlikau Panevėžio kalėjime.

1932 m. gegužį Rokiškio apskrities komjaunimo konferencijoje buvau išrinktas Rokiškio parajonio Lietuvos komjaunimo Sąjungos (LKJS) sekretoriumi. Tais pačiais metais birželį buvau areštuotas ir patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. 1933 m. kovo 8 d. Panevėžyje kariuomenės teismo nubaustas kaip nepilnametis 5 metams sunkių darbų kalėjimo. Su manimi vienoje byloje jaunuolis Jarmusevičius Vaclovas buvo nuteistas ketveriems metams už priklausymą nelegaliai komjaunimo sąjungai, nors tikrumoje komjaunuoliu nebuvo. Bausmę atlikau Rokiškio, Panevėžio, Raseinių, Šiaulių kalėjimuose.

E. Raslanas prieš Antrąjį pasaulinį karą apie 1932-38 m.

Atlikęs bausmę 1938 m. kovo 8 d. atvažiavau į Rokiškį, apsigyvenau pas tėvą.

1938 m. rugpjūtį aš buvau kooptuotas į Rokiškio apskrities LKP komiteto sąstatą sekretoriaus pavaduotojo pareigoms pagrindinai darbui su komjaunimu. Rokiškio mieste organizavau aktyvių komjaunuolių grupę - seminarą politiškai juos lavinti. Supažindinau juos su pagrindiniais klausimais, marksizmo - leninizmo pagrindais bei mūsų tiesioginio kasdieninio revoliucinio darbo klausimais. Tų žinių aš buvau pasisėmęs kėlėjimo „universitetuose“. Jaunimą tas labai įdomavo.

Rokiškio mieste ir apskrityje pramonė buvo menka. 1938 m. rudenį mieste atsirado bedarbių. Be darbo buvau ir aš. Mieste ir apylinkėje susidarė apie 200 bedarbių. Bedarbių susibūrimo nuolatinė vieta buvo miesto biblioteka. Ten jie apšildavo, skaitydavo laikraščius bei kitą spaudą, pasikalbėdavo apie savo sunkią dalį.

Panašūs susitikimai privėdė prie minties, kad reikia burtis ir organizuotai eiti į miesto savivaldybę reikalauti pašalpos ir darbo. Žinodama šias nuotaikas partija, būdama pagrindyje, nutarė organizuoti bedarbių žygį į miesto savivaldybę. Vieną iš gruodžio dienų, anksti rytą apie 100 bedarbių susirinko į taip vadinamos šv. Zitos draugijos arbatinės patalpas. Iš susirinkusiųjų tarpo išsirinko tris atstovus, kurie kalbės visų vardu ir patraukėme savivaldybės link.

Suėjome mes į savivaldybės patalpas, pareiškėme, kad esame miesto bedarbiai ir norime kalbėti su burmistru dėl savo sunkios padėties. Tarnautojai sumišo, bandė mus išprašyti už durų, bet tas jiems nepasisekė. Vis garsiau reikalavome pokalbio su burmistru. Po kurio laiko burmistras buvo priverstas pas mus išeiti pokalbiui. Nepripažindamas mūsų bedarbiais, vadino valkatomis, perėjūnais, vengiančiais dorai dirbti. Pokalbis aštrėjo. Po ilgų ginčų burmistras sutiko užregistruoti mus

bedarbiais ir pagalvoti kaip mūsų reikalus tvarkyti. Apleisdami savivaldybės patalpas, susitarėme ryt iš ryto vėl čia ateiti dėl pašalpų paskyrimo ir darbo perspektyvų. Aš ir dar keli bedarbiai naktį žvalgybos buvome sulaikyti ir apkaltinti organizavę bedarbių kurstymu maištauti. Po tardymo buvome paleisti su įspėjimu, kad daugiau panašių dalykų nebepasikartotų.

1939 m. gegužės pradžioje į Rokiškį atvažiavo LKP CK narys, pagrindininkas „Simas“ - Antanas Petrauskas. Sušaukė apskrities partijos komitetą. Kalbėjomės apie pagrindžio darbo klausimus, veiklos perspektyvas. Baigėme tuo, kad aš buvau išrinktas Rokiškio apskrities partijos apskrities komiteto sekretoriumi.

1939 m. rugpjūčio pradžioje į Rokiškį atvažiavo LKJS CK narys „Natalija“ (P Petrauskienė) praveisti Rokiškio apskrities komjaunimo konferenciją, į kurią buvau pakviestas ir aš.

Konferencijai pasibaigus „Natalija“ paprašė manęs ją pal lydėti. Einant ji man pasakė, kad LKP CK sprendimu esu kooptuotas į LKJS CK narius. Visus Rokiškio apskrities partinius reikalus [turiu] perduoti tinkamiems žmonėms ir po to atvažiuoti į Kauną vesti organizacinį darbą. Sutarėm kaip Kaune susitikti. Ji buvo už tai, kad greičiau atvažiuočiau. Atvažiavau rugsėjo pradžioje. Susitikau su Lietuvos komjaunimo nariais. Aptarėme darbo gaires. Man atiteko apskričių komjaunimo kuopelių inspektavimas ir jų organizaciniai klausimai.

Tekdavo atlikti vietose ir LKP CK pavedimus partinėse organizacijose.

1939 m. rugpjūčio mėnesį Vokietija užpuolė Lenkiją. Karas vyko žaibišku tempu. Šioje situacijoje Tarybų Sąjunga nusprendė išlaisvinti lenkų okupuotas Vakarų Ukrainos ir Baltarusijos žemes. Rugsėjo 17-18 d. užbaigė savo misiją. Jos daliniai išlaisvino ir Vilniaus kraštą. Lietuva pradėjo ribotis su Tarybų Sąjunga. Lietuvos gyventojų dauguma tikėjosi, kad Rau-

donoji Armija padės išsivaduoti ir Lietuvos darbo žmonėms nuokenčiamos fašistinės santvarkos. Bet Tarybinė Armija toliau nejudėjo. Žmonės nerimo, karštesnieji kvietė nieko nelaukiant versti senąją valdžią tikėdamiesi, kad Raudonoji Armija nepaliks mūsų bėdoje.

Rugsėjo 20 d. per susitikimą „Natalija“ man sakė: „Tau „Kostai“ (aš tuomet pagrindyje buvau žinomas šiuo slapyvardžiu) reikės skubiai važiuoti į Alytų. Ten kažkas darosi negero, bet kas - neaišku. Tau LKP CK taip pat paveda, jei reikia, patvarkyti ir partinio darbo reikalus. Na, sėkmės“.

Alytuje susirįšau su apskrities komjaunimo sekretoriumi Jonu Buroku. Jis mane informavo apie sklindančias sukilimo nuotaikas gyventojų tarpe ir kai kuriuos pasiruošimus ta linkme.

Lankiausi keletoje komjaunimo bei partinių kuopelių posėdžiuose. Nuotaikos buvo sukilėliškos. Apie kitą ir klausyti nenorėjo.

Sušaukiau LKP Alytaus apskrities komiteto posėdį aptarti susidariusią padėtį. Posėdžiavom visą naktį. Pradėjo aušti, o mes prie vieningos nuomonės dėl sukilimo beprasmiškumo bei pražūtingumo nepriėjome. Įtikinti jų aš nesugebėjau.

Siekdamas išvengti galimų neapgalvotų susirėmimų, kurie tuo metu buvo kenksmingi, priėmiau neįprastą sprendimą. LKP CK vardu Alytaus apskrities partinį komitetą paleidau ir uždraudžiau bet kokią paruošiamąją sukilimo (valdžios ėmimo) veiklą. Pridūriau, kad šį klausimą spręs LKP CK. Išsiskirstėm.

Aš paskubomis sudariau naują laikiną partijos apskrities komitetą ir išvažiavau į Kauną informuoti partijos CK apie posėdį Alytuje. Aukščiau minėtam mano sprendimui dėl Alytaus reikalų pritarė. Laikė, kad šis reiškinys - žvalgybos organų veiklos išdava.

Apie 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos diktatoriaus [A. Smetonos] pabėgimą į Vokietiją sužinojau būdamas komjaunimo

E.Raslanas antrosios sovietų okupacijos laikais Lietuvoje.

reikalais Sedos apylinkėse. Žmonės šiuo įvykiu labai susidomėjo, suaktyvėjo, pasijautė laisvesniais žmonėmis, pralinksmino.

Aš išsiruošiau į Kauną. Jau kitos dienos vakare Lietuvos komunistinio jaunimo CK vardu „Darbo rūmų“ salėje sveikinau atvykstančius buvusius politinius kalinius. Tarp jų nemažai buvo mano pažįstamų iš kalėjimo laikų.

Birželio 18 d. partijos buvau mobilizuotas dirbti saugumo organuose. Pradžioje dirbau Kaune (Valstybės departamento XIII kategorijos valdininku).

1940-1941 metais kaip valstybės saugumo organų tarnautojas dirbau Kaune, Kėdainiuose, Telšiuose. Kilus karui evakavausi į rytinius šalies rajonus. Tęsiai darbą valstybės saugumo organuose. Gyvenau ir dirbau Molotovo (Permės), Jaroslavlio srityse, Maskvoje.

1944 metais birželio mėn. su Lietuvos valstybės saugumo organų operatyvine grupe grįžau į Lietuvą. Pokario metais dirbau saugumo organuose: Vilniuje, Kaune, Kapsuke, Panevėžyje, Klaipėdoje.

1969 m. rugsėjo mėn. pagal amžių buvau paleistas į pensiją. Dirbdamas LTSR Valstybės saugumo organuose 1960 m. neakivaizdiniu būdu baigiau Vilniaus valstybinį Kapsuko universiteto teisės fakultetą.

Nuo 1969 m. rugsėjo mėn. iki 1971 m. sausio mėn. dirbau LTSR komunalinio ūkio ministerijos ministro padėjėju ir vyr. juriskonsultu pareigose.

Nuo 1971 m. vasario mėn. iki 1984 m. gruodžio mėn. dirbau LTSR Religijų reikalų tarybos prie TSRS MT įgaliotinio Lietuvos TSR įstaigos referento pareigose.

Nuo 1985 m. sausio mėn. iki 1986 m. rugsėjo mėn. LTSR Spaudos, Poligrafijos ir Knygų prekybos ministerijos laikraščių ir žurnalų susivienijimo „Periodika“ kadrų vyr. inspektoriumi.

Daugiau niekur nedirbau.

Turiu valstybinius apdovanojimus.

Ordinai: „Tėvynės karo“ II laipsnio - 1946 m. ir 1987 m., „Raudonosios žvaigždės“ Nr. 29404032 - 1948 m., „Garbės ženkle“ - Nr. 140717 - 1950 m. ir 16 medalių.

LTSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo apdovanotas garbės raštais 1948 m., 1974 m.¹ ir 1984 m.

P. Raslanas. 1988 m. lapkričio 23 d.

¹ Nutylėta, kad 1974 m. suteiktas garbės raštas iš tiesų yra „LTSR nusipelnusio teisininko“ garbės vardas.

Petro Raslano apdovanojimai
(iš tarnybos kortelės Nr. E - 022700, forma Nr.2)

Kada apdovanotas Kuo ir už ką apdovanotas

- 1944 m. sausio 21d. Vardiniu koviniu ginklu
- 1944 m. lapkričio 7 d. Padėka
- 1945 m. gegužės 9 d. Medalis „Už Vokietijos nugalėjimą“
- 1945 m. gegužės 3 d. Ordinas „Tėvynės karas 2 laipsnis“
- 1947 m. gruodžio 20 d. LSSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo garbės raštas
- 1948 m. vasario 22 d. Medalis „30 metų Tarybinei Armijai ir laivynui“
- 1949 m. rugpjūčio 24 d. Ordinas „Raudonoji žvaigždė“
- 1950 m. liepos 20 d. Ordinas „Garbės ženklas“
- 1950 m. liepos 28 d. Padėka ir vertinga dovana
- 1951 m. gruodžio 26 d. Padėka ir 600 rublių
- 1952 m. gegužės 23 d. Medalis „Už karinius nuopelnus“
- 1952 m. liepos 21d. Padėka ir 500 rublių
- 1952 m. rugpjūčio 9 d. Padėka ir mėnesio atlyginimas
- 1953 m. rugsėjo 11d. Padėka ir 700 rublių
- 1955 m. liepos 20 d. Padėka ir 700 rublių
- 1956 m. gruodžio 11d. Padėka ir 650 rublių
- 1957 m. gruodžio 18 d. Medalis „SSRS karinėms pajėgoms 40 metų“
- 1957 m. gruodžio 23 d. Kauno m. tarybos garbės raštas
- 1958 m. vasario 10 d. II laipsnio medalis „Už nepriekaištingą tarnybą“

- 1958 m. balandžio 26 d. (neįskaitomas žodis) padėka ir vardinis laikrodis
- 1960 m. balandžio 4 d. Padėka
- 1960 m. liepos 20 d. KGB prie SSSR MT - ženklas
„Garbingas valstybės saugumo darbuotojas“
- 1960 m. liepos 25 d. Padėka
- 1960 m. gruodžio 1 d. Medalis „Už nepriekaištingą tarnybą“
I laipsnio
- 1961 m. vasario 16 d. Padėka
- 1964 m. kovo 25 d. Padėka ir vertinga dovana
- 1964 m. kovo 28 d. LSSR PVS įsaku apdovanotas garbės raštu
- 1965 m. gegužės 7 d. Medalis „20 metų pergalei Didžiajame Tėvynės kare 1941-1945 m.“
- 1965 m. spalio 1 d. Medalis „Už šaunų darbą“
- 1967 m. gruodžio 15 d. Jubiliejinis ženklas „50 metų
VČK - KGB“
- 1967 m. gruodžio 26 d. Medalis „SSRS karinėms pajėgoms
50 metų“
- 1969 m. birželio 30 d. SSRS KGB apdovanotas vardine dovana
- 1977 m. vasario 14 d. 30 DSI medalis „SSRS karinių pajėgų
veteranas“
- 1985 m. kovo 11 d. II laipsnio Tėvynės karo ordinas
- 1985 m. balandžio 12 d. Medalis „40 metų pergalei Didžiajame
Tėvynės kare 1941 - 1945 m.“

Darbo stažas

(iš tarnybos kortelės Nr. E - 022700, forma Nr. 2)

Data		Pareigos arba atliekamas darbas	[staigų, įmonių, karinių dalinių ir MVD-MGB-KGB organų pavadinimas	Vieta
1926	1928	Samdinys-piemuo	Pas valstietį buožę	Stalonių k., Rokiškio apskr.
1928	1932	Šaltkalvio mokiny	Mechanikų dirbtuvės	Rokiškis
1932	1938	Politinis kalinys	Kalėjimas	Rokiškis, Panevėžys, Raseiniai, Šiauliai
1938	1939	Darbininkas-žemkasy	Plentų kelių statyba	Raseiniai, Rokiškis, Rokiškio apskr.
1939	1940	Instruktorius	Lietuvos komjaunimo CK	Kaunas
1940 m. birželio 20 d.	1940 m. rugpjūčio 15 d.	Skyriaus viršininkas	LSSR valstybės saugumo Kauno apygarda	Kaunas
1940 m. rugpjūčio 15 d.	1941 m. sausio 21 d.	Operjgaliotinis, vyr. operjgaliotinis	LSSR NKVD Kėdainių UO [rajono skyrius]	Kėdainiai
1941 m. sausio 21 d.	1941 m. balandžio 1 d.	Viršininkas	LSSR NKVD Telšių UO [rajono skyrius]	Telšiai
1941 m. balandžio 1 d.	1941 m. liepos 1 d.	L.e.p. viršininkas	LSSR NKVD Telšių UO [rajono skyrius]	Telšiai
1941 m. liepos 1 d.	1942 m. vasario 15 d.	UO [rajono skyriaus] viršininkas	Molotovo sr. NKVD Vereščagino tarprajoninis skyrius ir... (toliau neįskaitoma)	Vereščagino m., Molotovo sr.
1946 m. gruodžio 1 d.	1950 m. sausio 5 d.	Viršininko pavaduotojas	LSSR MGB 1-asis skyrius	Vilnius
1950 m. sausio 5 d.	1950 m. birželio 1 d.	2-ojo padalinio viršininkas	LSSR [MGB] 5-asis skyrius	Vilnius
1950 m. birželio 1 d.	1951 m. spalio 22 d.	Atleistas iš užimamų pareigų, išrinkus LSSR MGB partkomo sekretoriaus pavaduotoju		Vilnius
1951 m. spalio 22 d.	1952 m. spalio 15 d.	Padalinio viršininko pavaduotojas	LSSR MGB 2-N valdyba	Vilnius
1952 m. spalio 15 d.	1953 m. gegužės 8 d.	Viršininko pavaduotojas	LSSR Klaipėdos srities UMGB [valstybės saugumo ministerijos valdyba]	Klaipėda
1953 m. gegužės 8 d.	1954 m. balandžio 17 d.	Viršininkas	LSSR MVD 4-oji valdyba	Vilnius
1954 m. balandžio 17 d.	1954 m. gegužės 13 d.	Viršininkas	KGB prie LSSR MT [ministrų tarybos] 4-os valdybos	Vilnius

1954 m. gegužės 13 d.	1954 m. liepos 15 d.	Atšauktas KGB prie LSSR MT OK [kadru skyriaus] žinion		Vilnius
1954 m. liepos 15 d.	1954 m. lapkričio 15 d.	L.e.p. viršininko pavaduotojas	KGB prie LSSR MT 4-os valdybos	Vilnius
1954 m. lapkričio 15 d.	1955 m. rugsėjo 15 d.	Igaliotinis	UKGB prie LSSR MT Panevėžio m. aparatas	Panevėžys
1955 m. rugsėjo 15 d.		Igaliotinis	UKGB prie LSSR MT Kauno m. aparatas	Kaunas
1960 m.kovo 20 d.		Igaliotinis	KGB prie LSSR MT Kaune	Kaunas
1961 m. rugpjūčio 11 d.		Viršininkas	KGB prie LSSR [MT] operatyvinio -techninio skyriaus	Vilnius
1969 m. rugpjūčio 1 d.		Atleistas į KGB atsargą (dėl ligos) pagal 59 str. "b" punktą su teise nešioti karinę uniformą		
		Sutinkamai su SSRS Ministrų Tarybos 1959 m. liepos 27 d. nutarimu Nr. 876 ir KGB prie SSRS MT 1973 m. birželio 11 d. įsakymu Nr. 70 užskaityti betarpiško dalyvavimo kovinėse operacijose likviduojant nac. [ionalistin] pogrindį (banditizmą) LSSR periodai: Už 1944 m.-20 dienų Už 1945 m.-70 dienų Už 1946 m.-70 dienų Už 1947 m.-60 dienų Už 1948 m. —10 dienų		

P.Raslanas namuose (1977 m.).

Nusipelnęs teisininkas

Charakteristika iš darbovietės

Versta iš rusų kalbos

Religijų reikalų tarybos
prie TSRS MT įgaliojantis Lietuvos TSR

Vilnius, 1974 m. vasario 11

Religijų reikalų tarybos prie TSRS MT įgaliojantis
Lietuvos TSR įstaigos referento drg. Petro Raslano, Petro
CHARAKTERISTIKA¹

Drg. Raslanas Petras, Petro,
1914 m. gimimo, iš darbininkų,
SSKP narys nuo 1938 m.,
išsilavinimas aukštasis teisinis

Drg. P.P.Raslanas nuo jaunų dienų dirbo samdiniu pas buo-
žes, po to šaltkalviu pas privačius įmonininkus. Būdamas sep-
tyniolikmetis jaunuolis įstojo į pagrindinę komjaunimo organi-
zaciją Rokiškio apskrityje ir aktyviai joje veikė. 1932 m. jis bu-
vo išrinktas pagrindinio Rokiškio parajonio komjaunimo
sekretoriumi. Čia visus savo sugebėjimus jis atiduoda plataus
darbo su vargingaisiais valstiečiais ir dirbančiu jaunimu orga-
nizavimui, įtraukdamas juos į komjaunimą ir į kovą prieš bur-
žuazinę santvarką Lietuvoje. Tuo laiku už revoliucinį darbą
drg. Raslanas persekiojamas kratomis, areštais ir kankinimais.

¹ Kaip regis, garbės vardo suteikimui. Kitą dieną jau buvo priimtas LKP Vil-
niaus miesto Lenino rajono biuro potvarkis „Dėl Lietuvos SSR nusipelnio-
sio teisininko garbės vardo suteikimo drg. P.P.Raslanui“.

1933 m. jis buvo areštuotas; fašistinis teismas nuteisė jį penkeriems metams katorgos darbų.

1938 m. rugpjūtį drg. Raslanas įstoja į Lietuvos komunistų partiją. Buvo kooptuotas į pagrindinį LKP Rokiškio aps. k- tą, o 1939 m. iškeliamas šio komiteto sekretoriumi. Kitus dvejus fašistinės valdžios egzistavimo Lietuvoje metus Raslanas yra LKJS Lietuvos CK narys ir centrinio Komjaunimo komiteto instruktorius.

Po buržuazinės diktatūros nuvertimo 1940 m. drg. Raslaną partija nukreipė dirbti į Valstybės saugumo organus, kur iki 1969 m. dirbo įvairiose, taip pat ir vadovaujančiose pareigose, tarp jų - Valstybės saugumo komiteto įgaliotiniu Kauno miestui ir KGB skyriaus prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos viršininku. Nudirbo didelį darbą kovoje su buržuaziniu-nacionalistiniu pagrindžiu ir jo ginkluotomis grupuotėmis, stiprinant socialistinį teisėtumą respublikoje, už ką Vyriausybės buvo apdovanotas Tėvynės karo II laipsnio, Raudonosios Žvaigždės ordinais ir „Garbės ženklų", o taip pat dešimtimi medalių.

Nuo 1972 m. drg. P.P.Raslanas dirba Religijų reikalų tarybos prie TSRS MT įgaliotinio Lietuvos TSR įstaigos referentu. Kaip ir visose pareigose, į kurias jį nukreipė partija, taip ir dirbdamas referentu drg. Raslanas atiduoda visas savo jėgas, patirtį ir sugebėjimus, kad atliktų savo tarnybines pareigas, pasireiškė kaip darbą mėgstantis, protingas ir principingas darbuotojas. Kolektyve turi užtarnautą autoritetą. Yra pirminės partinės organizacijos sekretorius.

Religijų reikalų tarybos prie

TSRS MT įgaliotinis Lietuvos TSR

K.Tumėnas

P/p organizacijos

sekretoriaus pavaduotoja

P.Markevičienė

Raštas LKP Centro komitetui

į LKP CK kartu su potvarkiu

Versta iš rusų kalbos

Visiškai slapta

LKP CK

1974 metų kovo 25 dieną sukanka 60 metų d. P.P.Raslanui.

Drg. P.P.Raslanas nuo jaunų dienų tarnavo pas buožes. 1932 jis buvo išrinktas pagrindinio Rokiškio parajonio komjaunimo sekretoriumi. Už revoliucinį darbą d. P.P.Raslanas buvo areštuotas; fašistinis teismas nuteisė jį penkeriems metams katorgos darbų. 1938 metais jis įstoja į Lietuvos komunistų partijos gretas. 1939 metais d. P.P.Raslanas iškeliamas pagrindinio Partijos komiteto Rokiškio apskrities sekretoriumi. Po buržuazinės diktatūros nuvertimo 1940 m. d. P.P.Raslanas nusiųstas dirbti į saugumo organus, kur iki 1969 metų dirbo įvairiose atsakingose pareigose, tarp jų - Valstybės saugumo komiteto įgaliotiniu Kaune ir KGB skyriaus prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos viršininku. Nuo 1972 dirba Religijų reikalų tarybos prie TSRS MT įgaliotinio Lietuvos TSR įstaigos referentu.

LKP Vilniaus miesto Lenino rajono komitetas, vertindamas d. P.P.Raslano nuopelnus, siūlo skirti jam nusipelnusio LSSR teisininko garbės vardą. Propagandos ir agitacijos skyrius pritaria šiam siūlymui ir teikia jį svarstyti LKP CK Biurui.

LKP CK Propagandos ir agitacijos
skyriaus vedėjas

(J. Kuolelis)

1974 03 01

Garbės vardo suteikimas

Visiškai slapta

LIETUVOS TSR
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PREZIDIUMO
Į S A K A S

**Dėl Lietuvos TSR nusipelnusio teisininko garbės
vardo suteikimo drg. E Raslanui**

Už nuopelnus, stiprinant socialistinį teisėtumą, ir aktyvią visuomeninę politinę veiklą suteikti drg. **Raslanui** Petrui, Petro, Lietuvos TSR nusipelnusio teisininko garbės vardą.

LIETUVOS TSR AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS
PREZIDIUMO PIRMININKAS

M.ŠUMAUSKAS¹

LIETUVOS TSR AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS
PREZIDIUMO SEKRETORIUS

S.NAUJALIS

*Vilnius, 1974 m. kovo 22 d. Nr. VIII - 1812
LTSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios,
1974, Nr. 9-69*

¹ Motiejus Šumauskas, 1941 m. kartu su kitais sovietiniais veikėjais iš Lietuvos atsidūręs Maskvoje, buvęs artimas A.Sniečkui, o 1943 m. kartu su D. Rociumi ir kitais pasiūstas vadovauti sovietiniams partizanams, negalėjo nežinoti, kad pasirašo garbės vardą Rainių žudikui.

PAGIRIAMASIS ŽODIS

Petras Raslanas iš Utenos ieškoti darbo atvyko į artimiausią didmiestį - Rygą. Čia pasaulį išvydo ir sūnus Petrukas. Buvo neramūs 1914-ieji. Pasaulyje kaupėsi didžiulė įtampa. Sarajeve šoko kibirkštis - ir visoje Europoje išiliepsnojo Pirmojo pasaulinio karo gaisras. Raslaną paėmė į armiją, ir žinios apie jį nutrūko. [...] 1920-aisiais [žmona] grįžo į Lietuvą, kurioje kūrėsi buržuazinė respublika. Apsigyveno Utenoje pas vyro tėvus. Tie vertėsi sunkiai, o papildomos burnos padėti dar labiau pablogino. Beliko Petruką į prieglaudą atiduoti...

Po poros metų sugrįžo tėvas. Raslanų šeima persikėlė į mamos gimtinę - Danilovkos kaimą Rokiškio apskrityje. [...] Tėvai nutarė: tegul Petras laimės mieste paieško. Jos ieškojo Rokiškyje, gerai žinomo A. Ščiukos šaltkalvystės dirbtuvėje. Darbai įvairūs - kas ko pageidauja. Gamino metalines lovas, grandines, taisė kiaurus puodus. Pusmetį Petras dirbo mokiniu - vadinasi, dykai. Kai įgudo, dirbtuvės savininkas ėmė po puslitį per dieną mokėti, dar po pusmečio vėl puslitį pridėjo. Ir vis dėlto didelė tėvams pasipirtis... [...]

Gyvenimas parodė, kad skurdo ir išnaudojimo priežastys glūdi privačia gamybos priemonių nuosavybe pagrįstoje santvarkoje. [...] Kartu su Petru dirbę komjaunuoliai pagrindininkai 1930 metais pasiūlė jam stoti į Lietuvos Komunistinę Jaunimo Sąjungą. Petras Raslanas pasiryžta kovoti prieš buržuazinę diktatūrą, už šviesesnį liaudies rytojų. Ir vis dėlto pirmiausia reikėjo kovoti su tiesioginiu išnaudotoju - dirbtuvės savininku. Ta kova 1931 metų rudenį baigėsi reikšminga darbininkų pergale, buvo įvesta 8 valandų darbo diena.¹ [...]

1932 m. gegužės pabaigoje buvo išrinktas naujas Panevėžio rajono Rokiškio parajonio pagrindinis komjaunimo komi-

¹ Jau Lietuvos Respublikos Darbo dienos ilgumo įstatymo 1926 01 08 pakeitimu buvo nustatyta: Darbininkų darbo laikas, išskyrus pertraukas, neturi būti ilgesnis kaip aštuonios valandos per parą ar keturiasdešimt aštuonios valandos per savaitę.

P.Raslanas pasirašo „čekistų garbės knygoje“ (maždaug 8 dešimtmetis).
Kairėje regis, M. Burokevičius.

tetas: Petras Raslanas - sekretorius, Jonas Sprindys - pavaduotojas, Balys Kirstukas - narys. [...]

1939 metais į LKP apskrities komitetą kooptavus Povilą Jakubonį, sekretoriumi išrinktas buvo Petras Raslanas. Tačiau juo išbuvo neilgai - LKJS CK kvietimu išvyko į Kauną. [...]

1940 metais, atkūrus Lietuvoje tarybinę santvarką, P. Raslanas aktyviai įsijungia į naują darbą. Didžiojo Tėvynės karo metais jis dirba administracinį darbą Maskvoje. [...]

Po karo P Raslanas aktyviai dalyvauja klasių kovoje su buržuaziniais nacionalistais, dirba atsakingą administracinį darbą¹.

Rytoj žymiam revoliucionieriui, buvusiam LKJS veikėjui, kovotojui už šviesesnę darbo liaudies rytojų sukanka 70 metų. [...]

Kazimieras Petrauskas

*Pavadinimu „Gyvenimas kovoje“
žr. „Komjaunimo tiesa“, 1984 03 24*

¹ Žr. toliau 168-169 p. ištraukas iš sovietinių enciklopedijų. Tikrąjį darbą sistemingai vengta nurodyti.

Iš sovietinių enciklopedijų¹

RASLANAS Petras [g. 1914.11.25 Rygoje] - revoliucinio judėjimo dalyvis. Kilęs iš darbininkų. 1926-28 Rokiškio apskrityje tarnavo pas buožes. 1928-31 Rokiškyje šaltkalvis. 1931 įstojo į LKJS. 1931 Rokiškyje dalyvavo ligonių kasų rinkimų kampanijoje, agituodamas už kair. darbininkų sąrašą. 1932 LKJS Rokiškio parajonio k-to sekretorius. Už rev. veiklą 1932 nubaustas adm. tvarka, 1933 nuteistas 5 metus kalėti. Kalėjo Rokiškyje, Panevėžyje, Raseiniuose, Šiauliuose. Nuo 1938 Komunistų partijos narys. 1938 kooptuotas į LKP Rokiškio aps. k-tą, 1939 jo sekretorius. 1939-40 LKJS CK narys, instruktorius. Bendradarbiavo pogr. laikraščiuose „Darbininkų mintys“, „Darbininkų ir valstiečių jaunimas“. Nuo 1940 adm. darbuotojas Kaune, Telšiuose, Kėdainiuose, Maskvoje, Vilniuje. 1960 baigė Vilniaus un-to teisės f-tą.

Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija, III t., 39p. V., 1971

RASLANAS Petras [g. 1914.III.25 Rygoje] - rev. judėjimo Lietuvoje veikėjas. TSKP narys (1938; iki 1940.X priklausė LKP). 1931 įstojo į LKJS, 1932 LKJS Rokiškio parajonio k-to sekretorius. >5 m. kalėjo. 1939 LKP Rokiškio aps. k-to sekretorius. 1939-40 LKJS CK narys. 1940-69 adm. darbuotojas; pulkininkas (1959). 1960 baigė Vilniaus un-tą. Nuo 1969 tarnautojas Vilniuje.

Lietuviškoji tarybinė enciklopedija, IX t., 330p. V., 1982

¹ Visose Lietuvoje leistose sovietinio laikotarpio enciklopedijose nutylimas P.Raslano darbas okupacinėse represinėse struktūrose. Nuo 1940 m. ligi 1969 m. jis - „administracinis darbuotojas“, tik 1959 nežinia kodėl tapęs pulkininku.

P.Raslanas (pirmos eilės viduryje) su grupe

RASLANAS Petras [g. 1914.III.25 Rygoje] - rev. judėjimo veikėjas. LTSR nusipelnęs teisininkas (1974). TSKP narys (1938; iki 1940.X priklausė LKP). 1931 įstojo į LKJS. 1932 LKJS Rokiškio parajonio k-to sekretorius. Už rev. veiklą >5 m. kalintas. 1939 LKP Rokiškio aps. k-to sekretorius. 1939-40 LKJS CK narys. Bendradarbiavo pogr. laikraščiuose „Darbininkų mintys“, „Darbininkų ir valstiečių jaunimas“. 1940-69 adm. darbuotojas; pulkininkas (1959). 1960 baigė Vilniaus un-tą. 1969-81 ir 1985-86 tarnautojas Vilniuje.

Tarybų Lietuvos enciklopedija, III t., 508p. V., 1987¹

¹ Šioje enciklopedijoje, jau prasidedant Atgimimui, atsiranda straipsnelis „Rainiai“, kuriame minimos vien „hitlerininkų aukų kapinės“ kaip istorinis paminklas.

TEISINIAI VEIKSMAI 1988 - 2001 M.

LSSR vyriausybėnė komisija 1941 m. ir kitų įvykių aplinkybėms tirti

Komisijos dokumentai Ypatingojo archyvo fonduose

Vyriausybėnės komisijos 1941 m. bei kitų įvykių aplinkybėms tirti¹ dokumentai saugomi Lietuvos ypatingajame archyve esančiame fonde. Ši Vyriausybėnė komisija savotiškai nurodytoms 1941 m. bei kitų įvykių aplinkybėms ištirti buvo sudaryta 1988 m. lapkričio 4 dieną LKP CK, LTSR AT Prezidiumo ir LTSR MT nutarimu „siekiant visapusiškai ištirti 1941m. bei kitų įvykių aplinkybes“, joje dirbo 15 narių. Nuo 1989 m. gegužės mėn. prisijungė 16 narys - L.Sabutis, paskirtas LTSR AT prezidiumo sekretoriumi.²

Fonde saugomi dokumentai - gyventojų pareiškimai, prašymai, laiškai komisijai, komisijos susirašinėjimas su LSSR KGB, LSSR prokuratūra, KGB miestų ir rajonų poskyriais, miestų ir rajonų vykdomaisiais komitetais dėl nužudymų ir kitų nusikaltimų, įvykdytų 1939 - 1952 m., ištirimo. Taip pat esama nemažai įvairių įvykių liudininkų parodymų.

Fondą sudaro 10 bylų, jose iš viso yra 1403 lapai.

Fonduose yra saugomas specialus sąsiuvinis, kuriame Komisija fiksavo gautus gyventojų paklausimus, pranešimus dėl artimųjų nužudymo, klausimus dėl kompensacijų. Komisijos nariai gautus paklausimus nukreipdavo į kitas instancijas ir gavę iš jų atsakymus, persiųsdavo gyventojams. Komisija buvo sudaryta siekiant ištirti daugelio žudynių 1941 ir vėlesniais me-

¹ Plačiau apie Komisijos darbą ir iškiliusius sunkumus žr. 320-334 p.

² Maskva jau buvo atleidusi L. Sabutį iš LSSR prokuroro pareigų.

tais aplinkybes, taigi jos darbo apimtis buvo milžiniška - daug laiškų, kuriuose pasakojama apie įvairius to meto įvykius. Iki 1989 m. spalio 18 d. gavo 338 laiškus, įvykiams tirti į vietas pasiuntė 256 laiškus, tame tarpe į vykdomuosius komitetus nukeliavo 185 laiškai. Į 136 laiškus buvo gauti atsakymai. Komisijos atsakymų gyventojams kopijos taip pat saugomos šiame Fonde.

Nors 1988 m. tokios komisijos sudarymas Sąjūdžiui pareikalavus ir netgi su Sąjūdžio veikėjais bei galimybė kreiptis į visuomenę prašant atskleisti sovietinius nusikaltimus galėjo atrodyti kaip „atšilimo“ požymis, tačiau pačios komisijos darbas nebuvo efektyvus - dažnai atsakymuose gyventojams nužudymo faktai būdavo nei patvirtinami nei paneigiami, motyvuojant duomenų trūkumu, naudojamos sovietinės klišės. Dažnai buvo atsakoma, jog trūksta duomenų įvykiui ištirti. Taip pat dėl žudynių jau būdavo apkaltinami „liaudies gynėjai“...

Komisijos darbą visuomenei pristatyti planuota knygoje „Kapai be antkapių“, sudedant į ją Komisijos dokumentus, žmonių liudijimus, teisinius Rainių, Pravieniškių, Panevėžio ir kitų įvykių vertinimus. Išlikusioje knygos anotacijoje žadėta „aprašomų įvykių įvertinimas tarptautinės teisės, tarybinės baudžiamosios teisės aspektu“. Artėjant rinkimams į tuometinę LSSR Aukščiausiąją Tarybą - būsimą Atkuriamąjį Seimą 1990 metų pradžioje šis darbas sustojo, o ir išrinktieji į Aukščiausiąją Tarybą Komisijos nariai ėmėsi kitų darbo barų.

Peržvelgus Fonde esančią medžiagą, tenka apgailestauti, jog, deja, išlikęs tik vienas Komisijos posėdžio protokolas; nemaža medžiagos (ypač apie žudynes Rainiuose) fragmentiška, kita dalis išsibarsčiusi nežinia kur. Vis dėlto esami dokumentai leidžia susidaryti pakankamą vaizdą apie Komisijos darbą, jo apimtį bei turinį, tad svarbesnieji jų skelbiami (žr.178-191 p.).

Agnė Šiušaitė

Komisijos sudarymas ir veiklos pėdsakai

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Steigiamojo suvažiavimo Rezoliucija Nr. 18

Dėl stalinizmo nusikaltimų ir visuotinės reabilitacijos¹

1988 m. spalio 23 d.

1. Stalinizmą, kaip politinę sistemą, ne tik kaltinti vykčius masinį terorą ir deportacijas, sukėlus priverstinę emigraciją, bet ir laikyti genocidu, nusikaltimu žmonijai ir lietuvių tautai.

Siūlome naująjį Lietuvos Baudžiamąjį kodeksą papildyti paragrafu, atitinkančiu SNO 1948 m. gruodžio 9 d. konvencijos genocido apibrėžimą. TSRS šią konvenciją pasirašė 1954 m. gegužės 3 d. Reikalaujame laikytis SNO 1968 m. lapkričio 26 d. konvencijos dėl senaties termino netaikymo karo nusikaltėliams, represijų ir genocido organizatoriams bei vykdytojams.

Visuomenė gali pati spręsti, dovanoti ar nedovanoti už padarytus nusikaltimus, bet nuosprendis privalo būti paskelbtas.

2. 1940 - 1941 m. stalinistai Lietuvoje įvykdė nemažą nusikaltimų: tai sadistiškos žudynės Rainių miškelyje, Panevėžyje, sušaudymas Pravieniškėse, prie Červenės, Raseiniuose, Telšiuose ir kitose vietose.

Reikalaujame paskelbti Lietuvos archyvuose esančius dokumentus ir visą šiuos nusikaltimus liečiančią medžiagą. Išaiškinti nusikaltimo organizatorius, vykdytojus ir teisti juos kaip karo nusikaltėlius.

/.../

¹ Šis reikalavimas buvo pradėtas tuoj vykdyti, tačiau nuosekliau tik dėl Rainių žudynių, su pertraukomis, ilgai vilkinant ir net po 1998 m. netaikant karinio nusikaltimo sampratos.

LSSR prokuroras - LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkui

Lietuvos TSR Aukščiausiosios
Tarybos Prezidiumo pirmininkui
V.Astrauskui

1988 10 24

Pastaruoju metu respublikos spaudoje pasirodė straipsniai, kuriuose aprašomi itin sunkūs nusikaltimai dėl atskirų grupių žmonių nužudymo, įvykdyto 1941 ir pokario metais. Tai grupės asmenų Telšių rajono Rainių miške žiauriu būdu nužudymas, įvykdytas 1941 m. birželio 24-25 d.d., nužudymai Pravieniškių gyvenvietėje, Panevėžio miesto inteligentų kankinimai ir kiti.

Šių nusikaltimų aplinkybių ir priežasčių ištyrimui reikalinga kompetentinga vyriausybinių komisija.

Prašome spręsti dėl vyriausybės komisijos sudarymo Telšių rajono Rainių miške grupės asmenų 1941 m. birželio 24-25 d.d. tyčinio nužudymo ir kitų panašių faktų aplinkybių ištyrimui. Į Komisijos sudėtį siūlome įtraukti patyrusius Respublikos prokuratūros tardymo dalies, Vidaus reikalų ministerijos, Lietuvos TSR Aukščiausiojo teismo ir Respublikos advokatų kolegijos darbuotojus. Pagal šios komisijos išvadas spręsti klausimą dėl baudžiamojo įstatymo taikymo kaltiems dėl žudynių asmenims.¹

Lietuvos TSR prokuroras
3 klasės valstybinis justicijos patarėjas

L.Sabutis

¹ Tokio sprendimo LSSR Aukščiausioji Taryba nepadarė.

LKP CK, LSSR
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PREZIDIUMO IR
LSSR MINISTRŲ TARYBOS
N U T A R I M A S

**Sudaryti komisiją 1941 metų bei kitų įvykių
aplinkybėms ištirti¹**

Pastaruoju metu Lietuvos Komunistų partijos Centro Komitete, Aukščiausiosios Tarybos Prezidiume, Ministrų Taryboje gaunama piliečių laiškų, respublikos spaudoje, televizijos bei radijo laidose pateikiama nemažai informacijos apie žmonių nužudymus 1941 metais (Telšių rajono Rainių miške, Kaišiadorių rajono Pravieniškių gyvenvietėje, Panevėžyje). Siekiant visapusiškai ištirti šių bei kitų įvykių aplinkybes, Lietuvos Komunistų partijos Centro Komitetas, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas ir Lietuvos TSR Ministrų Taryba nutaria sudaryti šios sudėties vyriausybinę komisiją:

Juozas ŠĖRYS - Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Pirminko pirmasis pavaduotojas (komisijos pirmininkas);

Alfonsas BERNOTAS - Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Įstatymų sumanymų komisijos pirmininkas, Ukmergės rajono Liaudies deputatų tarybos vykdomojo komiteto pirmininkas;

Antanas GARMUS - Lietuvos TSR sveikatos apsaugos ministerijos Respublikinio teismo medicininės ekspertizės biuro viršininkas;

Jonas GURECKAS - Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo sekretorius;

Julius JUZELIŪNAS - kompozitorius, Lietuvos TSR liaudies artistas;

Vanda KAŠAUSKIENĖ - Partijos istorijos instituto direktorė;

¹ Principinis sprendimas sudaryti tokią komisiją buvo priimtas LSSR AT Prezidiumo posėdyje 1988 10 26.

Mečys LAURINKUS - Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto jaunesnysis mokslinis bendradarbis;

Kazimieras MOTIEKA - advokatas;

Arsenijus NOVIKOVAS - Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Įstatymų sumanymų komisijos narys;

Jonas PRAPIESTIS - Vilniaus valstybinio V Kapsuko universiteto Teisės fakulteto docentas;

Česlovas SABANSKIS - Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatas, LKP Telšių rajono komiteto pirmasis sekretorius;

Stasys STAČIOKAS - Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo instituto direktorius;

Valerijonas ŠADREIKA - Lietuvos TSR advokatų kolegijos prezidiumo pirmininko pavaduotojas;

Steponas UMBRASAS - Lietuvos TSR teisingumo ministro pavaduotojas;

Gediminas VENCLOVA - Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatas, Panevėžio „Ekran“ gamyklos stiklapūtis.

Komisija apie savo veiklą reguliariai informuoja Lietuvos Komunistų Partijos Centro Komitetą, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumą ir Lietuvos TSR Ministrų Tarybą, taip pat skelbia pranešimus spaudoje, per radiją ir televiziją.

Kartu su Vyriausybės komisija lygiagrečiai dirba Lietuvos TSR prokuratūros tardytojų grupė, kuriai pateikiamos komisijos išvados ir sukaupti dokumentai dėl tiriamų įvykių aplinkybių.

*Lietuvos Komunistų partijos
Centro Komiteto Sekretorius A. BRAZAUSKAS*

*Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos
Prezidiumo Pirmininkas V. ASTRAUSKAS*

Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Pirmininkas V. SAKALAUSKAS

Vilnius, 1988 m. lapkričio 4 d. Nr. XI—2639/320

Vyriausybės komisijos
1941 metų kai kurių [turėtų būti: bei kitų] įvykių
aplinkybėms ištirti posėdžio protokolas Nr.5

1989 m. spalio 18 d.

Pirmininkavo - J. Šerys

Dalyvavo: L. Sabutis, J. Prapiestis, A. Garmus, J. Galginaitis, Švedas, V Kumpa, S. Umbrasas

Respublikos prokuroras - V Barauskas

Teisminės ekspertizės mokslinio tyrimo instituto direktoriaus pavaduotojas P. Pošiūnas

I. Dėl prokuratūros darbo tiriant, nusikaltimą Telšių rajono Rainių miške

(V. Barauskas, A. Garmus, P Pošiūnas, J. Šerys)

1. Rainiuose 1941 m. birželio 24 - 25 d. nužudyti 76 žmonių. Nužudymo organizatoriai ir vykdytojai prokuratūroje žinomi. Jų kaltės įrodymui dar reikia išanalizuoti visus galimus dokumentus iš archyvų. Kol kas negauta medžiaga iš TSRS Gynybos ministerijos centrinio archyvo. Iki šiol, kol nebuvo sukaupta pakankamai dokumentinės medžiagos, nužudytųjų palaikų ekshumacija nebuvo daryta.

2. Rekomenduoti Lietuvos TSR prokuratūrai:

a) komandiruoti specialistą į TSRS Gynybos ministerijos centrinį archyvą tikslu išnagrinėti visą ten esančią medžiagą, susijusią su Rainių byla;

b) pasitelkus Sveikatos apsaugos ministerijos Respublikinio teisminės medicinos ekspertizės biuro ir Teisminės ekspertizės mokslinio tyrimo instituto specialistus nustatyta tvarka atlikti nužudytųjų palaikų ekshumaciją iki š.m. pabaigos¹.

3. Priimti dėmesin, jog Respublikos prokuratūra artimiausiu metu klausimą dėl karo ir pokario metų nusikaltimų tyrimo apsvaistys kolegijoje.

/.../

¹ To nebuvo padaryta.

III. Dėl miestų ir rajonų vykdomųjų komitetų, o taip pat prokuratūros darbo tiriant padarytus nusikaltimus įvairiose Respublikos vietose.

(L. Sabutis, S. Umbrasas, J. Prapiestis, V. Kumpa, J. Šėrys)

Viso Komisija 1941 metų kai kurių įvykių aplinkybėms ištirti gavo iki šiol iš įvairių Respublikos vietų 338 laiškus; įvykiams tirti į vietas pasiūsta 256 laišškai, tame tarpe į vykdomuosius komitetus 185 laišškai. Į 136 laiškus jau gauti atsakymai. Respublikinei prokuratūrai išsiųsti 28 laišškai. Nemaža laiškų tiria Komisijos nariai. Visų laiškų-pareiškimų tyrimo eiga kontroliuojama. Kol kas atsakymo negauta į nusikaltimų faktus išdėstytus 49 laiškuose.

Kai kuriuose rajonuose, kur karo ir pokario metais padaryta daug nusikaltimų kaip antai: Rokiškio, Šilalės, sudarytos Komisijos įvykiams tirti. Daugumoje rajonų pritvirtinti atsaikingi juristai kurie įsipareigojo tiekti Vyriausybinei komisijai informaciją apie karo ir pokario metų žmonių žudynių aplinkybes. Tačiau eilėje rajonų į žmonių laiškus-pareiškimus nekreipiamas rimtas dėmesys. Formalūs atsakymai dėl žudynių gauti iš Prienų, Raseinių rajonų. Perlaidojant nužudytųjų palaikus neretai nesikreipama į teismo medicinos specialistus ir nedaroma palaikų ekshumacija. Tiriant įvykį kartu su išvadomis dėl nusikaltimo ne visuomet keliamas klausimas dėl materialinės žalos atlyginimo nustatyta tvarka.

2. Įpareigoti miestų ir rajonų vykdomuosius komitetus (tuose rajonuose ir miestuose, kur karo ir pokario metais buvo vykdomi nusikaltimai):

a) atsižvelgiant į tai, kad bet koks vilkinimas sparčiai mažina liudininkų ratą, skirti didesnę dėmesį nusikaltimų tyrimui;

b) tiriant nusikaltimus, perlaidojant žuvusiųjų palaikus, pasitelkti teismo medicinos specialistus; atsakingas už tai Vyriausybėje komisijoje Antanas Garmus (tel. Vilniuje 61-50-48);

c) darant išvadas dėl padarytų nusikaltimų, spręsti klausimus dėl materialinės žalos atlyginimo;

d) patvirtinti miestų ir rajonų atsakingų juristų, kurie įsipareigojo teikti Vyriausybinei komisijai informaciją apie karo ir pokario metų žmonių žudynių aplinkybes, sąrašą (priedėlis 1).

/.../

Lietuvos TSR Ministrų Tarybos

Pirmininko pavaduotojas,

Komisijos Pirmininkas

J. Šerys

Komisijos gauti parodymai (1988 - 1989)

Konstantino Žimkaus, gyv. Telšiuose parodymai

1941 m. birželio 25 dienos rytą dviračiu važiavau į Telšių turgų. Tuo metu gyvenau Vilkakių kaime. Važiavau ir pro Raiinių miškelį. Šalikelėje palikęs dviratį, nuėjau miškelin savo reikalui. Tik įžengęs, išvydau didžiulę priekabą su geležiniais ratais. Pasilypėjęs ant rato, žvilgtelėjau vidun: ten mėtėsi plaukų kuokšteliai, matėsi šutinti kopūstai, kurie dar buvo šilti, o sienos buvo aptaškytos krauju. Mano akys užkliuvo už nuogos kojos, kuri kyšojo iš po žemių. Kojos nagai buvo nulupinėti, o žemė apdėta skujomis, lapais. Ant žemės gulėjo apie 10 minų su sparneliais. Supratau, kad čia nužudyti kažkam nepalankūs žmonės.

Niekam apie tai, ką mačiau, nepranešiau.

/be datos ir parašo/

Jonušauskienės Julijos parodymai

Aš abejoju, kad jie (miesto valdžia) iš miško grįžo atgal. Viskas buvo iš anksto sugalvota. Esu čia gimusi ir užaugusi. Prasidėjus karui, atvažiavo uošviai ir išsivežė sekmadienio vakarą į kaimą. Mano mama nevažiavo. Tai buvo 24 d. rytą ar apie pietus, kai atbėgo mano pusbrolis Juozas Petkevičius (paskui pasitraukė į Ameriką ir ten mirė). Jis pasakė: „Teta, man reikia vyrų. Jeigu mes iki saulėlydžio neišlaisvinam kalinių, kaliniai visi žūna, nes Rainiuose jau viskas paruošta“ (jis prieš 1940-uosius metus dirbo kalėjime). Mes iš vidaus turim dar du prižiūrėtojus (vienas lygtai Stonys). Mums reikia nuginkluoti lauko prižiūrėtojus. Viską reikia padaryti iki saulėlydžio“.

Po pusdienio kalėjimą apstatė tankais, paleido baisų burgesį tų mašinų. Ta gatve nieko nepraleido. Paskui, kai užėjo vokiečiai, atėjo tas pats prižiūrėtojas, ir jis sakė: „Nors mus nuėmė, kiek man leido galimybės, mačiau - Rocius juos žabojo, kaliniai šaukė „Jėzus Marija, kur mumis veža“. Kalinius žabojo“. Kito prižiūrėtojo nežinau, o Stonį vokiečių laikais nužudė (nekaltai). Kalinių tarpe buvo 4 amatų mokyklos auklėtiniai. Auklėtinius išdavė Šiaulienė-Inčiūraitė, amatų mokyklos sekretorė. Amatų mokyklos mokiniai niekur nebuvo prisidėję. Aršiausias kankintojas buvo žydas Šeras. Jį nužudė vokiečių laikais. Rainiuose mačiau Žilytę. Ji per laidotuves išprotėjo. Ji atpažino Sakelį.

pavardės prašė neskelbti

1988 10 26

PS. Atsiminimus apie įvykius Telšiuose naktį iš 1941 m. birželio 24 į 25 d. medžiagos pateikėja girdėjo iš savo motinos.

Gerbiama Redakcija¹,

Paskutiniu metu su dideliu susidomėjimu žiūriu televizijos laidas „Veidrodis“. Jos man be galo patinka, dažnai verkiu jas žiūrėdama. Paskutinėje laidoje, kurią žiūrėjau spalio 19 d. buvo kalbama apie tragiškus įvykius Rainių miškelyje. Aš apie tuos įvykius jau žinojau 1941 m., mačiau nukankintųjų fotografijas. Bet, kiek supratau iš laidos, jūs ne viską žinote, kas dėjosį tą lemtingąją birželio 25 dieną. Jūs buvote Telšiuose, Plungėje, bet neužsukote, kiek supratau, į Seda. Kadangi iki 1948 m. (tais metais kartu su Motina buvau ištremta į Sibirą) buvau sėdiškė, be to, tai liečia ir mano šeimą, tai laikau savo pareiga jus informuoti apie tos pačios gaujos nusikaltimus Sedoje 1941 m. birželio 25 d.²

Tuo metu mūsų šeima gyveno Sedos miestelyje, turėjome 5 ha žemės. 1940-1941 m. iki pat karo mūsų name gyveno keturi rusų kareiviai ir į mūsų namą buvo įvedę retą tais laikais dalyką - telefoną. Kai tik pasidėjo karas, kareiviai išėjo, palikę mūsų namuose veikiantį telefoną. Birželio 24 d. rytą į mūsų namus suėjo keliolika taip vadinamų baltaraiščių ir pavadino mūsų namą „partizanų štabu“. Jie išbuvo mūsų namuose lygiai parą, nes birželio 25 d. prieš pietus jiems iš Telšių telefonu pranešė, kad važiuoja Sedos link trys sunkvežimiai pilni enkvėdistų. Ta žinia greitai apskriejo Sedos miestelį, ir dauguma žmonių, kurie jautėsi bent kiek kalti, pabėgo. Kvietė kaimynas ir mano tėvą bėgti, bet tėvas atsakė, kad su „partizanais“ nesusidėjo, balto raiščio nedėvėjo, nesijaučia kaltas ir nebėgo. Tą pačią dieną atėjo enkvėdistų būrys į mūsų namus. Juos atvedė Žūta, Sparnauskas, Gurauskas, pasakė, kad čia buvo

¹ Iš to matyti, kad Komisija šį laišką perdavė tuometinis Radijo ir televizijos komitetas.

² Palyginus P.Raslano paaiškinimus apie Rainių įvykius (žr. p. 92-104) ir N. Dušanskio liudijimą (žr. p. 263-264) galima daryti prielaidą, kad laiško autorė iš tiesų kalba apie P.Raslano ir jį lydėjusius kariškius.

banditų štabas. Enkvėdistai suėmė mano tėvą Antaną Mikalauską, gim. 1887 m., išvežė už Sedos 4 km link Tirkšlių ir sušaudė. Jei tik mano tėvą tebūtų tą dieną sušaudę, nebūčiau jums rašiusi. Bet ten pat sušaudė dar dvylika visai nekaltų žmonių. Vienas iš jų buvo mūsų artimas kaimynas Slušnys. Jis su šeima - žmona ir mažu kūdikiu - ką tik buvo atsikėlęs iš Klaipėdos krašto ir gyveno vokiečių ūkyje. Jį įskundė už tai, kad turėjo medžioklinį šautuvą. Atėjo kareiviai, pakėlė iš lovos miegantį žmogų ir sušaudė. Ten pat buvo sušaudyta Budrienė. Kai prasidėjo karas, žmonės pradėjo eilėse muštis. Budrienė norėjo visus į eilę gražiai surikiuoti, tačiau žmonės jos neklausė. Tada ji užsirišo baltą raištį ir išrikiavo visus į eilę. Už tai buvo sušaudyta. Liko jos trys vaikai - vyriausiajam dvylika metų, o jauniausiai penki metai.

Ten pat buvo sušaudyti vyras ir žmona Lukošiai. Įdavė juos Butenis, kad Lukošienė nepardavė jam pieno. Pradžioje jie suėmė Lukošių, įsodino į mašiną, Lukošienė bėgo iš paskos šaukdama, tai ir ją įsodino į mašiną ir sušaudė kartu su vyru. Liko du vaikai, vienas trejų metų, kitas - pusės metų. [...]

Ten pat buvo vežamas sušaudyti ir tuometinis Sedos pašto viršininkas Lopata, bet jam pavyko pabėgti iš egzekucijos vietos, tai jis pirmasis ir pranešė apie sušaudytuosius.

Išskubėjo žmogžudžiai iš įvykio vietos, nespėję užkasti sušaudytųjų. Parsivežė mama tėvą be galvos, ir palaidojom Grūstės (netoli Sedos) kapinėse. Parsivežė ir kitos šeimos savo artimuosius ir palaidojo.

Aš suprantu, kad šis nusikaltimas nublanksta, palyginus su piktadarybėmis, padarytomis Rainių miškelyje, bet ir tie dvylika žmonių irgi buvo visai nekalti. Todėl minint Rainių miškelio aukas, reikėtų ir sediškius paminėti.

Jadvyga Bružienė - Mikalauskaitė

1988 m. spalio 31 d.

1988 m. lapkričio 8 d. teko lankytis pas Vaitkienę-Gintalienę, buvusio Telšių kalėjimo prižiūrėtojo žmoną. Jinai pasakojo, kad ji ištekėjo 1940 metais]. 1941 m. rugpjūčio 23 d. (gal birželio 23 d. - V.Vaivada) ją autobusas išvežęs į Sajungos gilumą. Nuo to laiko savo vyro Vaitkaus nemačiusi. Ją išvežę su vaikais. Gyventi tekę kartu su tremtiniais, tik jų [Vaitkienės su vaikais] sąlygos buvusios truputį geresnės, nors tekę patirti ir bado. Su vyru daugiau nebesusitikusi. Po karo gavusi iškvietaimą į Lietuvos CK. Ten jai vyriškis įteikęs pranešimą, kad jos vyras Vaitkus žuvęs 1945 m.¹ Vyriškis pasakęs, jog jis matęs, kaip žuvo Vaitkus. Armijos vadovybė įsakiusi jungtis prie Raudonosios Armijos. Vaitkus pasiūlęs palaukti, kol prieis Telšius, t.y. išvaduos iš vokiečių. Kartą grupei partizanų susikūrus laužą ir besišildant, pasirodę vokiečiai su šunimis. Vaitkus mėginęs ieškoti pistoleto, bet jį pirmą ir nušovė. Dviese, t.y. pasakotojas ir dar vienas partizanas (pavardžių Vaitkienė-Gintalienė nežinanti), išokę į eglę. Vokiečiai jų ir nesuradę. Todėl ji paneigia „Gimtojo krašto laikraščio pranešimą, kad Klaipėdoje kažkas matęs Vaitkų. Jinai sakė, kad Plungėje esą gyvi Vaitkaus brolis Benas Vaitkus ir seserys Dalia Bunkienė ir Zuzana Vaitkutė. Jų adresų nežinanti, bet žinanti kur gyvena. Jie retsykliais apsilanko pas ją. Vaitkienė-Gintalienė dabar gyvena Telšiuose. Sakė 1986 metais lietuviškame sieniniame-plėšomame kalendoriuje radusi aprašytą vyro žuvimą. Apie Rainius sužinojusi po karo. Su tokiu žmogumi kaip Vaitkus, ji po tokių darbų nebūtų gyvenusi. D.Rociaus nė karto nesutikusi ir nepažinusi. Vaitkus nieko nepasakojo apie jį. Kada pradėtas kelti klausimas apie Rainius, ji supratusi, jog pas ją lankysis.

Užrašė Faustas Meiženis²

¹ Iš tiesų A. Vaitkus žuvo 1944 03 05 - žr. Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija, t. III, p. 657. V, 1971.

² Kaip matyti iš teksto pradžios, pirmasis užrašė V.Vaivada.

Pareiškimas

Paaiškėjo, kad žudynių organizatorius Raslanas dar gyvas, todėl prašome išsiaiškinti kaip ir už ką buvo nužudytas Telšių m. pienininkas Lukošius Aleksas 1941 m. birželio 25 d. Tryškių valsčiuje, Sukončių k. Traukiantis Raudonajai Armijai, Lukošius A. iš Telšių m. atvyko į žmonos tėviškę Sukončių k., Galminų sodybą. Artėjant frontui buvome išsikasę prie namų apkasą, bet kariškiai pareikalavo apleisti, t.y. iš jo išvarė. Motyvuodami, kad jiems labiau reikalingas. Mes patraukėme grioviais į išdžiūvusį prūdą. Griovyje raudonarmiečiai aptiko Lukošius A., Montrimą Joną iš Telšių m. ir Ivaškevičiūtę D. iš Tryškių miestelio. Visus tris nusivarė į štabą. Montrimą J. ir Ivaškevičiūtę D. po kurio laiko paleido, o Lukošius Aleksą pasitraukus Raudonajai Armijai radome nužudytą griovyje, šalia vieškelio, ties kaimyno Venckaus sodyba.

1988 m. lapkričio 10 d.

* * *

Aš, Žilevičius Vladas, Antano, gim. 1912 metų vasario 12 d. Telšių parapijoje, Paežerės kaime, dabar gyvenantis Telšiuose, liudiju:

Prasidėjus karui, dundant už Žarėnų, antrą dieną po karo pradžios rusų kariškiai apsupo Rainių miškelį, saulei leidžiantis, antradienio vakare ir neleido į miškelio teritoriją įeiti. Iki to galėjai vaikščioti laisvai. Ant ryto užėjo raudonarmiečiai ir kasėsi apkasus palei miškelį. Miškelyje buvo ramu. Prieš išeinant tą naktį miškelyje buvo didelis triukšmas. Į trečią dieną - ketvirtadienis ar penktadienis - aš nuėjau pas kaimyną Mikutą. Ten buvo ir nepažįstamų žmonių. Bestovint atvažiavo dviratininkas iš Telšių ir pasakė, kad [kalėjimas? - tekste praleista] išžudytas ir išvežti į Rainių pusę. Jį atsiuntusi naujoji valdžia sužinoti, kame jie sulaidoti. Jis dirbo gaisrinėje ir buvo pavardė Pakeltis.

Atėjo kaimynas Lisauskas. Jis pasiūlė nueiti pažiūrėti. Nuėjus į Rainių miškelio pakraštį, kur tą vakarą buvo mašinos, pradėjome kasinėti ir pamatėme žmogaus ranką. Pasitraukėme šalin, o Pakeltis sėdo ant dviračio ir nuvažiavo pranešti. Pakeliui sutiko viršininką ir grįžo kartu. Pradėjome kasti, ir aš padėjau iškasti tris lavonus ir pasišalinau. Buvo pasakyta, kad atvarys žydus. Pavakary atėjau kartu su žmona. Jau buvo ištraukta didžioji dalis, o žydai toliau kasė rankomis¹. Žemių buvo mažai. Duobių buvo keletas. Ištraukus iš duobės, žydai nešė vandenį iš Lisausko šulinio ir plovė žmones. Lavonai buvo pažaboti. Stovėjo katilas vandeniui virti.

V.Žilevičiaus parašas

1988 11 16

Daubaro A. S.

Pareiškimas

1941 metais birželio 22 prasidėjo karas. Tai buvo sekmadienis. Fašistai užėmė Telšius po savaitės. Rociui buvo daug laiko darbuotis Telšių kalėjime. Aš ir mano bendradarbiai komjaunuoliai turėjome atidaryti Germanto ežero sezoną maudytis. Kai mes susirinkome sekmadienį nustatytu laiku, mums Rocius pasakė, kad ežero atidarymo nebus, nes eina kariškos mašinos, ir įsakė visiems eiti į namus ir susirinkti 10 valandą vakare. Taigi mes susirinkome **10** valandą vakare ir jis perskaitė, kas ką darysime. Mane ir dar vieną paskyrė budėti Sodų gatvėje. Mano draugo pavardė buvo Mačukas Domas. Rocius mums įsakė - jei [užsi]degs šviesos, mesti akmenį į langą. Tai mes perspėdavome, o jei kas neklausė, metėme į langą. Mačuko Domo nėra Lietuvoje - fašistai sugavo ir išvežė į Vokietiją, iš kur jis negrįžo iki šiol. O birželio 5² Rocius mus sukvietė, įsakė, kad mes vėl susirinktume. Kad turėsime ateiti 11 valandą nakties. Tada mes susirin-

¹ Tokia buvo Telšių žydų kolektyvinio apkaltinimo ir keršto pradžia. Sovietų nusikaltimai paleido baisių darbų grandinę.

² Matyt, klaida. Turėtų būti birželio 24.

kome 11 valandą. Greit mums liepė užsidėti raudonus raiščius ir mums davė įsakymą, kad mes neturėsime teisės prileisti prie kalėjimo prieinančius praeivius. Mus išstatė visose gatvėse, kur buvo praėjimas pro kalėjimą gatve ir [liepė] praeivius pasukti kita puse gatvės. O mane ir Mačuką pastatė prie kalėjimo, kur buvo kitoje pusėje medinis namas, kad jeigu eis iš to namo kas, nebūtų [galima] pasukti į Birutės gatvę. To namo langai buvo uždengti ilgu brezentu, kad nesimatyti, ką rusai daro kalėjime. Ir mums Rocius neleido žiūrėti. Prieš kalėjimą stovėjo 2 kariškos mašinos ir 2 tankai, kurių vamzdžiai buvo atsukti į Plungės pusę. Tankų motorai dirbo, kad nebūtų girdėti kankinių šauksmai, bet buvo girdėti šauksmas, kad nemuškit, o iš kalėjimo buvo girdėti rusiški bjaurūs žodžiai. Ir kuomet buožėmis mušė buvo girdėti atgarsis, o kalinius nešė ir metė į mašinas, kur kraujas čiurlena, o veidai suraišioti Skurliais turbūt kad nešauktų. Tas buvo labai žiauru. O Rocius bėgiojo su pistoletu. Rusų buvo daug, kurie mušė kalinius ir vielomis burnas žabojo. Buvo knyga išleista po karo, aš pats skaičiau, bet kur ji dingio, nežinau. Reikia dar paieškoti, gal surasite Telšiuose.

Tiek aš galiu patvirtinti.

A. Daubaras

1988 12 05

Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Vyriausybinei komisijai dėl žmonių nužudymų

Prašome įtraukti į masinių žudynių aukų sąrašus tris Platių apylinkės žmones, kurie buvo sušaudyti 1941 m. birželio 25 d. pakeliui iš Telšių kalėjimo į namus. Tai:

1. Sūdžius Petras, Antano, g. 1898.
2. Razgus Petras.
3. Vyšniauskas Aleksandras.

/.../

E.Sūdžius, P.Razgus ir A.Vyšniauskas 1941 m. birželio 25 d. išėję iš kalėjimo pėsti patraukė link namų Alsėdžių keliu. Tuo metu kaip tik prie to kelio ties geležinkelio pervažą, Džiuginėnų (?) miško pakrašty buvo apsistoję besitraukiantys į rytus paskutiniai tarybiniai aktyvistai ir raudonarmiečiai. Pamatę tris keliaujančius vyrus, juos vietoje sušaudė. Vietiniai gyventojai nužudytuosius čia pat buvo laikinai palaidoję, bet po kelių dienų artimieji juos pasiėmė ir palaidojo savo parapijos kapinėse.

Ona Bernotienė-Sūdžiūtė

1989 01 09

„Tiesos" redakcijai¹

Nuo pensininko Matonio A. J.

[...] Man teko matyti Rainių tragedijos pasekmes, buvau įvykio vietoje ir mačiau kankinimo vaizdą, buvo laužavietė. Ap link laužavietę buvo prilaistyta virtų kopūstų, aplinkui mėtėsi trijų rankų nuluptos odos, apipjautos pagal riešą ir numautos su visais nagais kaip pirštinės. Aš ir šiandien matau kaip jos atrodė: baltos, išpurtusi oda, išskėsti pirštai...

Vietiniai gyventojai, kurie ten pat gyveno, pasakojo, kad naktį privažiavo daug kareivių, apsupo miškelį ir nieko neleido artyn, o miškelyje degė laužas ir smarkiai užė motorai. Prieš rytą viskas nutilo, jokio šaudymo ar šauksmo jie negirdėjo, išskyrus motorų ūžimą. Ten buvo nužudyti tik lietuviai, man pažįstami Varnių mokytojai Paukštys su žmona² ir Pavandenės dvarininkas Sakelis. [...]

1989 m. sausio 10 d.

¹ Taigi perduota iš redakcijos.

² Tarp žudynių aukų nėra asmenų tokia pavarde.

Komisijos narių pasisakymai

Rainių įvykiai tiriami

Visoje šalyje, o taip pat ir Lietuvoje vyksta ryškūs persitvarkymo procesai, kuriama teisinė valstybė. Visuomenės gyvenimas pasidarė demokratiškesnis, žmonės drąsiau kelia pasitaikančius trūkumus, kategoriškai reikalauja juos šalinti. Persitvarkymo laikotarpiu lietuvių tauta atsisuko į praeitį, - nori žinoti visą tiesą apie stalinizmo metais padarytas skriaudas, reikalauja išaiškinti konkrečius kaltininkus.

/.../

Gyventojai su skausmu prisimindavo ir prisimena Rainius. Ne kartą buvo keliamas klausimas objektyviai įvertinti šią tragediją, tačiau vadinamaisiais stagnacijos laikais to padaryti nebuvę įmanoma.

/.../

Įvykiams Rinių miškelyje ištirti Lietuvos Komunistų partijos Centro Komitetas, Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas ir Lietuvos TSR Ministrų Taryba dar 1988 m. lapkričio 4 d. nutarimu sudarė vyriausybinių komisiją, į kurią įeiną vyriausybės nariai, žymūs teisininkai, Sąjūdžio atstovai. Komisijai vadovauja Respublikos Ministrų Tarybos pirmininko pirmasis pavaduotojas Juozas Šerys. Šios komisijos darbe tenka dalyvauti ir man.

1988 m. spalio 26 d. Lietuvos TSR prokuroro Liudviko Sabučio nutarimu iškelta baudžiamoji byla dėl 1941 m. birželio 24-25 d.d. Telšių rajono Rinių miške įvykdyto grupės žmonių nužudymo fakto. Sudaryta 6 asmenų tardytojų grupė, kurioje yra ir mūsų rajono prokuratūros tardytojas Romanas Bagdonas.

Vyriausybinių komisija ir tardymo grupė atlieka didelį darbą: apklausė dešimtis tų įvykių liudininkų, nužudytųjų arti-

mųjų, išanalizavo šimtus gyventojų laiškų ir tiria juose pateiktus faktus. Deja, kartais laiškuose pateikiami tik bendri samprotavimai, o nėra konkrečių faktų. Neretai laiškuose aprašomi ne asmeniškai matytos ir žinomos įvykių aplinkybės, o nuogirdos, kurios dažnai būna neobjektyvios. Tačiau komisija ir tardymo grupė dėkinga visiems, nes tik ištyrus visas aplinkybes, bus galima išaiškinti tikrąją tiesą.

Vyriausybinių komisijų ir tardymo organai daug dirba, kad būtų atskleista tikroji tiesa - reguliariai susirenkame į posėdžius, išklausime informacijas apie tyrimo eigą, nagrinėjame gyventojų pateiktus faktus ir pasiūlymus.

Rainiai - ne tik mūsų, bet ir visos Lietuvos kančia. Imtasi sutvarkyti šios tragedijos vietą, visuomenė svarsto numatomos statyti atminimo koplyčios projektus.

Girdėti priekaištų, kad ilgakai trunka Rainių tragedijos aiškinimas. Manau, kiekvienas supranta, koks tai kruopštus darbas, nes klaidų negali būti. Ir toliau laukiam gyventojų laiškų, objektyvios, teisingos informacijos, kuri padėtų išsiaiškinti visas aplinkybes, žuvusiųjų asmenybes, kaltininkus.

Noriu užtikrinti gyventojus, kad Rainių tragedija bus ištirta objektyviai, visapusiškai ir pilnai.

Č. SABANSKIS

*Vyriausybės komisijos
1941 m. ir kai kurių kitų įvykių
aplinkybėms tirti narys*

Publikuota „Telšių laikraštis“, 1989 06 10

**Vyriausybinių komisijos nario J. Prapiėsčio
pasisakymas LTSR AT XI šaukimo
14 sesijoje**

J. Prapiestis. Gerbiama Aukščiausioji Taryba, Tarybos pirmininke! Gerbiamo deputato profesoriaus A. Smailio paklausimas yra apie tai, kas naujo tiriant jau ne kartą minėtas šiurpias beprasmes žmonių žudynes Rainių miškelyje, Petrašiūnuose, Panevėžyje, Pravieniškėse. Dėl barbarizmo faktų šiose vietose, taip pat Alytaus rajono kaimuose per 1944 metų Kallėdas, iškeltos baudžiamosios bylos. Taigi atsakomybę dėl šių įvykių tyrimo prisiėmė prokuratūra. Be žudynių minėtose vietose, prokuratūra tikrino daugiau kaip 70 pranešimų. Vyriausybinių komisiją per visą jos veiklos laiką pasiekė per 300 laiškų¹, kuriuose ašaromis neretai parašyta vis kita tragedija. Komisija tikrino ir anoniminius laiškus. Tikrino ir tuos, kurie net parašyti morzės abėcėle. Žmones galima suprasti. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio komisija stalinizmo nusikaltimams tirti vyriausybinei komisijai perdavė medžiagą apie žudynes prieškarinio pokario metais 21 rajone. Didžioji jos dalis nedubliuoja vyriausybiniame komisijoje turimos informacijos. Taigi tokia darbo apimtis. Galima būtų vardinti, kiek apklausta liudytojų, kas rasta reikšmingo Lietuvos archyvuose, padejuoti, kad ne iš karto sulaukiama pagalbos iš kai kurių Respublikos rajonų vykdomųjų komitetų, kuriems nusiuntėme prašymus patikrinti kai kuriuos žmonių laiškus, galima dar kartą pakartoti, kad iš mūsų prašymų pateikti informaciją karinių žinynų archyvų centre darbuotojai tik pasijuokia. Vieną kartą atsakė, kad informaciją gausite už pusės metų, kitą kartą pasiūlo atvažiuoti patiems ir atsivežti specialistą, kuris išmano kariniuose archyvuose. Beje, paskutiniu pasiūlymu komisija

¹ Laiškai saugomi Lietuvos ypatingajame archyve, F. K-7, Ap. 1, B. 1-10. Dalis jų teikiama šioje knygoje.

ir prokuratūra žada artimiausiu metu pasinaudoti¹. Tačiau pasakyti svarbiausia, ko reikalauja žmogiškas padorumas, bent minimali pagarba aukoms, tai yra įvardinti budelius, aš negaliu. Taip yra ne todėl, kad žmonės jų nenurodo, ar kad jie nėra žinomi komisijai, bent įtariamieji, tačiau tai padaryti galima tik teismo nuosprendžiu, tai - tik teismo kompetencija. Ir nors tardymas kai kuriose bylose vyksta jau seniai, iki teismo byloms dar toli. Teisingiau būtų sakyti, kad jos greičiau iškeliaus iš Lietuvos negu pasieks mūsų teisingumo rūmus. Tokia situacija susidariusi todėl, kad dabar galiojantys Respublikoje įstatymai atima galimybę tokias bylas tirti ir nagrinėti Lietuvos teisininkams. Apie tai jau buvo ne kartą kalbėta, ne kartą rašyta. Priminsiu tik, kad daugelyje dabar tiriamų įvykių subjektais - tai patvirtina ir oficialūs atsakymai iš archyvus turinčių įstaigų, taigi subjektais, šių įvykių kaltininkais dažniausiai yra minimi kariškiai arba jiems prilyginami asmenys². Na, o tokios bylos tardyminės karinei prokuratūrai, pavyzdžiui, Rygoje. Kol kas egzistuoja ir tokia teisinė painiava, kad už tuos pačius visuotinai smerkiamus veiksmus: žudynes, kankinimus 1940-1953 metais Lietuvoje vieni kaltininkai gali būti baudžiami, Okiti neliečiami, saugomi. Net už sudegintas sodybas, pavyzdžiui, Klepočių ir kituose dzūkų kaimuose, teisinių galimybių atlyginti žalą nukentėjusiems bent kol kas dar nėra³. Visa tai suvokus, vyriausybėje komisijoje buvo pradėta ieškoti kelių, kaip keisti tokią neteislingą situaciją mūsų teisinėje sistemoje. Padedant įvairių organizacijų, įstaigų teisininkams buvo paruoštas atitinkamų baudžiamųjų ir baudžiamojo proceso įstatymų pakeitimo projektas. Dar šių metų liepos mėnesį Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba savo sesijoje priėmė nutari-

¹ Vargu bau tai buvo rimtas ketinimas - artėjo rinkimai. Po jų, paskelbus atkurtą Lietuvos nepriklausomybę ir SSRS karinėms pajėgoms užėmus Generalinę prokuratūrą bei atsiuntus savo neteisėtą „LTSR prokurorą“, šie ketinimai siekti SSRS karinių archyvų porai metų tapo išties nerealūs.

² T.y., saugumiečiai.

³ Tokių reikalavimų Rusijai neiškelta ligi šiol.

mą paruošti įstatymo „Dėl atsakomybės už nusikaltimus Lietuvos liaudžiai“ projektą. Toks projektas jau rugpjūčio mėnesį buvo paruoštas, bet vis nesiryžtama jį pateikti deputatams svarstyti. Be tokio įstatymo daugumos žudynių tyrimas- be perspektyvų. Ir vyriausybinių komisija nepadarys to, kam ji sutverta. Jai faktiškai belieka tik galimybė paskelbti aukų sąrašus, ką, beje, greičiau gali padaryti Sąjūdžio komisija, kaip dirbanti daug anksčiau. Taigi tokia situacija visiškai gali patenkinti tik tuos, kurie žudė, kankino niekuo nekaltus civilius gyventojus, organizavo jų trėmimą¹. Tačiau nereikia pamiršti, kad Cicerono žodžiais tariant, didžiausi paskatinimai nusikaltėliams yra jų nebaudžiamumas. To patvirtinimu yra laišakai, kuriuose žadama kai kuriems komisijos nariams greičiau padėti sulaukti pomirtinio gyvenimo, patikrinimai, kad jie [laiškų autoriai], pokario didvyriai, dar pajėgūs pakartoti savo žygius. Taigi susitaikymo, kuris neretai siūlomas, jie nelaukia.

Prieškario-pokario įvykių aiškinimas, kaip dažnai bando ma teigti, nesukels naujos smurto bangos, kadangi įstatymo, kuris vis dar nepasiekia Tarybos, projekte nėra siūloma mirties bausmė už nusikaltimus, padarytus anksčiau. Nebus ir grandiozinių procesų. Ir įvykių dalyvių nebe tiek, ir įrodymų problemos, pagaliau, ko gero, ir Respublikai tai nereikalinga, ir žmonės to nereikalauja, bet oficialiai išvardinti tuos visus kruvinų įvykių dalyvius būtina. Kita vyriausybės komisijos problema - nors ši komisija vyriausybinių - jos sudėtį patvirtino aukščiausi tiek valstybės, tiek partinės valdžios, tiek valdymo organų sistemos vadovai, tačiau ji praktiškai yra visuomeninė. Kodėl? Statuso faktiškai ji neturi. Įgaliojimai neaiškūs. Teisinę reikšmę turinčių išvadų, sprendimų daryti komisija yra nekompetentinga, negalinti. Jos surinkta medžiaga įrodomosios galios neturi. Todėl komisijos darbą turi dubliuoti prokuratūra. Akivaizdu, kad būtina ir pačios komisijos reorganizacija. Ji

¹ Gali būti, jog ta pati organizacija, KGB, varžė ir LSSR Aukščiausiąją Tarybą - jos vadovybę, kad minimas įstatymas būtų vilkinamas.

turi veikti prie Aukščiausiosios Tarybos ir veikti nuolatos. Ją turi sudaryti daugiausia etatiniai specialistai: teisininkai ir archyvarai. To reikalauja, kaip jau minėjau, nurodyto darbo apimtis, nes juk tiriami įvykiai - tai ne kokie nors gatvės, butiniai ar kriminaliniai įvykiai. Antra vertus, nerealu tikėtis, kad keliolika visuomenininkų, nors ir padedant trims TSRS liaudies deputatams, trims LTSR deputatams- komisijos nariams, pajėgūs išaiškinti, ką per kelis metus nuveikė ne vienas mirties arba naikintojų batalionas mūsų krašte. Būsimoje sesijoje, svarstant minėto įstatymo projektą, vertėtų pagalvoti ir apie komisijos ar komiteto įgaliojimų nustatymą. Nelaukiant šių būsimų taip reikalingų komisijai teisinių reformų, komisijos pirmininko iniciatyva komisija papildyta kvalifikuotais teisininkais; be to, vyriausybinių komisija kreipėsi į Lietuvos teisininkų draugiją pagalbos, tiriant šiuos įvykius. Beveik 30 draugijos skyrių grupių rajonuose sutiko padėti. Apie šiuos teisininkus yra informuoti rajonų vykdomieji komitetai, kurie, tikimės, padės jiems, kai bus reikalinga. Pasiryžę kartu su komisija dirbti teismo medikai ekspertai, kriminalistai ekspertai. Jų žinios būtinos. Nereikėtų kartoti tų klaidų, kurios dabar daromos, kai šie specialistai nedalyvauja perkeldami žuvusiųjų, nukankintų palaikus iš slėptų, draustų, niekintųjų poilsio vietų. Informaciją, kur kreiptis, suteiks rajonų teisininkai. Vyriausybinių komisija taip pat atsilies į Vyriausiosios Enciklopedijų leidyklos prašymą padėti surasti ir patikslinti žudynių vietas Lietuvoje, kurias būtų galima nurodyti kultūros paminklų sąvade, kaip lankytinas ir gerbtinas vietas. Tai tiek trumpai apie komisijos darbą - darbą, kuris vyksta šiuo metu galiojančių įstatymų rėmuose.

1989 11 04

Vyriausybės komisijos nario S.D. Umbraso pasisakymas LTSR AT XI šaukimo 17 sesijoje

S. D. Umbrasas. Gerbiami deputatai! Rašytojui Stasiui Kašauskui paskelbus publikaciją apie Rainių tragediją¹, Lietuvos prokuratūra 1988 metų spalio mėnesį iškėlė baudžiamąją bylą². Šio įvykio tyrimui prokuratūra sudarė tardytojų grupę. Tų pačių metų lapkričio mėnesį savo darbą pradėjo ir vyriausybė komisija nekalto žmonių žudymams tirti, kuriai vadovauja gerbiamas Juozas Šerys. Su Rainių įvykiais susijusių dokumentų buvo ieškoma Partijos istorijos institute, Valstybės saugumo komitete, Lietuvos ir TSRS vidaus reikalų ministerijoje bei Tarybinės armijos centriniame archyve Podolsko mieste. Nustatyta, kad Rainių miškelyje 1941 metų iš birželio 24-osios į 25-ąją naktį buvo nužudyti 73 Telšių kalejimo kaliniai, kaleję už antitarybinę agitaciją, kontrrevoliucinę veiklą. Tą naktį Rainių miškelio prieigose buvo daug 8-osios armijos kareivių, kurie neleido vietinių gyventojų prie įvykio vietos. Buvo girdėti variklio ūžesys, šūviai. Nustatyta, kad prie nurodytos akcijos vienaip ar antraip prisidėjo Raslanas, Telšių apskrities saugumo viršininkas Ždanovas, Kretingos apskrities saugumo darbuotojas Jarmolajevas, 8-osios armijos politinis darbuotojas Kampanecas, Telšių apskrities vykdomojo komiteto pirmininkas Ročius [Rocius], Iš nurodytųjų asmenų tardytojų duomenimis gyvas tik Raslanas. Liudytojų, kurie galėtų nurodyti šio žiauraus nusikaltimo organizatorius ir vykdytojus, iki šios dienos rasti nepavyko. Detaliau dėl suprantamų priežasčių apie bylos tyrimo eigą informuoti šiandien negalime.

Kas gi daroma, kad pagaliau būtų išaiškintos įvykio aplinkybės? Pirmiausia, ieškoma asmenų, galinčių turėti žinių apie įvykio aplinkybes. Tuo klausimu kreiptasi į aplinkinių rajonų gyventojus ir apskritai į Respublikos gyventojus. Tam pa-

¹ S.Kašauskas „Rainiai“, *Gimtas kraštas*, Nr. 42 (1127), 1988 10 20-26.

² Žr. šios kn. 198 p.

sitelkta spauda, radijas, televizija. Naudodamasis proga, ir šian-
dien kreipiuosi į televizijos žiūrovus. Jeigu yra gyvų to meto
liudytojų, prašome pranešti Vyriausybinei komisijai ar Proku-
ratūrai. Toliau tirama gauta rašytinė medžiaga. Kreipėmės į
Tarptautinio Raudonojo, Kryžiaus būstinę, tikėdamiesi gauti
informacijos apie 1941 - 1942 metų Tarybinės armijos ir kitų
organų vykdyto Lietuvos piliečių naikinimo aplinkybes. Yra ir
kitų problemų. Būtent, studijuojant jau turimą archyvinę me-
džiagą, taip pat nerandama duomenų, reikalingų įvykio aplin-
kybėms nustatyti. Sąjunginis valstybinis karinis archyvas, ne-
paisydamas daugkartinių komisijos ir Prokuratūros prašymų,
vis nepateikia komisijai duomenų. Mes nežinome, kokių ten
yra dokumentų, tačiau nieko negauname. Po ilgų derybų paga-
liau sutarta, kad siusime į Podolską savo žmones ir jie ten pa-
tys ieškos. Tačiau pastaraisiais mėnesiais šis archyvas nedirbo.
Tiesa, dabar jis vėl dirba. Suprantama, tiek Prokuratūros, tiek
komisijos darbuotojai ne viską dar padarė, tirdami šiuos įvy-
kius, tačiau tiek deputatus, tiek visuomenę reikia informuoti.
Žinoti apie nusikaltimus yra maža, reikia juos ištirti, reikia nu-
statyti kaltininkus, o praėjus tiek metų tai padaryti nepaprastai
sunku. Ir komisijos, ir gerbiamo V Barausko¹ esu įgaliotas pa-
reikšti, kad Prokuratūra dės visas pastangas, kad būtų šis dar-
bas atliktas. Ačiū.

1990 02 14

¹ Tuometinis Lietuvos SSR prokuroras.

LSSR prokuratūra ir Generalinė prokuratūra

Nutarimas iškelti baudžiamąją bylą

Vilnius, 1988 m. spalio 26 d.

Lietuvos TSR prokuroras 3 klasės valstybinis justicijos patarėjas L.Sabutis, susipažinęs su archyvinės medžiagos dublikatais ir respublikinio laikraščio „Gimtas kraštas“ 1988 10 20-26 numerio straipsnyje „Rainiai“ publikacija apie tai, kad 1941 m. birželio 24-25 d.d. Telšių rajono Rainių miške buvo nužudyta grupė žmonių bei apie kitus 1941 m. žudynių faktus ir nustatęs, kad medžiagoje ir „Gimtojo krašto“ laikraščio straipsnyje yra pakankamai duomenų apie žymes nusikaltimo, numatyto RTFSR BK 136 str., veikusio Lietuvos TSR teritorijoje 1941-1960 metais, remiantis Lietuvos TSR BPK143 str. parengtinis tardymas bylose dėl šių nusikaltimų būtinas, vadovaudamasis Lietuvos TSR BPK 125 str. 3 p., 130 str., 132 str. 3 p.,

n u t a r ė :

1. Iškelti Telšių rajono Rainių miške 1941 m. birželio 24-25 d.d. įvykdyto grupės žmonių nužudymo fakto baudžiamąją bylą.

Apie tai pranešti respublikos visuomenei.

2. Tardymui atlikti sudaryti grupę šios sudėties:

1. Tardymo valdybos viršininko pavaduotojas J.Vilutis,
2. Tardymo dalies prokuroras V.Zedelis,
3. Prokuratūros prokuroras-kriminalistas J. Gaudutis,
4. Telšių rajono prokuratūros tardytojas R.Bagdonas,
5. Kapsuko tarprajoninio prokuroro pavaduotojas R.Jonaitis,

6. Panevėžio miesto prokuroro pavaduotojas P.Šimkus.

Grupės vadovu paskirti J.Vilutį.

Lietuvos TSR prokuroras

3 klasės valstybinis justicijos patarėjas

L. Sabutis

Apie baudžiamąjį tyrimą

Kaip jau rašyta, praėjusių metų spalio 26 d. Respublikos prokuratūra iškėlė baudžiamąją bylą dėl grupės Telšių kalėjimo kalinių nužudymo Rainių miškelyje 1941 m. birželio 25 d., taip pat dėl kitų žudynių Lietuvos teritorijoje 1941 - 1945 metais. Pagrindas iškelti šią bylą buvo publikacijos „Tiesos“, „Gimtojo krašto“ laikraščiuose, pasisakymai televizijos laidoje „Veidrodis“.

Praėjo daugiau kaip pusmetis. Kas padaryta, tiriant šiuos nusikaltimus, klausia „Tiesos“ skaitytojai savo laiškuose. Norėdama tai sužinoti, redakcija kreipėsi į Lietuvos TSR prokuratūros tardymo valdybos viršininko pavaduotoją vyr. justicijos patarėją Juozą VILUTĮ.

- Parengtiniam tardymui, kurio pagrindinis tikslas nustatyti tikrąsias šurpių įvykių aplinkybes, atlikti buvo sudaryta tardymo grupė. Į ją įėjo Respublikos prokuratūros, Kauno ir Panevėžio miestų, Telšių rajono ir Kapsuko (dabar - Marijampolės) tarprajoninės prokuratūros darbuotojai. Tačiau netrukus, gruodžio 26 d., ši byla buvo suskaidyta į keturias baudžiamąsias bylas, nes tapo aišku, kad žudynės Telšių rajone, Pravieniškėse, Panevėžyje ir Marijampolės rajone įvykdytos skirtingomis aplinkybėmis, įtariamai skirtingi asmenys ar jų grupės.

- Kaip teisininkai kvalifikuoja padarytus nusikaltimus?

- Šiuo metu dar nėra nustatytos visos žudynių aplinkybės. Per prabėgusius dešimtmečius buvo koreguojami įstatymai ir jų traktavimas - šitai irgi privalu atsiminti. Surinkti duomenys leidžia teigti, kad yra padaryti tokie nusikaltimai, kuriems taikytinas Lietuvos TSR teritorijoje 1941 m. veikusio RTFSR baudžiamojo kodekso 136 straipsnis, numatantis nusikaltėliams ir mirties bausmę. Tačiau reikia atsiminti, kad TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1947 m. gegužės

26 d. įsaku panaikino mirties bausmę už nusikaltimus, numatytus Tarybų Sąjungoje veikiančiais įstatymais.

Taigi, atrodytų, veikia senatis. Bet turime prisiminti dar vieną dokumentą: yra TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1965 m. kovo 4 d. įsakas „Dėl nuteisimo asmenų, kaltų nusikaltimais prieš taiką, žmoniškumą ir už karinius nusikaltimus, neatsižvelgiant į tų nusikaltimų padarymo laiką“. Pagal jį, deja, buvo teisiami tik nacistiniai nusikaltėliai, nors TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1965 m. rugsėjo 3 d., priimtu nutarimu išaiškino, kad senaties netaikymas liečia ir tuos tarybinius piliečius, kurie Didžiojo Tėvynės karo metais vykdė baudėjų operacijas, asmeniškai dalyvavo žudant ir kankinant tarybinius žmones. Dabar, kai išaiškėjo įvykdyti nusikaltimai, padaryti ne nacistų, o tarybinių piliečių rankomis, būtinas TSRS ir Respublikos Aukščiausiųjų Tarybų Prezidiumų išaiškinimas dėl įstatymo taikymo ir už mūsų tiriamus nusikaltimus¹.

- Daugelis skaitytojų nerimauja, kodėl teisininkai taip ilgai nepasako savo galutinio žodžio, kas tie žudynių organizatoriai, ko jie nusipelnė.

- Privalome būti absoliučiai tikslūs, o tai ne taip paprasta. Juk nuo nusikaltimo padarymo praėjo daug laiko, nelengva surasti tiesioginius tų įvykių liudytojus, išblaškyti archyviniai dokumentai. Rainių žudynių byloje tardytojai apklausė daugiau kaip 100 liudytojų. Tiesa, ne vieną jų reikėjo drąsinti, kad nebijotų pasakoti teisybės, ką matė ar girdėjo...

Nors pats žudymo faktas nekelia abejonių, tačiau dar reikia neginčijamai įrodyti, kas iš Telšių kalėjimo kalinių nužudytas, kokių būdu, kas tai įvykdė, kieno nurodymu. Nors 1941 m. okupuotos Lietuvos Laikinosios vyriausybės nutarimu ši reikalą

¹ Esant 1965 m. SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo išaiškinimui keista, kad buvęs neva reikalingas dar vienas toks pats išaiškinimas - nebent nužudytiesiems Rainiuose sovietinė jurisprudencija netaikė „tarybinių žmonių“ kvalifikacijos. LSSR AT Prezidiumo išaiškinimas būtų pravertęs nedelsiant iškelti baudžiamąją bylą konkrečiam įtariamajam, tačiau tokio išaiškinimo nė per tolesnius aštuonis sovietų valdžios mėnesius nesulaukta (žr. dar p. 324).

tyrė komisija, tačiau jos surinktos medžiagos archyvuose nerasta. Žinoma, kad Rainių aukos 1941 m. vasarą buvo ekshumotos, dalyvaujant Raudonojo kryžiaus organizacijos atstovams, todėl lavonų tyrimo medžiagos ieškome ir šios organizacijos, archyvuose. Neginčijamų įrodymų, kad kaliniai buvo nužudyti itin žiauriai, kaip aprašoma knygelėje „Žemaičių kankiniai“ ar „Lietuvos archyvas“, nėra¹. Apklaustų asmenų, pirmiausia mačiusių kalinių lavonus, parodymai prieštaringi, o žuvusiųjų giminės nesutinka, kad palaikai būtų papildomai tiriami.

Iš TSRS vidaus reikalų ministerijos informacinio centro gavome atsakymą, kuriame nurodyta, kad dauguma Telšių kalėjimo kalinių buvo 1941 m. birželio 25 d. nuteisti specialios komisijos, sudarytos iš 8-osios tarybinės, armijos, Telšių apskrities vykdomojo komiteto ir valstybės saugumo skyriaus atstovų. Tie kaliniai, nurodoma rašte, buvo nuteisti už kontrrevoliucinius nusikaltimus mirties bausme ir nuosprendis įvykdytas 1941 m. birželio. 25 d. Tą iš dalies patvirtino ir 40-ties asmenų baudžiamosios bylos, rastos Valstybės saugumo komiteto archyvuose.

Nustatyta, kad į šią specialiąją komisiją įėjo ir D. Rocius, 1943 m. žuvęs partizaninėje kovoje su vokiečių okupantais, P Raslanas, gyvenantis Vilniuje, Kompanecas - 8-osios armijos politinės dalies karininkas ir kiti. Apie pastarojo likimą duomenų dar negauta. Šiuo metu tardymas dar neturi dokumentų, patvirtinančių, kas įkūrė tas specialiąsias komisijas, ar jų priimti sprendimai laikytini teisėtais [!]. Tačiau ir be to aišku, kad ji, [specialioji komisija] kaip teismo forma - neteisėta ir saviveiklinė. Pagaliau kai kurie Telšių kalėjimo kaliniai už tą patį nusikaltimą specialiosios komisijos buvo antrą kartą nuteisti, o tai prieštarauja mūsų šalyje galiojantiems įstatymams.

Telšių apskrities atsakingi pareigūnai D. Rocius ir P Raslanas dėl Telšių kalėjimo politinių kalinių nužudymo 1942 me-

¹ Neįtikėtina, kad vien lavonų fotografijų ir medicinos protokolų šiems tyrėjams atrodė nepakankama nustatyti didžiulį žiaurumą!

tais parašė išsamius paaiškinimus LKP CK sekretoriui A. Sniečkui. Sieju asmeniškai rašyti pasiaiškinimai yra byloje. P Raslanas išardytas ir davė parodymus.

/.../

- **Jūs dažnai minite leidinius „Lietuvos archyvas“, „Žemaičių kankiniai“ ir kitus. Jie išleisti hitlerinės okupacijos metais. Buvo teigiama, kad juose rašomi išgalvoti antitarybiniai šmeižtai. Kiek šiandien galvojate jais remtis?**

- Prokuratūros darbuotojai šiuos leidinius atidžiai studijuoja, pateiktus faktus tikrina. Paaiškėjo, kad kai kas pasitvirtina. Šiandieną tai yra vienas orientyrų ieškant dokumentų mūsų tiriamose baudžiamosiose bylose.

- **Savo laiškuose skaitytojai neretai praneša, kad tik praėjus frontui jų artimuosius nušovė tarybinės kariuomenės uniforma vilkintys ir rusiškai kalbėję kariai, prašo surasti žudikus. Ar įmanoma tai padaryti?**

- Tokių pareiškimų tiesiogiai arba per Vyriausybinių komisijų 1941 metų bei kitų įvykių aplinkybėms tirti į Respublikinę prokuratūrą irgi atsiųsta nemažai. Mums pavedus, kiekviename pareiškime nurodytų faktų tikrumą tiria rajonų prokuratūrų darbuotojai. Šį darbą kontroliuoja Respublikos prokuratūros Tardymo valdyba. Dėl to, kad faktai seni ir trūksta dokumentinės medžiagos, tyrimas sudėtingas, reikalauja daug laiko. Kai nurodyti faktai patvirtinami tikrais liudytojų parodymais ir objektyvia medžiaga, toliau šiuos pareiškimus turi tirti karinės prokuratūros, nes tik jų kompetencija nagrinėti įvykius, susijusius su kariuomenės veiksmais, kariškių nusikaltimais.

- **Bet ir Rainių, ir Pravieniškių, ir Panevėžio byloje kaip kaltininkai taip pat figūruoja kariuomenės pareigūnai.**

- Taip, tokius faktus pateikia mūsų apklausti liudytojai, tačiau trūksta tai įrodančių dokumentų. Respublikos prokuratūra jau seniai, pateikdama konkrečius orientyrus, užklausė

TSRS Gynybos ministerijos centrinį archyvą, prašydama paieškoti ir pateikti duomenis dėl karinių dalių dislokacijos ir veiksmų tam tikru laiku, konkrečių karininkų, jų asmenybių ir likimo. To paties prašė ir Vyriausybinių komisija. Tačiau kol kas atsakymų negauta.

Atsižvelgdama į tai, Vyriausybinių komisija turėtų pareikšti savo nuomonę ir duoti atitinkamus nurodymus. Jeigu bus gauti duomenys, patvirtinantys, kad gausybė įtarimų pagrįsti, baudžiamosios bylos pagal 1941 metais veikusius ir šiuo metu veikiančius įstatymus turi būti perduotos Pabaltijo karinės apygardos prokuratūrai. Kiekvienas suprantame, kad tada žudynių aplinkybių atskleidimas nuo mūsų beveik nebepriklausys. Kai kas nuogaštuoja, kad vargu ar kariškiai bus suinteresuoti sparčiai ir viešai pareikšti jiems nepalankius faktus, nors tai susiję su praeitimi. Mes minėtus faktus tiriamo toliau, artimiausiais mėnesiais bylas perduoti [Pabaltijo karinės apygardos prokuratūrai] nesiruošiamo, tikimės nustatyti kaltus ir sulaukti Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo išaiškinimo dėl įstatymo taikymo¹.

Mūsų teisininkai dirba labai kruopščiai, bet be perdėto forsavimo. Lietuvos visuomenė turi suprasti, kad per didelis skubėjimas, išankstinis nusiteikimas renkant įrodymus gali atsigręžti prieš pačius kaltintojus. Tik nuodugniai ir objektyviai tiriant nusikaltimus, aplinkybes ir naujus faktus, reguliariai juos skelbiant spaudoje, bus galima pasiekti, kad asmenys, įvykdę nusikaltimus, neišvengs galimo atpildo.

- Dėkoju už pokalbį.

Kalbėjosi Danguolė Repšienė

*Skelbta pavadinimu „Ne tik Rainiai ir Pravieniškės“, „Tiesa“,
1989 06 06, Nr. 131 (14050)*

¹ Tuo metu jau rengtas įstatymas „Dėl nusikaltimų Lietuvos liaudžiai“, jo projektas užbaigtas rugsėjo mėnesį, tačiau LSSR Aukščiausieji Tarybai svarstyti taip ir nepateiktas. AT Prezidiumo išaiškinimas dėl esamo SSRS baudžiamojo įstatymo taikymo būtų buvęs visai paprastas veiksmas.

Nusikaltimų tyrimo departamentas
prie Lietuvos Respublikos
Generalinės prokuratūros

Nacionalinio saugumo tarnybos
prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės
generalinio direktoriaus pavaduotojui
p. VZedeliui

1992 04 21

Siunčiu vykdymui 1992 m. balandžio 21 d. nutarimą
suimti baudžiamojame byloje Nr. 09-2-024-88 Raslaną Petrą,
Petro.

/.../

Nusikaltimų tyrimo departamento
ypatingai svarbių bylų tardytojas
A.Stepučinskas

Valstybės saugumo departamentas
prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Lietuvos Respublikos
Generalinei prokuratūrai

Vilnius
1992 04 29

1992 m. balandžio 21 d. VSD gavo Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro sankcionuotus nutarimus suimti pil. Raslaną Petrą, Petro, g. 1914 m. ir pil. Taurinską Ginutį, Prano, g. 1937 m. Pranešame, kad VSD kol kas negali įvykdyti suėmimo, nes pil. P.Raslanas ir G.Taurinskas yra išvykę iš Lietuvos Respublikos.

Nustatyta, kad Raslanas P.P. adresu **/.../nebegyvena jau nuo 1991 m. vasaros.** Respublikinio adresų biuro duomenimis P.Raslanas yra išvykęs į Maskvos sr. Balašicho kaimą. Anksčiau P.Raslanui priklausiusiame bute nuo 1991 07 09 gyvena Krištopaitienė Ona, Cezario /.../. Ji su P.Raslanu ryšių nepalaido, jo buvimo vietos nežino. O. Krištopaitienė turi P.Raslanui iš Joniškio atsiųstą laišką nuo Raslano A. A.

/.../

Esant galimybei, nutarimai suimti bus nedelsiant įvykdyti, o nustačius P.Raslano ir G. Taurinsko buvimo vietą, bus papildomai pranešta.

Gen. direktoriaus pavaduotojas
V.Zedelis

Informacija apie bylos eigą 1988 - 1999 m.

*Dėl P. Raslano organizuoto politinių kalinių nužudymo Rainių miškelyje baudžiamosios bylos /.../*¹

Lietuvos Respublikos Generalinėje prokuratūroje išanalizuoti ir priimti dėmesin Jūsų 1999 09 20 paklausime bei 1999 09 19 viešame pareiškimе išdėstyti vertinimai dėl Rainių miškelyje įvykdytų politinių kalinių žudynių organizatoriaus P. Raslano baudžiamosios bylos [...].

Pateikiame informaciją rūpimais klausimais:

1. Dėl P. Raslano, kaltinamo genocidu, t.y. organizavimu 76-ių Telšių kalėjime kalintų politinių kalinių žudynių, įvykdytų 1941 m. birželio 25 d. naktį Rainių miškelyje, baudžiamosios bylos Nr. 09-2-024-88 tyrimo pateikiame šioje byloje atliktų tardymo ir kitų veiksmų apžvalgą.

Baudžiamosios bylos Nr.09-2-024-88 fabula: parengtinio tardymo metu nustatyta, kad SSRS okupacijos metu 1940 m. liepos - 1941 metų birželio mėn. laikotarpiu Telšių kalėjime buvo kalinama dalis Lietuvos gyventojų, vietos bei kitų rajonų NKGB apkaltintų pagal RSFSR baudžiamojo kodekso 58 str. 1-14 d. numatytus „kontrrevoliucinius“ nusikaltimus, nukreiptus prieš sovietų okupacinės valdžios nuvertimą, pakirtimą ir susilpninimą bei jos prievartą primestą sovietų ideologiją.

Tardymo metu nustatyta, kad 1941 06 24 tuometinės LSSR NKGB Telšių apskrities skyriaus viršininkas Petras Raslanas kartu su savo pavaduotoju Ždanovu, Telšių apskrities VK pirmininku D. Ročium [Rociumi], Kretingos apskrities NKGB viršininko pavaduotoju Jermolajevu ir tuometinės SSRS 8-osios armijos bataliono komisaru M. Kompanijecu, turėdami tikslą

¹ Ši tuometinio Generalinio prokuroro pavaduotojo K.Betingio parengta pažyma 1999 10 07 buvo atsiųsta kaip atsakymas į 1999 09 20 LR Seimo Pirmininko V.Landsbergio laišką LR Generaliniam Prokurorui K.Pėdnyčiai (žr. 291 p.).

sunaikinti atskirai politinei grupei priklausiusių Lietuvos gyventojų dalį, sudarė komisiją iš minėtų represinių SSRS okupacinių struktūrų atstovų, kuri atrinko Telšių kalėjime kalinčius 76 politinius kalinius ir padedant SSRS 8-osios armijos kareiviams, 1941 06 25 naktį tyčia juos nužudė Rainių miškelyje.

Baudžiamoji byla Nr. 09-2-024-88 iškelta 1988 m. spalio 26 d. pagal požymius nusikaltimo, numatyto Lietuvos TSR teritorijoje nuo 1941 iki 1960 metais galiojusio RSFSR BK 136 str. (tyčinis nužudymas) dėl grupės žmonių tyčinio nužudymo fakto 1941 06 24-25 Rainių miškelyje, Telšių rajone. Bylą iškėlė tuometinis Lietuvos TSR prokuroras L. Sabutis, kuris sudarė jos tardymo grupę, į kurią buvo įtraukti: tardymo valdybos viršininko pavaduotojas J. Vilutis (grupės vadovas), tardymo dalies prokuroras V Zedelis, prokuratūros prokuroras-kriminalistas J. Gaudutis, Telšių raj. prokuratūros tardytojas R. Bagdonas, Kapusko tarprajoninės prokuroro pavaduotojas R. Jonaitis, Panevėžio m. prokuroro pavaduotojas P Šimkus.

1988 10 27 tardymo grupės vadovas J. Vilutis priėmė bylą savo žinion.

Parengtinio tardymo terminas 1988 12 26 nutarimu buvo pratęstas iki 1989 02 26 (nutarimą priėmė tardymo grupės vadovas J. Vilutis, parengtinio tardymo terminą pratęsė prokuroras L. Sabutis). Po to buvo priimti nutarimai pratęsti parengtinio tardymo terminus šioje baudžiamojoje byloje ir jie buvo pratęsti iki 1989 04 08, iki 1989 05 27, iki 1989 07 22, iki 1989 09 18 ir iki 1989 11 25.

1988 10 28 tardymo grupės vadovas J. Vilutis išsiuntė užklausimą Partijos istorijos instituto prie LKP CK partiniam archyvui dėl archyvinės medžiagos pateikimo.

1988 10 31 tardymo grupės vadovas J. Vilutis išsiuntė užklausimą LSSR VRM ministrui dėl duomenų pateikimo.

1988 10 31 tardymo grupės vadovas J. Vilutis išsiuntė užklausimą LSSR VSK pirmininko pavaduotojui dėl duomenų pateikimo.

1988 11 17 tardymo grupės vadovas J. Vilutis išsiuntė užklausimą LSSR Centrinio valstybinio archyvo direktoriui dėl archyvinių dokumentų pateikimo.

1988 11 21 tardymo grupės vadovas J. Vilutis priimė nutarimą padaryti archyvinių dokumentų poėmį iš LSSR Valstybinio archyvo.

1989 01 08 tardymo grupės vadovas J. Vilutis išsiuntė reikalavimus dėl nužudytų politinių kalinių teistumų į Maskvoje buvusį SSRS VRM informacinį centrą.

1989 02 20 tardymo grupės vadovas J. Vilutis išsiuntė užklausimus dėl įtariamų žudynėmis asmenų buvimo vietų į LSSR VRM Adresų biurą.

1989 02 20 tardymo grupės vadovas J. Vilutis išsiuntė užklausimus LSSR Kariniam komisarui.

1989 02 23 LSSR prokuroras L. Sabutis išsiuntė užklausimą SSRS Gynybos Ministerijos Raudonosios vėliavos ordino centriniam archyvui.

1989 04 11 LSSR prokuroro pirmasis pavaduotojas išsiuntė užklausimą dėl įtariamų žudynėmis į SSRS Gynybos Ministerijos Vyriausiąją kadro valdybą.

1989 06 09 LSSR prokuroro pavaduotojas P Babraitis išsiuntė užklausimą LSSR VRM pavaduotojui.

1989 06 20 LSSR prokuroro pavaduotojas P Babraitis išsiuntė užklausimą SSRS VRM Vyriausiajai kadro valdybai.

1989 07 15 tardymo grupės vadovas J. Vilutis išsiuntė užklausimą Ukrainos SSR Černigovo m. prokurorui dėl įtariamų asmenų.

1988 11 14, 1988 11 21, 1988 12 22 tardymo grupės vadovas J. Vilutis atliko liudytojų apklausas.

1988 11 14 tardymo grupės vadovas J. Vilutis atliko M. Taurinsko liudytojo apklausą.

1988 11 23 ir 1989 02 09 tardymo grupės vadovas J. Vilutis atliko P Raslano liudytojo apklausas. Nuo 1988 11 18 iki

1989 07 26 tardymo grupės narys prokuratūros tardytojas R. Bagdonas atliko 26 liudytojų apklausas.

1989 02 14 tardytojas R. Bagdonas atliko Rainių miškelio žudynių įvykio vietos apžiūrą. 1989 01 06, 1989 05 05 tardytojas R. Bagdonas atliko asmens atpažinimus.

Nuo 1988 11 09 iki 1990 01 02 tardymo grupės narys prokuroras V Zedelis atliko 12 liudytojų apklausas ir 1990 01 02 surašė nutarimą pripažinti nukentėjusiuoju.

1988 11 11 prokuroras V.Zedelis atliko Nachmano Dušanskio liudytojo apklausą.

1988 12 09 prokuroras V.Zedelis atliko akistatą tarp M. Taurinsko ir N. Dušanskio.

Byloje po N. Dušanskio liudytojo apklausos protokolo taip pat yra buvusio LSSR KGB pirmininko E. Eismunto 1989 01 24 raštas-išvada dėl leidimo N. Dušanskiui laikinai išvykti gyventi į užsienį. N. Dušanskiui rekomenduota leisti išvykti gyventi pas dukrą į Izraelį, kad toliau nebūtų apklausinėjamas liudytoju Rainių žudynių baudžiamojoje byloje.

1989 11 04 prokuroras V.Zedelis išsiuntė užklausimus dėl asmenų gyvenamosios vietos nustatymo Respublikiniam adresų biurui.

1989 04 03 prokuroras V. Zedelis išsiuntė užklausimą Klaipėdos m. prokurorui. 1989 12 09 tardymo grupės narys prokuroras J. Gaudutis atliko liudytojo apklausą. Nuo 1989 09 05 iki 1990 03 19 prokuratūros tardytojas P.Kontrimas atliko 42 liudytojų apklausas ir 1989 12 05, 1989 12 06, 1990 01 03, 1990 01 08 surašė nutarimus pripažinti asmenis nukentėjusiais.

1989 12 06, 1989 12 08, 1989 12 08, 1989 12 11 tardytojas P.Kontrimas atliko įvykio vietos apžiūras ir surašė įvykio vietų apžiūros protokolus.

1990 03 13 tardytojas P Kontrimas išsiuntė atskirąjį pavedimą Radviliškio rajono prokuratūrai dėl liudytojo apklausos. 1990 04 25 Radviliškio raj. prokuratūros tardytoja Matuzevičienė pagal pavedimą atliko liudytojo apklausą.

1990 03 14 tardytojas P Kontrimas išsiuntė atskirąjį pavedimą Tauragės rajono prokuratūrai dėl liudytojų apklausų atlikimo.

Nuo 1990 04 04 iki 1990 04 04 Tauragės raj. l.e. prokuroro padėjėjo pareigas K. Gudžiūnas atliko 5 liudytojų apklausas.

1990 01 02 tardytojas P Kontrimas išsiuntė atskirąjį pavedimą Panevėžio raj. prokuratūrai dėl liudytojo apklausos.

1990 01 16 Panevėžio m. prokuratūros tardytojas V Kriščiūnas atliko liudytojo apklausą ir surašė nutarimą pripažinti nukentėjusiuoju.

1990 01 04 tardytojas P Kontrimas išsiuntė atskirąjį pavedimą Kauno m. prokuratūrai dėl liudytojų apklausos.

1989 01 25 ir 1990 01 16 Kauno m. prokuratūros vyr. tardytojas A. Stankaras atliko liudytojų apklausas.

1990 01 22, 1990 01 23 ir 1990 01 30 Kauno m. prokuratūros tardytojas V Sabaitis atliko liudytojų apklausas ir 1990 01 22 priėmė nutarimą pripažinti nukentėjusiuoju.

1990 01 18 Kauno m. Panemunės raj. prokuroro padėjėjas A. Rusteika atliko liudytojo apklausą ir 1990 01 18 surašė nutarimą pripažinti nukentėjusiuoju.

Nuo 1989 11 17 iki 1989 11 30 tardytojas G. Bernotavičius atliko 16 liudytojų apklausas.

1989 11 27 Marijampolės tarprajoninės prokuratūros prokuroro padėjėjas V Knezevičius atliko liudytojo apklausą.

1989 11 29 Mažeikių raj. prokuroro pavaduotojas R. Milkus atliko liudytojo apklausą.

Nuo 1989 04 12 iki 1989 04 24 Klaipėdos m. prokuratūros tardytojas A. Baracevičius atliko 4 liudytojų apklausas.

1988 12 23 Plungės raj. prokuroro pavaduotojas G. Kaulakis atliko liudytojo apklausą.

1989 03 30 Skuodo raj. prokuratūros tardytoja P Mar-kauskienė atliko liudytojo apklausą.

1990 04 27 tardymo grupės vadovas J. Vilutis savo nutarimu sustabdė parengtinį tardymą baudžiamojoje byloje Nr. 09-2-

024-88, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos BPK 218 str. 3 p. - nenustačius trauktino baudžiamojon atsakomybės asmens.

1992 04 21 nutarimu baudžiamąją bylą savo žinion priėmė Nusikaltimų tyrimo departamento prie Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros ypatingai svarbių bylų tardytojas A. Stepučinskas.

1992 04 21 tardytojas A. Stepučinskas priėmė nutarimą atnaujinti byloje parengtinį tardymą ir pratęsti parengtinio tardymo darymo terminą iki 1992 06 30. Parengtinio tardymo terminas byloje buvo pratęstas iki 1992 06 30.

1992 04 21 tardytojas A. Stepučinskas priėmė nutarimą patraukti P.Raslaną kaltinamuoju pagal Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ 1 str. (šis įstatymas buvo priimtas 1992 04 09, įsigaliojo 1999 04 15).

1992 04 21 tardytojo A. Stepučinsko nutarimu, kurį sankcionavo Generalinis prokuroras A. Paulauskas, nutarė patraukti P.Raslaną kaltinamuoju už genocido vykdymą ir jį suimti.

1992 04 21 tardytojas A. Stepučinskas šį nutarimą išsiuntė vykdyti Lietuvos Respublikos Nacionalinio saugumo tarnybai (NST).

1992 04 29 iš NST gautas atsakymas, kad P.Raslanas išvykęs gyventi į Maskvą, todėl NST nutarimo suimti P.Raslaną įvykdyti negali. NST taip pat informavo Generalinę prokuratūrą, kad P.Raslanas nebegyvena Lietuvoje nuo 1991 metų vasaros ir kad Respublikinio adresų biuro duomenimis jis išvyko gyventi į Rusijos Federacijos Maskvos srities Balašichos miestą.

1992 06 30 baudžiamoji byla Nr. 09-2-024-88 prokuratūros ypatingai svarbių bylų tardytojo A. Stepučinsko nutarimu buvo sustabdyta, vadovaujantis BPK 218 str. 1 p. - nežinant kur tiksliai yra kaltinamasis P.Raslanas ir dėl paskelbtos jo paieškos.

1992 08 05 Generalinio prokuroro pareigas vykdęs P.Babraitis teisinės pagalbos prašymu kreipėsi į Rusijos Federacijos Generalinį prokurorą dėl kaltinamojo P.Raslano išdavimo Lie-

tuvos Respublikai. 1992 12 01 Rusijos Federacijos Generalinės prokuratūros atsakyme nurodyta, kad P. Raslanas yra Rusijos Federacijos pilietis ir Lietuvos Respublikos Generalinei prokuratūrai nebus išduotas.

1993 10 05 parengtinis tardymas šioje baudžiamojoje byloje buvo atnaujintas. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro pavaduotojo P.Babraičio patvirtintu nutarimu parengtinio tardymo terminas byloje buvo pratęstas iki 1993 11 05.

1993 10 14 baudžiamąją bylą savo žinion priėmė Generalinės prokuratūros Specialių tyrimų skyriaus tardytojas J. Vitkus.

1993 11 04 tardytojas J. Vitkus priėmė nutarimą parengtinio tardymo terminą šioje byloje pratęsti iki 1994 01 04. Generalinio prokuroro pavaduotojas terminą pratęsė iki 1994 01 04. Vėliau parengtinio tardymo terminas buvo pratęstas iki 1994 01 24.

1993 12 16 prokuratūros tardytojas J. Vitkus išsiuntė šaukimą Rusijos Federacijos Maskvos srities Balašichos mieste gyvenančiam kaltinamajam P.Raslanui atvykti į Lietuvos Respublikos Generalinę prokuratūrą apklausai.

1993 03 25 ir 1994 01 12 buvo išsiųsti pakartotiniai tuometinio Generalinio prokuroro A. Paulausko pasirašyti teisinės pagalbos prašymai Rusijos Federacijos Generaliniam prokurorui dėl P Raslano išdavimo Lietuvos Respublikai.

1994 04 14 Rusijos Federacijos Generalinės prokuratūros atsakyme teigiama, kad P.Raslanas yra Rusijos Federacijos pilietis ir negali būti išduotas Lietuvai.

1993 12 28 prokuratūros tardytojas J. Vitkus išsiuntė užklausimą Lietuvos valstybinio metrikų archyvo direktoriui dėl archyvinių dokumentų pateikimo.

1994 05 20 tardytojas J. Vitkus priėmė nutarimą prijungti prie bylos daiktinius įrodymus ir surašė jų apžiūros protokolą.

1994 01 11 tardytojas J. Vitkus išsiuntė atskirąjį pavedimą Marijampolės m. prokuratūrai dėl liudytojo apklausos.

1994 03 01 Marijampolės m. prokuratūros tardytojas R. Ribokas atliko liudytojo apklausą.

Nuo 1994 01 17 iki 1994 01 19 Telšių raj. prokuratūros vyr. prokuroro padėjėja D. Amantienė atliko 4 liudytojų apklausas.

1994 01 24 tardytojas J. Vitkus priėmė nutarimą sustabdyti parengtinį tardymą E Raslano baudžiamojoje byloje, vadovaujantis BPK 218 str. 4 p. - negavus atsakymo pagal pavedimą iš užsienio valstybės.

1994 05 17 parengtinis tardymas byloje buvo atnaujintas.

1994 05 20 tardytojas J. Vitkus priėmė nutarimą išskirti iš baudžiamosios bylos Nr.09-2-024-88 baudžiamąją bylą 1941 06 24 P Raslano sudarytos specialios komisijos narių Ždanovo ir Jermolajevo atžvilgiu į atskirą tyrimą.

1994 05 25 tardytojas J. Vitkus priėmė nutarimus nutraukti baudžiamąją bylą kitų 1941 06 24 specialios komisijos narių - D. Ročiaus [Rocius], M. Kompanijeco atžvilgiu, vadovaujantis BPK 5 str. 1 d. 8 p. - parengtinio tardymo metu nustačius, kad šie du asmenys yra mirę.

1994 05 30 tardytojas J. Vitkus priėmė nutarimą patraukti P Raslaną kaltinamuoju dėl genocido vykdymo pagal Lietuvos Respublikos 1992 04 09 įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ 1 ir 2 straipsnius.

1994 06 06 tardytojas J. Vitkus išsiuntė pranešimus nukentėjusiesiems dėl Lietuvos Respublikos BPK 225 str. numatytos nukentėjusiųjų teisės susipažinti su baigtos tirti baudžiamosios bylos Nr. 09-2-024-88 medžiaga iki 1994 06 09.

1994 06 07 tardytojas J. Vitkus paskelbė kaltinamojo P. Raslano gynėjui A. Asovskiui apie parengtinio tardymo pabaigimą (P Raslanas nedalyvavo paskelbiant apie parengtinio tardymo pabaigimą, kadangi tuo metu gyveno Rusijos Federacijoje) ir surašė šio veiksmo protokolą.

1994 06 09 tardytojas J. Vitkus surašė šioje baudžiamojoje byloje kaltinamąją išvadą, kurią 1994 06 09 patvirtino tuometi-

nis Generalinis prokuroras A. Paulauskas, ir išsiuntė šią baudžiamąją bylą nagrinėti į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą. Byla buvo išsiųsta į teismą, atsižvelgiant į tuo metu ir dabar galiojančias Lietuvos Respublikos BPK 266 str. nuostatas, leidžiančias nagrinėti bylą, nesant teisiamajam, tuo atveju, jei jis yra ne Lietuvos Respublikos teritorijoje ir vengia atvykti į teismą

Tačiau 1994 08 23 LR Aukščiausiojo Teismo kolegija priėmė nutartį grąžinti P. Raslano baudžiamąją bylą parengtiniam tardymui papildyti dėl tardymo metu padarytų esminių Lietuvos Respublikos BPK pažeidimų. Teismo nutartyje nurodyta, kad parengtinis tardymas byloje atliktas priešingai BPK 4 str. reikalavimams, nes kaltinamajam P. Raslanui nebuvo paskelbtas kaltinimas (BPK 166 str.), P. Raslanas nebuvo apklaustas kaltinamuoju (BPK 168 str.), taip pat nebuvo imtasi priemonių dėl perdavimo Rusijos Federacijos Generalinei prokuratūrai vykdyti tolimesnį P. Raslano baudžiamąjį persekiojimą, taip pat nei vienas iš 18 byloje pripažintų nukentėjusiais asmenų nebuvo supažindintas su baudžiamosios bylos medžiaga, baigiant parengtinį tardymą nebuvo įvykdyti BPK 226 ir 228 str. reikalavimai, be to nutartyje nurodyta, kad sutinkamai su 1992 04 09 įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ 5 str., baudžiamosios bylos dėl genocido yra teismingos apygardų teismams.

Priėmus domėn, kad Rusijos Federacijos Generalinė prokuratūra atsisakė išduoti P. Raslaną Lietuvai bei įvertinus tai, kad P. Raslano baudžiamasis persekiojimas Rusijos Federacijoje nebus vykdomas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1994 08 23 nutartimi šią baudžiamąją bylą grąžinus prokuratūrai, 1994 09 19 tuometinis Generalinis prokuroras A. Paulauskas pasirašė ir išsiuntė pakartotinį teisinės pagalbos prašymą Rusijos Federacijos Generaliniam prokurorui dėl P. Raslano išdavimo Lietuvos Respublikai.

1994 09 20 tardytojas J. Vitkus nutarimu sustabdė šią baudžiamąją bylą, vadovaudamasis BPK 218 str. 1 d. 4 p., iki bus

gautas atsakymas į 1994 09 19 teisinės pagalbos prašymą iš Rusijos Federacijos. Atsakymas į šį prašymą byloje nebuvo gautas.

1997 12 23 Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą (įsigaliojo 1997 12 27) dėl Lietuvos Respublikos BK pakeitimo ir papildymo, kuriuo Lietuvos Respublikos BPK buvo papildytas 169¹ str., nustatančiu kaltinimo pareiškimo asmeniui, kaltinamam genocidu ir negalinčiam dalyvauti kaltinimo pareiškime dėl sveikatos būklės, tvarką. Šiuo įstatymu taip pat buvo papildytas ir Lietuvos Respublikos BPK 166 str., nustatant, kad genocidu kaltinamam kaltinamajam, kuris yra ne Lietuvos Respublikos teritorijoje ir vengia atvykti pas tardytoją, kaltinimas nepareiškiamas, taip pat, nustatant, kad kaltinimo nepareiškimas šiuo atveju netrukdo užbaigti byloje parengtinį tardymą ir bylą perduoti į teismą. Minėtu Lietuvos Respublikos BK pakeitimo ir papildymo įstatymu taip pat buvo pakeistas ir papildytas BPK 228 str., reglamentuojantis paskelbimo kaltinamajam apie parengtinio tardymo pabaigimą ir pateikimo jam visos bylos susipažinti protokolo surašymo tvarką.

1998 03 10 Generalinės prokuratūros Specialių tyrimų skyriaus (STS) prokuroras S. Stulginskis baudžiamąją bylą Nr. 09-2-024-88 priėmė savo žinion.

1998 03 10 nutarimu STS prokuroras S. Stulginskis atnaujino parengtinį tardymą šioje byloje. Parengtinio tardymo darymo terminas šioje byloje buvo pratęstas iki 1998 04 10, vėliau iki 1998 05 10, vėliau iki 1998 06 10, iki 1998 08 10 ir iki 1998 10 10.

1998 03 10 STS prokuroras S. Stulginskis, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos BPK 166 str. nuostatomis dėl kaltinimo pareiškimo asmeniui, kaltinamam genocidu, priėmė nutarimą patraukti P Raslaną kaltinamuoju pagal LR BK 18 str. 4 d. ir 1992 04 09 LR įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ - 1 ir 2 str. (genocido organizavimas).

1998 03 09 STS prokuroras S. Stulginskis išsiuntė P. Raslanui šaukimą turimu jo adresu Rusijos Federacijoje atvykti į Generalinę prokuratūrą apklausai kaltinamuoju.

1998 03 10 STS prokuroras S. Stulginskis išsiuntė prašymą Lietuvos Respublikos URM tarpininkauti įteikiant prokuratūros šaukimą P Raslanui.

1998 03 10 buvo išsiųstas Generalinio prokuroro K. Pėdnyčios teisinės pagalbos prašymas Rusijos Federacijos Generaliniam prokurorui, kuriame prašoma užtikrinti, kad Rusijos Federacijos pil. P.Raslanui būtų asmeniškai įteiktas Generalinės prokuratūros 1998 03 09 šaukimas atvykti apklausai kaltinamuoju į Lietuvos Respublikos Generalinę prokuratūrą.

1998 05 14 prokuroras S. Stulginskis išsiuntė pakartotinį prašymą Lietuvos Respublikos URM dėl tarpininkavimo, susijusio su šaukimo įteikimo P Raslanui įvykdymu.

1998 05 15 Generalinis prokuroras K. Pėdnyčia pakartotinai kreipėsi su teisinės pagalbos prašymu į Rusijos Federacijos Generalinį prokurorą dėl šaukimo įteikimo R. Raslanui.

1998 05 21 Lietuvos Respublikos Generalinėje prokuratūroje buvo gautas P.Raslano asmeniškai 1998 05 06 pasirašytas atsisakymas nuo kaltinimų Rainių žudynių organizavimu ir raštiškas atsisakymas atvykti apklausai pagal Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros šaukimą.

1998 09 14 l.e. STS vyr. prokuroro pareigas R. Valentukevičius priėmė bylą savo žinion ir 1998 10 09 pratęsė parengtinio tardymo terminą joje iki 1998 11 10, po to iki 1998 12 10, po to iki 1999 01 10 (pratęsimus sankcionavo Generalinio prokuroro pavaduotojas K. Kovarskas).

1998 09 21 l.e.p. STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos BPK 166 str. nuostatomis, priėmė byloje nutarimą patraukti P Raslaną kaltinamuoju pagal LR BK 18 str. 4 d. ir 71 str. 2 d. (atsižvelgiant į 1998 04 21 (įsigaliojo 1998 05 06) įstatymo dėl Lietuvos Respublikos BK pakeitimo ir papildymo nauju 71 str. - genocidas). Kaltinimas P Raslanui dėl 76 Telšių kalėjime kalintų politinių kalinių nužudymo, turint tikslą juos sunaikinti dėl priklausymo atskirai, priešingai sovietų ideologijai, politinei grupei, organi-

zavimo buvo galutinai patikslintas, atsižvelgiant į minėtus Lietuvos Respublikos BK pakeitimus.

STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius 1998 09 10, 1998 12 21, 1998 12 21 šioje baudžiamojoje byloje papildomai atliko liudytojų apklausas bei savo 1998 09 10, 1998 09 10, 1998 11 19, 1998 12 21, 1998 12 21 nutarimais pripažino asmenis nukentėjusiais.

1998 10 01, 1998 10 05 STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius išsiuntė užklausimus Lietuvos ypatingojo archyvo (LYA) direktoriui dėl papildomų daiktinių įrodymų - keleto iš Raininguose nužudytų politinių kalinių archyvinių baudžiamųjų bylų pateikimo prijungimui prie bylos.

1998 10 05 STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius nutarimu prijungė prie baudžiamosios bylos naujai surastus ir išreikalautus daiktinius įrodymus (keleto iš nužudytųjų politinių kalinių archyvinės bylos, atrastas LYA).

1998 10 05 STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius surašė daiktinių įrodymų apžiūros protokolą.

1998 09 14 - 1998 10 09 STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius išsiuntė užklausimus Lietuvos Respublikos Adresų ir informacijos biurui dėl byloje nustatytų liudytojų ir nukentėjusių asmenų gyvenamųjų vietų ir likimo patikslinimo.

1998 09 22 - 1998 12 08 STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius išsiuntė užklausimus miestų, rajonų civilinės metrikacijos biurams dėl kai kurių liudytojų ir nukentėjusiųjų mirties akto liudijimų nuorašų.

1998 12 08 - 1998 12 21 STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius išsiuntė pranešimus nukentėjusiems dėl susipažinimo su šios baudžiamosios bylos medžiaga.

1998 12 28 - 1999 01 04 STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius atliko byloje pripažintų nukentėjusiais asmenų supažindinimus su baudžiamosios bylos medžiaga.

1999 01 08 STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos BPK 166, 228 str. nuostato-

mis, reglamentuojančiomis kaltinimo pateikimą, bylos parengtinio tardymo pabaigimą ir supažindinimą su bylos medžiaga asmenų, kaltinamų genocidu, paskelbė kaltinamojo P.Raslano gynėjui apie parengtinio tardymo pabaigimą. P.Raslanas, atliekant šiuos veiksmus, nedalyvavo.

1999 01 09 STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius surašė pateikimo kaltinamojo P.Raslano gynėjui supažindinti su baudžiamosios bylos medžiaga protokolą.

1999 01 11 STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius surašė šioje byloje kaltinamąją išvadą, kurią 1999 01 11 patvirtino Generalinio prokuroro pavaduotojas K. Kovarskas.

1999 01 11 STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius raštu išsiuntė P.Raslano advokatui A. Asovskiui kaltinamosios išvados nuorašą.

1999 01 11 lydraščiu STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius išsiuntė kaltinamajam P.Raslanui kaltinamosios išvados nuorašą.

1999 01 11 STS vyr. prokuroras R. Valentukevičius P.Raslano baudžiamąją bylą išsiuntė nagrinėti į Šiaulių apygardos teismą.

1999 01 26 Šiaulių apygardos teismo pirmininkas V Birbilas nutartimi atidavė kaltinamąjį P.Raslaną teismui teisti.

1999 01 28 Šiaulių apygardos teismo pirmininkas V Birbilas raštu kreipėsi į Lietuvos Respublikos Teismų departamentą dėl kaltinamosios išvados ir teismo šaukimo įteikimo P.Raslanui.

1999 08 30 įvyko Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų kolegijos teisiamasis posėdis, po kurio P.Raslano baudžiamosios bylos nagrinėjimas atidėtas iki 1999 09 09.

1999 09 09 įvyko teisiamasis posėdis ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas buvo atidėtas iki teismas gaus patvirtinimą, kad kaltinamajam P.Raslanui įteiktas kaltinamosios išvados nuorašas (teismas šiuo atveju vadovavosi Lietuvos Respublikos BPK 259 str. nuostatomis, numatančiomis, kad teismas turi įteikti teisiamajam kaltinamosios išvados nuorašą).

Atlikusi parengtinį tardymą P.Raslano baudžiamojoje byloje, kurioje jis kaltinamas 1941 06 25 naktį organizavęs 76 Telšių kalėjime kalintų politinių kalinių nužudymą (genocidą) Rainių miškelyje, Generalinė prokuratūra šią baudžiamąją bylą perdavė nagrinėti teismui. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos BPK 241, 259 str. nuostatas ir į tai, kad P.Raslano baudžiamoji byla yra Šiaulių apygardos teismo žinioje, tik teismas ir tik teisinės pagalbos prašymo, siunčiamo per Lietuvos Respublikos Teisingumo ministeriją, forma gali reikalauti ir gauti Rusijos Federacijos teisėsaugos institucijų patvirtinimą, kad teisiamajam P Raslanui įteiktas kaltinamosios išvados nuorašas.

Siekiant užtikrinti greitesnį minėto veiksmo atlikimą ir dar kartą atkreipti atsakingų valstybės institucijų dėmesį į iškeltas teisinės sistemos problemas, Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijai išsiųsti Jūsų 1999 09 20 paklausimo Generalinei prokuratūrai ir 1999 09 19 viešo pareiškimo dėl P Raslano bylos ir kitų teisinės sistemos nesklandumų nuorašai.

Išanalizavus P Raslano baudžiamosios bylos Nr. 09-2-024-88 medžiagą ir šios baudžiamosios bylos parengtinį tardymą atlikusių pareigūnų veiksmus, nėra pagrindo teigti, kad šią bylą tyrę pareigūnai tyčia, dėl vienokių ar kitokių motyvų 1990 - 1992 metais dangstė P Raslaną ir leido jam nekliudomai išvykti iš Lietuvos, tokiu būdu bandant išvengti atsakomybės už įvykdytą genocido nusikaltimą.¹

/.../

¹ Kitokią išvadą žr. šios kn. p. 295-296.

KALTINAMOJI IŠVADA

TVIRTINU:

**Lietuvos Respublikos
Generalinis prokuroras
vyriausiasis valstybinis
justicijos patarėjas
K. Pėdnyčia**

1999 m. sausio mėn. 11 d.

**baudžiamajoje byloje Nr. 09-2-024-88, kurioje
Petras Raslanas kaltinamas pagal
Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso
18 str. 4 d. ir 71 str. 2 d.**

1988m. spalio 26 d. buvęs Lietuvos TSR prokuroras iškėlė baudžiamąją bylą pagal požymius nusikaltimo numatyto RTFSR BK 136 str. veikusio Lietuvos TSR teritorijoje 1941-1960 metais (t. 1, b. 1. 1).

Parengtinio tardymo metu baudžiamajoje byloje buvo nustatyta, kad TSRS okupacijos Lietuvoje 1940 m. liepos-1941 m. birželio mėn. laikotarpiu Telšių kalėjime buvo kalinama dalis Lietuvos gyventojų, kaltintų pagal RTFSR BK 58¹ - 58¹⁴ straipsnius, numačiusius baudžiamąją atsakomybę už taip vadinčius „kontrrevoliucinius“ nusikaltimus, nukreiptus prieš okupacinės sovietų valdžios nuvertimą, pakirtimą ir susilpninimą bei jos jėga primestą sovietinę ideologiją. 1941 m. birželio 22 d. fašistinė Vokietija pradėjo karo veiksmus prieš buvusią TSRS, kurios sudėtyje tuo laikotarpiu, TSRS neteisėtai okupavus, buvo ir Lietuva. Dėl prasidėjusių karo veiksmų, iš Lietuvos evakuojantis sovietų valdžios, represinių ir partinių organų struktūroms ir jų atstovams, Telšių kalėjimo kaliniai nebuvo evakuoti į TSRS gilumą.

Petras Raslanas 1941 m. birželio 24 d., dirbdamas Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisariato Telšių apskri-

ties skyriaus viršininku, grupėje kartu su Telšių apskrities vykdomojo komiteto pirmininku D. Ročiumi [Rociumi], Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisariato Telšių apskrities skyriaus viršininko pavaduotoju Ždanovu, Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisariato Kretingos apskrities skyriaus viršininko pavaduotoju Jermolajevu ir TSRS 8-osios armijos bataliono komisaru M. Kompanijecu, turėdamas tikslą fiziškai sunaikinti dalį Lietuvos gyventojų, priklausančių atskirai politinei grupei asmenų, turėjusių priešingus okupacinės sovietų valdžios Lietuvoje vykdytai politikai įsitikinimus, organizavo specialios komisijos iš aukščiau nurodytų sovietų okupacinės valdžios atstovų sudarymą ir, pats būdamas šios komisijos sudėtyje, peržiūrėjęs Telšių kalėjime kalintų politinių kalinių baudžiamąsias bylas ir kartu su kitais specialios komisijos nariais vieningai nusprendęs, kad 76 kaliniai yra pavojingi sovietų valdžiai ir jos ideologijai ir už tai turi būti fiziškai sunaikinti, nubaudžiant juos mirties bausme, atrinko sušaudymui 76 beginklius civilius Lietuvos gyventojus, neteisėtai patalpintus į Telšių kalėjimą už „kontrevoliucinius“, t.y. sovietų okupacinės valdžios ideologijai priešingus veiksmus, ir pasitelkdamas TSRS 8-osios armijos karius, 1941 m. birželio 25 d. naktį Telšių rajone Rainių miškelyje žiauriai kankinant kirviais, peiliais, durtuvais ir kitais įrankiais bei sušaudant 76 kalinius: Juozą Antanavičių, Antaną Antanavičių, Joną Antanavičių, Liudviką Bachmaną, Kazį Baltrimaitį, Povilą Balsevičių, Stasį Balsevičių, Albiną Baltramiejūną, Juozą Beimavičių, Kostą Bučių, Juozą Bumblių, Steponą Bubele, Adolfą Butkų, Antaną Čiužą, Andrių Čiurinską, Praną Daukšą, Stasį Daknevičių, Antaną Dibisterį, Henriką Glazauską, Praną Gužauską, Augustiną Gaudutį, Vaclovą Gailių, Igną Geležinį, Kazimierą Galdiką, Juozą Jablonskį, Aleksą Jankauską, Joną Jakštą, Stasį Joci, Adolfą Jogminą, Kazį Katkų, Kazimierą Kaulių, Juozą Kvedarą,

Petrą Kavolį, Boleslovą Kavolį, Povilą Kardelį, Povilą Kazlauską, Karolį Kiševičių, Vladą Kavecką, Boleslovą Korzą, Leoną Kusą, Bronių Križinauską, Vitoldą Lileikį, Miką Lengvenį, Miką Lionginą, Praną Lukauską, Liudą Malakauską, Petrą Maskolenką, Joną Milių, Antaną Montvydą, Vladą Motuza, Motiejų Norvaišą, Liudą Pakalniškį, Zigmą Parafionavičių, Vaclovą Pabarčių, Kazį Puškorių, Vladą Petronaitį, Kazį Paulauską, Andrių Rudoką, Joną Rudoką, Adomą Raką, Zigmą Sakelį, Adomą Simutį, Julijų Simutį, Feliksą Stuką, Vladą Songailą, Česlovą Šalkauską, Zenoną Šakenį, Edmundą Šalčių, Joną Šleinių, Joną Telšinską, Juožą Truską, Zenoną Tarvainį, Jurgį Vičių, Povilą Vilčinską, Herminegildą Žvirzdina, Georgijų Michejevą, - juos nužudė, tai yra fiziškai sunaikino dalį civilių beginklių Lietuvos gyventojų, priklausančių atskirai politinei asmenų grupei.

Po šios žiaurios egzekucijos visus dokumentus, nutarimus suimti aukščiau minėtus Telšių kalėjime kalintus asmenis bei specialiosios komisijos „nuosprendžius“ dėl mirties bausmės įvykdymo Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisariato Telšių apskrities viršininkas P Raslanas pristatė į SSRS Molotovo (vėliau Permės) srities vidaus reikalų liaudies komisariato archyvą (t. 5 b.l. 122, 148).

1992 m. balandžio 21 d. priėmus nutarimą patraukti P.Raslaną kaltinamuoju ir jį suimti, buvo nustatyta, kad jis nuo tardymo pasislėpė kitoje valstybėje - Rusijos Federacijoje (t. 5 b.l. 158-161).

1992 m. rugpjūčio 5 d. (t. 5 b.l. 164-167), 1993 m. kovo 25 d. (t. 5 b.l. 170-173), 1994 m. sausio 12 d. (t.5 b.l. 174-177), 1994 m. rugsėjo 19 d. (t.5 b.l. 226-228) Lietuvos Respublikos Generalinis prokuroras kreipėsi su teisinės pagalbos prašymais į Rusijos Federacijos generalinę prokuratūrą dėl P Raslano išdavimo. Tačiau 1992 m. gruodžio 1 d. (t. 5 b.l. 168)

ir 1994 m. balandžio 14 d. (t. 5 b.l. 178) gautuose atsakymuose iš Rusijos Generalinės prokuratūros nurodoma, kad P.Raslanas yra Rusijos Federacijos pilietis ir Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai nebus išduotas.

1998 m. kovo 10 d. Lietuvos Respublikos Generalinis prokuroras kreipėsi su teisinės pagalbos prašymu į Rusijos Federacijos Generalinį prokurorą prašydamas užtikrinti, kad Rusijos Federacijos piliečiui Petru Raslanui būtų asmeniškai įteiktas 1998 m. kovo 09 d. LR Generalinės prokuratūros šaukimas atvykti apklausai į LR Generalinę prokuratūrą (t. 10, b.l. 25-26, 28-30). 1998 m. gegužės 21 d. buvo gautas 1998 m. gegužės 06 d. asmeniškai P.Raslano pasirašytas atsisakymas nuo kaltinimų šioje baudžiamojoje byloje ir atsisakymas atvykti pagal šaukimą (t. 10, b.l. 38-39).

Baudžiamojoje byloje P.Raslanas apklaustas liudytoju parodė, kad vykdydamas vietos garnizono viršininko įsakymą, jis su kitais partiniais, saugumo skyriaus darbuotojais ir kariškiais išvyko iš Telšių ir apsistojo Tryškių miške. Čia tarėsi su kariniu prokuroru ir tribunolo pirmininku dėl kalinių išvežimo. Prieita nuomonės, kad kalinių negalima palikti, nes tai bus ginkluota gauja kovai su tarybų valdžia. P.Raslanui buvo išskirta karinio dalinio karių ir keletas automašinų, 1941 m. birželio 24 d. buvo grįžta į Telšius ir sudaryta speciali komisija kalinių byloms peržiūrėti, kurioje dalyvavo ir jis, t.y. Petras Raslanas (t. 5 b. 1. 121).

P.Raslanas neprisipažino dalyvavęs žudant Telšių kalėjimo kalinius (t. 5 b. 1. 123).

Tačiau kaltinamojo P.Raslano kaltė ne tik dalyvaujant, bet ir organizuojant Telšių kalėjimo 76 - ių politinių kalinių kankinimus ir nužudymą yra pilnai įrodyta baudžiamosios bylos medžiaga: paties P.Raslano 1942 m. spalio 7 d. paaiškinime LKP (b) CK sekretoriui A.Sniečkui dėl Telšių kalėjimo ka-

linių žudynių nurodė, kad „(...) man davė dalinį kareivių, 4 sunkvežimius ir du tankus ir pasiūlė grįžti į Telšius. Aš sutikau ir pasiėmęs keletą darbuotojų ir Telšių vykdomojo komiteto pirmininką drg. D. Rocių 1941 06 24 vakare išvykau.

Byloms peržiūrėti sudarėm komisiją susidedančią iš 1. Raslano E, VSLK Telšių skyr. vir-ko, 2. Ždanovo, saug. leit. VSLK Telšių apskr. skyr. virš. pavaduotojo, 3. Kompanijeco, intendanto 55 rango, dirbusio 8-os armijos politiniam skyriuje. 4. Rociaus Domo, Aukščiausios Tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotojo. 5. Ermolajev [Jermolajev] jaun. saug. leit., VSLK Kretingos apskr. skyr. viršininko pavaduotojo.

Komisija peržiūrėjo virš 70 bylų, kaltinamų už šnipinėjimą kontrevoliucinę ir agitacinę veiklą. Kaliniai buvo iš Telšių saugumo skyriaus ir dalinai Kretingos. Kai kurios bylos jau užbaigtos, kitos neužbaigtos, bet apie jų nusikaltimą abejonės nebuvo. Dėl jų nusikalstamumo aš niekuomet neturėjau jokių abejonių. Jų visų areštas buvo sankcionuotas Lietuvos Respublikos prokuroro drg. Kaša. Visi 75 pasiųstieji į aną pasaulį turėjo kontrevoliucinio pobūdžio nusikaltimus. Aš esu įsitikinęs, jog ten nebuvo nei vieno nekalto (t. 5 b. 1. 156). Baigiant komisijai peržiūrėti bylas, buvo gauta žinių, kad vokiečiai pralaužė prie Telšių gynybos liniją. Tada paskubomis išvažiavom su pasmerktaisiais ir vengdami pavojaus toliau su jais važiuoti nuo Telšių apie 2-3 kilometrus miškelyje, kelyje į Luokę juos sušaudė į pagalbą duotieji raud. armijos kariai. Ten jie buvo ir užkasti. Galutinai iš Telšių mes pasitraukėme 1941 06 25 apie 10 val. ryto. Jei kalbėti apie negerumą, jog tas viskas buvo atlikta vienoje vietoje ir arti miesto, tai aš galiu pasakyti, kad kitaip visą tai atlikti nebuvo laiko. Šių asmenų bylų nutarimai ir su tuo dalyku surašyti aktai man buvo susiūti vienon bylon ir pasiųsti per Molotovo VRLK srities valdybą

centran. Centras pripažino visa tai teisėtu ir užtvirtino." (t. 5 b. 1. 152-157).

Nurodytame savo paaiškinime A. Sniečkui P. Raslanas patvirtino savo kaip organizatoriaus vaidmenį Telšių kalėjime kalinų politinių kalinių žudyme tuo, kad sudarytoje komisijoje save įrašė pirmuoju asmeniu, vėliau tvarkė visus dokumentus, perdavė juos Molotovo srities Valstybės saugumo liaudies komisariato valdybai.

Analogišką paaiškinimą A. Sniečkui Maskvoje parašė ir kitas specialios komisijos narys D. Rocius, nurodydamas tas pačias kalinių atrinkimo ir nužudymo aplinkybes (t. 5 b. 1. 65-81).

Liudytojas J. Bazaras parodė, kad jis 1941 metais dirbo Telšių kalėjimo prižiūrėtoju, 1941 m. birželio 23 d. į kalėjimą atvyko rusų kariškiai. 1941 m. birželio 24 d. vėlai vakare, buvo vedami politiniai kaliniai į automašinas. Kas dalyvavo išvežant kalinius jis nežino (t. 5 b. 1. 16-17).

Liudytojas B. Vizgaudas parodė, kad jis 1941 m. dirbo Telšių kalėjimo prižiūrėtoju. 1941 m. birželio mėn. naktį atvažiavo mašinos su kareiviais. Jam ir kitiems prižiūrėtojams liepė išleisti kalinius iš kamerų. Išleidus kalinius iš kamerų, civiliai nepažįstami žmonės rišo kaliniams rankas, burnas ir akis. Surištus kalinius kareiviai vedė į mašinas, guldė ir išvežė. Po kelių dienų jis sužinojo, kad kaliniai nužudyti Rainių miškelyje (t. 5 b. 1. 22-23).

Liudytojas L. Vilutis parodė, kad jis matė kaip civiliai vyrai, jų tarpe Ročius [Rocius], Raslanas, užėjo į kalėjimą. Juos stebėjo iš kitos gatvės pusės priešais kalėjimą. Mašinos įvažiavo į kalėjimo vidų. Kalėjimo kieme Raslanas ranka parodė, kad su juo eitų atvažiavęs karininkas. Raslaną kalėjimo kieme matė birželio 24 d. Apie žudynes miškelyje sužinojo iš

žmonių kalbų. Rainių miškelyje matė atkastus lavonus, kurie buvo sužaloti, vargiai atpažino savo buvusius mokinius (t. 3 b. 1. 22-24).

Liudytojas K.Sudaris parodė, kad jis 1941 m. birželio 19 d. buvo uždarytas į Telšių kalėjimą. 1941 m. birželio 22 d. kaliniams maisto jau nebedavė. Vakare, t. y. birželio 23 d., atsidarė kameros durys ir pasirodė rusų kareiviai. Jie pradėjo saugoti kalėjimą. Trečiadienį pavakarį pamatė per orlaidę, kad į kalėjimą pradėjo važiuoti sunkvežimiai, netoli stovėjo tankas. Automašinų neišjungti varikliai kėlė didelį triukšmą. Sutemus atsidarė kameros durys ir pradėjo kviesti kalinius. Jį ir dar penkis kalinius perkėlė į kitą kamerą. Pažino kalinius Rudoką ir Maskolenką. Po kiek laiko vėl pradėjo šaukti kalinius, kurie iš kameros išeidavo su savo daiktais. Prieš auštant automobilių varikliai nutilo. Vėliau, išėjus iš kalėjimo sužinojo, kad išvežtieji kaliniai nužudyti Rainių miškelyje (t.5 b. 1. 1-2).

Liudytojas J. Šapalas parodė, kad 1941 m. kovo mėnesį jis buvo suimtas ir patalpintas į Telšių kalėjimą. Už ką buvo suimtas, nežino. Tardydami NKVD darbuotojai mušdavo. Jį patalpino į kamerą, kurioje buvo jam pažįstami žmonės: Kuzminskas, Korza, Jakštas Jonas. Naktį iš birželio 25 į 26 į kamerą įsiveržė NKVD darbuotojai, jam ir minėtiems asmenims surišo rankas ir išvedė į lauką. Kieme pamatė keturis sunkvežimius. Kalinius nuvežė kelis kilometrus nuo Telšių. Iš kalinių atrinko pirmus 10 asmenų kažką su jais darė. Matė, kad kariškiai turėjo rankose medžioklinius peilius ir kažką su jais darė kaliniams apie lytinius organus ir burnas. Padarė išvadą, kad gali būti pjaustomi liežuviai ir lytiniai organai. Po kankinimo kariškiai šautuvų buožėmis smūgiais į galvos sritį pribagė kalinius. Tai pamatę kiti kaliniai pradėjo sklaidytis, jis tuo metu atsilaivino surištas rankas, pastūmė sargybinių ir pabėgo. Vė-

liau sužinojo apie atkasamus kalinius, atvyko į Rainių miškelį, kur pamatė subjaurotus lavonus (t. 5 b.l. 7-9).

Liudytojas Z. Kazlauskas parodė, kad traukiantis sovietų armijai pro Telšius, pamatė prie kalėjimo stovinčius du tankus, dirbančiais varikliais. Jam neleido pravažiuoti dviračiu pro kalėjimą. Nukrito dviračio grandinė ir jis turėjo sustoti prie kalėjimo. Tuo metu išgirdo klyksmus, sklindančius iš kalėjimo. Apie kalinių žudynes sužinojo vėliau, padėjo atkasti lavonus. Visi kalinių lavonai buvo labai sužaloti (t. 4 b. 1 262-265).

Liudytojas A. Rubinas parodė, kad jis iš namiškių sužinojo apie žudynes Rainių miškelyje. Nuvyko į Rainius pažiūrėti. Lavonų apžiūrą atlikinėjo gydytojai. Gyd. Plechavičius kreipėsi ar moka kas iš esančių rašyti. Jis pasisakė, kad moka ir kartu su gydytoju apžiūrėjo lavonus ir surašinėjo į sąsiuvinį, ką sakė gydytojas. Vėliau atidavė savo sąsiuvinį ir kitą sąsiuvinį, į kurį rašė kitas žmogus iš savivaldybės. Buvo išleista knygelė „Žemaičių kankiniai“, kurioje išdėstyti faktai atitinka jo rašytus į sąsiuvinį apžiūros metu (t. 3 b. 1. 27-28).

Liudytojas J. Turskis parodė, kad jis gyveno netoli Rainių miškelio. Rusų kariai jį apsupo, nieko neleido prieiti, girdėjosi automašinų motorų gausmas. Ryte su kaimynu nuėjo pasižiūrėti, kur stovėjo kariuomenė. Pamatė, kad iš šviežiai sukastos žemės matosi kyšančios kojos, rankos, išsigando ir iš miško pabėgo, (t 3 b. 1. 51-52).

Analogiškai parodymus davė J. Žilevičius (t. 3 b.l. 59-62), S. Pagojus (t. 3 b.l. 67-68), S. Kilčauskas (t. 3 b.l. 69-70), L. Butrimas (t. 3 b.l. 74-75), B. Mikuta (t. 3 b.l. 80-81), V Mikuta (t. 3 b.l. 78-79).

Liudytoja K. G. Petraškevičienė parodė, kad apie savo tėvo ir kitų Telšių kalėjime kalintų žmonių nužudymą Rainių miškelyje sužinojo iš savo motinos ir sesers (t. 10, b.l. 43).

Liudytojai: P Jucius (t. 3 b.l. 4-6), A. Balsys (t. 3 b.l. 7), J. Dabašinskienė (t. 3 b.l. 20-21), K. Dirgelienė (t. 3 b.l. 41-42), O. Jučinskienė (t. 3 b.l. 45-46), A. Berytė (t. 3 b.l. 57-58), J. Lekavičius (t. 3 b.l. 65-66), J. Darbutas (t. 3 b.l. 73), S. Dacienė (t. 3 b.l. 77), A. Bumblauskas (t. 3 b.l. 82-83), S. Šakalys (t. 3 b.l. 85-86), M. Dulksnys (t. 3 b.l. 87-88), V. Mikelionis (t. 3 b.l. 89-91), J. Andriuška (t. 3 b.l. 92-93), D. Malakauskienė (t. 3 b.l. 96), A. Mikuta (t. 3 b.l. 110-111), P. Balsevičius (t. 3 b.l. 216 - 219), V. Jakštas (t. 4 b.l. 11-14), K. Katkus (t. 4 b.l. 36-37), V. Križanauskas (t. 4 b.l. 47-48), P. Križanauskienė (t. 4 b.l. 50-51), R. Malakauskas (t. 4 b.l. 74), J. Maskolenkienė (t. 4 b. 1. 75), A. Vilčinskas (t. 4 b.l. 129-130), O. P. Lapienė (t. 10, b.l. 47), B. B. Montvydienė (t. 10, b.l. 45) parodė, kad jie sužinojo apie žudynes Rainių miškelyje iš žmonių arba savo artimųjų kalbų ir pasakojimų, kai kurie iš jų buvo nuvykę į Rainių miškelį, kuriame pamatė nužudytų kalinių lavonus, kurie buvo žiauriai sudarkyti, sunkiai atpažįstami, giminės juos atpažino pagal rūbus, kūne esančias individualias žymes.

Be to, P. Raslano kalbę įrodo autentiški „Studijų biuro“ dokumentai spausdinti 1942 m. (t. 1 b.l. 70-127), autentiškas leidinys „Lietuvių archyvas“ išleistas 1942 m. (t. 1 b.l. 129-137), autentiškas leidinys „Žemaičių kankiniai“ (t. 1 b.l. 159), fotonuotraukos, kuriose užfiksuoti nužudyti Rainių miškelyje Telšių kalėjimo politiniai kaliniai (t. 2 b.l. 35-74), Lietuvos archyvuose išlikusios 1941 m. įkalintų Telšių kalėjime ir 1941 m. birželio 25 d. naktį nužudytų 35 politinių kalinių: V. Petro naičio, J. Vičiaus, A. Dibisterio, K. Katkaus, J. Antanavičiaus, E. Šalčiaus, I. Geležinio, K. Kiševičiaus, K. Kauliaus, P. Lukausko, A. Gaudučio, V. Pabarčiaus, J. Bumblio, Z. Sakelio, A. Jogmino, H. Glazausko, L. Malakausko, H. Žvirzdino, P. Gužausko, A. Čiurinsko, V. Lileikio, K. Puškoriaus, A. Rako, A. Čiu-

žo, Z.Tarvainio, V.Gailiaus, J.Telšinsko, J. Beimavičiaus, P.Vilčinsko, L.Kuso, J.Miliaus, S.Bubelės, B. Korzos, VKavecko archyvinių baudžiamųjų bylų ir K. Paulausko archyvinės stebimosios bylos - daiktinių įrodymų - dokumentai (priedas prie baudžiamosios bylos Nr. 1) bei SSRS MVD informacinio centro pranešimai, kuriuose nurodoma apie Telšių kalėjime kalintų politinių kalinių sušaudymą arba mirties bausmės įvykdymą jiems 1941 m. birželio 25 d. Petro Raslano organizuotos specialios komisijos sprendimu (t. 2 b.l. 89-245, 250 - 404). Šiuose SSRS MVD informacinio centro pranešimuose apie nužudytuosius Telšių kalėjime kalintus politinius kalinius bei nužudytųjų kalinių archyvinių baudžiamųjų bylų dokumentuose mirties bausmės paskyrimas jiems ir jos įvykdymas 1941 m. birželio 25 d. Telšių rajone yra užrašytas rusų kalba žodžiais arba vartojant trumpinius rusų kalba - „BMH“ (šioje byloje vertimuose į lietuvių kalbą šie trumpiniai rašomi raidėmis „VMN“). Nustatyta, kad trumpinys „BMH“ (vertimuose - „VMN“) reiškia nubaudimą aukščiausiaja bausme. Tai dar vienas akivaizdus E Raslano kaltės šioje byloje įrodymas.

Kaltinamojo E Raslano veiksmuose atsakomybę lengvinančių aplinkybių nenustatyta.

Kaltinamojo E Raslano atsakomybė sunkinančiomis aplinkybėmis yra tai, kad nusikaltimas padarytas organizuotoje grupėje, nusikaltimas sukėlė sunkias pasekmes, nusikaltimas padarytas su ypatingu žiaurumu, nusikaltimas padarytas, pasinaudojant visuomeninės nelaimės sąlygomis.

Remiantis išdėstytu:

Petras Raslanas, Petro, gimęs 1914 m. kovo 25 d. Latvijoje, Rygoje, lietuvis, šiuo metu Rusijos Federacijos pilietis, išsilavinimas aukštasis, vedęs, pensininkas, neteistas, gyvenantis

Rusijos Federacijoje, Maskvos srt., Balašichos m., Objedineni-
ja g. 3-60, kaltinamas tuo,

kad jis 1941 m. birželio 24 d., dirbdamas Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisariato Telšių apskrities skyriaus viršininku, grupėje su Telšių apskrities vykdomojo komiteto pirmininku D. Ročiumi [Rociumi], Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisariato Telšių apskrities skyriaus viršininko pavaduotoju Ždanovu, Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisariato Kretingos apskrities skyriaus viršininko pavaduotoju Jermolajevu ir TSRS 8-osios armijos bataliono komisaru M. Kompanijecu, turėdamas tikslą fiziškai sunaikinti dalį Lietuvos gyventojų, priklausančių atskirai politinei grupei asmenų, turėjusių priešingus okupacinės sovietų valdžios Lietuvoje vykdytai politikai įsitikinimus, organizavo specialios komisijos iš aukščiau nurodytų sovietų okupacinės valdžios atstovų sudarymą ir, pats būdamas šios komisijos sudėtyje, atrinko sušaudymui 76 beginklius civilius Lietuvos gyventojus, neteisėtai patalpintus į Telšių kalėjimą už „kontrrevoliucinius“, t.y. sovietų okupacinės valdžios ideologijai priešingus veiksmus, ir pasitelkdamas TSRS 8-osios armijos karius, 1941 m. birželio 25 d naktį Telšių rajone Rainių miškelyje žiauriai kankinant kirviais, peiliais, durtuvais ir kitais įrankiais bei sušaudant 76 kalinius: Juožą Antanavičių, Antaną Antanavičių, Joną Antanavičių, Liudviką Bachmaną, Kazį Baltrimaitį, Povilą Balsevičių, Stasį Balsevičių, Albina Baltramiejūną, Juožą Beimavičių, Kostą Bučių, Juožą Bumblių, Steponą Bubele, Adolfą Butkų, Antaną Čiužą, Andrių Čiurinską, Praną Daukšą, Stasį Daknevičių, Antaną Dibisterį, Henriką Glazauską, Praną Gužauską, Augustiną Gaudutį, Vaclovą Gailių, Igną Geležinį, Kazimierą Galdiką, Juožą Jablonskį, Aleksą Jankauską, Joną Jakštą, Stasį Jocių, Adolfą Jogminą, Kazį Katkų, Kazimierą Kaulių, Juožą

Kvedarą, Petrą Kavolį, Boleslovą Kavolį, Povilą Kardelį, Povilą Kazlauską, Karolį Kiševičių, Vladą Kavecką, Boleslovą Korzą, Leoną Kusą, Bronių Križinauską, Vitoldą Lileikį, Miką Lengvenį, Miką Lionginą, Praną Lukauską, Liudą Malakauską, Petrą Maskolenką, Joną Milių, Antaną Montvydą, Vladą Motužą, Motiejų Norvaišą, Liudą Pakalniškį, Zigmą Parafionavičių, Vaclovą Pabarčių, Kazį Puškorių, Vladą Petronaitį, Kazį Paulauską, Andrių Rudoką, Joną Rudoką, Adomą Raką, Zigmą Sakelį, Adomą Simutį, Julijų Simutį, Feliksą Stuką, Vladą Songailą, Česlovą Šalkauską, Zenoną Šakenį, Edmundą Šalčių, Joną Šleinių, Joną Telšinską, Juozą Truską, Zenoną Tarvainį, Jurgį Vičių, Povilą Vilčinską, Herminegildą Žvirzdiną, Georgijų Michejevą, - juos nužudė, tai yra fiziškai sunaikino dalį civilių beginklių Lietuvos gyventojų, priklausančių atskirai politinei asmenų grupei.

Šiais savo veiksmais PETRAS RASLANAS padarė nusikaltimą, numatytą Lietuvos Respublikos BK 18 str. 4 d. ir 71 str. 2 d.

Kaltinamoji išvada surašyta Vilniuje 1999 m. sausio mėn. 08 d.

Sutinkamai su Lietuvos Respublikos BPK 37 str. ši baudžiamoji byla teisinga Šiaulių apygardos teismui.

Lietuvos Respublikos
Generalinės prokuratūros
Specialių tyrimų skyriaus
vyriausiasis prokuroras

R. Valentukevičius

TEISMO NUOSPRENDIS

NUOSPRENDIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2001 m. balandžio 5 d.

Šiauliai

Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija, susidedanti iš pirmininkaujančiojo V.Birbilo, teisėjų N.Matuzevičienės, D.Burbulienės, sekretoriaujant L.Songailaitei, dalyvaujant prokurorei A. Sabaliauskienei, gynėjui adv. V.Juozelaičiui, nukentėjusiesiems A.Antanavičiui, J. Jablonskiui, V.Motuzai, G.Savoniakienei, A.J.Damanskienei, V.Jakštui, O.Lapienei, J. Visockienei, L.Simučiui, P.Tumbrotui, K. Jonušienei, teisiama-jame posėdyje išnagrinėjo baudžiamąją bylą, kurioje Petras Raslanas, gimęs 1914 m. kovo 25 d. Latvijoje, Rygos mieste, lietuvis, dabar Rusijos Federacijos pilietis, išsilavinimas aukštasis, vedęs, pensininkas, neteistas, gyvenantis Rusijos Federacijoje, Maskvos srityje, Balašichos mieste, Objedinenija g. 3-60, kaltinamas pagal Lietuvos Respublikos BK 18 str. 4 d. ir 71 str. 2 d.

Teismas, išnagrinėjęs bylą, **nustatė**: kad Petras Raslanas, dirbdamas Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisariato Telšių apskrities skyriaus viršininku, grupėje su Telšių apskrities Vykdomojo komiteto pirmininku D.Rociumi, Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisariato Telšių apskrities skyriaus viršininko pavaduotoju Ždanovu, Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisariato Kretingos apskrities skyriaus viršininko pavaduotoju Jermolajevu ir TSRS 8-osios armijos bataliono komisarui M.Kompanijecui, turėdamas tikslą fiziškai sunaikinti dalį Lietuvos gyventojų, priklausan-

čių atskirai politinei grupei asmenų, turėjusių priešingus okupacinės sovietų valdžios Lietuvoje vykdytai politikai įsitikinimus, 1941 m. birželio 24 d. organizavo specialios komisijos iš aukščiau nurodytų sovietų okupacinės valdžios atstovų sudarymą ir pats būdamas šios komisijos sudėtyje atrinko sušaudymui 76 beginklius Lietuvos gyventojus, neteisėtai patalpintus į Telšių kalėjimą už „kontrrevoliucinius“, tai yra, sovietų okupacinės valdžios ideologijai priešingus veiksmus, ir pasitelkdamas TSRS 8-osios armijos karius 1941 m. birželio 25 d. naktį Telšių rajone, Rainių miškelyje, žiauriai kankinant kirviais, peiliais, durtuvais ir kitais įrankiais bei sušaudant nužudė 76 kaulinius: Juozą Antanavičių, Antaną Antanavičių, Joną Antanavičių, Liudviką Bachmaną, Kazį Baltrimaitį, Povilą Balsevičių, Stasį Balsevičių, Albiną Baltramiejūną, Juozą Beimavičių, Kostą Bučį, Juozą Bumblių, Steponą Bubelę, Adolfą Butką, Antaną Čiužą, Andrių Čiurinską, Praną Daukšą, Stasį Daknevičių, Antaną Dibisterį, Henriką Glazauską, Praną Gužauską, Augustiną Gaudutį, Vaclovą Gailių, Igną Geležinį, Kazimierą Galdiką, Juozą Jablonskį, Aleksą Jankauską, Joną Jakštą, Stasį Jocių, Adolfą Jogminą, Kazį Katką, Kazimierą Kaulių, Juozą Kvedarą, Petrą Kavolį, Boleslovą Kavolį, Povilą Kardelį, Povilą Kazlauską, Karolį Kiševičių, Vladą Kavecką, Boleslovą Korzą, Leoną Kusą, Bronių Križinauską, Vitoldą Lileikį, Miką Lengvenį, Miką Lionginą, Praną Lukauską, Liudą Malakauską, Petrą Maskolenką, Joną Milių, Antaną Montvydą, Vladą Motuzą, Motiejų Norvaišą, Liudą Pakalniškį, Zigmą Parafionavičių, Vaclovą Pabarščių, Kazį Puškorį, Vladą Petronaitį, Kazį Paulauską, Andrių Rudoką, Joną Rudoką, Adomą Raką, Zigmą Sakelį, Adomą Simutį, Julijų Simutį, Feliksą Stuką, Vladą Songailą, Česlovą Šalkauską, Zenoną Šakenį, Edmundą Šalčių, Joną Šleinių, Joną Telšinskį, Juozą Truską, Zenoną Tarvainį, Jurgį Vičių, Povilą Vilčinską, Herminegildą Žvirzdina, Georgijų Miche-

jeva, tai yra, fiziškai sunaikino dalį civilių beginklių Lietuvos gyventojų, priklausiusių atskirai politinei asmenų grupei.

Teisiamasis E Raslanas tardymo metu¹ kaltu neprisipažino, kad būtų dalyvavęs žudant Telšių kalėjimo kalinius.

1992 04 21 priėmus nutarimą patraukti P.Raslaną kaltinamuoju ir jį suimti, jis nuo tardymo pasislėpė kitoje valstybėje - Rusijos Federacijoje ir atsisakė atvykti pagal šaukimą.

Apklaustas tardymo metu liudytoju, jis paaiškino, kad, prasidejus karui 1941 06 22, jis dirbo Telšių apskrities valstybės saugumo komisariato skyriaus viršininku. Jų skyrius atliko politinių kalinių bylų tyrimą, tardė kalinius, juos areštuodavo.

1941 06 24 buvo gautas įsakymas iš įgulos garnizono štabo palikti miestą ir evakuotis.

Jie apsistojo miškelyje prie Tryškių. Ten formavosi kariniai daliniai, atitrūkę nuo savo karinių dalių. Jie tarėsi su kariškiais dėl politinių kalinių, esančių Telšių kalėjime, likimo. Buvo prieita nuomonės, kad reikia evakuoti kalinius, nes priešingu atveju tai taptų ginkluota gauja kovai su tarybų valdžia.

Tai buvo pavesta padaryti partiniams organams ir jam.

Kilo klausimas dėl transporto. Išskyrus [=paskyrus] transportą ir davus karinį dalinį, jis, D.Rocius, trys saugumo darbuotojai ir kiti grįžo į Telšius vykdyti šios užduoties.

Evakuacijos reikalus tvarkė jis, D.Rocius ir TSRS 8-osios armijos bataliono komisaras M.Kompanijecas.

Jų užduotis buvo atskirti politinius kalinius nuo kriminalinių. Jie ir karininkai sudarinėjo sąrašus, tikrino kalinių bylas. Apie kalinių evakavimą ar likvidavimą nebuvo jokio direktyvinio dokumento, žodinių nurodymų tai padaryti taip pat nebuvo gauta².

¹ Šiaulių apygardos teismas P.Raslano, pasislėpusio Rusijoje, neapklausė; čia minimos jo kaip liudininko apklausos 1988-1989 m.

² Žr. šios kn. 97-104 p.

Jie priėjo išvados, kad palikti 70 kontrrevoliucionierių sudarys organizuotą gaują. Buvo duoti keturi sunkvežimiai, du tankai ir kariuomenės dalinys.

Kiekvienas kalinys buvo užvedamas į kalėjimo raštinę, kur jie tvarkė dokumentus, sutiksimo jų asmenybės. Čia, raštinėje, kaliniams buvo surišamos rankos sakant, kad sodins į mašiną ir evakuos.

Atrinktų asmenų dokumentus pasiėmė jis, o kalinių sąrašus pasiėmė karininkai.

Kaliniai į automašiną buvo patalpinti jau vakare. Tam vadovavo Kompanijecas. Po to jie išvažiavo, o jis liko Telšių mieste.

Kitos dienos rytą sužinojo, kad kaliniai sušaudyti Rainių miške.

Evakuojantis dokumentus ir bylas jis išsivežė į Rygą; čia, jų nepriėmus, sudegino komisariato katilinėje. Dokumentus dėl Telšių kalėjime buvusių kalinių kardomųjų priemonių perdavė Permės [tada Molotovo] valstybės saugumo valdybai.

Nukentėjusieji teisme paaiškino:

J. E. Jablonskis parodė, kad jo tėvas Juozas Jablonskis tuo metu gyveno Mosėdyje, jo darbovietėje buvo padaryta krata, todėl tėvas ėmė bijoti ir slapstyti. Tėvą suėmė 1941 m. balandžio mėnesį. Iš pasakojimų žino, kad tėvo pažįstamas pasisiūlė tėvui padėti pereiti valstybės sieną, bet nuvedė į saugumiečių rankas.

V. Motuzas patvirtino, kad buvo nužudytas Rainiuose jo tėvas Vladas Motuzas.

Motina jam pasakojo, kad tėvas buvo suimtas už tai, kad Gaudikaičių kaimo keli gyventojai parašė skundą, kad tėvas nuplovė mišinį, kad jis neatitektų tarybų valdžiai, nepagarbiai atsiliepė apie tarybų valdžią. Buvo Šaulių sąjungos narys.

Motina atpažino vyro lavoną tik iš įgimtos dėmės ant kūno ir rūbų raištelio.

G.Savoniakienė tvirtina, kad jos tėvas Vladas Petronaitis buvo suimtas 1940 m. liepos mėnesį. Buvo Šaulių sąjungos narys. Apie nužudymą sužinojo tik iš laikraščių.

Nukentėjusioji A. J.Damanskienė paaiškino, kad jos tėvas Juozas Truska dirbo policijoje, buvo Šaulių sąjungos narys. Tėvą suėmė 1941 m. birželio pradžioje rusų kariškiai. Motina atpažino nužudytą vyrą tarp kitų lavonų. Į galvą jam buvo sukaltos viny, kūnas apiplikytas, vietomis nusilupusi oda.

V Jakštas nurodė, kad jo tėvas Jonas Jakštas 1940 m. dirbo Tverų valsčiaus viršaičiu, buvo šaulių būrio vadas, Tautininkų partijos [skyriaus] pirmininkas.

Tėvą suėmė 1940 m. liepos mėnesį. Tėvo brolis Vincas pasakojo, kad, laidojant brolių, iš tėvo lavono nugaros iškrito 5-6 kulkos. Atpažino tik iš rando rankoje ir milinių kelnų. Abi rankos, pusė veido buvo nuvirintos.

O. P Lapienė teismui paaiškino, kad jos tėvas Feliksas Stukas buvo nužudytas Rainiuose už tai, kad iki sovietų okupacijos tarnavo Lietuvos kariuomenėje puskarininkiu.

Alf. Antanavičius sako nežinąs, už ką suėmė ir nužudė jo tris brolius: Juozą, Joną ir Antaną.

K. Jonušienė irgi teigia, kad nežino už ką buvo suimtas jos brolis Povilas Vilčinskas. Grįžęs iš Lietuvos kariuomenės, 1940 m. dirbo Telšių kalėjime prižiūrėtoju. Lavoną atpažino tik iš drabužių. Prisimena, kad visų lavonų galvos buvo sudaužytos, buvo subadyti.

Nukentėjusysis P VTumbrotas sako, kad Rainiuose buvo nužudytas jo dėdė Zigmas Sakelis. Jam giminės pasakojo, kad dėdė buvo labai sužalotas: pažabotas, sudarkyti lyties organai, dalis galvos nuskelta. Kalėjimo darbuotojai pasakojo, kad mašinose, kuriomis vežė kalinius, buvo pribėgę kraujo.

Antano Dibisterio duktė J. Visockienė prisiminė, kad jos tėvą areštavo 1940 m. liepos mėnesį už tai, kad buvo įtartas,

jog jis galėsiąs trukdyti greitai įvyksiantiems rinkimams. Tėvas priklausė Šaulių sąjungai, Jaunlietuvių organizacijai.

L. Simutis parodė, kad jo tėvas Adomas Simutis turėjo ginklų ir ruošėsi sukilimui. Nužudytą tėvą atpažino tik iš baltinių ir plaukų. Motina pasakojo, kad jo tėvas buvo pažabotas, rankos ir kojos nuvirintos.

Nukentėjusieji J.Maskolenkienė, B.Stukas ir S.Daukšienė (dabar mirę) tardymo metu davė šiuos parodymus:

J. Maskolenkienė, kad Rainiuose buvo nužudytas jos vyras Petras Maskolenka, broliai Andrius ir Jonas Rudokai, pusbrolis Zigmas Parafionavičius. Vyrą atpažino iš veido. Jam buvo subadyta krūtinė (t.4, b.l. 75-76).

S. Daukšienė nurodė, kad jos vyras Pranas Daukša dirbo Telšių rajone, Janapolės pradinės mokyklos vedėju. 1941 m. pavasarį kariškiai darė namuose kratą ir jį išsivežė. Lavoną atpažino: buvo sudaužytas, išdurta akis (t.3, b.l. 243-245).

B. Stukas teigia, kad nežino už ką buvo suimtas jo tėvas Feliksas Stukas. Prasidėjus karui, sužinojo, kad tėvas nužudytas (t. 4, b.l. 97-98).

Politinių kalinių sunaikinimo aplinkybes patvirtina ir liudytojai.

Nužudytojo Vlodo Motuzo duktė V Gricienė žino iš motinos, kad jos tėvą apskundė, kad jis pjauna vikius, kad šie ne-subrandintų grūdų ir neatitektų tarybų valdžiai, kad darbininkams neatiduoda uždarbio grūdais. Tėvas pasiskolino grūdų ir atidavė darbininkams.

1940 metais tėvą nuteisė 8 m. laisvės atėmimu už tai, kad tarybinę armiją pavadino driskiais. Jis buvo Šaulių organizacijos narys. Ji ir motina, sužinojusios apie nužudymą, nuėjo į Rainius. Tėvą atpažino iš kelių, raištelį, batų. Pusė galvos buvo numušta, pusė krūtinės nuplikyta. Batuose kojos pūslėtos, nagai nuplėšti.

J. Norkutė teigia, jog jos motina, Adomo Simučio sesuo, sunkiai atpažino A. Simutį, nes buvo labai sužalotas.

J. Norkutė žino iš motinos pasakojimo, kad jos brolis A. Simutis buvo nekaltas. Motina vyko į vietą atpažinti. Sakė, kad vaizdas buvo baisus.

T. Galdikienė paaiškino, kad buvo nužudytas jos tėvas A. Stukas. Motina sakė, kad vyrą atpažino iš megztinio, nes kūnas buvo taip subjaurotas, kad nebuvo galima atpažinti.

D. Jakštienė paaiškino, kad nužudytasis Jonas Jakštas jai buvo uošvis. Ji buvo ištekJusi už jo sūnaus Viktoro. Žino, kad tarp enkavedistų ir Lietuvos partizanų vyko susišaudymas¹. Pas juos bunkeryje slėpėsi partizanai. Kratos metu pas juos rado ginklų, šovinių, rado ir kankinių knygutę.

Vyro brolis Vincas, kuris ir laidėjo tėvą, pasakojo, kad tėvą atpažino tik iš šautinės žaizdos rando rankoje ir kelnų. Burna buvo pažabota viela, kuri buvo įveržta pagalio pagalba ir įsipjovusi į burną, rankos nušutintos iki alkūnių. Iš kūno iškrito 5 ar 6 šovinių kulkos.

Liudytoja S. Anulienė tvirtina, kad Pranas Daukša buvo motinos brolis. Motina pasakojo, kad P. Daukša dirbo Janapolės pradinės mokyklos mokytoju, konfliktavo su mokyklos vedėja, kuri ir galėjusi įskųsti.

S. Šedbaras sako, kad P. Daukša buvo jo brolis. Iš kalbų žino, kad jis buvo šaulių būrio vadas. Nužudytojo žmona pasakojo, kad P. Daukšą suėmė rusų saugumiečiai.

Liudytojas S. Pagojus teigia gyvenęs už vieno kilometro nuo Rainių. Užvažiavo į Rainių mišką, pamatė užkastas tris duobes. Susitiko kaimyną ir pradėjo atkasinėti duobes. Po to atvarė iš Telšių žydus ir jie atkasinėjo duobes. Lavonai buvo neatpažįstamai sužaloti, burnos pažabotos. Matė, kad buvo nušauti kojų ir rankų nagai, nuplikyta kūno oda.

¹ Vėlesnių metų įvykiai.

Kai kuriems lavonams buvo prapjauti šonai.

Liudytojai P.Balsevičius, K.Katkus ir V.Jakštas, kurie dabar yra mirę, tardymo metu apie jų artimųjų nužudymo aplinkybes davė šiuos parodymus:

P.Balsevičius parodė, kad 1941 02 22 jis atvyko į Plungę pakviesti brolių Povilą į savo vestuves. Namuose nerado, pranešė, kad suimtas.

Nuvyko į saugumo būstinę Plungėje ir jam pasakė, kad brolio nepaleis, kad jis pats kuo greičiau dingtų, jei nenori būti suimtas. Jis žino, kad brolis Povilas prisidėjo prie laikraščio „Laisvės varpas“ leidimo ir platinimo. 1941 02 23 kitas brolis Stasys dalyvavo jo vestuvėse, o 02 25 jau buvo suimtas. Jis buvo įtariamas, kad bendravo su broliu Povilu, be to, priklausė Šaulių sąjungai.

Sužinojęs, kad Rainių miške nužudyti politiniai kaliniai, brolių Povilą atpažino tik pagal randą kakle, rūbus. Dešinės akies vietoje buvo skylė, sutriuškintas dešinės pusės kiaušas. Buvo išbėgę smegenys, burna pažabota, ant rankų matėsi buvusio surišimo žymės.

Brolių Stasį atpažino iš batų ir veido bruožų. Jam juosmens srityje iš priekio buvo išpjautas odos ruožas, primenantis diržą, šonuose prapjautos skylės, o į tas skylės sukištos rankos. Burna buvo pažabota.

K. Katkus nurodė, kad buvo nužudytas jo tėvas Kazys Katkus.

Tėvas buvo Platelių valsčiaus šaulių būrio vadas, dirbo kooperatyvo pirmininku, kaimo seniūnu. Buvo įspėtas pažįstamo policininko, kad artėjant Seimo rinkimams¹ gali būti suimtas, bet jis slėptis atsisakė, nes nenorėjo, kad būtų suimti šeimos nariai.

¹ Vadinamojo „liaudies seimo“, t.y. 1940 m. liepos mėn. 14-15 d.

Sužinojus apie žudynes, jis su motina nuvyko į vietą ir tėvą atpažino tik iš kelnų audinio. Tėvui buvo sudaužytas galvos kiaušas, išmušti visi dantys, abiejose krūtinės pusėse durtinės žaizdos, nušutintos rankos ir kojos. Jam įstrigo atmintinai, kad beveik visų lavonų buvo suknežinti galvų kiaušai, tarsi tai būtų padaryta smogiant kirviu ar plaktuku.

V. Jakštas tardymo metu sakė, kad nužudytas jo brolis Jonas Jakštas buvo Tverų valsčiaus viršaičiu, šaulių būrio vadu.

Brolį suėmė, nes rado šautuvą.

Rainių miškelyje matė tokį vaizdą: lavonams buvo išsukinės rankos, vieni pusnuogiai, kiti nuogi. Vienas lavonas buvo visai išdarytas. Jam nupjauti ir į burną įkišti lytiniai organai. Rankos surištos vielomis, kad net iki kaulų įsispaudę.

Brolį atpažino iš kelnų ir iš rankoje buvusio šautinio rando. Brolio veidas buvo viena žaizda, pusė veido nuplikyta, burna perplėšta iki ausų. Dabar V Jakštas yra miręs, jo parodymai paskelbti.

Vienintelis likęs gyvas Rainių žudynių dalyvis J. Šapalas, dabar jau miręs, 1988 m. gruodžio 23 d. tardymo metu prokurorui davė tokius parodymus: jį suėmė 1941 m. kovo 11 d. trys uniformuoti rusiškai kalbantys vyrai. Jo klausinėjo, kokiai partijai priklauso. Jis prisipažino, kad yra Šaulių sąjungos narys.

Buvo žiauriai tardomas Telšių kalėjime.

Birželio 25 d. naktį į kambarį įsiveržė uniformuoti NKVD darbuotojai, surišo jam, Korzai, Jakštui ir kitiems rankas už nugaros ir išvedė į lauką. Pamatė keturis sunkvežimius, kuriuose buvo sutalpinti surištomis rankomis kiti kaliniai. Kiekviename sunkvežimyje buvo ir po du NKVD darbuotojus, tarp kurių buvo ir lietuvių.

Juos nuvežė į Rainių miškelį.

Iš kalinių atrinko pirmus dešimt asmenų: Korzą, Jakštą ir kitus. Tuo metu įjungė visų mašinų variklius, kilo nemažas triukšmas.

Prie kiekvieno iš dešimties asmenų iš priekio priėjo po du ar tris NKVD darbuotojus, o vienas stovėjo už nugaros ir laikė kalinį. Rankos kalinių buvo surištos. Prasidėjo klaikus kalinių riksmas. Pamatė, kaip iš priekio stovintys NKVD darbuotojai peiliu pjauna tų dešimties asmenų liežuvius, nutraukę kelnės pjauna lytinius organus.

Kaliniai nežmoniškai raitėsi ir klykė. Po to kareiviai su šautuvų buožėmis suduodavo į galvą ir taip, matyt, pribaidavo, nes nė vienas iš dešimties nebuvo nušautas.

Buvo naktis, visi puolė bėgti į įvairias puses. Jam pavyko pabėgti.

Liudytojas A.Bumblauskas, kuris gyveno netoli Rainių miško, matė atkasamus lavonus, kurių buvo nuplikytos rankos ir kojos. Visi lavonai buvo pažaboti. Vieni vielomis, kiti juostomis.

J.Lekavičius tardymo metu irgi patvirtino, kad beveik visiems lavonams buvo sudaužytos galvos ir iš veido bruožų nebuvo galima jų atpažinti. Jis gyveno netoli Rainių, todėl girdėjo tą naktį motorų triukšmą ir protarpiais žmonių klyksmus.

B.Vizgaudas, dabar miręs, tardymo metu aiškino, kad jis tuo laiku dirbo Telšių kalėjimo prižiūrėtoju.

1940 metais buvo suimta daug žmonių.

1941 m. birželio mėnesį į kalėjimą atvažiavo mašinos su kareiviais. Jam ir kitiems prižiūrėtojams liepė iš kamelių išleisti kalinius. Koridoriuje 3 ar 4 nepažįstami civiliai apsirengę žmonės kaliniams rišo rankas už nugaros, užrišo burnas, akis.

Jam atrodo, kad kaliniams rankas rišo medžiaginėmis juostomis. Surištus kalinius kareiviai vedė į mašiną ir guldė. Tą naktį kalinių išvežė 60 - 70 žmonių.

Be nukentėjusiųjų, liudytojų parodymų P.Raslano kaltė, organizuojant Telšių kalėjimo 76 politinių kalinių kankinimus ir nužudymą, yra įrodoma ir paties P.Raslano 1942 m. spalio 7 d. rašytame paaiškinime LKP (b) CK sekretoriui A. Sniečkui (t. 5, b.l. 152-157). Jis rašė: „... keletą sykių vaikščiojau pas karinės dalies prokurorą ir tribunolo pirmininką, kad jie padėtų sutvarkyti mums šį reikalą.

Buvo prieita išvados, kad palikti Telšių kalėjime virš 70 kontrrevoliucionierių savaime jau sudaro organizuotą gaują prieš Raudonąją armiją ir juos ten palikti yra nusikaltimas. Tada man davė dalinį kariuomenės, keturis sunkvežimius ir du tankus ir pasiūlė grįžti į Telšius. Aš sutikau ir, pasiėmęs keletą darbuotojų ir Telšių Vykdomojo komiteto pirmininką drg. D.Rocių, 1941 06 24 vakare išvykau.

Byloms peržiūrėti sudarėm komisiją, susidedančią iš: 1. P.Raslano - VSLK Telšių skyriaus viršininko, 2. Ždanovo - saugumo leitenanto VSLK Telšių apskrities skyriaus viršininko pavaduotojo, 3. Kompanijec - intendanto II-ojo rango, dirbusio 8-osios armijos politiniame skyriuje, 4. D.Rociaus - Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininko pavaduotojo, 5. Jermolajev - jaun. saugumo leitenanto, VSLK Kretingos apskrities skyriaus viršininko pavaduotojo.

Komisija peržiūrėjo virš 70 bylų, kaltinamų už šnipinėjimą, kontrrevoliucinę ir agitacinę veiklą. Kaliniai buvo iš Telšių saugumo skyriaus ir dalinai - Kretingos. Kai kurios bylos jau buvo užbaigtos, kitos neužbaigtos, bet apie jų nusikaltimą abejonės nebuvo.... Dėl jų nusikalstamumo aš niekuomet neturėjau jokių abejonių. Jų visų areštas buvo sankcionuotas Lietuvos Respublikos prokuroro drg. Kašos. Visi 75 pasiųstieji į aną pasaulį turėjo kontrrevoliucinio pobūdžio nusikaltimus... Aš esu įsitikinęs, kad ten nebuvo nė vieno nekalto“.

Toliau paaiškinime rašoma, kad, „baigiant komisijai peržiūrėti bylas, buvo gauta žinių, kad vokiečiai pralaužė prie Telšių gynybos liniją. Tada paskubomis išvažiavom su pasmerktaisiais ir, vengdami pavojaus toliau su jais važiuoti, nuo Telšių apie 2-3 kilometrus miškelyje, kelyje į Luokę, juos sušaudė į pagalbą duotieji Raudonosios armijos kariai. Ten jie buvo ir užkasti.

Galutinai iš Telšių mes pasitraukėme 1941 06 25 apie 10 val. ryto. Jei kalbėti apie negerumą, jog tas viskas buvo atlikta vienoje vietoje ir arti miesto, tai aš galiu pasakyti, kad kitaip visa tai atlikti nebuvo laiko.

Šių asmenų bylų nutarimai ir su tuo dalyku surašyti aktai mano buvo susiūti vienon bylon ir pasiųsti per Molotovo VRLK srities valdybą centran. Centras pripažino visa tai teisėtu ir užtvirtino".

Labai panašų paaiškinimą A. Sniečkui parašė ir kitas specialios komisijos narys D.Rocius (t.5, b.l. 65-81):

„Kontrrevoliucionierių sąstatas yra: smetoniniai valdininkai, buožės, kunigai, kurie šiame darbe vaidino nemažą rolę, ir visų tautiškų fašistinių organizacijų, veikusių Lietuvoje iki tarybų valdžios, vadai, vadukai ir eiliniai nariai.

Visą 24 dieną kartu su kariuomenės štabu buvome Tryškių miške: aš - Vykdomojo komiteto pirmininkas, partijos sekretorius Mironovas Borisas ir NKGB viršininkas Raslanas Petras. Mums rūpėjo evakuoti kalėjimą, bet tam mes neturėjome nei susisieikimo priemonių, nei ginkluotųjų jėgų. Šį darbą atlikti apsiėmė kariuomenės štabas. Mums beliko tik iš kalėjimo išleisti kalinius.

Tuoj buvo pasiųstas dalinys raudonarmiečių su vadu, sunkvežimiai ir du tankai. Naktį iš 24 į 25 Hitlerio apaštalai buvo pakrauti į sunkvežimius.

Kariuomenė buvo pasiryžusi vežti juos iki Rainių miško ir sušaudyti. Atvažiavus prie miško, iš ten pradėjo į mus šaudyti.

Kaliniai mėgino bėgti, bet jiems nepavyko. Tankai išvaikė banditus, vieta buvo pravalyta ir įvykdytas sušaudymas.

Sušaudymą vykdė raudonarmiečiai.

Iš mūsų ten buvo: NKGB viršininkas Raslanas Petras, oper. įgaliotinis Galkinas ir kalėjimo prižiūrėtojas Pocevičius“.

D. Rociaus aprašytą „kontrrevoliucionierių“ sudėtį ir veiklos formas su jais patvirtina Lietuvos TSR Vidaus reikalų liaudies komisaras A. Guzevičius savo 1940 metų įsakyme (t. 1, b.l. 146-148). Jame išaiškinama, kad prie antisovietinių ir socialiai svetimų elementų priskiriami tautininkai, jaunalietuviai, valdemarininkai, liaudininkai, krikščionys demokratai, Saulių sąjungos aktyvas, žandarai, policininkai, kalėjimų tarnautojai, dvarininkai, kunigai ir kiti.

Įsakyme rašoma, kad tai „yra reikalinga žinoti, ...nustatyti kontrrevoliucijos jėgas ir nukreipti operatyvinį - agentūrinį aparatą joms apdirbti ir likviduoti“.

Šio įsakymo vykdymą savo veikla ir patvirtino Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisariato Telšių apskrities skyriaus viršininkas P.Raslanas.

Jis asmeniškai tardo, atlieka akistatas A.Rako, G.Glažausko, K.Puškorius, L.Malakausko, V.Lileikio, P.Gužausko, Z.Tarvainio bylose, atlieka akistatą A.Čiužo byloje, o S.Bubelės byloje sankcionuoja jo suėmimą, tvirtina apklausą ir „sutinka“ su kaltinamąja išvada (t. 6, b.l. 132-135, t. 7, b.l. 154-161).

Buvęs tuo laiku Telšių apskrities VRLK skyriaus viršininkas M. Taurinskas (dabar miręs) tardymo metu paaiškino, kad jokių direktyvinių nurodymų, įsakymų, instrukcijų dėl antitarybinių elementų, kontrrevoliucionierių suėmimo, ištrėmimo, evakuacijos karo atveju, likvidavimo nebuvo. Su juo P.Raslanas dėl kalinių evakavimo pirmomis karo dienomis nekalbėjo (t. 5, b.l. 100-101).

Tą aplinkybę, kad dėl kalinių evakavimo ar likvidavimo nebuvo jokio direktyvinio ar kitokio dokumento bei žodinių nurodymų jam niekas nedavė, pripažino tardymo metu ir pats P.Raslanas (t. 5, b.l. 121-124).

Todėl P.Raslanas, kreipdamasis į karinį dalinį padėti išspręsti kalinių problemą, žinojo, kad jie bus sušaudyti, nes pats pripažino, kad 70 kontrrevoliucionierių jau sudaro organizuotą gaują prieš Raudonąją armiją ir palikti juos kalėjime yra nusikaltimas.

Duotoji armijos pagalba: dalinys kareivių, keturi sunkvežimiai ir du tankai, kalinių rankų surišimas, burnų užrišimai, jų vežimas suguldytais, kai kurių pusiau neapsirengusių irgi rodo, kad jie buvo vežami ne evakavimui, o sušaudymui.

D.Rocius paaiškino A.Sniečkui irgi pripažino, kad P.Raslanas ir kiti prašė kariuomenės štabo, kad šie sušaudytų kalinius, ir kad šį „darbą“ apsiėmė kariuomenės štabas. Kariuomenė sutiko vežti kalinius iki Rainių miško ir sušaudyti, kad sušaudymą vykdė raudonarmiečiai, o iš jų ten buvo P.Raslanas ir kiti.

P.Raslano aiškinimas, kad jis tik kitą dieną sužinojo apie kalinių sušaudymą Rainių miškelyje, paneigiamas jo pačio rašytame paaiškinyje A. Sniečkui, kur jis nurodo, kad „... pasakubomis išvažiuoju su pasmerktaisiais ir, vengdami pavojaus toliau su jais važiuoti, nuo Telšių apie du - tris kilometrus miškelyje, kelyje į Luokę, juos sušaudė į pagalbą duotieji Raudonosios armijos kariai“.

Savo aktyvią veiklą kalinių nužudymo byloje rodo ir tai [tuoj] paaiškinyje A.Sniečkui, kad sudarytoje komisijoje save įrašė pirmuoju numeriu, vėliau tvarkė visus dokumentus - jų perdavimą atitinkamoms saugumo tarnyboms. Jis vertino kalinių kaltumą sakydamas, kad jam nebuvo jokių abejonių dėl kalinių nekaltumo, nors kai kurios bylos buvo ir neužbaigtos.

Iš bylos medžiagos matyti, kad TSRS 8-osios armijos bataliono kariai, vadovaujami M.Kompanijeco, buvo tik vykdytojai.

M. Kompanijecas ir D. Rocius karo metu žuvo ir prieš juos bylos nutrauktos (t. 5, b.l. 86,87).

Kalinių nužudymą, jų žiaurų kankinimą teisme patvirtino nukentėjusieji ir liudytojai. Dabar jau mirusių asmenų duoti parodymai tardymo metu teisme paskelbti.

Be šių įrodymų tas aplinkybes aprašo ir „Teismo medicinos protokolas“, išspausdintas „Žemaičių kankinių“ knygelėje.

Čia ekspertai, apžiūrėdami lavonus, užfiksavo žiauraus kankinimo faktus: kalinių rankos buvo surištos, kai kurie kaliniai buvo pažaboti per burną, galvų kiaušai sutriuškinti, kai kuriems nuskelta dalis kiaušo, smegenys išmaišytos arba išbėgusios, kai kuriems iš krūtinės kyšo plaučiai, galūnės nušutintos, oda nulupta, kūnai subadyti, kai kuriems žandikauliai prie kaklo priveržti virve, liežuvis perplėštas arba jo nėra, durtuvu išmaišyta gerklė ir kita.

Visi įrodymai patvirtina, kad P.Raslanas organizavo priešiška okupacinei valdžiai nusiteikusių asmenų nužudymą.

Nusikaltimas įrodytas. Jo veika tardymo organų kvalifikuota pagal Lietuvos Respublikos BK 18 str. 4 d. ir 71 str. 2 d. Papildoma kvalifikacija pagal BK 18 str. 4 d. nereikalinga, nes BK 71 str. 2 d. apima veiksmus, pasireiškusius žmonių žudymu, o taip pat šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytų veiksmų organizavimą arba vadovavimą jiems.

Veika kvalifikuotina tik pagal BK 71 str. 2 d.¹ Teisiamąjį atsakomybę lengvinančių aplinkybių nėra.

Atsakomybę sunkinančios aplinkybės yra tai, kad nusikaltimas įvykdytas organizuotos grupės, pasitelkus karinį dalinį; nusikaltimas sukėlė sunkias pasekmes, nes nužudyta daug žmonių; nusikaltimas padarytas su ypatingu žiaurumu, nusikaltimas įvykdytas, pasinaudojant visuomenės nelaimės - karo - sąlygomis².

¹ Veika galėjo, turbūt ir privalėjo būti kvalifikuota pagal LR BK 333 ir 335 str.

² Vokietijos - SSRS karo pradžioje Telšių kalėjimo, kaip ir daugelio kitų okupuotos Lietuvos kalėjimų, kankiniams neatrodė visuomenės nelaimė.

Skiriant bausmę atsižvelgtina į atsakomybę sunkinančias aplinkybes, į pavojingumą visuomenei, todėl skirtina pati griežčiausia bausmė - laisvės atėmimas iki gyvos galvos.

Daiktiniai įrodymai: foto negatyvai ir foto nuotraukos perduotinos saugoti Lietuvos centriniam valstybės archyvu; 23 politinių kalinių archyvinės baudžiamosios bylos ir 1 archyvinė stebimoji byla gražintinos Lietuvos Ypatingajam archyvu; J.Truškos laidotuvių reprodukcija su negatyvu paliktina byloje.

Civiliniai ieškiniai nepareikšti.

Teismas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos BPK 330 - 333 str., **nuosprendė:** Petrą Raslaną pripažinti kaltu įvykdžius nusikaltimą, numatytą Lietuvos Respublikos BK 71 str. 2 d., ir nuteisti laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

Bausmę paskirti atlikti griežtojo režimo pataisos darbų kolonijoje.

Bausmės pradžia laikyti sulaikymo dieną¹.

Daiktinius įrodymus: foto negatyvus ir foto nuotraukas perduoti saugoti Lietuvos centriniam valstybės archyvu; 23 politinių kalinių archyvinės baudžiamosios bylas ir vieną archyvinę stebimąją bylą gražinti Lietuvos Ypatingajam archyvu; J.Truškos laidotuvių reprodukciją su negatyvu palikti byloje.

Nuosprendis per 20 dienų nuo nuosprendžio paskelbimo dienos gali būti skundžiamas Lietuvos apeliaciniam teismui per šį teismą.

Pirmininkaujantysis V Birbilas

Teisėjai: N. Matuzevičienė

D. Burbulienė

¹ Ta diena dar neatėjo.

PRIEDAI

1988 - 1994 m. publikacijos

Rainiai prabyla

Stasys Kašauskas

Tas žodis lyg žarija degina mūsų širdis, ištartas sukrečia kaip elektros iškrova, perveria mus, gimusius, augusius ir tebegyvenančius ten. Rainiai mums - ne geografinė sąvoka..

/.../

Majoras [Doncovas?], įsakęs iš raštinės nieko neišleisti, kažkur išeina ir grįžta apie 9-10 valandą su keliais kariais. Paleidęs prižiūrėtojus, su Gutmanu, Žutautu, Selenių ir Vaitkumi peržiūri bylas, sudaro sąrašą. Kariai su sąrašu ir majoras išeina, lieka kapitonas. Jis pasiteirauja, ar yra kalėjime virvės, kastuvų. Suradus dešimt kastuvų, apie 18 val. karininkas įsodina mašinson Heimaną, Pilybaitį, 8 raudonarmiečius ir pasiunčia į Rainių miškelį. Čia jau buvo pradėtos kasti 3 duobės, stovėjo užmaskuotas tankas, už 30 metrų - suversti kažkokie motorai. Vyrai per valandą baigė darbą, trejetą valandų pagulėjo ant dirvonų ir sutemus grįžo pėsčiomis į miestą. Kalėjimas jau buvo tuščias...

Ką iki tol veikė kalėjimo viršininko pareigas einęs Vaitkus, vyr. prižiūrėtojas Žalimas, kiti prižiūrėtojai, kareiviai?

Maždaug 15 valandą Vaitkus su Gutmanu ėmė rinkti pasmerktuosius į septintą kamerą. Pirmoje kameroje sėdėjusiems „politiniams“ J. Bertašiui ir Žilinskui kriminaliniai patarė slėptis po lovomis. Vaitkui iššaukus J. Bertašių, karteniškis kalinys pasakys: „Jo čia nėra, jis išvežtas su kitais kaliniais arba yra kitoj kameroj“. Vaitkus nerėkęs, kaip įprasta, o kalbėjęs švelniai, matyt, nenorėdamas kelti panikos.

„Nepolitinių“ neišleido, draudė žiūrėti pro langus. Bet jie girdėjo, matė, kas darosi koridoriuose, kieme.

Ėmė temti.

/.../

Rainiai - vos išvažiavus iš miesto Varnių keliu. Miškelis, keli hektarai eglių kairėje kelio pusėje. Anksčiau prieš eglynėlį šakojasi kelias į Stulpinus, dabar jis brenda į ganyklas. Po karo miškelį iškirto, sunaikino paminklėlį. Mes, pokario vaikai, sulaukė kvapą, tirtėdami apeidavome kauburiuotą žemę...

...O birželio 24 - 25 nakties liudininkų nėra. Aplinkui gyvenusiems dar dieną kareiviai uždraudė vaikščioti po apylinkę. Feliksas Višinskis ir Antanas Derkintis buvo beeina keliu į miestą, kareiviai sulaikė ir gražino atgal. Tiesą sakant, kaimo žmonės kasė slėptuves ir tempė į jas savo vaikelius, skudurėlius, maistą...

/.../

Birželio 26 d. Telšių apylinkėse šūviai jau buvo nutilę. Vokiečiai ėjo į Rytus.

Tvarkingas Telšių gaisrininkas Peckus pamatė, jog mašinoje nebėra žvakės, kurią esą galima gauti Rainių dvare esančioje traktorių stotyje. Bevažiuodamas pro Rainių miškelį pamatė, jog kaimiečiai krausto iš raudonarmiečių paliktos priekabos kažkokius daiktus. Pastatė sargybą. Birželio 28 dieną Peckus, nuvykęs pakeisti sargybinių, ėmė apžiūrėti miškelį. Mėtėsi pilna visokiausių popierių, mašinų dalys ir ratai, keli kibirai kopūstų. Netoliese pastebėjo kastą žemę, kuri buvo užmaskuota samanomis. Spėjo, ar nebus ginklai, stambesnės mašinų dalys. Pradėjo kasti - minkšta... Kojos, rankos, galvos... Peckus nulėkė į miestą pranešti policijai.

Maždaug nuo 14 valandos iki vakaro buvo atkasti 73 lavonai. Kasė iš miesto atvaryti žydai. Liepė rankomis... Dėjo ant

Telšių kalėjimo politinių kalinių karstai bendrame kape Telšių kapinėse.

dirvono ir plovė. Doras žydelis Dampis, kuris siuvo žmonėms geras kepures, pasipriešino. Baltaraištis Tiškinas pasivedė ir nušovė kepurininką Dampį. Vokiečių nebuvo, tiesa, vėliau pora atvažiavo motociklais... Paskui šimtus žydų sušaudys Rainiuose, Geruliuose, Viešvėnuose. Šaudys ne vokiečiai. Plumps be perstojo degtinę, žarstys žydų auksą ir pleškins...

Sekmadienį, birželio 29 d., mano tėvas ir dėdė, eidami iš miesto namo, užsuko į miškelį. Minia žmonių. Vajėzau, čia tas, O čia tas, šaukia, klykia, verkia ir alpsta žmonės. Keturi gydytojai iš Telšių atlieka lavonų ekspertizę, užpildo protokolus. Gydytoja A. Žilytė pakviečia pagalbon mano dėdę, tas aprašo ke-turis lavonus ir nualpsta... Po birželio lietu ir rūkų tas sekma-dienis buvo saulėtas, karštas.

Kitoje kelio pusėje atkasė du raudonarmiečius. Kaip jie čia pateko?

/.../

Sklinda kalbos, jog Klaipėdoje kažkas matęs Vaitkų¹.

Suaugo kiti medžiai Rainių miškelyje. Tebėra kankinių gi-minės, Rainių kaimo, aplinkinių vienkiemių gyventojai, tiesa,

¹ Iš tiesų A.Vaitkus žuvo partizanaudamas kautynėse 1944.

daugelis išsikėlę kitur. Tebėra skausmas, kuris nudiegia važiuojant pro šalį. Į tariantį Rainių vardą žiūrima, ką turi jis mintyse: geografinį pavadinimą ar ką kitą? Tragiškosios nakties sukakčiai nežinomi žmonės vis statydavo miškelyje kryžius, kuriuos valdžia liepdavo nugriauti. Sykį pastatė metalinį. Išsprogdino. Naktimis saugojo miškelį. Paskutinį kartą - pernai. Vis tiek kažkas padėjo gėlių. Ir kaip, sako, tie svoločiai sugebėjo, kada?

Štai ir viskas. Ne, ne viskas. Vienas jaunas žmogus iš Kau-no surinko milžinišką medžiagą apie Rainius. Belieka laukti, kuomet ji bus paskelbta¹. Ir pastatytas paminklas Rainiuose. Garsieji žemaičių liaudies meistrai kuria paminklo projektus, ruošiasi. Nederėtų pamiršti ir šiose apylinkėse sušaudytų žemaičių krašto gyventojų žydų.

/.../

Aną birželio 25-osios rytą į Rainius sugrįžo paleistas iš to paties kalėjimo vagis Azlauskas. Pakeliui dar spėjo prisivogti saldinių. Jis samprotavo taip:

- Šiais laikais geriau būti vagimi nei lietuviu.

* * *

P S. Kai straipsnis jau buvo parengtas spaudai, atsirado papildomos medžiagos. Doc. R. Čepas surado kai kuriuos dokumentus, liečiančius tuos kraupius įvykius².

/.../

Gimtas kraštas Nr. 42, 1988 10 20-26

Šis straipsnis, pavadintas „Rainiai“, buvo pirmasis, kuris LSSR laikais atskleidė Rainių žudynių faktą ir aplinkybes. Jo medžiaga vėliau pateko į S.Kašausko knygą „Leisk, Viešpatie, numirti“, kurios išsamiai ištrauka teikiama toliau (žr. p. 260). Todėl čia pateikti vien tik pirmojo straipsnio fragmentai, nesutampantys su knyga.

¹ Straipsnyje minimas žmogus - Vytautas Markevičius. Medžiagos neskelbė.

² Tai buvo Rociaus pasiaiškinimas A. Sniečkui, kuris spausdinamas šios knygos p. 82-87. Anot R.Čepo, tuo metu buvę nedrąsu skelbti tokį dokumentą.

Tekėjo saulė ne visiems

Aloyzas Pintveris

[...]Tačiau iš kur po vasaros dangumi ta rauda? Kaupiasi, didėja nerimas. Neužteka saulė. Tik rytuose kruvinai nusidažo dangus. Aušta birželio 25-oji diena. Rauda didėja, peraugdama į širdį draskantį verksmą. Susigūžęs tyli Rainių miškelis. Saulė neužteka 73 vyrams. Žemė suvaitoja priimdama nužudytus savo vaikus.

Mūsų išprievartautos istorijos istorikai bevelija nutylėti, kad į nepriklausomos Lietuvos Respubliką įžengus Tarybinės armijos kariniams daliniams prasideda okupacija. O kitaip šito fakto traktuoti neįmanoma. Juk tik okupantas gali diktuoti pavergtai valstybei savo sąlygas ir nebaudžiamas šeiminkauti svetimoje žemėje. Stalininei niekšybei pateisinti sukuriamas mitas apie revoliucinę situaciją Lietuvoje 1940 metų pavasarį ir vasarą. Beje, toks pat modelis taikomas Latvijai ir Estijai. Jos draugiškai braukia į Maskvą parvežti Stalino saulės.

Visatautinis triumfas, laikraščiai mirga laimingų žmonių veidais, skamba karštos, pompastiškos kalbos, didžiausia padėka Tarybų Sąjungai, kad ji po savo sparneliu priglaudė mažą Lietuvą. Tokia oficialioji istorijos pusė. Yra kita — nerašoma, nedeklaruojama, bet gyva tautos atmintyje, Jos skausme, ašaroje ir neviltyje.

Tai tikroji istorija, nepriklausoma nuo politikos. Geležinkeliais dunda tremtinių ešelonai, pro užkaltas gyvulinio vagono duris veržiasi rauda. Rusijos laukų platybės tręšiamos lietuvių kaulais, žūsta Stalino „išlaisvinti“ nuo laisvės žmonės, taip savo kaltės ir nesupratę.

Vis greičiau ima suktis stalinistinė genocido mašina. Kiekvienai niekšybei atrandama pateisinimų. Tautai sakoma, kad ne žmonės tremiami, grūdami į kalėjimus, o liaudies priešai.

Jais knibždėjo ir Telšių kalėjimo kameros. Liaudies priešų surinkta iš visos Žemaitijos. Kas laukia jų?

1941 metų birželio 22-oji. Virš Masčio ir Germanto ežerų jau staigia kryžiuoti lėktuvai. Karas. Kaliniai meldžia išlaisvinimo. Jų likimo žmonėms hitlerinės armijos atėjimas buvo siejamas su išgelbėjimu. Niekas dar nenutuokė, kad rudoji banga iš Vakarų neša naują okupaciją, tūkstančius mirčių ir smurtą. Net poetas Pranas Genys, rašydamas savo poemą apie Rainių kankinius¹, liaupsina vokiečius kaip išvaduotojus. Argi kitaip galėjo atrodyti po metus trukusios stalinistinės Tarybų valdžios egzistavimo? Tačiau jiems, Telšių kalėjimo politiniams kaliniams, neužtekėjo laisvės saulė.

Sklaidau hitlerinės okupacijos metais išleistos knygelės „Žemaičių kankiniai“, kuri ilgus dešimtmečius buvo uždrausta, puslapius.

Birželio 23-24 dienomis iš miesto pasitraukė partiniai-tarybiniai darbuotojai, NKVD, milicija. Kalėjime liko tarnautojai ir prižiūrėtojai, vis nesiryždami atverti durų kaliniams.

Anot knygelėje surinktų liudininkų parodymų, ankstų birželio 24 dienos rytą kalėjimo gydytojas Gutmanas ir tarnautojas Žutautas sutiko Tarybinės armijos karininką ir būrį kareivių. Gydytojas, matyt, neblogai mokėdamas rusiškai, ėmė tartis, ką daryti su kalėjimu ir kaliniais. Kariškis pažadėjo padaryti tvarką.

Kalėjimas buvo apsuptas kulkosvaidžiais ir šautuvais ginkluotų kareivių. Net gatve nepraleido eiti civilių žmonių.[...]²

Pasmerktas Stalinas, bet stalinizmas liko. Iki praėjusių metų rudens Rainių tragedija tebebuvo tabu. Vasario 16 ir birželio 24 dienomis žudynių vietoje būdavo statomi sargybiniai,

¹ Poema „Rainiai“ publikuota laikraštyje „Žemaičių žemė“, 1943 06 26, Nr.24.

² Praleisti knygelėje aprašyti ir šioje knygoje jau teikti dalykai.

kad kas gėlės nepadėtų ar žvakės neuždegtų. Net nubaustų buvo už tai. Kai 1988 metų pavasarį rašytojas Kazys Saja literatūriniame vakare telšiškiams viešai pasakė apie kraujuojančią Rainių žaizdą, virš jo galvos pakibo tamsūs debesys. Kai kurie partiniai darbuotojai bandė organizuoti vietos gyventojų atkirtį rašytojui, norėjo išspausdinti tariamo protesto peticiją rajono laikraštyje. Neatsirado žmogaus, kuris būtų drįsęs pasmerkti Kazį Sają už tiesą, kuri daugeli metų buvo giliai užkišta ir uždrausta.

Pirmą kartą po 45-erių metų žmonės viešai pamini Rainių kankinių atminimą. Ne šventė tai, o dar viena gedulo diena. Iš vilties, kad daugiau nepasikartos Rainių, Pravieniškių, Panevėžio, Plaušinių kaimo tragedijos, žmonės nežus nuo šalčio, bado, pragariško darbo tremtyje bei lageriuose, vilties, kad tiesa bus nepriklausoma nuo politikos, o genocido vykdytojai ir organizatoriai su konkrečiomis pavardėmis bent viešai paskelbiami. Šiandien atgailauti turi ne tik žudikai, bet ir kruvinos istorijos „tušuočiai“. Juk nusikaltimo slėpimas beveik lygus nusikaltėlio bendrininkui.

Sujudimas dėl Rainių tragedijos prasidėjo praėjusių metų rudenį, kai tiesos buvo pareikalauta Sąjūdžio Telšių tarybos organizuotame mitinge, paskelbus spaudoje rašytojo Stasio Kašausko parengtą publikaciją apie žudynes.

Pirmiausia lėkė [lauk] visi pavadinimai su Domo Rociaus vardu. Paskui, visuomenei spaudžiant, buvo sudaryta respublikinė komisija Rainių tragedijai tirti. Jos sudėtyje ir partijos rajono komiteto pirmasis sekretorius Česlovas Sabanskis. Į darbinę komisijos teisininkų grupę, kuriai vadovauja Respublikos Tardymo valdybos viršininko pavaduotojas J. Vilutis, įtrauktas ir Rajono prokuratūros tardytojas R. Bagdonas. Su juo kalbėjaisi Rainių tragedijos 48-osioms metinėms artėjant.

— Mūsų grupėje yra 6 kvalifikuoti, kompetentingi teisės specialistai. Darbo ėmėmės tuoj pat, kai praėjusių metų pabaigoje dėl Rainių buvo iškelta baudžiamoji byla. Dirbame pasiskirstę barais. Vilniškiams lengviau prieiti prie Lietuvos KP Centro Komiteto, Valstybės saugumo komiteto archyvų. Aš daugiau užsiimu vietinių liudininkų parodymais. Jau esame apklausę 50 žmonių.

— **Ar ką nors jau galite teigti?**

— Jau aišku, kad nužudyti 76 (trys iš jų ne kartu su visais) vyrai, kad jie buvo žiauriai kankinami. Ta versija, kad vokiečiai atkasę lavonus juos sudarkė, norėdami sukelti žmonių neapykantą Raudonajai armijai ir vietiniams tarybų valdžios aktyvistams, atkrenta.

Galima tikėti ir „Žemaičių kankinių“ knygelėje pateikta medicininės apžiūros protokolo ištrauka. Telšiuose pavyko rasti liudininką Alfonsą Rubiną. 1941 metais jį kaip raštingą vaikinają kartu su kitu bendraamžiu, taip pat Amatų mokyklos auklėtiniu, Aviliu pakvietė užrašinėti iškastų lavonų medicininės apžiūros duomenų. Išorinę ekspertizę atliko Telšių gydytojai Žilytė bei Plechavičius. Ką jie pasakydavo, vaikinai stropiai užrašydavo. Ta pirminė, skubota (juk žmones reikėjo laidoti) apžiūra, aišku, nepretenduoja į nuodugną tyrimą.

Kitą dieną Alfonsas Rubinas užrašus nunešė i kažkokią civilinę įstaigą, nes per tą sumaištį apie medikų išvadas visi pamiršo. Netrukus buvo išleista „Žemaičių kankinių“ knygelė. Alfonsas Rubinas pamatė, kad teismo medicinos protokolo ištrauka paruošta pagal jo ir Avilio užrašus.

Vėliau lavonus atkasė ir tyrė tarptautinė Raudonojo Kryžiaus komisija¹. Apie tai prisimena liudininkė M. Liutkevičiūtė, gyvenusi netoli kapinių.

¹ Žinių apie tai kol kas nerasta.

Nedaug pavyko apklausti kankinių artimųjų. Įstrigo Anicetos Milienės-Tamašauskienės prisiminimai. Rainiuose nužudytas jos brolis Bubelė, vyras, kaimynas. Visi trys suimti už tai, kad 1941 metų vasario 16 dieną Alsėdžiuose iškėlė tautinę vėliavą. Juk visai neseniai ji buvo plevėsavusi Vilniuje, virš Gedimino pilies. Vyrai net nepagalvojo, kad tik pusmečiui praėjus tautinės vėliavos pakėlimas jau bus nusikaltimas. Ir jie buvo nužudyti už tai. O juk beveik visos Rainių aukos buvo paprasti žmonės, eiliniai tarnautojai, ūkininkai, kažkokių veiklų neišvystę.

— **Kaip dėl konkrečių kaltininkų? Juk negalima visko nurašyti į abstrakčią stalinizmo sąskaitą.**

— Rainių miškelyje labiausiai pasidarbavo kariškiai.

Vyko karas, ir dabar sunku atsekti konkrečius dalinius, vadus, iniciatorius. Juk daugelis nesulaukė pergalės. Aišku, ginklai dar nesudėti, aiškinamasi, kas ir kaip. Petras Raslanas — vienintelis gyvas žmogus, įtariamasis prisidėjęs prie žudynių. Tačiau jis tai neigia, sakydamas, kad Rainiuose nebuvo. Tą naktį praleidęs Telšiuose. [...]

Raseinių laikraštis, 1989 06 24

Rainių prisiminimas¹

Stasys Kašauskas

Rainiai.

Ten augau, ir man atrodydavo, kad tas gražus ir vingrus žodis yra sąvokų „mirtis“, „skausmas“, „kančia“, „kraujas“, „ašaros“, „kapai“ sinonimas. Bijojo tą pavadinimą tarti kaimo žmonės, nes tuoj įsitempdavo valdžios ir saugumo ausys: apie ką, draugas, kalbi? Pas baltąsias meškas nori iškeliauti?

Taigi sopulingame mūsų tautos rožančiujė Rainiai - ne geografinė sąvoka.

Tylėjome suspaudę širdis keturiasdešimt septynerius metus, uolūs esaūlai stropiai gaudė ir baudė žmones, bandžiusius kančios vietoje padėti gėlių, sprogdino, vertė slapčia eglynėlyje įkasamus kryžius, rovė įsirežę, net galifė tratėdavo...

1988 metų rudenį LKP CK plenumė partijos Telšių rajono pirmasis sekretorius Č.Sabanskis skundėsi: (...) „Telšių rajone tokia balta dėmė yra vadinamoji Rainių kankinių problema. Neturėdamos konkrečių faktų, pirminės partinės organizacijos, ideologiniai darbuotojai negali paaiškinti tikrosios tiesos, negali duoti deramo atkirčio nesveikoms nuotaikoms ir gاندams“.

Ak, koks šventas nežinojimas...

Netrukus po to savaitraštyje „Gimtasias kraštas“ paskelbiau medžiagą apie Rainius. Straipsnį išvertė į rusų kalbą ir išspausdino „Sovetskaja Litva“. Partijos sekretorius padėjo autoriui „Tiesoje“: ačiū, girdi, mums atsivėrė akys. Ir jį, sekretorių, paskyrė vyriausybinių komisijų, tiriančių Rainių tragediją...

¹ Knygoje „Leisk, Viešpatie, numirti“ ši straipsnio dalis neturi pavadinimo.

Dokumentų ir liudytojų padedami, prikelkime kraupius 1941 metų birželio 24-25 d. nakties įvykius.

Tiesa, kaip ir išverktos ašaros, palengvina žmogaus dalį.

...

Vokiečiai į Telšius įžvangėjo birželio 26 dieną, be mūšių ir aukų. Tarybinės kariuomenės dalys spėjo pasitraukti.

D.Rociaus žodžiais tariant, „birželio 24 d. rytą vietiniai valdžios ir partiniai organai evakavosi“. Toli nebėgo, apsistojo Tryškių miške, maždaug už 25 kilometrų nuo Telšių. Žmonės, likę mieste, stengėsi neiti iš namų, kaimiečiai kasėsi slėptuves. Mili-cija išlakstė. Gatves užkimšo pavargę, dulkėti ir pikti rusų kareiviai, besitraukiantys iš vakarų. Tik kaliniai, uždaryti miesto centre esančiame kalėjime, liko izoliuoti nuo pasaulio įvykių. Tiesa, nemaža prižiūrėtojų nebeatėjo į darbą, o kaliniai, išgirde, kad prasidėjo karas, tikėjosi būsią greit paleisti. Šiaip ar taip, visiems darėsi neramu, tirtėjo kailis. Blaškėsi ir saugumo viršininkas Petras Raslanas, spręsdamas kalinių problemą. /..../

Nebegrįžo į Telšius kalėjimo viršininkas, nulydėjęs gyvulininius vagonus su tremtiniais, todėl 23 d. popiet milicijos vadas Mečislovas Taurinskas (gyvena Vilniuje, personalinis pensininkas¹) viršininku paskyrė vyresnįjį prižiūrėtoją V.Selenį.

Taigi ankstyvą birželio 24-osios rytą mieste valdžios jau nebebuvo, kaliniai nerimavo, reikalavo, juos paleisti. „Šiame sąmyšyje susiorientavo tik vyresnysis kalėjimo prižiūrėtojas Žalimas Pranas; jis suprato, kad vieni nepajėgs susitvarkyti, ir kreipėsi į kariuomenę pagalbos. Ir gavo.“² Tas vienaakis Žalimas dar ilgai gyveno Telšiuose, prisimenu jį, avintį žaliomis galifė ir chromo batais, vaikščiojantį po mokyklas ir pasakojantį savo revoliucinę praeitį. Jis sėdėdavo šventiniuose prezidiu-

¹ Dabar jau miręs.

² Žr. šios knygos p. 82-87 D.Rociaus pasiaiškinimus.

muose, užrišinėdavo pionieriams kaklaraiščius ir glostydavo pasišiaušusias galveles. Jį pagerbė ir antrasis Mažosios lietuviškosios tarybinės enciklopedijos tomas (1971 m.). Palaidotas pačioje aukščiausioje ir garbingiausioje Telšių kapinių vietoje, šalia Rainių kankiniams 1942 m. statytos koplyčios pamatų.

Rytą atvažiavę kareiviai - jų buvo pilnas sunkvežimis - apsupo kalėjimą, įsakė uždaryti langus. Majoras, pasivadinęs garvizono viršininku, surinko prižiūrėtojus raštinėn, bet kalbėjosi tik su gydytoju Gutmanu, mokėjusiu rusiškai. Po to karininkas liepė prižiūrėtojui A.Žutautui parodyti kalėjimo rūšį. Apžiūrėjęs paaiškėjo, kad patalpa egzekucijai esanti per mažą... Apie 7-8 val. ryto karininkas kai kuriems kalėjimo tarnautojams liepė eiti namo; maždaug po 2 valandų rusų kariškiai, taip pat Gutmanas, Žutautas, Selenis ir Vaitkus ėmė vartyti įkalintųjų bylas - ką paleisti, ką sušaudyti. Majoras kažkur išėjo, vyresniuoju paliko kapitoną. Tas pasiteiravo Gutmano, ar kalėjime yra kastuvų ir virvės... Visko rado. Apie 18 val. aštuoni kareiviai bei A.Pilybaitis su Heimanu pasiunčiami į Rainių miškelį kasti duobių. Trys duobės buvo iškastos, sako, tarybinių karių pratyboms; beliko jas pagilinti. Pilybaitis su Heimanu po valandos buvo laisvi, iki sutemų prasivartė ant dirvono ir patraukė į Telšius.

Kalėjime rengiamasi egzekucijai.

Ką Telšių valdžia tą dieną veikė Tryškių miške? Štai ką rašo pasiaiškiniame Domas Ročius: „Visą 24 dieną kartu su kariuomenės štabu buvome Tryškių miške; aš kaip Vykdomojo komiteto pirmininkas, Partijos sekretorius Mironovas Borisas ir NKVD viršininkas Raslanas Petras. Mums rūpėjo evakuoti kalėjimą...“¹

Atrodytų, bėgant nebeturėtų rūpėti kažkokie kaliniai, ko begrįžti tuos 25 kilometrus atgal į vakarus? Juolab kad ir D. Ročius, ir P.Raslanas sakosi turėję žinių, jog vokiečiai visai nebetoli.../.../

¹ Žr. ten pat.

Tad pasakykite, pulkininke, personalinis pensininke, LTSR nusipelnęs teisininke Petrai Raslanai, šiandien žmonėms: kas Jus taip traukė į Telšių kalėjimą? Kerštas, priesaika Staliniui, įsipareigojimas ar koks kitas jausmas, kurį net įvardyti nedrąsu? Jūsų pastangomis įvyko Rainių tragedija, nes Jūs atvežėte iš Tryškių žudikus. Štai Jūsų ranka parašyti žodžiai: „Prie Tryškių, miške, man vėl teko kalbėtis su kar.prokuroru ir kar. tribunolo pirmininku, ir buvo prieita išvada, kad Telšių kalėjime palikti virš 70 kontrrevoliucionierių jau savaime sudaro organizuotą gaują prieš Raud. Armiją ir juos ten palikti yra nusikaltimas./.../

Komisija peržiūrėjo virš 70 bylų, kaltinamų už šnipavimą ir kontrrevoliucinę agitaciją ir veiklą¹. /.../

D.Rocius, tuo metu buvęs LTSR viceprezidentu, komisijoje įrašomas tik ketvirtas; P.Raslanas, saugumo viršininkas, - pirmas.

Liudija A.Žutautas:

/.../

Kai kaliniai buvo sutvarkyti, mašina privažiavo prie kalėjimo vartų ir sustojo. Mačiau, kad į paskutinę mašiną įsėdo Vaithkus, daugiau kalėjimo prižiūrėtojų nemačiau. (...) Mašinoms nuvažiavus, mačiau kaip iš raštinės išėjo Roslanas (P.Raslanas) ir Dušanskis*, kurie kažką nešėsi.

* * *

¹ Žr. šios knygos p. 88 - 131 P Raslano pasiaiškinimus.

* (Autoriaus išnaša) Kai „Gimtas kraštas“ išspausdino publikaciją apie Rainius, atsiliepė saugumo veteranas N.Dušanskis. „Žutautas parodė vokiečiams: „Iš raštinės išėjo Raslanas ir Dušanskis“. Aš, Dušanskis, tuo laiku Telšiuose nebuvau. 1941 m. birželio pradžioje mes, didelė grupė buvusių politkalinių, atostogavome Jaltoje, gydėmės Oreando sanatorijoje. Iš ten mus visus atšaukė 1941 m. birželio 19 arba 20 d. Minske buvome 21 d., o į Šiaulius, kur gyveno mano šeima (tėvas, motina, brolis, sesuo - vokiečių nužudyti), atvykau birželio 22 d. Jau buvo subombarduotas Zoknių aerouostas. Iš Šiaulių pasiekti Plungę (Telšių apskr.), kur tarnavau, jau negalėjau.

Paskutinė vakarienė kalėjime.

Paskutiniai gyvybės atodūšiai Rainių eglynėlyje.

Kas žudė, kankino?

Kareiviai.

Kas dalyvavo iš vietinių?

Kalėjimo virėjas J. Adomaitis Tryškių miške pastebėjo, kad „Vaitkaus kelnės ir batai aptaškyti kraujais.“

D.Rocius pasiaiškino rašo: „Iš mūsų ten buvo: NKGB viršininkas Raslanas Petras, operjgaliotinis Galkinas ir kalėjimo prižiūrėtojas Pocevičius“.

J.Adomaitis išvardija visus tuos, kurie birželio dvidešimt penktosios rytą, pasiuntę kraupiai mirčiai žmones, traukėsi į Tryškių mišką. Jis mini Stonį, Selenį, Balvočių, Rocių, Žalimą, Raibužį, Želvį, Balniškaitę, Baužą, Kabailą. Kabaila jam pasakojęs, kad „Vaitkus ir Heimanas buvo prie politkalinių žudymo“ (Heimanas ir Žutautas gilino duobes, paskui sugrįžo į miestą). Liudytojas nematęs prižiūrėtojų Lukošiaus, Petrulio, Jaso ir Dausino. Tie buvo anksčiau pasprukę iš savo darbo.

Taigi nei Raslano, nei Galkino, nei Vaitkaus, nei Pocevičiaus kalėjime kankinimo valandomis nebuvo. Juk kažkam iš vietinių, esančių žmonių likvidavimo komisijoje, reikėjo būti egzekucijos vietoje ir įsitikinti, kad sprendimas įvykdytas. /.../

* * *

Sunkvežimiu, pėsčiom eidamas į vakarus, o paskui į šiaurę, 1941 m. birželio 26 d. atsidūriau netoli Žagarės, kur tarp karinių dalinių suradau Telšių aktyvą, tarp jų - viršininką P.Raslaną. Toliauėjome ir važiuovome per Latviją, turėjome ginkluotų susirėmimų su vokiečių desantininkais, o liepos 3 d. buvome Pskove. Iš ten mes išsiuntė toliau. P.Raslanas gali paliudyti, kad Telšiuose aš pirmomis karo dienomis nebuvau, kad mano pavardė į Žutauto parodymus pateko per klaidą."

Sunku patikėti, kad [prižiūrėtojas] Žutautas galėjo išgalvoti saugumiečio Dušanskio pavardę...

Kas buvo tie nelaimingieji?

Žmonės. Ką tik buvusios Nepriklausomos valstybės piliečiai. Ūkininkai. Tarnautojai. Amatininkai. Moksleiviai. Visą jų gyvenimą užgrobė svetima valstybė, svetima kariuomenė, išgalėjo prievarta, smurtas, totalinis sekimas ir skundimas. Daug nereikėjo. Stalininė žmonių rijimo mašina buvo „visada pasiryžusi“, vykdytojai pasiruošę tam darbui praktiškai ir teoriškai, beliko parinkti aukas. 1988 m. Maskvos „Politizdato“ leidykla išleido O.Ivanickio, buvusio čekisto, prisiminimus „Nugalėti žemės trauką“.

Jis, jaunas karys, 1940 metais patekęs į okupuotą teritoriją vakaruose, namiškiams rašė: „Netrukus bus egzaminai, ir mes imsime tiesioginių savo pareigų - gaudysime arba naikinsime (budem chlopat) pažeidejus, šnipus, banditus ir kitą bjaurastį (gadov). Apskritai bus taip, kaip rašoma knygoje ir laikraščiuose apie pasieniečius. Patys teisime, patys skelsime nuosprendžius, patys juos ir vykdysime.“

Iš Rytų atėjusios sistemos aukomis tapo ir rodai, raslanai, vaitkai bei šimtai kitų vykdytojų, kurie stengėsi kuo greičiau įtikti, užsitarnauti kėdę, pareigas. Sistema pažadino pačius žemiausius jų pradus. Apskaičiuota, kad stalinizmas, be Antrojo pasaulinio karo, sunaikino maždaug 40 milijonų žmonių¹. Keturiasdešimt milijonų! Kai kurie autoriai pateikia dar didesnius skaičius. Vandenynai kraujo, everestai kaukolių.

Kiek „darbininkų“ tam reikėjo? Šitoks titaniškas darbas! Kas jie? Kur jie? Kokiuose archyvuose jų pavardės ir jų nuopelnai?

O Rainių kankinių „nusikaltimai“?

Trys broliai Antanavičiai. Jauniausias - Juozas, gimnazistas iš Plungės, Antanas - tarybinės valdžios atleistas iš aviacijos, Jonas - buvęs pasienio policininkas. Kazys Baltrimaitis,

¹ Dabar priskaičiuojama kur kas daugiau.

Antanas Čiužas, Kazys Puškorius, Vladas Sungaila, Herminegildas Žvirzdinas, Zenonas Tarvainis, Kostas Bučius - amatų mokyklos moksleiviai. Aštuoniolikmečiai. Ūkininkas nuo Luokės, tiksliau - nuomininkas Naujikuose, Česlovas Šalkauskas; anot D.Rociaus: „... kaip nuomininkas ir buvo centrinis asmuo kontrrevoliuciniame darbe Luokės valsčiuje. Vokiečiams užėmus Lietuvą, jis turėjo pagal sustatytą planą užimti ministerio vietą“. Koks kludiesys! Kitas žmogus, jo pavardės D.Rocius neprisimena, kaltas tu, kad yra „Telšių knygų ipotekos vedėjas“. Taip sakant, - „idėjinis“ fašistas, nes Italijoje baigęs fašistinio mokslo aukštąją mokyklą“. O moksleiviai: „... pavardžių neatsimenu, išskyrus Tarvainiuko, jų uždavinys buvo sušaudyti tarybinius ir partinius darbuotojus ir susprogdinti Partijos Apkomo namus“. (!!!)

Ir taip toliau.

Ką jiems darė pačią trumpiausiąją keturiasdešimt pirmųjų naktį?

Po pustrėčios paros atkastų vaikų nebepažino motinos, vyrų - žmonos, brolių - seserys, nes lavonai buvo nepaprastai sužaloti. Tik vienuolikoje kūnų rastos šautinės žymės. Iš septyniasdešimt keturių.

Štai teismo medicinos ekspertizės protokolas. (Lavonus tyrė ir tarptautinė medikų komisija, tačiau jos duomenys kol kas nerasti.)

ČIUŽAS Antanas iš Telšių. Pilvo ir krūtinės sumušimo žymės. Ant kairės kojos žemiau sąnario - smūgio žaizda, kraujas išsiliejęs. Abi rankos užpakaly surištos. Viso galvos kiaušo siūlės sutrūkusios, trūkimai pusiau ovalinės formos, zondojuojant (matuojant žaizdų gylį) matuoklis laisvai eina per visą kaukolę, smegenys sumaišytos. Paakiuose mėlynės.

... Praeis daug metų, nuvešiu rašytoją Eduardą Cinzą (Čiužą), atvykusį iš Belgijos, prie brolelio kapo, padėsime gėlių, rau-

dos garbingas žmogus: „Mano brolelis, Antanėlis..." Abu jiedu mokėsi amatų mokykloje, kančia buvo lemta Antanui. Nusisiusiu vėliau Eduardui paskutinę brolelio nuotrauką - tokį pliką kirptą ir kalėjime nufotografuotą vaikinuką. „Viešpatie, - rašys laiške iš Briuselio Eduardas Cinzas, - Viešpatie, koks jaunas, beveik vaikas! Beje, aštuoniolikmetį suėmė, po devynių mėnesių nužudė. O Tarvainių šeimos tikriausiai nebėr? Prisi-menu, prieš keliasdešimt metų skaičiau Čikagos laikraštyje, kad mirė Tarvainis; pagalvojau: negi to nužudyto jaunesnis brolis? Ir Bučys išliko atmintyje. Tada jau mokiausi Telšių „amatinėje“, o Bučys smarkavo grožiu ir tenoru."

Taip liūdnei rašo Antano brolis Eduardas. Motina, neištvėrusi sūnaus mirties, ilgai vaikščiojo po Rietavą ieškodama Antanėlio - tokia žemaitiškoji Juozapota...

/.../

Tą naktį kaimo žmonės girdėjo iš miškelio sklindantį galingą sunkvežimių, tankų variklių kaukimą. Aplinkui gyvunams dar dieną kareiviai uždraudė eiti pro šalį. Visai šalia eglynėlio gyvenęs Jonas Turskis kasė slėptuvę ir nešė jį apsaugoti nuo perėjūnų savo mantą, vaikelius; tądien rusų kareiviai Turskiams neleido išeiti iš kiemo. Feliksas Višinskis ir Antanas Derkintis buvo beeina keliu pro miškelį į Telšius, bet kareiviai sugrąžino atgal. „Išėjau Stulpinuose naktį pažiūrėti arklių, - prisimena mano dėdė Aleksandras, - toks baisus ūžimas, toks ūžimas eina nuo Rainių."

Mes liudytojai. Visi tų apylinkių žmonės - Butrimai, Mikūtos, Darbutai, Pociai, Paulauskai, Zeniauskai - mes visi liudytojai! Praeis daug metų ir, paskelbus Rainių tragedijos faktus šių laikų spaudoje, vėl pakels balsą revoliucinių ir karo kovų veteranai, buvę labai toli nuo Rainių. Bus prisimintas pokario metais saugumo sukurtas mitas: girdi, rusų kareiviai, o gal tai buvęs ir vermachto dalinys, žmonelius dailiai sušaudė ir užka-

sę; po to vokiečiai esą suvarę Telšių žydus, liepę juos atkasti ir privertę sumaitoti; tepamato, girdi, pasaulis, ką padarė rusai. Koks kanibališkas prasimanymas!.. Pasityčiota ir iš vargšų žydų, kurie irgi buvo ten sušaudyti.

Dabar sklinda įvairių kalbų dėl to, kas pirmas aptikęs kaninius, nors, tiesą sakant, pirmumas čia nieko nebereiškia... Patikėkime užrašytu liudijimu iš tų dienų. Pasakoja gaisrininkas Peckus, dar ilgai gyvenęs Telšiuose.

/.../

... Birželio 26 d. Telšių apylinkėj jau buvo nutilę karo šūviai. Nuėjau pasižiūrėti, kas dedasi Telšių ugniagesių komandoje, nes viršininkas su visais savo padėjėjais, paėmęs geriausią mašiną, buvo išbėgęs. Automobilį radau mieste. Jame sėdėjęs traktorių stoties vedėjas pradėjo aiškinti, kad trūksta žvakės, kurią galima gauti traktorių stoty. Aš atsisėdau prie jo ir nuvažiavau traktorių stotin į Rainių dvarą (Rainiuos, Kipro Petrausko dvare, jau buvo įsteigta MTS. - aut. past.)

Rainių miškelio kairėje pusėje stovėjo rusų palikta autopriekaba, o netoliese kaimiečiai krovėsi į vežimus karišką medžiagą. Apie tai pranešiau Telšių policijos vadui. Man davė pistoletą ir liepė pačiam tvarkytis. Birželio 28 d. reikėjo keisti Rainių miškely sargybinius, kuriuos buvome pastatę prie autopriekabos. Tačiau nuėjus paaiškėjo, kad nėra kuo tuos sargybinius pakeisti. Nutariau palikti tuos pačius, kol gausiu arklius priekabai parvežti. Miške pamačiau du vyrus, kurie iš vienos mašinos leido benziną. Patikrinau pasus. Paaiškėjo, kad broliai iš netolimos apylinkės. Juos paleidau.

Netoliese pamatėm mašinų ratų, kelis kibirus kopūstų, rusiškų popierių. Taip pat pamatėme sukastas žemes, kurios buvo užmaskuotos samanomis, tačiau kasimo žymės buvo aiškios. Spėjome, kad čia gali būti pakasti ginklai arba stambesnės mašinų dalys. Sargybiniui buvo įsakyta atkasti vieną

duobę. Jis atsisakė, nes nebuvo kastuvų. Kastuvas netrukus atsirado. Pakasus 30 cm, pradėjo jaustis kažkas minkšta - drabužis. Padaviau peilį. Perpjovus drabužius, pasirodė mėlyna vyriška krūtinė. Nutarėm, kad tai negali būti kariškis, nes kariškių laidojant neišrengia, o čia buvo matyti melsvos spalvos baltiniai. Įsakiau ištraukti. Pamatėm baisų reginį. Duobėje buvo be skaičiaus kojų, galvų, rankų...

Palikęs sargybinių, nuvykau pranešti Telšių policijai, kad duobėje rasta daug lavonų, kurie ar tik nebūsią Telšių kalėjime sėdėję politiniai kaliniai. Policijos vadas įsakė lavonus iškasti. Grįžęs į mišką, tris kūnus radau ant kranto, o duobėje buvo matyti kiti. Ir kitose duobėse, pakasus 15-20 cm, pamatėme lavonus. Tada tapo aišku, kad tai kalėjime sėdėję vyrai.

Gavęs talkos iš Rainių dvaro, pradėjau darbą. Duobėse buvo baisiai sužaloti kūnai. Atkasdavom ir guldėdavom ant žemės eilėmis. Jų galvos buvo sudaužytos, rankos suraišytos užpakaly, kūnai subadyti, pasidengę juodomis dėmėmis. Reikia manyti, kad rasti kopūstai buvo naudoti rankoms ir kojoms šutinti. Žiaurumo būta neapsakomo.

Tai buvo birželio 28 d. apie 14 val. Iki vakaro buvo atkastos visos duobės, kuriose rasta 73 lavonai. (Knygelėje „Žemaičių kankiniai“ pateiktos 74 kankinių pavardės - Aut. pastaba).

Tą dieną mano tėvas su dėde Tomu, dabar gyvenančiu Australijoje, grįžo iš Telšių į Stulpinius pro Rainius. Žmonės jau kalbėjo apie nukankintuosius, tad tėvas ir dėdė Tomas manė čia rasią brolių Stasių, suimtą ir, kaip vėliau paaiškėjo, išvežtą birželio 14 d. iš Kretingos. Dėdė Tomas buvo baigęs gimnaziją, todėl pažįstama gydytoja Žilytė pakvietė jį padėti užpildyti ekspertizės protokolus. Surašė tik keturis - buvo tvanku ir baisu, nualpo. Motociklu atvažiavo du vokiečiai, ėmė teirautis, kas čia

vyksta. Lavonus dabar atkasinėjo iš Telšių atvaryti žydai, gul-dė eilėmis ir plovė. Atsisakiusį plauti lyg tai Telšių kepurininką Dampį pasivedė į šalį ir nušovė. Paskui netoliese sušaudė ir ki-tus. Ir dar ilgai šaudė mūsų kaimynus žydus - Rainiuose, Vieš-vėnuose, Geruliuose... Ne ateiviai, ne vokiečiai, o lietuviai, viet-iiniai: Tiškinas, Lukošius, Liaudanskis, Širvys, Ingelevičiukai... Gėrė, šaudė, gėrė. Vladas Mikūta, tuomet augęs gausioje šeimo-je Kipro Petrausko dvare Rainiuose, atsimena, kaip į jų daržus varydavo šaudyti pulkus žydu; po visam užeidavo pakvaitę šau-dytojai ir siūlydavo auksinius dantis, žiedus - už degtinę...

Sistema, suirutė, neteisybė, prievarta pabudina žmoguje žvėrį. Ir kai kas juo tampa.

Rami, dirbanti tauta geba pati neutralizuoti išsigimėlius. Susargdintos tautos kūną bematant apninka parazitai.

Garsus Telšių vagis - sėdėjęs Telšių kalėjime, o 25-osios rytą paleistas - aptuštinęs kažkurį parduotuvę užsuko į Rai-nius saldinių pilnomis kišenėmis ir dėstė tokią išmintį:

- Vagis buvau, mane paleido. Šiais laikais geriau būti plė-šiku nei lietuviu.

Netoliese rasti nušauti du raudonarmiečiai - kas jie, kas nušovė?

Kopūstai, kažkokios staklės, motorai - ar tai kankinimo priemonės?

Ar dar yra kur nors kareivių, karininkų - Rainių miškelio žudikų? Sako, kad buvo atvažiavęs į Telšius kažkoks veteranas iš Kaukazo, 8-osios armijos dalinio sudėtyje dalyvavęs Rainių miškelio tragedijoje. Gal jis ką pasakytų?

Rainių kankinių bylos sugrįžo iš Permės (Molotovo) į Lie-tuvos saugumo archyvus, jos pridėtos prie Rainių bylos respub-likos prokuratūroje, tačiau ten nėra P.Raslano minimo surašy-to mirties nuosprendžio, pagal kurį būtų galima jį patraukti atsakomybėn...¹

* * *

¹ „Teismo“ ir nuosprendžio faktas jau buvo patvirtintas (žr. p. 201).

Ryžausi aplankyti vienintelį (kažin?) Rainių tragedijos dalyvį Petrą Raslaną, gyvenantį Vilniuje, Tarybų Lietuvos nusi-pelnusį teisininką, atsargos pulkininką, personalinį pensinin-ką. Sutiko kalbėtis. Tiesa, tada dar nebuvo rastas jo pasiaiški-nimas, rašytas 1942 m. A. Sniečkui¹.

Žmogus malonus, besišypsantis.

Pasiūlė kavos.

Kalbamės apie padėtį prieš karą Telšiuose. P.Raslaną iš Kėdainių saugumo paskyrę į Telšius saugumo viršininku 1940 m. spalio mėnesį. Darbo buvę be galo daug, gyventojai nepa-tenkinti Tarybų valdžia: iš rytų rusai atsivežė didelius maišus kontribucijai imti, net ir pagalbinius tiems maišams laikyti. Paskutinėmis taikos dienomis likęs be pavaduotojo - Morozo-vas išlydėjo ešaloną su deportuotaisiais.

- O dabar prisiminkime Rainius, - sakau P.Raslanui.

Nė kiek nenustebo. Turėjo versiją, kurią pateikti pasiruo-šęs bet kada. Paaiškinimas A. Sniečkui esą ne įrodymas: gal norėjęs pasigirti, gal kažkas spyręs taip rašyti. Ką reiškias Ro-ciaus paliudijimas „iš mūsų ten buvo: NKVD viršininkas Ras-lanas Petras, operigaliotinis Galkinas ir kalėjimo prižiūrėtojas Pocevičius“? Matyt, Ročius kažką supainiojęs, apibendrinęs.

Tad kokia P.Raslano versija?

Taip, teisingai, birželio 24-osios rytą pasitraukė į mišką prie Tryškių. Po kelių valandų nutaręs grįžti į Telšius, vokie-čių ten dar nebuvę. (Keista rizika - be kariuomenės apsaugos, iš visų pusių bildant pabūklams, kai aplink begalinė sumaištis ir nervinė įtampa, leistis į vakarus - priešais atžygiuojančią vokiečių kariuomenę!)

Išvykę: D.Rocius, A.Bauža ir jis, P.Raslanas.

Telšių miesto centre, ant kalno, juos sulaikę tarybiniai ka-riai. Tai buvo nuo Plungės atžygiavę daliniai. Juos palaikė pa-

¹ Prieštaravimas, nes toliau apie tai kalbama.

bėgėliais. Ko grįžę? Sunaikinti dokumentų, pasižvalgyti. Būsit mūsų žinioj, sako, klausykite mūsų nurodymų. Vyresniuolu pasivadino gal Doncovas, gal Donskovas - karininkas su dviem „špalais“, aštuntosios armijos atstovas. Pasakė: kalėjimą reikia likviduoti. „Tuomet mudu su D.Rocium nuėjome į kalėjimą peržiūrėti bylų. Išplėšiau nutarimus apie areštą, netikėjau, kad ilgai [ilgam?] trauksimės. Pasiėmiau bylas. Laiko bebuvo tik kelios valandos.“

Naktį, kraupiąją žudynių naktį, P.Raslanas praleidęs Telšiuose. Ryte su visais pasitraukęs į mišką prie Tryškių. Ten buvusi autoparduotuvė, šio to nusipirkę ir patraukę visi link Jelgavos. Ten susirinkęs visas jo saugumo skyrius. Apie Telšius, Rainius nieko nekalbėję, rūpinęsi kuo greičiau iškeliauti į rytus.

Taigi tokia versija. Seniai sugalvota. Vis dėlto: išreikalavo P.Raslanas keturis sunkvežimius žudikų, du tankus, kaip rašoma paaiškinimuose, ar ne? Jei taip, vadinas, jis organizatorius.

Bet mes - ne tardytojai. Ne prokurorai¹.

Ir keršto nereikalaujame.

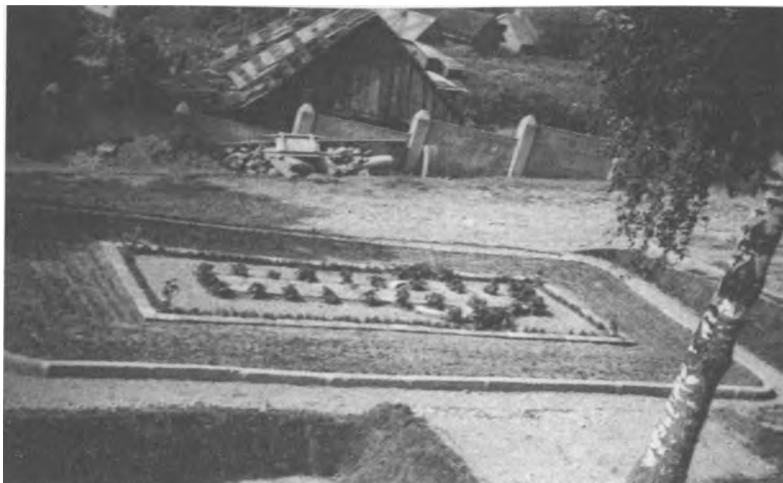
Mums reikia tiesos - kaip apsivalymo nuo nuodėmės, jei norime ateityje gyventi bent kiek doriau ir garbingiau.

Pokalbis su Petru Raslanu buvo sunkus. Atėjo toks momentas, kai nebesinorėjo tam žmogui nei ką sakyti, nei ko klausti.

Taip ir baigėme.

Trys kilometrai aštuoni šimtai metrų nuo buvusio Telšių kalėjimo, esančio pačiame miesto centre, ligi Rainių eglynėlio - tie patys. Tik kelias neseniai išasfaltuotas. Tuo - tik neasfaltuotu - keliu ūkininkų vežimai patraukė į Telšių Katedros šventorių, o vėliau nugabeno į kapines 74 karstus. 90 karstų per

¹ Deja, prokurorai savo darbo tuomet neatliko...

Rainių kankinių kapas.

dieną padarė Amatų mokyklon susirinkę 30 stalių. Tiek nereikėjo, likusius išsivežiojo miestiečiai: toks daiktas, kai pasaulis nerimsta it patrakęs šuo, ilgai tuščias nestovi.

Po karo buvo nugriauta koplytėlė, iškirstas eglynėlis. Vėliau toje vietoje atsirado amoniako cisternos.

1942 metais jaunas architektas Jonas Virakas laimėjo pirmą vietą (iš keturiolikos) konkurse Rainių paminklui sukurti. Nuostabi J.Virako koplytėlė - tautinės architektūros pirmoji kregždė - pradėta statyti Telšių kapinėse. Po karo [jos] sienas nugriovė. Prie išlikusių pamatų palaidojo Praną Žalimą, revoliucinio judėjimo dalyvį ir Rainių tragedijos bendrininką... J.Viraką išsiuntė į lagerį, o grįžusiam neleido dirbti.

Atgijus Lietuvai, prikėlėme ir bene didžiausią Lietuvos paniekinimo, kančios ir skausmo simbolį - Rainius. Įsteigtas tos pačios J.Virako koplytėlės statymo komitetas, padėtas ir pašventintas kertinis akmuo. Tik šįkart vieta koplytėlei parinkta Rainiuose, šalia žudynių vietos.

Po 48-erių metų, tokį pat birželio vakarą, tokią pat trumpiausią naktį, susirinko Lietuva į Telšius. Šventos mišios Telšių

Rainių kankinių kapas.

Katedroje, mitingas prie buvusio kalėjimo, paminklinės lentos atidengimas ir gedulingos eitynės į Rainius tuos 3800 metrų.

Tai buvo neapsakomas renginys: temstant, vedama Žemaičių vyskupo Antano Vaičiaus, pajudėjo žmonių jūra su žvakėmis rankose tuo pačiu keliu - pro kapines, per visą miestą. Ne ėjo, o plaukte plaukė giedodama visa Žemaitija ir Lietuva tuos kilometrus. Abiejose kelio pusėse eidama dėjo žvakutes, paskui jomis nušvito Rinių kalneliai; žvakelės švietė visą naktį, ir atrodė lyg čia būtų subėgusios visų mūsų krašto žmonių, nukankintų saugumo požemiuose ir lageriuose, mirusių Sibiro tremtyje vėlės.

Jau vidurnaktį, po paminėjimo, po to, kai į kertinį būsimos koplyčios akmenį buvo įdėta kapsulė su įrašu ir viskas pašventinta, Ekscelencija kreipėsi į minią:

- Mano mieli žemaitėliai, dabar aš noriu padaryti tai, ką galiu - Jus palaiminti.

Kiek mūsų ten buvo?

30, 40 tūkstančių? Kas suskaičiuos.

*S.Kašauskas. Leisk, Viešpatie, numirti.
V., 1990, p. 137 - 152 (ištraukos).*

Rainių byla - teisme, Raslanas - Rusijoje

Birutė Garbaravičienė

Praėjusią savaitę Generalinė prokuratūra Aukščiausiajam Teismui perdavė garsiąją Telšių kalėjimo kalinių, nužudytų Rainių miškelyje 1941 m. birželį, bylą. Atrodytų, jau tiek daug laiko praėjo nuo tada, kai visi mes - ir spauda, ir visuomenė, ir politikai ne kartą minėjome Rainių tragediją kaip lietuvių tautos genocido simbolį, šiurpome girdėdami pasakojimus apie Pravieniškių, Klepočių, Burbinės ir kitas žudynes...

Koks šiandien šių visų bylų likimas, kokia Generalinės prokuratūros specialiųjų tyrimų skyriaus paskirtis, „Kauno diena“ papasakojo šio skyriaus vyriausiasis prokuroras Vidmantas Vaicekaskas.

- Nuo 1992 m. balandžio 9 d., kai buvo priimtas įstatymas dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą, LR Generalinėje ir rajonų prokuratūrose buvo iškeltos 48 baudžiamosios bylos pagal nusikaltimo, numatyto tame įstatyme, požymius. Iš viso prokuratūroje buvo gauta daugiau nei 120 pareiškimų, pagal kuriuos ir buvo renkama medžiaga, o ją patikrinus ir iškeltos visos šios bylos. Dabar dvi iš jų jau išsiųstos Aukščiausiajam Teismui: viena - dėl Gaidžių šeimos išžudymo pokario metais Zarasų rajone, kita - praėjusią savaitę - Telšių kalėjimo kalinių, nužudytų Rainių miškelyje 1941 m. birželio 25 d.

- Vienas pagrindinių šiais nusikaltimais kaltinamų akcijos organizatorių ir vykdytojų - P.Raslanas. Ar jis stos prieš teismą?

- Deja, jis, nujausdamas, kad gali ateiti atpildo diena, 1990 m. pasitraukė į Rusiją¹. Dabar jis gyvena Maskvos srityje ir yra priėmęs tos šalies pilietybę. Rusija jį išduoti atsisako,

¹ Iš tiesų tiksliai P.Raslano išvykimo data nėra nustatyta.

nes pagal jos įstatymus [kaip Rusijos pilietis] negali būti išduodamas.

- Argi tarp Lietuvos ir Rusijos neveikia susitarimas dėl teisinės pagalbos?

- Tas susitarimas dar neratifikuotas ir oficialiai neveikiantis. Be to, čia jau ne susitarimo dalykas, nes ne Rusijos generalinė prokuratūra sprendžia tokius reikalus, o Rusijos valdžia. Esam parašę, keletą prašymų, kad Rusijos Federacijos generalinis prokuroras tarpininkautų dėl P.Raslano išdavimo, deja, gavome neigiamus atsakymus. Nepaisant to, byla perdavėme į teismą, tikėdamiesi, kad ji galėtų būti nagrinėjama ir nedalyvaujant Raslanui. Aukščiausiojo Teismo pirminkas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, kad šis pateiktų ieškinį [aiškinimą] ir ar apskritai galimas toks procesas, nedalyvaujant kaltinamajam. Dabar viskas priklausys nuo to, ką atsakys Konstitucinis Teismas.

- Bet ar be šios procedūros negalima apsieiti?

- Teismui kyla abejonių, kad nesant teisiavimo nagrinėti byla jo atžvilgiu būtų neteisėta, nes kaltinamasis, nedalyvaudamas teisme, neturi galimybių gintis...

- Koks kitų bylų likimas?

- Dar viena perduota teismui byla dėl Gaidžių šeimos išžudymo laukia teismo įvertinimo. Šiuo atveju kaltinamasis - buvęs „liaudies gynėjas“ gyvas, taip pat ir jo bendrai. 10 bylų yra nutrauktos: 7 - pagal LR BPK 5 str. 8 punktą, mirus kaltinamajam, 3 pagal LR BPK 5 str. 2 punktą, nesant nusi Kaltimo sudėties,

Pavyzdžiui, viena iš tokių bylų buvo iškelta pil. A.Minei-kiui. Jis prieš dvejus metus iš JAV buvo deportuotas į Lietuvą už emigracinio įstatymo pažeidimą, kad 1956 m. imigruodamas nuslėpė nuo JAV emigracinės tarnybos kai kuriuos savo gyvenimo epizodus II pasaulinio karo metais. Tada jis tarnavo 12-

ame pagalbiniam policijos tarnybos batalione (kuris žinomas kaip dalyvavęs akcijose prieš žydų tautą). Išskėlė šiam piliečiui bylą ir atlikę tyrimą nustatė, kad įkalčių, įrodančių, jog jis dalyvavęs žudynėse, nėra. Byla nutraukta, o A.Mineikis ir šiandien tebegyvena Lietuvoje. 36 bylose parengtinis tardymas atliekamas, nors daugelyje jų nenustatyti kaltinamieji. Jų paieškos, žinoma, tebevyksta.

- Ar sustabdytos ir Pravieniškių, ir Klepočių bylos?

- Jos sustabdytos, nes nustatyta, kad žudynes vykdė praeinantis sovietinės kariuomenės dalinys. Norėdami nustatyti, koks konkrečiai, kas jam vadovavo, užklausėm buv. TSRS gynybos ministerijos archyvą. Deja, niekas ten nepanoro gilintis. Tuo mūsų galimybės ir baigėsi, o ir ateity vilties maža... Šitą Rusijos nenorą gilintis į panašias bylas puikiai iliustruoja ir Raslano pavyzdys. Medžiaga apie jo nusikalstamą veiklą, įrodymai į Rusiją buvo nusiųsti. Mums gi pasiūlė visą bylą atsiųsti, kad jie pagal Rusijos įstatymus galėtų nagrinėti ją patys. O buvęs Rusijos generalinis prokuroras V.Stepankovas netgi teigė, kad mūsų įstatymas dėl genocido yra politinis, o ne teisinis aktas, ir tarptautine prasme Raslano veikla negali būti traktuojama kaip genocidas. Ir apskritai Lietuvoje vykusį klasių kovą, ir [Zarasų rajono] stribų veiksmai buvę teisėti... Dabar einančio Rusijos generalinio prokuroro pareigas V.Iljušenkos atsakymai santūresni, bet vis tiek teigia, jog pagal Rusijos įstatymus jo išduoti negalys.[...]

Kauno diena, 1994 06 18, Nr. 141

Teisės aktai 1991 - 1998

(Ištraukos)

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS P A R E I Š K I M A S

DEMOKRATINIŲ ŠALIŲ PARLAMENTAMS

Bolševizmo epocha eina į pabaigą. Žlungantis totalitarinis komunistinis režimas, iš Sovietų Sąjungos valdęs ir aneksuotas arba satelitiniais protektoratais paverstas kaimynines šalis, palieka niūrų nusikaltėlišką palikimą, kuris tebėra grėsmingas žmonėms, tautoms ir demokratijai.

Bolševizmas turi būti ištirtas, įvertintas ir pasmerktas, kad nepasikartotų jokių pavidalų. Jo padarytų nusikaltimų iniciatoriai ir vykdytojai turi būti teisiami.

/.../

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba laukia kitų šalių parlamentų pasiūlymų ir visokeriopos paramos.

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PIRMININKAS
VYTAUTAS LANDSBERGIS**

Vilnius, 1991 m. rugpjūčio 24 d.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
Į S T A T Y M A S

**DĖL ATSAKOMYBĖS UŽ LIETUVOS GYVENTOJŲ
GENOCIDĄ**

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba,
prisijungdama prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl
kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimo už jį bei
1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino ne-
taikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai,
pripažindama 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tarp-
tautinio karinio tribunolo įstatus,

atsižvelgdama į tai, kad minėtosios tarptautinės sutartys įpa-
reigoja priimti nacionalinius įstatymus, numatančius atsakomybę
už genocidą, nusikaltimus žmoniškumui, karo nusikaltimus,

konstatuodama, kad genocido, nusikaltimų žmoniškumui
politika Lietuvos gyventojų atžvilgiu buvo vykdoma nacistinės
Vokietijos ar SSRS okupacijos ir aneksijos laikais,

vadovaudamasi tarptautinės bendrijos visuotinai pripažin-
ta nuostata, kad žmonių naikinimas bet kuriuo tikslu suvokia-
mas kaip nusikaltimas, priima šį įstatymą.

/.../

2 straipsnis.

Lietuvos žmonių žudymas ar kankinimas, jos gyventojų
deportavimas, padaryti nacistinės Vokietijos ar SSRS okupaci-
jos ir aneksijos Lietuvoje metais, atitinka tarptautinės teisės
normose numatyto genocido nusikaltimo požymius.

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PIRMININKAS
VYTAUTAS LANDSBERGIS**

Vilnius, 1992 m. balandžio 9 d.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO
R E Z O L I U C I J A

DĖL OKUPACIJŲ LAIKOTARPIO
MASINIŲ REPRESIJŲ, GENOCIDO
IR KITŲ NUSIKALTIMŲ ŽMONIJAI IR ŽMONIŠKUMUI
BEI KARO NUSIKALTIMŲ TYRIMO

Lietuvos Respublikos Seimas,

pabrėždamas, kad Lietuvos Respublika prisijungė prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį bei 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai, taip pat pripažino 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo įstatus;

primindamas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 27 d. pareiškimo nuostatas ir pritardamas Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijai „Dėl priemonių, skirtų pašalinti buvusių komunistinių totalitarinių sistemų palikimą“, priimtai Strasbūre 1996 m. birželio 27 d.;

konstatuodamas, kad, praėjus septyneriems metams po Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo, tebėra nesusisteminti ir neįvertinti sovietinės ir nacistinės okupacijų padariniai, neįvardytos okupacinių režimų struktūros, organizavusios ir vykdžiusios masines represijas, Lietuvos gyventojų trėmimus bei genocidą, karo nusikaltimus ir kitus nusikaltimus žmonijai bei žmoniškumui;

atkreipdamas dėmesį į tai, kad iki šiol neištirtos Rainių, Pravieniškių ir kitos ypatingu žiaurumu išsiskiriančios žudynės, įvykdytos per pirmąją sovietinę okupaciją, taip pat žudynės „Lietūkio“ garaže Kaune, netiriamos karo bei pokario me-

tais vokiečių nacistinių ir sovietinių struktūrų vykdytos masinio Lietuvos gyventojų naikinimo akcijos;

pažymėdamas, kad iki šiol neišaiškinti, neįvardyti ir nepatraukti atsakomybės asmenys, organizavę ir vykdę masines represijas, Lietuvos gyventojų trėmimus, genocidą ir kitus nusikaltimus žmonijai ir žmoniškumui bei karo nusikaltimus;

/.../

ragina Vyriausybę, Lietuvos Aukščiausiąją Teismą ir Generalinę prokuratūrą:

parengti teisės aktų projektus, valstybės lygiu įvertinančius genocidą ir nusikaltimus žmonijai ir žmoniškumui vykdyusių organizacijų bei struktūrų nusikalstamą pobūdį;

/.../

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PIRMININKAS
VYTAUTAS LANDSBERGIS**

Vilnius, 1997 m. lapkričio 6 d.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
BAUDŽIAMOJO KODEKSO PAPILDYMO
AŠTUONIOLIKTUOJU SKIRSNIU
„KARO NUSIKALTIMAI“ (333-344 STRAIPSNIAI),
8⁽¹⁾, 24, 25, 26, 35, 49, 295 STRAIPSNIŲ PAPILDYMO
IR PAKEITIMO, 219 ir 261 STRAIPSNIŲ
PRIPAŽINIMO NETEKUSIAIS GALIOS
Į S T A T Y M A S

1 straipsnis. Kodekso papildymas aštuonioliktuoju skirsniu

Papildyti Baudžiamąjį kodeksą aštuonioliktuoju skirsniu:

**„AŠTUONIOLIKTASIS SKIRSNIS
KARO NUSIKALTIMAI**

333 straipsnis. Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymas

Tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto ar okupacijos metu įsakant žudyti ar žudant: asmenis, kurie kapituliuojo sudedami ginklus ar neturėdami kuo priešintis; sužeistuosius, ligonius ar žūvančio karo laivo jūreivius; karo belaisvius; okupuotoje, aneksuotoje, užgroboje ar karo veiksmų teritorijoje buvusius civilius ar kitus asmenis, kuriems karo metu suteikiama tarptautinė apsauga, -

baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvylikos iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

/.../

335 straipsnis. Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimas, kankinimas ar kitoks nežmoniškas elgesys su jais

Tarptautinių humanitarinės teisės normų pažeidimas karo ar tarptautinio ginkluoto konflikto metu sunkiai sužalojant,

susargdinant arba kankinant sužeistuosius, ligonius, žūvančio karo laivo jūreivius, karo belaisvius, civilius ar kitus tarptautinės humanitarinės teisės saugomus asmenis ar atliekant su jais biologinius ar medicininius eksperimentus, neteisėtai paimant persodinti jų organus ar audinius, neteisėtai imant jų kraują ar kitaip nežmoniškai su jais elgiantis, taip pat nukautųjų kūnų išniekinimas keršto arba teroro tikslu -

baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki penkiolikos metų.

336 straipsnis. Tarptautinės humanitarinės teisės normų dėl civilių ir jų teisių apsaugos karo metu pažeidimas

Tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto metu arba okupacijos ar aneksijos sąlygomis: išvarant iš gyvenamosios vietos ar perkeldinant; priverčiant pereiti į kitą tikėjimą; žaginant moteris ar verčiant jas užsiimti prostitucija; naudojant įbauginimo ir teroro priemones, imant įkaitus, taikant kolektyvines bausmes, neteisėtai uždarant į koncentracijos stovyklą, atskiriant vaikus nuo tėvų ar globėjų, sukeliant bado mirties grėsmę gyventojams, nubaudžiant kriminaline bausme be nepriklausomo teismo sprendimo arba be gynybos garantijų teisme, konfiskuojant jų turtą ar dideliu mastu jį nusavinant arba sunaikinant, kai tai nepateisinama kariniu būtinumu; nustatant neteisėtas ir nepagrįstai dideles kontribucijas bei rekvizicijas, -

baudžiamas laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki penkiolikos metų.

/.../“

7 straipsnis. 49 straipsnio 5 dalies pakeitimas

49 straipsnio 5 dalį pakeisti ir išdėstyti taip:

„Nėra senaties genocido nusikaltimui ir karo nusikaltimams, numatytiems 333-339 straipsniuose.”

8 straipsnis. 54¹ straipsnio 2 punkto papildymas

54¹ straipsnio 2 punkte po žodžių „valstybinį nusikaltimą“ įrašyti žodžius „ar karo nusikaltimą, numatytą 333-339 straipsniuose“ ir šį punktą išdėstyti taip:

„2) asmeniui, nuteistam už itin pavojingą valstybinį nusikaltimą ar karo nusikaltimą, numatytą 333-339 straipsniuose;”.

/.../

11 straipsnis. Šio įstatymo nuostatų grįžtamoji galia

Šio įstatymo 1 straipsnyje numatyti Baudžiamojo kodekso 333-339 straipsniai turi grįžtamąją galią.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

VALDAS ADAMKUS

Vilnius, 1998 m. birželio 9 d.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
Į S T A T Y M A S

**DĖL SSRS VALSTYBĖS SAUGUMO KOMITETO
(NKVD, NKGB, MGB, KGB) VERTINIMO IR ŠIOS
ORGANIZACIJOS KADRINIŲ DARBUOTOJŲ
DABARTINĖS VEIKLOS**

**1 straipsnis. SSRS valstybės saugumo komiteto pri-
pažinimas nusikalstama organizacija**

SSRS valstybės saugumo komitetas (NKVD, NKGB, MGB, KGB - toliau VSK) pripažįstamas nusikalstama organizacija, vykdžiusia karo nusikaltimus, genocidą, represijas, terorą ir politinį persekiojimą SSRS okupuotoje Lietuvos Respublikoje.

/.../

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

VALDAS ADAMKUS

Vilnius, 1998 m. liepos 16 d.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko P A R E I Š K I M A S

Dėl R Raslano bylos ir kitų teisinės sistemos nesklandumų

Dalis visuomenės, ypač sovietmečio tremtiniai, prieš okupaciją kovoję kariai rezistentai, žymūs menininkai ir mokslininkai nerimauja dėl nugriautų per Lietuvos išlaisvinimą propagandinių skulptūrų eksponavimo, kuris gali tapti panašus į jų pagarbų atstatymą kitoje vietoje¹. Tokio skuboto sprendimo ir tokio rezultato neturi būti, juolab, kad ir Vyriausybės 1998 m. gruodžio 31d. nutarimas dėl daugumos šių skulptūrų perdavimo, kaip dabar aiškėja, prieštaravo Įstatymui.

Tačiau nemažiau užgaunanti nukentėjusiųjų jausmus, taip pat nepriklausomos teisinės Lietuvos valstybės principus, yra itin vangiai velkama Rainių žudiko KGB pulkininko Petro Raslano byla. Šiuo metu išryškėjo tartum teisinė, o veikiau kazuistinė nuostatų sistema, kuriai sėkmingai sukantis, P.Raslano teismas niekada neįvyks. Mat nėra nei paštininkų, nei pareigūnų, kurie nuneštų laišką Rusijoje priglauštam veikėjui teismui žinomai adresu.

Byla iškelta dar sovietmečiu, jau spaudžiant Atgimimo, teisingumo reikalavimams - tuoju po Sąjūdžio Steigiamojo suvažiavimo. P.Raslanas buvo apklaussinėjamas 1988 ir 1989 m. Atkūrus Nepriklausomybę ir turint lyg nepriklausomą Generalinę prokurorą, tokių veiksmų daugiau nepastebėta, tik 1992 m. balandžio mėnesį Generalinė prokuratūra, galbūt įsitikinusi, kad sunkiai įtariamojo Lietuvoje nebėra, nutarė pateikti jam formalų kaltinimą. O įteikti nebebuvo kam.

¹ Pastaba dėl būsimąjo Grūto parko kontroversijų.

Praėjo dar septyneri metai, dalis liudininkų jau mirė. Genocidu kaltinamas P.Raslanas dabar turi valstybės institucijų priedangą Rusijoje, kurios Teisingumo ministerija nepajėgia vykdyti tarpusavio teisinės pagalbos sutarties su Lietuva. Tačiau atrodo, kad 1990 -1992 m. laikotarpiu žudikas turėjo priedangą ir Lietuvoje, - priedangą, kuri buvo galingesnė už kaltę ir kaltinimą.

Tai turi būti ištirta, kaip ir galimybės paveikti dabartinės Rusijos institucijas, imantis aktyvesnių tarptautinių žygių, o neklampojant pakartotinių laiškų, adresuotų „seneliui į kaimą“, rutinoje.

LR Vyriausybei derėtų išleisti apie šią bylą visų jos rašytinių ir foto dokumentų „Baltąją knygą“ ir išplatinti pasaulyje¹.

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMO PIRMININKAS
VYTAUTAS LANDSBERGIS**

1999 m. rugsėjo 19 d.

¹ Nė viena Vyriausybė to nedarė.

Susirašinėjimas bylos reikalu

Lietuvos Respublikos
Seimo pirmininkas

LR Teisingumo Ministrui
p. Gintarui Balčiūnui

Vilnius
1999 09 19

Pone Ministre,

Rainių žudiko Petro Raslano byloje yra formalaus procesinio vangumo. Jam, žinomam adresu gyvenančiam Rusijoje, niekaip neįteikiama kaltinamoji išvada ir šaukimas į teismą.

Rusija turi su Lietuva teisinės pagalbos sutartį ir jos nevykdo, tai yra, Jūsų partnerė Rusijos Federacijos Teisingumo ministerija ignoruoja Jūsų elementarų prašymą. Iš spaudos neaišku: ar visai nieko neatsakė į Lietuvos Teisingumo ministerijos prašymą įteikti P.Raslanui kaltinamąją išvadą ir šaukimą į teismą? Kada datuotas ir kaip perduotas (per ambasadas?) Lietuvos prašymas? Ar negali tų dokumentų tiesiai perduoti P.Raslanui ten reziduojantys Lietuvos diplomatai arba Rusijos paštas, apmokėjus grįžtamąją informaciją, kad siunta perduota? Ar nereikėtų inicijuoti, jei kitų galimybių nėra, Rusijos Teisingumo ministerijos pozicijos svarstymą kitose Rusijos bei tarptautinėse institucijose? Ar nevertėtų rengti, jei kitų galimybių nėra, BPK pataisas, kurios nustatytų, pavyzdžiui: tuo atveju, kai tarpusavio teisinės pagalbos sutartį su Lietuva pasirašiusi šalis (jos atitinkama valstybinė institucija) nevykdo pavedimo perduoti šaukimą į teismą žinomam adresu gyvenančiam įtariamajam ir neatsako, kad jo neranda arba nežino, kur jis gyvena, laikyti, kad toks nieko neatsakymas reiškia, jog žino, ran-

da, šaukimas viena ar kita forma įteiktas - žinomas įtariamajam ir jam neatvykus teismo procesas gali būti pradėtas?

Lauksiu Jūsų informacijos ir nuomonės.

Pagarbiai,

Vytautas Landsbergis

Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkui
p. Vytautui Landsbergiui

Vilnius

1999 09 28

Gerbiamas Pirmininke,

Atsakydamas į Jūsų raštą dėl Rusijos Federacijos piliečio P Raslano baudžiamosios bylos proceso, pateikiu šią informaciją.

Šių metų kovo 5 dieną Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija, vykdydama Šiaulių apygardos teismo pavedimą, išsiuntė Rusijos Federacijos Teisingumo ministerijai prašymą įteikti teisinius dokumentus P.Raslanui. Rusijos Federacijos Teisingumo ministerija į šį prašymą iki šiol nėra pateikusi jokio atsakymo (t.y. ar prašymas įvykdytas, ar atsisakoma jį vykdyti ir pan.). Atkreipiu Jūsų dėmesį į tai, kad 1992 m. liepos 30 dieną ratifikuota Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose, P.Raslano baudžiamosios bylos atveju nustato tik vieną teisminių dokumentų įteikimo tvarką - tai per Rusijos Federacijos Teisingumo ministeriją, nes pagal minėtos Sutarties 11 straipsnį „... šalys turi teisę įteikti dokumentus bei apklausti tik *savus piliečius* per savo diplomatinės atstovybes ar konsulines įstaigas“. Pažymėtina, kad P Raslano baudžiamoji byla nėra vienintelis ar ypatingas atvejis, kuomet

Rusijos Federacijos Teisingumo ministerija netinkamai vykdo Sutartyje numatytas pareigas. Apie tokią situaciją Teisingumo ministerija informavo Užsienio reikalų ministeriją savo ataskaitoje dėl teisinės pagalbos sutarčių vykdymo.

Šių metų rugsėjo 20 dieną Teisingumo ministerija gavo antrąjį Šiaulių apygardos teismo pavedimą dėl teisminių dokumentų įteikimo P.Raslanui. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija rugsėjo 27 dieną išsiuntė naują prašymą dėl teisminių dokumentų įteikimo P.Raslanui Rusijos Federacijos Teisingumo ministerijai.

Gerbiamas pirmininke, Jūsų pasiūlymai dėl BPK pakeitimų ir papildymų, kurie leistų tęsti teismo procesą nedalyvaujant kaltinamajam, jau ne kartą buvo svarstyti Teisingumo ministerijoje, tačiau jie nebuvo toliau rengiami, nes buvo iškeltos rimtos abejonės dėl jų atitikimo Lietuvos Respublikos tarptautiniams įsipareigojimams pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ir kitas sutartis (pvz. sutarties tarp Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos 56 str. 1 d. 1 p., numatantis, jog „Pripažinti teismo sprendimą arba leisti jį vykdyti gali būti atsisakyta: 1) jeigu padavęs prašymą asmuo arba atsakovas nedalyvavo procese dėl to, kad jam arba jo įgaliotiniui nebuvo laiku ir nustatyta forma įteiktas šaukimas į teismą“). Nežiūrint į tai, aš pavedžiau Teismų departamento ir Tarptautinės teisės departamento specialistams, taip pat naujojo BK projekto rengimo grupei dar kartą išanalizuoti šiuos pasiūlymus ir pateikti savo išvadas, apie kurias Jūs būsite nedelsiant informuotas.

Pagarbiai,

Ministras G. Balčiūnas

Lietuvos Respublikos
Seimo Pirmininkas

Lietuvos Respublikos Generaliniam Prokurorui
p. Kaziui Pėdnyčiai

Vilnius
1999 09 20

Pone Generalini Prokurore,
prašau atkreipti dėmesį į mano 1999 09 19 pareiškimė išskeltus klausimus, kodėl Generalinė prokuratūra taip vangiai tyrė P Raslano bylą, net leido jam pabėgti nepadariusi pastangų, kad taip neatsitiktų - kad teisingumas būtų įgyvendinamas. Norėčiau pamatyti Generalinės prokuratūros veiksmų Rainingių ir P.Raslano bylose apžvalgą su datomis, kada ko imtasi¹.

Publikacija „Rudens manevrai" („Laikinoji sostinė", 1999 09 18), šiandien pakartota „Lietuvos ryte", kelia svarbius klausimus apie 1993 m. savanorių protesto forma surengtą provokaciją, pavyzdžiui:

1) kur šiandien yra J.Abromavičiaus „užrašai", „X-failai" ir kas gali patikrinti neva pagal juos skleidžiamų (o gal tik prisidengiant J.Abromavičiaus vardu) insinuacijų patikimumą?

2) kur yra K.Rudausko (ir kitų dviejų vyrų) mirties byla, ar tikrai ant jo kūno „rasta smurto žymių"? Ar tyrė ne tie patys, kaip R.Mikutavičiaus žūtį?²

Tikiuosi tyrimo ir atsakymo.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas
Vytautas Landsbergis

¹ Veiksmų apžvalgą Rainingių byloje žr. šios kn. 206-219 p.

² Ištraukus iš Nemuno kun. R.Mikutavičiaus kūną, tai atlikę gelbėtojai sakė, jog čia - Mikutavičius, tačiau teisėtvarkos atstovai neigė ir palaidojo kaip neatpažintą asmenį.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui
p. Vytautui Landsbergiui

Vilnius
1999 10 04

Gerbiamas Pirmininke,

Atsakydamas į Jūsų 1999 m. rugsėjo 19 d. laišką dėl Rai-
nių žudiko Petro Raslano byloje esančio formalaus procesinio
vangumo, norėčiau Jus informuoti, kad Teisingumo ministeri-
ja pakartotinai 1999 m. rugsėjo 27 d. registruotu laišku, o 1999
m. spalio 1 d. per skubią siuntų tarnybą UAB „DHL Interna-
tional Lietuva“ išsiuntė Rusijos Federacijos Teisingumo minis-
terijai Šiaulių apygardos teismo teisminį pavedimą dėl teismo
dokumentų įteikimo Petriui Raslanui, gyvenančiam Rusijos Fe-
deracijos Maskvos srityje

Pagarbiai,

Ministras Gintaras Balčiūnas

Lietuvos Respublikos Seimo
Pirmininkas

LR Generaliniam Prokurorui
Ponui Kaziui Pėdnyčiai

1999 m. spalio 10 d.

Pone Generalini Prokurore,

gavau iš Jūsų vadovaujamos įstaigos 1999 m. spalio 7 d.
atsakymą dėl P.Raslano bylos eigos. Įvykių ir veiksmų chronolo-
gija nepaprastai įdomi. Nepaisant daugelio liudytojų apklausų ir
net akistatos, P.Raslanas buvo apklaustas tiksliai kaip liudytojas,
o 1990 m. balandžio 27 d., jau paskelbus atkurtą Nepriklauso-
mybę ir paskyrus Lietuvos Generalinį prokurorą, tardymo gru-
pės vadovas J. Vilutis parengtinį tardymą sustabdė. Motyvas -
nenustatyta, **kokį asmenį** traukti baudžiamojon atsakomybėn!

Po to dveji metai - visai nieko! Sakytume, ligi 1991 m. rugpjūčio pučo P.Raslanas dar galėjo būti reikalingas Lietuvai. Tik 1992 m. balandžio 21d., kai P.Raslanas jau buvo išvykęs į Rusiją, kažkieno nutarimu baudžiamąją bylą iš naujo priėmė tardytojas A. Stepučinskas. Jeigu jis - buvęs KGB darbuotojas, tai paskyrimas atrodytų ypač tikslingas: toliau skandinti, tik imituojant veiklą. Iš tiesų, žinant, kad P Raslano Lietuvoje nebėra, byla iškelta tartum ryžtingai. Aišku, tuoj ir sustabdyta.

Visas tolesnis veiksmų sąrašas juolab panašus į gerą spektaklį, kartkartėmis rašinėjant laiškus tuo adresu, iš kur atsakymas iš anksto žinomas. Tokie ir bylos sustabdymai (vienas - net pusantrų metų), ir grąžinimas pradėti iš naujo. Grąžino 1994 m. rugpjūčio 23 d. Aukščiausiojo Teismo kolegija, nurodžiusi, kad J. Vilutis esmingai (tai yra, sąmoningai) pažeidė BPK reikalavimus, nepaskelbęs P.Raslanui kaltinimo ir neapklausęs jo kaltinamuoju.

Matydamas dar ir **nieko neveikimo** laikotarpį 1990-1992 metais, niekaip negaliu sutikti su Generalinės Prokuratūros išvada, neva „**nėra pagrindo teigti**, kad šią bylą tyrę pareigūnai **tyčia**, dėl vienokių ar kitokių motyvų 1990-1992 metais dangstė P Raslaną ir leido jam nekliudomai išvykti iš Lietuvos". Pagrindo itin daug, ir būtent tokiam teigimui.

Norėčiau, kad konkrečiai patikrintumėt, kokiais būdais J. Vilutis siekė sąžiningai nustatyti, kad P Raslanas trauktinas baudžiamojon atsakomybėn, ir kodėl jam kaip tardymo grupės vadovui taip netyčia nesisekė (ar įtikina šiandien jo argumentai pagal tada turėtą medžiagą), ir koks buvo Generalinio prokuroro A. Paulausko vadovaujantis tokioje svarbioje byloje vaidmuo.

Beje, kur šiuo metu yra p. J. Vilutis? Gal galima apklausti? Lauksiu Jūsų atsakymo.

Pagarbiai,

Vytautas Landsbergis

Lietuvos Respublikos Seimo
Pirmininkui
p. Vytautui Landsbergiui

2000 04 05

Gerbiamasis Seimo Pirmininke!

Išnagrinėjęs generalinio prokuroro pavaduotojo K. Betingio 1999 10 07 atsakymą Nr. 12-03-6328 į Jūsų paklausimą apie baudžiamosios bylos dėl R Raslano tyrimą ir matydamas, kad nėra atsakyta į Jums rūpimus klausimus, atsakau į Jūsų paklausimą papildomai.

Šią baudžiamąją bylą dėl „(...) Rainių miške 1941 m. birželio 24-25 d. įvykdyto grupės žmonių nužudymo fakto (...)“ 1988 10 26 iškėlė tuometinės Lietuvos SSR prokuroras L. Sabutis.

Žinios apie tai, kad R Raslanas buvo specialiosios komisijos politiniams kaliniams atrinkti organizatorius ir narys, taip pat kad jis Rainių miške dalyvavo sušaudant komisijos atrinktus nužudyti politinius kalinius, baudžiamojoje byloje buvo gautos jau 1988 11 03. Liudininku P.Raslanas byloje apklaustas jau 1988 11 08, 1988 11 23 ir 1989 02 09. Tačiau byloje tyrimas vilkintas, o nutarimas patraukti kaltinamuoju P.Raslaną priimtas tik 1992 04 21. Tik tada sankcionuotas ir P.Raslano suėmimas. Tačiau iš bylos matyti, kad P Raslanas jau 1990 08 23 Vilniuje išsiregistravo išvykti iš Lietuvos. 1991 metų vasarą jis iš Lietuvos išvyko. Taip P.Raslanas tolesnio tardymo ir kaltinimo pareiškimo išvengė. Beje, pagal LSSR KGB pirmininko V Eismonto [E.Eismunto] 1989 02 23 patvirtintą sprendimą iš Lietuvos išvyko ir kitas Rainių miške įvykdytų žudynių galimas įtariamasis N. Dušanskis.

Iš bylos matyti, kad ją tyrė prokuratūros pareigūnai, tarp jų tuometinis generalinis prokuroras A. Paulauskas, nesiėmė

priemonių sulaikyti P.Raslaną arba bent užkirsti kelią jam pasislėpti nuo tardymo. Kaltinimas P.Raslanui pareikštas ir jo suėmimas sankcionuotas vėlai po to, kai jis iš Lietuvos išvyko. Baudžiamoji byla teismui perduota tik 1994 06 09, šiurkščiai pažeidžiant Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso reikalavimus ir dėl to negalėjo būti tikimasi, kad teismas byla išnagrinės. Byla buvo gražinta tardymui papildyti.

Iškelus baudžiamąją byla ją žinion priėmė tuomet buvusios respublikos prokuratūros tardymo valdybos viršininko pavaduotojas J. Vilutis. Jis jau miręs.

Nusikaltimų tyrimo departamento prie tuometinės generalinės prokuratūros ypatingai svarbių bylų tardytojas A. Stepučinskas byla žinion priėmė tik 1992 04 21. Į šias pareigas jį 1990 04 25 paskyrė generalinis prokuroras A. Paulauskas. Iki paskyrimo A. Stepučinskas iš tiesų dirbo LSSR KGB tardytoju.

A. Paulauskas LSSR prokuroro pavaduotoju paskirtas 1989 04 14. (Iki paskyrimo dirbo LKP CK). 1989 11 15 jis skiriamas LSSR prokuroro pirmuoju pavaduotoju. Lietuvos Respublikos prokuroru A. Paulauskas dirbo nuo 1990 03 22, o generaliniu prokuroru nuo 1990 07 27. Nuo 1995 01 09 iki 1997 04 24 A. Paulauskas dirbo generalinio prokuroro pavaduotoju. Atleistas šalių susitarimu.

Parengtinis tardymas byloje vilkintas, o kai kuriuo metu apskritai nedarytas. Visiškai nedirbta byloje nuo 1990 04 27 iki 1992 04 21 (beveik dvejus metus), nuo 1992 06 30 iki 1993 10 05 (beveik metus ir 4 mėnesius), nuo 1994 01 24 iki 1994 05 17 (beveik 4 mėn.) ir nuo 1994 09 20 iki 1998 03 10 (beveik 3 metus ir 6 mėn.).

Turint omenyje bylos svarbą, jos tyrimo vilkinimą, taip pat, kad P.Raslanas kaltinamuoju patrauktas ir jo suėmimas sankcionuotas tik po to, kai jis jau seniai buvo iš Lietuvos išvykęs, nors duomenys apie jo dalyvavimą nusikaltimo padaryme

buvo tuoj po bylos iškėlimo, pagrįstai keliate klausimą ar ne-
buvo 1990-92 m. P Raslanas dangstomas. Nors tiesioginių įro-
dymų dėl tyčios nėra, tačiau iš bylos matyti, kad ją tyrę parei-
gūnai ir Generalinės prokuratūros tuometiniai vadovai nesiė-
mė reikiamų priemonių, kad P Raslanas būtų sulaikytas ir jam
būtų užkirstas kelias pasitraukti iš Lietuvos. P Raslanas to lai-
kotarpio prokuratūros neveikimu pasinaudojo.

Dabar ši byla ištirta ir 1999 m. sausio 11d. perduota Šiaulių
apygardos teismui.

Priedas: 9 lapai.

Pagarbiai,

Generalinis prokuroras
vyriausiasis valstybinis justicijos patarėjas
Kazys Pėdnyčia

LIETUVOS RESPUBLIKOS
GENERALINĖS PROKURATŪROS
PAŽYMA

2000 04 03

Dėl baudžiamosios bylos Nr. 09-2-024-88

Patikrinus Šiaulių apygardos teismo žinioje esančios bau-
džiamosios bylos Nr. 09-2-024-88, kurioje pagal BK 18 str. 4 d.
ir 71 str. 2 d. patrauktas kaltinamuoju Petras Raslanas, me-
džiaga, nustatyta, [kad] ši baudžiamoji byla iškelta 1988 10 26
pagal požymius nusikaltimo, numatyto RSFSR BK 136 str. (ty-
činis nužudymas) dėl grupės žmonių tyčinio nužudymo fakto
1941 06 24-25 Rainių miškelyje, Telšių rajone.

Bylos iškėlimas ir priėmimai žinion

Nutarimą iškelti baudžiamąją bylą priėmė tuometinis Lietuvos SSR prokuroras L. Sabutis, kuris sudarė jos tardymo grupę: tardymo valdybos viršininko pavaduotojas J. Vilutis (grupės vadovas), tardymo dalies prokuroras V. Zedelis, prokuratūros prokuroras-kriminalistas J. Gaudutis, Telšių raj. prokuratūros tardytojas R. Bagdonas, Kapsuko tarprajoninės prokuroro pavaduotojas R. Jonaitis, Panevėžio m. prokuroro pavaduotojas R. Šimkus.

1988 10 27 bylą savo žinion priėmė tardymo grupės vadovas J. Vilutis.

1992 04 21 bylą savo žinion priėmė Nusikaltimų tyrimo departamento prie Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros ypatingai svarbių bylų tardytojas A. Stepučinskas (duomenų, kas davė nurodymą priimti bylą savo žinion byloje nėra).

1993 10 14 bylą savo žinion priėmė Generalinės prokuratūros Specialių tyrimų skyriaus tardytojas J. Vitkus (duomenų, kas davė nurodymą priimti bylą savo žinion byloje nėra, iš nutarimo matyti, kad perima bylą iš Specialių tyrimų skyriaus vyr. prokuroro pavaduotojo S. Punio).

1998 03 10 bylą savo žinion priėmė Generalinės prokuratūros Specialių tyrimų skyriaus prokuroras S. Stulginskis (duomenų, kas davė nurodymą priimti bylą savo žinion byloje nėra).

1998 09 14 bylą savo žinion priėmė l.e.p. Generalinės prokuratūros Specialių tyrimų skyriaus vyriausiasis prokuroras R. Valentukevičius (sprendimą priėmė pats).

Bylos sustabdymai ir atnaujinimai

1990 04 27 sustabdyta BPK 218 str. 1 d. 3 p., motyvas - nenustačius trauktino baudžiamojon atsakomybėn asmens (nu-

tarimą priėmė J. Vilutis, duomenų apie nurodymą priimti tokį nutarimą byloje nėra).

1992 04 21 atnaujinta (nutarimą priėmė A. Stepučinskas, duomenų apie nurodymą priimti tokį nutarimą byloje nėra).

1992 06 30 sustabdyta BPK 218 str. 1 d. 1 p., motyvas - nežinoma, kur tiksliai yra kaltinamasis P.Raslanas ir dėl paskelbtos jo paieškos (nutarimą priėmė A. Stepučinskas, duomenų apie nurodymą priimti tokį nutarimą byloje nėra).

1993 10 05 atnaujinta (nutarimą priėmė G.Plioplys, duomenų apie nurodymą priimti tokį nutarimą byloje nėra, nutarimo priimti byla savo žinion taip pat nėra). Atnaujinimo motyvas - papildomų liudytojų apklausų atlikimas, taip pat atsižvelgiant į pasirašytą sutartį su Rusijos Federacija dėl teisinės pagalbos suteikimo, būtina spręsti klausimą dėl Raslano paieškos ir išdavimo Lietuvai. Nuo 1993 10 14 byla savo žinion priėmė J. Vitkus.

1994 01 24 sustabdyta BPK 218 str. 1 d. 4 p. pagrindu - negavus atsakymo į teisinės pagalbos prašymą iš Rusijos Federacijos generalinės prokuratūros dėl P.Raslano išdavimo Lietuvai (nutarimą priėmė J. Vitkus, duomenų apie nurodymą priimti tokį nutarimą byloje nėra).

1994 05 17 atnaujinta, atsižvelgiant į 1994 04 14 iš Rusijos gautą atsakymą, kad P. Raslanas yra Rusijos pilietis ir Lietuvai nebus išduotas (nutarimą priėmė J. Vitkus, duomenų apie nurodymą priimti tokį nutarimą byloje nėra).

1994 06 09 byla perduota Lietuvos Aukščiausiajam teismui, 1994 08 23 teismo nutartimi gražinta iš teismo nenagrinėta.

1994 09 20 sustabdyta BPK 218 str. 1 d. 4 p. pagrindu, iki bus gautas atsakymas į pakartotinį 1994 09 19 teisinės pagalbos prašymą Rusijai dėl P.Raslano išdavimo (nutarimą priėmė J. Vitkus, duomenų apie nurodymą priimti tokį nutarimą byloje nėra). Atsakymo į minėtą prašymą byloje nėra.

1998 03 10 atnaujinta (nutarimą priėmė S. Stulginskis, duomenų apie nurodymą priimti tokį nutarimą byloje nėra).

1999 01 11 byla išsiųsta Šiaulių apygardos teismui.

Pažymėtini bylos sustabdymo laikotarpiai, kada byloje nebuvo atliekami jokie tardymo veiksmai: nuo 1990 04 27 iki 1992 04 21 (beveik 2 metai), nuo 1992 06 30 iki 1993 10 05 (1 metai ir 4 mėnesiai), nuo 1994 01 24 iki 1994 05 17 (beveik 4 mėnesiai), nuo 1994 09 20 iki 1998 03 10 (beveik 3 metai ir 6 mėnesiai).

P. Raslano liudytojo apklausos ir kiti jo kaltės įrodymai

Byloje yra duomenys apie tai, kad tardymo grupės vadovas J. Vilutis 1988 11 03 iš Partijos istorijos instituto prie LKP CK gavo Petro Raslano ranka rašyto 1942 10 07 paaiškinimo LKP CK sekretoriui A. Sniečkui kopiją, spausdinimo mašinėle perrašytą šio paaiškinimo kopiją, buvusio Telšių VK pirmininko ir LSSR AT prezidiumo pirmininko pavaduotojo D. Ročiaus [Rociaus] 1942 m. pranešimo LKP CK kopiją. Šiuose archyvuose dokumentuose pats P Raslanas ir D. Ročius [Rocius] nurodo, kad P Raslanas buvo specialios komisijos pasmerktiems politiniams kaliniams atrinkti narys ir organizatorius, kad dalyvavo miške sušaudant komisijos atrinktus likviduoti politinius kalinius.

1988 11 18 P.Raslanas davė paaiškinimą apie jam žinomas įvykio aplinkybes.

1988 11 23 P.Raslanas apklaustas liudytoju (apklausė J. Vilutis) parodė, kad dalyvavo kartu su kitais NKGB pareigūnais ir kariškiais atrenkant politinių kalinių bylas, atskiriant politinius kalinius nuo kriminalinių, sudarinėjo sąrašus atrinktų politinių kalinių, pats paėmė su savim jau į kariškių mašinas

kalėjimo kieme susodintų ir paruoštų vežti politinių kalinių bylų kardomųjų priemonių dokumentus. Patvirtino, kad rašė 1942 10 07 paaiškinimą LKP CK sekretoriui A. Sniečkui apie specialios komisijos sudarymą kaliniams atrinkti, savo vadovaujantį vaidmenį joje, apie kalinių sušaudymą Rainiuose.

1989 02 09 P Raslanas papildomai apklaustas liudytoju (apklausė J. Vilutis), iš esmės patvirtino, kad buvo specialios komisijos, kurios sprendimų pagrindu buvo nužudyti politiniai kaliniai, narys. Neigia dalyvavęs žudynėse ir buvęs įvykio vietoje Rainių miškelyje.

Pažymėtina, kad remiantis būtent aukščiau minėta įrodymą medžiaga - 1942 10 07 P.Raslano paaiškinimu LKP CK sekretoriui A.Sniečkui, o taip pat jo liudytojo apklausų (1988 11 23, 1989 02 09) metu iš esmės patvirtintais jo 1942 10 07 paaiškinimo teiginiais buvo grindžiami vėliau jam pareikšti kaltinimai, įskaitant paskutinįjį kaltinimo variantą, pagal kurį byla buvo perduota teismui.

Be minėtos P Raslano kaltę įrodančios medžiagos, iš byloje apklaustų 174 liudytojų P.Raslaną savo parodymuose mini tik 5 liudytojai:

1988 11 21 liudytojo apklausos protokole Leonas Vilutis parodė, kad matė Raslaną su kitais civiliais ir kariškiais 1941 06 24 užeinant į Telšių kalėjimą, po ko į jį užvažiavo kareiviškos mašinos, Raslanas ranka parodė karininkui, kad eitų su juo į kalėjimą. Karininkų buvo 4-6.

1989 09 05 liudytojo apklausos protokole Stasys Kašauskas parodė, kad buvo susitikęs 1987 spalio pabaigoje su Raslanu Vilniuje, klausė jo apie Rainius, bet šis sakė nedalyvavęs nužudyte. Apie Raslaną sužinojo iš leidinių, straipsnių apie Rainių tragediją.

1989 11 20 liudytojo apklausos protokole Aloyzas Jagminas parodė, kad iš motinos pasakojimo žino, kad Raslanas

1941 06 24 buvo išvykęs pasikviesti pagalbon kareivių, kad Rainiuose dalyvavo kalinių žudyme, kurį vykdė kareiviai ir pats Raslanas.

1988 11 11 liudytojo apklausos protokole N. Dušanskis nurodo, kad Raslaną matė prie Mažeikių po 1941 06 25, vėliau Minske Raslanas jam sakęs, kad degins kažkokius dokumentus, bet nežino ką. Apie Rainių žudynes nieko nežino konkretaus, pats nebuvo, išvyko iš Lietuvos 1941 m. birželio pradžioje į Jaltą, o prasidėjus karui grįžo į Minską, po to Šiaulius, Mažeikius (1941 06 26-27 d.)

1988 11 14 liudytojo apklausos protokole Mečislovas Taurinskas parodė, kad pažinojo Raslaną kaip Telšių NKGB viršininką, bet apie jo dalyvavimą Rainiuose nežinojo, po karo yra kalbėjęs apie Rainius su N. Dušanskiu, neigia, kad buvo su Raslanu kalbėjęs apie kalinių evakavimą prasidėjus karui.

1994 02 21 tardytojas J. Vitkus iš Telšių rajono apylinkės prokuratūros gavo Telšių kraštotyros muziejuje saugomų D. Ročiaus [Rociaus] prisiminimų rankraščių kopijas, kuriuose nurodoma, kad miške įvykdant specialios komisijos mirties nuosprendžius politiniams kaliniams, buvo ir Raslanas, kad jis dalyvavo ir peržiūrint pasmerktų mirčiai kalinių bylas.

Visi apklausose paminėję Raslaną liudytojai buvo apklausti 1988-1989 metais, Raslano paaiškinimas LKP CK sekretoriui Sniečkui buvo gautas tuoj po bylos iškėlimo 1988 11 03. Tačiau pirmasis nutarimas patraukti kaltinamuoju P. Raslaną (kaltinant pagal 1992 04 09 įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ 1 ir 2 str., kuris įsigaliojo 1992 04 15) priimtas 1992 04 21 (tardytojas A. Stepučinskas). 1992 04 21 A. Stepučinsko nutarimu, kuri sankcionavo tuometinis generalinis prokuroras A. Paulauskas, nutarta Raslaną suimti.

P. Raslano išvykimas iš Lietuvos ir pasislėpimas nuo tardymo

A. Stepučinskas 1992 04 21 lydraščiu Nr. 15/22 (priedas Nr. 1) išsiuntė nutarimą suimti Raslaną vykdymui Nacionalinio saugumo tarnybos (NST) prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus pavaduotojui V.Zedeliui. Ant lydraščio nuorašo byloje yra žyma, kad jis su nutarimu gautas tą pačią dieną 1992 04 21.

1992 04 29 NST atsakyme Generalinei prokuratūrai Nr. 186 (priedas Nr. 1) nurodoma, kad nustatyta, kad P.Raslanas savo ankstesniu adresu Vilniuje „negyvena jau nuo 1991 m. vasaros“, o RAB duomenimis išvykęs gyventi į Maskvos sr. Balašichos kaimą. Jam priklausiusiame bute nuo 1991 07 09 bute gyvena kitas asmuo, kuris su Raslanu ryšių nepalaiko. Rašte nurodyta, kad NST esant galimybei nedelsiant įvykdys nutarimą suimti P.Raslaną, o nustačius jo buvimo vietą praneš papildomai. Raslano išvykimo iš Lietuvos ir pasislėpimo nuo tardymo faktą patvirtina tik minėtas NST dokumentas.

Tačiau pažymėtina, kad Respublikinio adresų biuro prie Lietuvos Respublikos VRM duomenimis, P.Raslano išregistravimo iš Vilniaus išvykimui į Rusijos Federacijos Maskvos srities Balašichos mst. data yra 1990 08 23. Kitų tikslesnių duomenų apie P Raslano išvykimo iš Lietuvos datą byloje nėra.

Byloje yra Komisijos Sovietų sąjungos KGB veiklai tirti pirmininko B. Gajausko 1992 07 20 raštas prokuratūrai prie kurio pridėtas 1989 02 23 LSSR KGB pirmininko E. Eismunto patvirtintas sprendimas leisti išvykti į Izraelį N. Dušanskiui, kuris šioje byloje buvo apklaustas liudytoju. Sprendime nurodoma, kad sprendimas priimtas siekiant išvengti N. Dušanskio tardymo, apklausų liudytoju ir galimų kaltinimų Rainingių žudynių byloje (priedas Nr.2). Tačiau byloje nėra tokio ar

panašaus turinio KGB dokumento, jokių kitų duomenų ar dokumentų, kad KGB organizavo ar padėjo P.Raslanui išvykti iš Lietuvos ir pasislėpti nuo tardymo.

Be paminėtų aukščiau, byloje nėra kitų dokumentų ar duomenų, jog būtų savo žinioje turėję pareigūnai iki 1992 04 29 NST rašto gavimo arba vėliau būtų ėmęsi kokių nors veiksmų, davę nurodymus ar pavedimus saugumo ar policijos operatyviniams tarnyboms vykdyti P.Raslano sekimą, siekiant užtikrinti galimybę pareikšti jam kaltinimą ir jį suimti, užkirsti kelią jo pasislėpimui nuo tardymo, o vėliau - vykdyti tolesnę jo paiešką.

***Buvusio generalinio prokuroro A. Paulausko
vadovaujantis vaidmuo šioje baudžiamojoje byloje***

Pagal byloje esančius procesinius ir kitus dokumentus matyti tokie buvusio generalinio prokuroro A. Paulausko veiksmai šioje byloje:

1) 1989 09 19 sankcionavo J.Vilučio nutarimą pratęsti parengtinio tardymo terminą byloje;

2) 1992 04 21 sankcionavo A. Stepučinsko nutarimą suimti P.Raslaną;

3) 1992 12 08 parašu (be nurodymų) vizavo J. Gaudučiuui atsakymą į teisinės pagalbos prašymą iš Rusijos Federacijos, kuriuo pranešta, kad Raslanas nebus išduotas (J. Gaudutis šį raštą vizavo A.Stepučinskui, nurodydamas išstudijuoti įstatymus, tokių kaip P.Raslanas nusikaltėlių teisinį statusą ir dėl tolesnės teisinės pagalbos dėl jo išdavimo);

4) 1993 03 25 pasirašė teisinės pagalbos prašymą Rusijos Federacijos Generalinei prokuratūrai dėl P.Raslano išdavimo Lietuvai;

5) 1994 01 12 pasirašė pakartotinį teisinės pagalbos prašymą Rusijos Federacijos generalinei prokuratūrai dėl P.Raslano išdavimo Lietuvai;

6) 1994 06 09 patvirtino kaltinamąją išvadą šioje byloje, su kuria ji pirmą kartą buvo išsiųsta teismui - Lietuvos Aukščiausiam Teismui;

7) 1994 09 19 pasirašė pakartotinį teisinės pagalbos prašymą Rusijos Federacijos Generalinei prokuratūrai dėl P.Raslano išdavimo Lietuvai.

Bylos medžiagoje nėra kitų buvusio Generalinio prokuroro A. Paulausko patvirtintų nutarimų, parašų ir rašytinių nurodymų bylą tyrusiems pareigūnams.

Specialių tyrimų skyriaus
vyriausiasis prokuroras
R. Valentukevičius

Lietuvos Respublikos
Seimo narys Vytautas Landsbergis

Šiaulių Apygardos teismo teisėjui V. Birbilui

Vilnius
2002 m. sausio 2 d.

Gerbiamas Teisėjau,

Gavęs P. Raslano bylos 2001 m. balandžio 5 d. nuosprendį, noriu kai ko papildomai paklausti. Tikiuosi, kad rasite laiko atsakyti, arba aš galėčiau gauti informacijos kitu Jūsų nurodytu būdu.

Teismas kvalifikavo nusikalstamą veiką pagal BK 71 str. 2 d. Vis dėlto civilių gyventojų žudymas okupuotoje šalyje - o P. Raslanas tarnavo okupacinėse karinėse struktūrose ir pasitarkė kareivius - yra karinis nusikaltimas, apibūdintas BK 333 ir 335 straipsniuose. Norėčiau žinoti, kodėl ši kvalifikacija byloje nebuvo taikoma (BK atitinkamai papildytas 1998 m. birželio 9 d.), o taip pat - ar nėra galimybės nuosprendį dabar papildyti atitinkamu išaiškinimu, nusikaltimą dar papildomai kvalifikuojant. Teisingumo įgyvendinimui tai gali būti svarbu.

Nuosprendyje minimi P. Raslano prisipažinimai, duoti kažkurio tardymo metu (t. 5, b. 1. 121-124), kelia klausimą, kada vyko tas tardymas, ar buvo tuomet formuojamas kaltinimas ir koks, ar nerasta nusikaltimo sudėties? Šią informaciją irgi norėčiau gauti, taip pat nurodytųjų 121-124 bylos lapų kopijas (iš 5 tomo).

Linkėdamas gerų Naujųjų Metų Jūsų nelengvame darbe -

Vytautas Landsbergis

Šiaulių apygardos teismo
Pirmininkas

Lietuvos Respublikos Seimo nariui
p.Vytautui Landsbergiui

Šiauliai
/be datos/

Atsakome į Jūsų 2002 01 04 paklausimą dėl P.Raslano baudžiamosios bylos.

Jūs keliate klausimą, ar P.Raslano nusikalstamą veiką nereikėtų papildomai kvalifikuoti pagal LR BK 333 ir 335 str.

Manome, kad tokia papildoma kvalifikacija greta BK 71 str. 2 d. negalima, nes BK 333 ir 335 str. dispozicijos objektas yra kitas. Čia kalbama apie tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimus: žalojimą, kankinimą, žudymą karo belaisvių, civilinių asmenų, kuriems karo metu suteikta tarptautinė apsauga.

Šiuo atveju Rainių kankiniai buvo suimti ne ryšium su karu ar tarptautiniu konfliktu, o dėl jų politinių įsitikinimų.¹ Juos suėmė ne svetimos valstybės kariškiai, o okupacinė valdžia.

Kariškiai buvo pasitelkti tik bausmės vykdymui ir prašant asmenims, kurie jau buvo priėmę sprendimą atrinktus asmenis sušaudyti.²

Iš baudžiamosios bylos matyti, kad Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra 1988 10 26 P.Raslanui iškėlė baudžiamąją bylą pagal žudynių metu veikusio Lietuvos teritorijoje RTFSR BK 136 str. (dėl grupės žmonių nužudymo fakto).

¹ Kaliniai buvo žudomi karo situacijoje skubiai ir todėl, kad prasidėjo karas.

² NKVD, kaip ir tęsėja KGB, buvo SSRS karinės sistemos dalis. Sprendimą nužudyti priėmė trijų asmenų grupė, kurioje du buvo kariškiai.

1998 03 10 priimtas nutarimas patraukti P.Raslaną kaltinamuoju pagal LR BK 18 str. 4 d. ir 1995 04 09 Lietuvos R. Įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ 1 ir 2 str. (t. 10, b.l. 18-19).

1998 09 21 LR Generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus vyriausiojo prokuroro R.Valentukevičiaus nutarimą P.Raslanas patrauktas kaltinamuoju pagal LR BK 18 str. 4 d. ir 71 str. 2 d. (t. 10, b.l. 42-43).

Pagal šį BK straipsnį P.Raslanas ir buvo nuteistas. Kitokių kaltinimų P.Raslanui šioje byloje nebuvo pareikšta.

Pagarbiai,

Šiaulių Apygardos teismo
Pirmininkas Boleslovas Kalainis

PAVĖLAVUSI AMŽIAUS BYLA

Artūras Jančys

Šiandien Šiaulių apygardos teisme turėtų būti pradėta nagrinėti genocidu kaltinamo Petro Raslano (g. 1914) baudžiamoji byla. Rainių žudynių - vieno žiauriausių sovietų okupacijos nusikaltimų Lietuvoje tyrimas pasiekė teismą po dvylikos metų trukusio teisėsaugos „vėžlio maršo“, teisinių ir politinių nesusipratimų. Šioje keistoje, pribloškiančioje aplaidumu bolševikų teroro tyrimo istorijoje liko mįslių, kurias atskleisti pamėgino „Ekstros“ žurnalistas.

P. Raslanas švenčia 70 metų jubiliejų (1984 m.).

Teisiamasis - už tūkstančio kilometrų

Niekas netiki, kad šiandien į Šiaulių apygardos teismą atvyks kaltinamasis, žiaurių 1941 m. birželį įvykusių Rainių žudynių vienas organizatorių, buvęs SSRS NKVD (sovietų saugumo) Telšių apskrities skyriaus viršininkas Petras Raslanas. Aštuoniasdešimt septynerių metų sovietų slaptosios policijos veteranas jaučiasi saugus, pasislėpęs Maskvos srities Balašichos miestelyje.

Rainių miškelyje įvykusi tragedija Lietuvą ir pasaulį sukrėtė mažiausiai du kartus: Antrojo pasaulinio karo metu, kai buvo atkasti 73 Telšių kalėjimo kalinių (daugiausia - politinių) kūnai su žiaurių kankinimų žymėmis (dar trys kaliniai buvo nušauti kitoje vietoje), ir 1988 m. pabaigoje, kai tautinio atgimimo banga vėl iškėlė į paviršių kraupią Žemaitijos kankinių istoriją.

Liudininkų parodymai, vėliau rastų dokumentų fragmentai padėjo apibrėžti pagrindinių įtariamųjų ratą. Žiaurią egzekuciją organizavo Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos prezidento pirmininko pavaduotojas, Telšių apskrities vykdomojo komiteto pirmininkas Domas Rocius, NKVD Telšių apskrities

skyriaus viršininkas P.Raslanas, jo pavaduotojas, NKVD leitenantas Ždanovas, NKVD Kretingos apskrities viršininko pavaduotojas Jermolajevas, 8-osios pasienio armijos politinis vadovas Michailas Kompanjanecas ir vyresnysis Telšių kalėjimo prižiūrėtojas Pranas Žalimas.

Paradoksas: pagrindinis P.Raslaną apkaltinantis dokumentas atsirado komunistinių pažiūrų JAV lietuvių veikėjo Antano Bimbos dėka. Jis drauge su „pažangiais“ išeiviais organizavo materialinę pagalbą Raudonajai armijai. Išgirdęs apie Rainių įvykius, pakėlė triukšmą. Tuomet 1942 m. Maskvoje buvęs LKP CK vadovas Antanas Sniečkus pareikalavo D. Rociaus ir P.Raslano pasiaiškinti raštu.

Laikas nenuplauna visų pėdsakų

P.Raslanas paaiškino, jog birželio 24 d., prie Telšių artėjant vokiečiams, jis su „grupe tarybinio aktyvo“ pasitraukė į Tryškių mišką, esantį 25 kilometrai nuo Telšių. Kariniam prokurorui jis pasiskundė: Telšių kalėjime liko per 70 „nacionalistų“, kurie taps okupantų vokiečių talkininkais. Prokuroras P.Raslanui ir D.Rociui davė būrį kareivių, 4 sunkvežimius ir 2 tankus. Grįžę į Telšius, P.Raslanas, D.Rocius ir anksčiau minėti jų talkininkai peržiūrėjo kalinių bylas ir liepė jiems užrišti burnas bei sumesti į sunkvežimius. Kolona pajudėjo Rainių miškelio link.

Kas konkrečiai kankino ir žudė kalinius - matyt, neatsakyta. Sunku įrodyti, kad ir pats P.Raslanas dalyvavo egzekucijoje. Pasiaiškinime A.Sniečkui D.Rocius rašė: „Mūsų buvo: aš, P.Raslanas, oper. igaliotinis Galkinas ir prižiūrėtojas Pocevičius“. Palyginti nesenai išsiaiškinta, kad kalinius sušaudyti buvo patikėta NKVD pasienio kariuomenės 105-ojo pulko būriui.

Net ir žinant bolševikų teroro žiaurumus, 1941 m. birželio 26 d. atkastų lavonų vaizdas buvo sukrečiantis: sutraiškytos

kaukolės, išplėšyti žastai, sudarkyti lyties organai. Aukų kontingentas buvo margaspalvis: tai ir jaunalietuvis Zenonas Tarvainis bei gimnazistas Antanas Čiužas, Belgijoje gyvenančio rašytojo Eduardo Cinzo (Čiužo) brolis, apkaltinti bandymu užmegzti ryšį su generolu P.Plechavičiumi, pagrindinės LKP narys J.Beimavičius, įtariamas bendradarbiavęs su „buržuazinės“ Lietuvos saugumu, aplinkiniai ūkininkai, leptelėję neatsargų žodį okupantų masinių renginių metu.

„Žydų pėdsakas“ - aklavietėje

Tiek anais laikais, karo pradžioje, tiek vėliau Rainių įvykiai buvo ir liko politinė byla. Bolševikų saugumiečių nusikaltimą savo propagandiniams tikslams panaudojo vokiečių okupantai, kurstydami Lietuvoje antisemitinę isteriją. Specifinis aukų kankinimo būdas žalojant lyties organus buvo laikomas „žydišku“ pėdsaku. Būtent Telšių žydai 1941 m. birželio 26-osios rytą buvo atvaryti į Rainių miškelį ir jiems įsakyta rankomis atkasinėti užkastas aukas.

„Žydų versijai“ peno davė ir vieno liudininko pasakojimas, kad kalinių išgabenimo operacijoje dalyvavęs Telšių NKVD operatyvinis įgaliotinis Nachimas [Nachmanas] Dušanskis, iki šiol gyvenantis Izraelyje. Tačiau 1988 m. pabaigoje, duodamas parodymus Lietuvos prokuratūrai, N.Dušanskis įrodinėjo, kad Vokietijai užpuolus Sovietų Sąjungą, jis ilsėjosi Kryme, su savo viršininku P.Raslanu Tryškių miške susitiko tik birželio 26 d.

Nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse agonijos tampona KGB suskubo „dėl visa ko“ paslėpti neparankų liudininką. 1990 m. vasario mėnesį LSSR KGB viršininkas E.Eismuntas pritarė pasiūlymui išleisti N.Dušanskį į užsienį „ryšium su respublikos spaudoje pasirodžiusiais kaltinimais dėl N.Dušanskio dalyvavimo Rainių įvykiuose“. ¹

¹ Tokiam aukštų KGB pareigūnų V.Vilučio, A.Rodionovo, E.Baltino pasiūlymui E. Eismuntas pritarė 1989 01 24. Žr. šios knygos 145 p.

Prasidėjus Rainių bylos tyrimui, propagandinės gynybos ėmėsi ir kita pusė. 1989 m. „SSKP narys nuo 1933 metų“ J. Jurgutis, Telšių gyventojas, remdamasis „vietos rašytojos Stasės Vainiekienės pasakojimu“, prokuratūrai tvirtino, kad atkastus la-vonus, kurie buvę nesubjauroti, žydams liepę sudarkyti, sužalo-ti, idant jie atrodytų kaip žiauraus bolševikų nusikaltimo aukos.

Dokumentai ir gausūs liudininkų parodymai sužlugdė ban-dymus užglaistyti žiaurų bolševikų teroro nusikaltimą. Tačiau Josepho Goebbello propagandos mašina viską klastingai ap-vertė aukštyn kojomis ir Rainių tragedija skaudžiai smogė nie-kuo dėtiems Žemaitijos žydams.

1941 m. birželio 27 d. žydšaudžiai suvarė Telšių miesto ir apylinkių žydus į Rainių dvarą, priklausiusį operos daininin-kui K.Petrauskui. Liepos mėnesį Rainiuose, netoli lietuvių po-litinių kalinių nužudymo vietos, buvo sušaudyta per 800 žydų. 1994 m. Generalinė prokuratūra žydų žudynių epizodą išsky-rė į atskirą baudžiamąją bylą.

„Tylusis pensininkas“: legenda ir tikrovė

Kas buvo žmogus, kaltinamas organizavęs tokias žiaurias nekaltų žmonių žudynes?

Petras Raslanas gimė 1914 m. kovo 25 d. Rygoje, darbi-ninkų šeimoje. Į Lietuvą grįžo praūžus revoliucijų ir karų aud-roms. Vertėsi šaltkalvio amatu. 1933 m. už antivalstybinę veiklą nuteistas 5 metams kalėjimo. Turbūt čia ir susiformavo busi-mojo enkavedisto pasauležiūra: 1938 m. jis įstojo į pagrindinę Lietuvos komunistų partiją.

Po 1940 m. sovietų okupacijos P.Raslanas, tapęs kadriniu NKVD (VRLK) darbuotoju, padarė svaiginančią karjerą. 1941-ųjų vasarą, karo ir Rainių tragedijos išvakarėse, 27 metų vyru-kas - jau kapitonas, Telšių apskrities NKVD viršininkas. Po karo jis intensyviai kibo į mokslus: 1954 m. baigė Vilniaus ju-

ridinę mokyklą, 1956 m. - Aukštesnuosius juridinius kursus Maskvoje. 1960 m. Vilniaus valstybiniame universitete įgijo teisininko diplomą.

Tačiau saugumiečio karjeros greittkelyje pasitaikė ir vilkduobių. 1954 m. P.Raslanas perkeliamas į žemesnes pareigas, o 1968 m. rudenį gavo raštišką papeikimą. P.Raslanas iki 1969 m. pavasario dirbo „paprastu“ KGB įgaliotiniu Kaune. Kuo vadovybei nusidėjo uolus įsakymų vykdytojas, sužinoti nepavyko: nuobaudos P.Raslanui buvo panaikintos, o tai reiškia, kad jos buvo išimtos iš tarnybinės bylos.

Pirmoji žmona Enta Girševna mirė 1966 m. Antrą kartą vedė lietuvę, žinomo kompozitoriaus motiną, su kuria išsiskyrė, iškilus į viešumą Rainių tragedijai.

1970 m. P.Raslanas buvo iškilmingai palydėtas į pensiją. Po to jis dar keletą metų dirbo buvusios LSSR valstybinio knygų, laikraščių ir poligrafijos susivienijimo „Periodika“ kadrų skyriaus inspektoriumi.

Karo veteranų susibūrimuose P.Raslanas turėjo kuo pasididžiuoti. 1951 m. už „buržuazinių nacionalistinių gaujų Žemaitijoje likvidavimą“ jam buvo pareikšta padėka, įteikta 600 rublių premija ir 2-ojo laipsnio Tėvynės karo ordinas. Buvęs LSSR personalinis pensininkas iki šiol tebėra demokratinėje Rusijoje pripažintų Raudonosios žvaigždės bei KGB Garbės ženklų ordino kavalierius.

„Jis buvo toks tylus, taktiškas, inteligentiškas žmogelis, - prisimena buvęs „Periodikos“ susivienijimo direktorius Ipolitas Skridla. - Kai perskaičiau apie Rainių įvykius, mane tiesiog ištik šokas. Negalėjau patikėti, kad kalbama apie tą patį žmogų!“

Truputį artimiau P.Raslaną pažinoję asmenys „Ekstros“ žurnalistui pasakojo, kad KGB veteranas neatrodė esąs užkietėjęs komunistas fanatikas: stengdavosi objektyviai įsigilinti į kiekvieną reiškinį, ginčydavosi mandagiai, pateikdamas argumentus.

„Ekstros“ duomenimis, Maskvos srityje karštantis P.Raslanas neskursta. Sprendžiant iš Rusijos socialinės rūpybos ministerijos Maskvos srities Balašichos poskyrio pažymos, P.Raslanas pripažintas pirmos grupės invalidu, tapęs juo „vykdant tarnybines pareigas“. Už tai jam skirta nuolatinė pašalpa, [be to] jis, kaip Tėvynės karo veteranas, gauna padidintą pensiją.

Kaltinamasis išvyko, o ne pabėgo

Nuo pat pradžių šio daug atgarsio sukėlusio nusikaltimo tyrimas slinko vėžlio žingsniu, nuolat atsimušdamas į tikrų ir tariamų teisinių kolizijų užtvarus.

1988 m. spalio 10 d. LSSR vyriausiasis prokuroras Liudvikas Sabutis pasirašė sprendimą iškelti baudžiamąją bylą dėl Rainių žudynių. Liudininkų pasakojimai, likusių dokumentų fragmentai aiškiai rodė vienintelį likusį kaltininką, personalinę pensininką, sovietinio saugumo veteraną P.Raslaną. Tačiau jį suimti ar bent jau užkirsti kelią jam pasislėpti niekas nesirūpino. Masinių žudynių organizavimu įtariamas asmuo ateidavo į prokuratūrą, duodavo parodymus. Savo kaltę, aišku, neigė.

1990 m. balandžio mėnesį LR generalinės prokuratūros Tardymo valdybos viršininko pavaduotojas J.Vilutis tyrimą sustabdė, remdamasis tuo, kad nėra įstatymo, pagal kurį P.Raslanui būtų galima pateikti kaltinimą¹.

Tačiau ir įsigaliojus atsakomybės už genocido vykdymą įstatymui, vienintelio likusio gyvo įtariamojo sulaikyti neskubėta. 1992 m. balandžio 12 d. tardymas buvo atnaujintas, prokura-

¹ Toks įstatymas buvo. 1983 m. LTSR BK 281 str. „Smurtas prieš gyventojus karo veiksmų rajone“ numatė nuo trejų iki dešimties metų laisvės atėmimo arba mirties bausmę. 1989 m. pasirodęs LTSR BK komentaras šiam straipsniui patikslina ir sąvokas: karo veiksmų rajonas (kariuomenės operacijos), kaltės forma (tiesioginė tyčia), subjektas - karys (P.Raslanas priklausė NKVD - karinei struktūrai, turėjo laipsnį). Šiuo kodeksu buvo naudojamosi ligi 1994 m. redakcijos, kuomet kariniai nusikaltimai apskritai išnyko (ligi 1998 m.)

tūra pagaliau nutarė P.Raslaną „patraukti baudžiamojon atsakomybėn“. Po savaitės, balandžio 21d., Generalinės prokuratūros tardytojas S.Stepučinskas pasirašė nutarimą suimti kaltinamąjį. Dar po geros savaitės Valstybės saugumo departamento generalinio direktoriaus pavaduotojas Viktoras Zedelis apsilankė liūdnai pagarsėjusio saugumiečio bute Vilniuje, Klinikų gatvėje, bet rado ten jau kitus šeiminius.

Tik dar vėliau išsiaiškinta, kad genocidu, žiauriu nusikaltimu savo tautai kaltinamas asmuo 1991 m. rudenį be jokių kliūčių išvyko į Rusiją.

Taigi P.Raslanas tuos trejus metus, kai šalies spaudoje buvo eskaluojama žudynių tema, Rainiuose vykdavo mitingai ir bažnytiniai renginiai, niekur nesislapstė. Išvyko iš Lietuvos jau po rugpjūčio pučo, kai Lietuva jau ėmė kontroliuoti savo sienas. Būtent išvyko, o ne pabėgo. Legaliai išsiregistravo iš savo buto, oficialiai išsiskyrė su žmona.

Kas atsakingas už tai, kad itin sunkiu nusikaltimu tautai kaltinamas asmuo labai lengvai išvengė teisingumo? Rašytojas S.Kašauskas, kurio publikacija „Gimtajame krašte“ 1988 m. rudenį paskatino ieškoti Rainių tragedijos kaltininkų, teigia: „Deja, Rainių žudynių tyrimas ir P.Raslano pabėgimo istorija parodo, kad mūsų „patriotiniams“ politikams teisingumas mažiausiai rūpėjo. Aš anuomet dažnai lankiausi Seime¹, nuolat zyziau į ausį ir prokuratūros vadovui A.Paulauskui, ir V.Landsbergiui². Dabar manau, kad valdžioje buvę politikai tyčia sudarė sąlygas P.Raslanui pasislėpti, kad turėtų pretekstą paburėti prieš Rusiją ir pasipuikuoti - anava kokie mes drąsūs patriotai!“

¹ S. Kašauskas buvo Aukščiausiosios Tarybos deputatas.

² Pastarasis 2001 m. teiginys apie 1990-1991 m. laikotarpį taip pat vargu ar teisingas. Šį žurnalisto posakį asmeninio pokalbio 2006 m. su A.Šiušaite metu paneigė ir pats S.Kašauskas.

Lietuvos Generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų tyrimo skyriaus vyr. prokuroro pavaduotojas S.Stepučinskas¹ tvirtino, kad iki 1992 m. pavasario nebuvo galima suimti P.Raslano, nes dar nebuvo įsigaliojęs įstatymas, numatantis baudžiamąją atsakomybę už genocido vykdymą.

„Kai įstatymas įsigaliojo, ėmėmės ryžtingesnių žingsnių. Tačiau įtarėme, kad P.Raslanas bus išvykęs iš Lietuvos“, - pripažino prokuroras.

Genocido byla - „saldainiukas“ visuomenei?

P.Raslano bylos tyrimas ir po Genocido įstatymo įsigaliojimo lėtai vilkosi teisėsaugos labirintuose. 1994 m. tyrimas vėl sustabdytas - laukiama, kol ateis Rusijos Generalinės prokuratūros atsakymas į reikalavimą išduoti P.Raslaną. Tik po keletrių metų (1998 05 09) P.Raslanui buvo išsiųstas kvietimas atvykti į teismą. Po dviejų mėnesių Rusijos Generalinis prokuroras J.Skuratovas teikėsi atsakyti, jog P.Raslanas nepasitiki Lietuvos teismų objektyvumu, todėl atvykti atsisako, o atvežti jį prievarta nesą juridinio pagrindo, nes P.Raslanui suteikta Rusijos pilietybė.

1999 m. sausio mėn. vienuolikos tomų baudžiamoji byla perduota Šiaulių apygardos teismui. Tačiau uždelstas laikas padarė savo darbą: varant 11 tomų bylą matyti, kaip, metams bėgant, tirpo įvykio liudininkų sąrašas. Naujesniuose bylos tomuose vis daugėjo liudininkų ir nukentėjusiųjų, Rainių žudynių aukų artimųjų, mirties liudijimų. Du Šiaulių apygardos teismo posėdžius praėjusiais metais teko atidėti todėl, kad kviesti liudininkai ir nukentėjusieji neatvyko. Prieš dvi savaites Šiauliuose apsilankiusiam „Ekstros“ korespondentui teismo sekretorė pasiguodė: „Jau dabar skambina liudininkai, nukentėjusieji ir pareiškia neatvyksiantys į kovo 5 d. posėdį“.

¹ Iš tiesų - A.Stepučinskas.

Dar vienas, paskutinis pernelyg užsitęsios bylos aki-brokštas: ją svarstyti patikėta skandalingomis „alaus bylomis“ pagarsėjusiam Šiaulių apygardos teismo pirmininkui V.Birbi-lui. Pagal Teismų įstatymą, jis jau turėjo atsistatydinti iš parei-gų. Manoma, kad rezonansinė byla jam patikėta kaip „gelbėji-mosi ratas“ užsitarnauti didesnę pensiją.

„Aš nejaučiu džiaugsmo, kad P.Raslanas bus nuteistas už akių, - sako Rainių bylos „krikštatėvis“ S.Kašauskas. - Tai man panašu į drumzlinus teisėsaugos vadovų ir politikų žaidimus. Teis-mas turėjo įvykti anksčiau, kai visuomenei jis buvo aktualesnis“.

Skeptiškai genocidu kaltinamo asmens teisimą vertina ir istorikas, Kauno tremties ir rezistencijos muziejaus direkto-rius Kęstutis Kasparas: „Ranių įvykiai pakankamai aiškūs, tiek daug laiko juos nagrinėti nereikėjo. Atkreipkime dėmesį, kad ši istorija pradėta eskaluoti dar komunistų ir KGB kontroliuo-tame laikraštyje. P.Raslano byla yra labai paranki pakišti vi-suomenei, idant būtų pridengti kiti, kai kam labai neparankūs sovietų okupacijos nusikaltimai“.

Istorijos akibrokštas: enkavedisto pusbrolis - an-tisovietinis rezistentas

Šiandien Šiaulių apygardos teisme pradedamoje svarstyti genocidu kaltinamo NKVD karininko Petro Raslano tarnybi-nėje byloje užsimenama, kad 1949 m. jo pusbrolis A.Raslanas buvo nuteistas 10 metų lagerių už antisovietinę veiklą. „Eks-tra“ surado ir pakalbino Joniškėje iki šiol gyvenantį 69 metų stačiatikį Apolinarijų Roslaną, bene vienintelį Lietuvoje likusį gyvą P.Raslano giminaitį.

Istorija Apolinarijų Roslanui (Raslanui) - buvusiam poli-tiniam kaliniui, antisovietinės rezistencijos dalyviui, religin-gam žmogui iškūrė pikta pokštą: jo vyresnysis pusbrolis, atsi-dūręs priešingoje barikadų pusėje, Petras Raslanas kaltinamas

sunkiū nusikaltimu savo tautai. Kalint lageryje, per klaidą buvo pakeista ir Apolinarijaus pavardė: iš Raslano tapo Roslanu.

Skirtingos pasaulėžiūros, skirtingose vietose gimę pusbroliai pirmą kartą susitiko tik 1978 m., kai A.Roslaną norėta prievarta uždaryti į Naujosios Vilnios psichiatrijos ligoninę gydyti nuo šizofrenijos. Tačiau medikų komisija atkreipė dėmesį į „svarbią“ pavardę, išsiaiškino giminystės ryšius ir jau mandagiai pasiūlė ambulatorinį, savanorišką gydymą.

Paklaustas, kaip čia atsitiko, kad pakankamai artimi giminaičiai atsidūrė priešiškos fronto linijose, A.Roslanas atsakė: „Kai susipažinau su Petru, jis man dažnai sakydavo: mano tėvai buvo grynai proletarai, o tavo - biznieriai, „miasko-kolbasko krutili“.

A.Roslanas gimė Mažeikiuose 1932 m., kepėjo šeimoje. Jo motina Marija Trifonova į Lietuvą atvyko iš Sankt Peterburgo, gelbėdamasi nuo Rusijos bolševikų teroro, nes turėjo ryšių su sušaudyto caro Nikolajaus II šeima. Jos tėvas, A.Roslano senelis, Vasilijus Trofimovas, geležinkelių specialistas, dirbo caro dvare. Vieno pasikėsinimo į carą metu V.Trofimovas padėjo išgelbėti Nikolajų II nuo mirties, už tai jis buvo apdovano-
tas sidabro medaliu.

Iki šiol A.Roslanas saugo raštišką šio medalio liudijimą kartu su caro Nikolajaus II šeimos nuotrauka. Lietuvos stačiatikio bute ant sienos kabo trijų stačiatikių kankinių, kuriuos neva nužudė pagonys kunigaikščio Algirdo laikais, paveikslas.

1949 m. 16-metis gimnazistas A.Roslanas drauge su ke-
liais bendraminčiais, vyresniais draugais įsteigė pagrindinę antisovietinę organizaciją: Jaunųjų Lietuvos partizanų ratelį. Tačiau į grupę NKVD infiltravo provokatorių Stasį Garnį („Bronių“) ir jaunieji pagrindininkai atsidūrė kalėjime. Giminystės ryšiai su P.Raslanu, anuomet - NKVD kapitonu, nieko negelbėjo. „Motina buvo pas jį nuvažiavusi, - pasakoja A.Roslanas.

- Tačiau jis pasakė, kad jeigu grupėje yra pilnamečių, niekuo negalėsias padėti“.

Už antisovietinę veiklą nuteistas pusbrolis nesugadino P.Raslano, ištikimo saugumiečio, karjeros. A.Roslanas iki 1956 metų kalėjo Mordovijos, Altajaus, Kazachstano lageriuose. Užaugęs lietuvio kataliko ir rusės stačiatikės šeimoje, lageriuose jis suartėjo su stačiatikių dvasininkais. Grįžęs į Lietuvą, A.Roslanas ėmė intensyviai šviestis, studijuoti stačiatikių teologijos knygas. 1970 m. jis parašė knygą „Sila razumnoj liubvi“ („Protingos meilės jėga“), kurią pavartęs Naujosios Vilnios stačiatikių cerkvės popas Nikandras Muleris pasakė, jog ji verta disertacijos, ir pasiūlė tapti dvasininku.

A.Roslanas įstojo į Maskvos patriarchijos Aukštąją dvasinę akademiją, tačiau jau pirmaisiais studijų metais buvo pašalintas. A.Roslanas teigia tapęs akademijos vadovybės intrigų auka: komunistų valdžiai lojalūs stačiatikių bažnyčios hierarchai į politinius kalinius žiūrėjo kreivai. Be to, kaip vėliau paaiškėjo, akademijos vadovams kompromituojančius laiškus apie A.Roslaną rašė jo motina, nenorėjusi, kad sūnus taptų dvasininku.

Anksčiau statybininku ir fotografu dirbęs A.Roslanas, sulaukęs pensinio amžiaus, ėmėsi savotiškos misijos: priartinti stačiatikybę prie lietuviškos kultūros. Jis yra išvertęs į lietuvių kalbą svarbias stačiatikių konfesijos dogmatines knygas: „Stačiatikių katekizmas“, „Čistoslovo“ (stačiatikių brevijorius), traktatą „Apie stačiatikius, Romos katalikus, protestantus ir sekatas“. Tačiau veikalai taip ir liko rankraščiuose. „Išleisti religinio turinio knygas gali tik Bažnyčia, - aiškina A.Roslanas, - tačiau stačiatikių cerkvės vadovybėje gausu KGB agentų, kurie ignoruoja mano pastangas“.

A.Roslanas prisimena savo pirmąją pažintį su liūdnai pagarsėjusiu pusbroliu: „Iš psichiatrijos ligoninės nudrožiau tie-

siai į KGB rūmus Vilniuje. Ten man davė Petro adresą. Pusbrolis mane priėmė labai vaišingai“.

A.Roslanas sako, kad P.Raslanas nepriekaištavo giminaičiui dėl jo antitarybinės praeities ir „religinio ekstremizmo“, apskritai vengė kalbėti apie politiką. „Jis buvo įsitikinęs ateistas, - pasakoja A.Roslanas. - Buvome nuvažiavę aplankyti jo giminių kapų. Visi antkapiai buvo be kryžių. Pirmosios žmonos žydės, giminių kapų. Kartą jo žmonai Silvijai įdaviau paskaityti religinio turinio knygelę, jis labai supyko, ėmė mane kaltinti, neva kėsinausi užkrėsti jo žmoną religiniais prietarais“.

Pasak pusbrolio, P.Raslanas neatrodė esąs fanatiškas sovietinės santvarkos gynėjas. „Pamenu, kartą, kai pas jį lankiausi, per televiziją buvo komentuojamas įstatymas apie naujas šunų ir kačių laikymo taisykles, - pasakoja A.Roslanas. - Petras pasipiktino, sakydamas, kad reikalingos labai rimtos ekonominės reformos, o ne tokie niekai. Tai buvo dar iki M. Gorbačiovo perestroikos“.

Prasidėjus atgimimui, kai spaudoje imta plačiai rašyti apie Rainių tragediją, anot A.Roslano, Petras Raslanas tapo dar uždaresnis. Jis nieko nekomentavo, tik prasitarė „vykdęs įsakymą ir partijos generalinę liniją“. „Jo žmona man tada sakė, kad Rainiuose viską darė N.Dušanskis“, - sako A.Roslanas.

Prieš pasitraukdamas iš Lietuvos Petras Raslanas pusbroliui pareiškė, kad nei jis, nei kiti giminės iš jo negaus jokio palikimo, tik dovanų, po albumą su nuotraukomis - surinktą po tolimus kraštus išsibarsčiusios giminės istoriją. Tačiau savo pažado įvykdyti jis nesuspėjo.

Paklaustas, ką mano apie savo pusbrolį, kaltinamą vadovavus genocidui, sovietų lagerių duonos ragavęs A.Roslanas atsakė: „Jeigu nuvažiuočiau į Maskvą, nepulčiau jo smerkti ar barti. Ne aš, o Dievas jam tebus teisėjas“.

„Ekstra“, 2001 03 05, Nr. 9, p. 20

EIGA IR PASTABOS

1988 metų spalio 20 dieną savaitraštyje „Gimtas kraštas“ buvo išspausdintas rašytojo Stasio Kašausko straipsnis „Rainiai“, kuriame pirmą sykį po daugelio metų buvo atskleisti faktai apie žiaurų nusikaltimą Rainių miškelyje 1941 metų birželio mėnesį.

Minėtas straipsnis sukrėtė visuomenę, tad tuometinė valdžia nebegalėjo daugiau tylėti ir buvo priversta imtis veiksmų ištirti šiuos įvykius.

1988 metų spalio 24 dieną LSSR prokuroras 3 klasės valstybinis justicijos patarėjas Liudvikas Sabutis raštu kreipėsi į LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininką V. Astrauską, nurodydamas, jog reikalinga kompetentinga vyriausybinių komisija žiaurių nusikaltimų, įvykdytų 1941 ir pokario metais aplinkybių ir priežasčių ištyrimui. Rašte prašoma spręsti dėl tokios vyriausybės komisijos sudarymo.

1988 metų lapkričio 4 dieną buvo priimtas Lietuvos Komunistų partijos Centro komiteto, LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo ir LSSR Ministrų Tarybos nutarimas Sudaryti komisiją 1941 metų bei kitų įvykių aplinkybėms ištirti¹. Nutarime nurodoma, jog „pastaruoju metu [...]gaunama piliečių laiškų, respublikos spaudoje, televizijos bei radijo laidose pateikiama nemažai informacijos apie žmonių nužudymus 1941 metais (Telšių rajono Rainių miške, Kaišiadorių rajono Pravieniškių gyvenvietėje, Panevėžyje). Siekiant visapusiškai ištirti šių bei kitų įvykių aplinkybes [...]“, sudaroma vyriausybinių komisija, jos pirmininku paskiriamas tuometinis LSSR Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas Juozas Šerys. Nutarime nurodoma, jog komisija apie savo veiklą reguliariai informuoja institucijas, priėmusias nutarimą dėl jos sukūrimo, „taip

¹ Žr. šios kn. 176 p.

pat skelbia pranešimus spaudoje, per radiją ir televiziją“. Komisija turėjusi dirbti lygiagrečiai su prokuratūros tardytojų grupe, „kuriai pateikiamos komisijos išvados ir sukaupti dokumentai dėl tiriamų įvykių aplinkybių.“ Iš viso Komisijoje buvo 15 narių. Nuo 1989 m. gegužės mėn. prisijungė 16 narys - L.Sabutis, tuometinis LSSR AT Prezidiumo sekretorius.

Komisija nagrinėjo su žudynėmis susijusius dokumentus, ieškojo gyvų įvykio liudytojų, užrašinėjo jų parodymus, bandė gauti informacijos iš archyvų, tarptautinių organizacijų, kitais įmanomais būdais stengėsi nustatyti įvykių eigą ir kaltininkus. Būtent komisijos darbo metu buvo nustatyta, jog „prie nurodytos akcijos vienaip ar antraip prisidėjo Raslanas, Telšių apskrities saugumo viršininkas Ždanovas, Kretingos apskrities saugumo darbuotojas Jarmolajevas, 8-osios armijos politinis darbuotojas Kampanecas, Telšių apskrities vykdomojo komiteto pirmininkas Ročius.“¹

Kaip praėjus lygiai metams po komisijos sudarymo teigė vienas jos narių, tuometinis Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto dėstytojas Jonas Prapiestis,² Vyriausybinių komisijų dirbdama susidūrė su savo teisinio statuso problema - nors sudaryta aukščiausiųjų tuometinės valdžios institucijų, „tačiau ji praktiškai yra visuomeninė. Kodėl? Statuso faktiškai ji neturi. Įgaliojimai neaiškūs. Teisinę reikšmę turinčių išvadų, sprendimų daryti komisija yra nekompetentinga, negalinti. Jos surinkta medžiaga įrodomosios galios neturi. Todėl komisijos darbą turi dubliuoti prokuratūra.“

Kitas tiek komisijos, tiek prokuratūros darbą, stabdęs veiksnys buvo tuometinė įstatyminė bazė. Anuomet galioję SSRS įstatymai atėmė galimybę tokias bylas tirti ir nagrinėti Lietuvos teisininkams. Kaip pažymėjo J.Prapiestis, „daugelyje da-

¹ 1990 02 14 LTSR Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

² 1989 11 04 LTSR Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

bar tiriamų įvykių subjektais - tai patvirtina ir oficialūs atsakymai iš archyvus turinčių įstaigų, taigi subjektais, šių įvykių kaltininkais dažniausiai yra minimi kariškiai arba jiems prilyginami asmenys. Na, o tokios bylos tardymingos karinei prokuratūrai, pavyzdžiui, Rygoje. Kol kas egzistuoja ir tokia teisinė painiava, kad už tuos pačius visuotinai smerkiamus veiksmus: žudynes, kankinimus 1940 -1953 metais Lietuvoje vieni kaltininkai gali būti baudžiami, o kiti neliečiami, saugomi.“

Darbą apsunkino ir įvairių institucijų - tiek karinių žinybų archyvų, tiek ir „kai kurių Respublikos rajonų vykdomųjų komitetų“ nenoras bendradarbiauti - atsisakymas pateikti prašomus duomenis, neatsakymas į prašymus¹.

Kaip minėta, nusikaltimą Rainių miškelyje lygiagrečiai tyrė tiek vyriausybinių komisija, tiek LSSR prokuratūra (vėliau - Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra). Prokuratūroje baudžiamoji byla Nr. 09-2-024-88 iškelta 1988 m. spalio 26 d. pagal požymius nusikaltimo, numatyto LSSR teritorijoje nuo 1941 iki 1960 metais galiojusio RSFSR BK 136 str. (tyčinis nužudymas) dėl grupės žmonių tyčinio nužudymo fakto 1941 06 24-25 Rainių miškelyje, Telšių rajone. Bylą iškėlė tuometinis LSSR prokuroras L. Sabutis.

Baudžiamosios bylos tyrimą pagal jo eigą galima būtų išskirti į keletą dalių. Pirmoji dalis - nuo bylos iškėlimo iki pirmojo parengtinio tardymo sustabdymo 1990 04 27. Šiuo laikotarpiu atliktos kelių dešimčių asmenų, turinčių kokių nors duomenų apie žudynes Rainių miškelyje, apklausos. Tai - ir asmenys, dalyvavę atkasant nužudytųjų kūnus, ir buvę Telšių kalėjimo kaliniai, ir nužudytųjų artimieji, ir asmenys, kaip vėliau nustatyta, atsakingi už žudynes. Kaip liudytojas 1988 11 23 ir 1989 02 09 apklaustas Petras Raslanas, o 1989 11 11 — Nachmanas Dušanskis. 1988 12 09 atlikta akistata tarp Mečis-

¹ 1989 11 04 LTSR Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenograma.

lovo Taurinsko ir N. Dušanskio. Byloje po N. Dušanskio liudytojo apklausos protokolo taip pat yra buvusio LSSR KGB pirmininko E. Eismunto 1989 01 24 raštas-išvada dėl leidimo N. Dušanskiui laikinai išvykti gyventi į užsienį. N. Dušanskiui rekomenduota leisti išvykti gyventi pas dukrą į Izraelį, kad toliau nebūtų apklausinėjamas liudytoju Rainių žudynių baudžiamojoje byloje. Tuo būdu LSSR KGB ir šios institucijos vadovas sąmoningai kenkė teisingumui.

Šiuo laikotarpiu išsiųsta daug paklausimų į įvairias institucijas dėl archyvinių duomenų pateikimo (Partijos istorijos instituto prie LKP CK partiniam archyvui, LSSR VRM ministrui, LSSR VSK pirmininko pavaduotojui, LSSR Centrinio valstybinio archyvo direktoriui, SSRS VRM informaciniam centrui Maskvoje, LSSR VRM Adresų biurui, LSSR Kariniam komisariui, SSRS Gynybos ministerijos Raudonosios vėliavos ordino centriniam archyvui, SSRS Gynybos ministerijos Vyriausiajai kadrų valdybai, LSSR VRM pavaduotojui, SSRS VRM Vyriausiajai kadrų valdybai, Ukrainos SSR Černigovo m. prokurorui). Šie archyviniai duomenys buvo reikalingi nustatant tikrąsias kaltininkų asmenybes - štai, pavyzdžiui, bandant rasti 8-osios armijos politinį darbuotoją Kompanecą, buvo gauta duomenų apie kitą asmenį tokia pačia pavarde, 1941 metais tarnavusį Sovietinėje armijoje, buvo bandoma jį surasti, o tai užėmė nemažai laiko. Tačiau darant tolimesnį tyrimą, išsiaiškinta, jog byloje minimasis Kompanecas 1941 metų rugpjūčio mėnesį žuvo.

1990 03 11 Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, vienintelis pasikeitimas tyrime buvo tas, kad - procesiniuose dokumentuose „LSSR prokuratūra“ pakeista į „Lietuvos Respublikos prokuratūra“.

1990 04 27 parengtinis tardymas šioje baudžiamojoje byloje sustabdytas, vadovaujantis Lietuvos Respublikos BPK 218 str. 3 p. - nenustačius trauktino baudžiamojon atsakomybėn asmens.

Tai atrodo keistai, tačiau baudžiamoji byla buvo iškelta pagal 1926 metų redakcijos RSFSR Baudžiamojo kodekso 136 straipsnį (tyčinis nužudymas) - t.y. pagal nusikaltimo metu galiojusį įstatymą. Remiantis teisės doktrina, 1941 metais nusikaltimą padariusiu turėjo būti laikomas ne tik asmuo, pats žudęs ar kankinęs, bet ir įsakęs tai padaryti.

Antras abejonių galintis sukelti aspektas Rainių žudynių byloje tai laikas, praėjęs nuo nusikaltimo padarymo. Paprastai praėjus tam tikram laikui po nusikaltimo padarymo (suėjus senaties terminui), klausimas dėl baudžiamosios atsakomybės nebekeliamas. Tačiau šiuo atveju senaties terminas nebuvo taikytinas - 1965 03 04 SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas išleido įsaką, kuriuo nustatė, jog nacistiniai nusikaltėliai turi būti teisiami netaikant senaties termino. Kiek vėliau, 1965 09 03 SSRS AT Prezidiumas priėmė naują įsaką, kuriuo išaiškino pirmąjį. Išaiškinime nurodoma, jog senatis netaikoma ir teisiant „tarybinius piliečius, kurie Didžiojo Tėvynės karo metais 1941 -1945 m. aktyviai vykdė baudžiamuosius veiksmus, asmeniškai dalyvavo žudant ir kankinant tarybinius žmones“. Deja, tokio išaiškinimo LSSR prokuratūros darbuotojams nuo 1988 tyrusiems byla buvo per maža, arba jie tiesiog neturėjo noro taikyti visas teisines priemones.

Tinkamo baudžiamojo įstatymo lyg ir nebuvimo klausimą ir to padarinius tiek vyriausybės komisijos, tiek prokuratūros darbo rezultatams akcentavo ir vyriausybės komisijos narys J.Prapiestis, LSSR Aukščiausiosios Tarybos posėdyje minėjęs, jog „Dar šių metų [1989] liepos mėnesį LSSR Aukščiausioji Taryba savo sesijoje priėmė nutarimą paruošti įstatymo „Dėl atsakomybės už nusikaltimus Lietuvos liaudžiai" projektą. Toks projektas jau rugpjūčio mėnesį buvo paruoštas, bet vis nesiryžtama jį pateikti deputatams svarstyti. Be tokio įstatymo daugumos žudynių tyrimas - be perspektyvų. Ir vyriausybė

komisija nepadarys to, kam ji sutverta. Jai faktiškai belieka tik galimybė paskelbti aukų sąrašus, ką, beje, greičiau gali padaryti Sąjūdžio komisija, kaip dirbanti daug anksčiau. Taigi tokia situacija visiškai gali patenkinti tik tuos, kurie žudė, kankino niekuo nekaltus civilius gyventojus, organizavo jų trėmimą.“

Situacija, kaip regis, patenkino kitais politiniais dalykais susirūpinusius LSSR Aukščiausiosios Tarybos vadovus (ligi 1990 01 15 LSSR AT Prezidiumo pirmininkas buvo V. Astrauskas, nuo 1990 01 15 - A. Brazauskas). Įstatymas per pusę metų nesvarstytas ir nepriimtas. Jį galėjo stabdyti ir kolaborantų grąsinimai¹.

1992 04 09 Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba (Atkuriamasis Seimas) priėmė naujai parengtą įstatymą Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą. Šiuo įstatymu buvo įvesta atsakomybė už genocidą (nusikaltimo sudėtis analogiška įtvirtintoms tarptautinėse Konvencijose), vykdytą Lietuvos žmonių atžvilgiu nacistinės Vokietijos bei SSRS okupacijos ir aneksijos Lietuvoje metais. Taip pat įstatyme nustatyta, jog tokiems nusikaltimams netaikoma senatis - kitaip tariant, už juos gali būti pradėtas teisinis persekiojimas nepaisant, kiek laiko praėjo nuo nusikaltimo padarymo.

Šio įstatymo priėmimą galima laikyti antrojo bylos tyrimo etapo pradžia. Priėmus įstatymą, atsirado neabejotina teisinė galimybė atsakomybėn patraukti P. Raslaną. (Žinios apie tai, kad P. Raslanas buvo specialiosios komisijos politiniams kaliniams atrinkti organizatorius ir narys, taip pat kad jis Rainių miške dalyvavo sušaudant komisijos atrinktus nužudyti politinius kalinius, baudžiamojame byloje buvo gautos jau 1988 11 03, o liudininku P. Raslanas byloje buvo apklaustas 1988 11 08, 1988 11 23 ir 1989 02 09.) 1992 04 21 nutarimu baudžiamąją bylą savo žinion priėmė Nusikaltimų tyrimo departamento prie Lie-

¹ Žr. J. Prapiesčio liudijimą šios kn. 192-195 p.

tuvos Respublikos Generalinės prokuratūros ypatingai svarbių bylų tardytojas A. Stepučinskas.

1992 04 21 priėmęs nutarimą atnaujinti byloje parengtinį tardymą, tą pačią dieną tardytojas A. Stepučinskas priėmė nutarimą patraukti P. Raslaną kaltinamuoju pagal Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ 1 str. ir jį suimti. Šį nutarimą tardytojas išsiuntė vykdyti Lietuvos Respublikos Nacionalinio saugumo tarnybai (NST).

1992 04 29 iš NST gautas atsakymas, kad P. Raslanas išvykęs gyventi į Maskvą, todėl NST nutarimo suimti P. Raslaną įvykdyti negali. NST taip pat informavo Generalinę prokuratūrą, kad P. Raslanas nebegyvena Lietuvoje nuo 1991 metų vasaros ir kad Respublikinio adresų biuro duomenimis jis išvyko gyventi į Rusijos Federacijos Maskvos srities Balašichos miestą. Pažymėtina, kad byloje esančiais Respublikinio adresų biuro prie Lietuvos Respublikos VRM duomenimis, P. Raslano išregistravimo iš Vilniaus išvykimui į Rusijos Federacijos Maskvos srities Balašichos mst. data yra 1990 08 23. Įtariamasis buvo pasirengęs sprukti bet kada, ir VRM apie tai žinojo.

1992 06 30 baudžiamoji byla tardytojo A. Stepučinsko nutarimu buvo vėl sustabdyta, vadovaujantis BPK 218 str. 1 p. - nežinant, kur tiksliai yra kaltinamasis P. Raslanas, ir dėl paskelbtos jo paieškos.

Kaip matyti iš bylos duomenų, visus metus P. Raslanas gyveno Lietuvoje. Tačiau tuo laikotarpiu nebuvo imtasi jokių veiksmų, siekiant užkirsti kelią jo išvykimui. Tiesa, kaip jau minėta, tuo metu teisėsaugos organai laikėsi pozicijos, jog lyg ir nebuvo įstatymo, kurį būtų galima pritaikyti šiuo konkrečiu atveju, tačiau esant norui vis tiek buvo galima užkirsti kelią P. Raslano išvykimui. Pavyzdžiui, laukiant įstatymo dėl atsakomybės už genocidą priėmimo, buvo įmanoma sekti P. Raslano

buvimo vietą ir gavus duomenų apie jo pasirengimus išvykti pritaikyti LR BPK 97 straipsnį (Kardomųjų priemonių skyrimas įtariamam asmeniui), kuriuo numatoma galimybė išimtiniais atvejais skirti įtariamajam kardomąją priemonę ir prieš pareiškiant jam kaltinimą.

1992 08 05 Generalinio prokuroro pareigas vykdęs P.Babraitis teisinės pagalbos prašymu pradėjo susirašinėjimo su Rusijos Federacija maratoną - kreipėsi į Rusijos Federacijos Generalinį prokurorą dėl kaltinamojo P.Raslano išdavimo Lietuvos Respublikai (vėliau su analogišku prašymu išduoti P.Raslana kreiptasi į Rusiją 1994 01 12). 1992 12 01 (ir vėlesniame, gautame 1994 04 14) Rusijos Federacijos Generalinės prokuratūros atsakyme nurodyta, kad P.Raslanas yra Rusijos Federacijos pilietis ir Lietuvos Respublikos Generalinei prokuratūrai nebus išduotas, tačiau ši gali perduoti turimus dokumentus dėl P.Raslano pačiai Rusijos prokuratūrai spręsti, ar taikyti jam baudžiamąjį persekiojimą.

Nerasta pėdsakų, kad Lietuvos Generalinė prokuratūra būtų atsiliepusi į šiuos 1992-1994 m. Rusijos pusės siūlymus. Atrodo, pradėtas žaidimas: reikalaujame išduoti žinodami, kad neišduos.

Vienas plačiai taikomų konstitucinių principų numato, jog valstybė neišduoda savo piliečių (šis principas įtvirtintas, pvz. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 13 straipsnyje, šiuo metu galiojančios Rusijos Federacijos Konstitucijos 61 straipsnyje, ne viename tarptautiniame dokumente - pvz., 1957 metų Europos konvencijoje dėl ekstradicijos). Tarptautinėse sutartyse gali būti numatomos ir kitokios nuostatos (pvz., kad valstybė gali tam tikrais atvejais išduoti savo pilietį kitai valstybei), tačiau Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartyje dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose (1992 07 21, įsigaliojo 1995 01 21) tokia

nuostata nėra įtvirtinta (netgi atvirkščiai - 62 straipsnyje patvirtinta, jog Susitariančios Šalys viena kitai neišduoda savo piliečių). Pažymėtina nebent, jog Lietuvos pareigūnų pirmųjų kreipimusi į kolegas Rusijos Federacijoje metu Rusijoje dar galiojo 1978 metų RSFSR Konstitucija, numačiusi galimybę išduoti savo piliečius užsienio valstybei esant atitinkamoms nuostatoms įtvirtintoms tarptautinėse sutartyse ar įstatymuose. Deja, šiuo konkrečiu atveju tokių nuostatų nesiekta ir nesilaikyta. Be to, iškyla dar vienas svarbus klausimas - kada P.Raslanui buvo suteikta Rusijos Federacijos pilietybė. Mat jei tai įvyko kada nors vėliau nei buvo gautas pirmasis prašymas iš Lietuvos, Rusijos Federacija būtų galėjusi P.Raslaną išduoti. Lemtų gera valia.

Antra vertus, pagal tą pačią sutartį Rusijos Federacija išpareigojo prašant kitai Susitariančiai Šaliai (šiuo atveju, Lietuvai) pagal savo įstatymus pradėti savų piliečių, įtariamų padarius nusikaltimus kitos Susitariančiosios Šalies teritorijoje, baudžiamąjį persekiojimą (Sutarties 59 str. 1 d.)⁵. Rusijos Federacijos Baudžiamajame kodekse (priimtame 1996 metų gegužės 24 dieną) yra numatyta atsakomybė už genocidą (357 straipsnis). Šio straipsnio nuostatos atitinka 1948 Konvenciją dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudoimo už jį, taigi ir Lietuvos Respublikos BK nuostatas. RF BK taip pat nurodyta, jog atsakomybei už įvykdytą genocidą senaties terminas nėra taikomas (78 str. 5d.).

1993 03 25 Lietuvos Respublikos Generalinis prokuroras A.Paulauskas Rusijos Federacijos Generalinio prokuroro paprašė tik „vienareikšmiškai atsakyti, ar Rusijos prokuratūros organai arba jų nurodymu kiti teisėtvarkos pareigūnai suteiks

⁵ Žr. taip pat Rusijos Federacijos Konstitucijos Komentarą. Autorių kolektyvas, red. V.D.Karpovičius, Maskva, 2002. http://www.constitution.garant.ru/DOC_3300115.htm

Lietuvos Respublikos prokuratūrai teisinę pagalbą" tiriant nusikaltimus prieš Lietuvos gyventojus 1941 - 1944 metais. Atsakymo į šį laišką nesulaukta.

1993 12 16 buvo išsiųstas šaukimas Rusijos Federacijos Maskvos srities Balašichos mieste gyvenančiam kaltinamajam P.Raslanui atvykti į Lietuvos Respublikos generalinę prokuratūrą apklausai.

1994 06 09 tardytojas J. Vitkus surašė šioje baudžiamojoje byloje kaltinamąją išvadą, kurią 1994 06 09 patvirtino tuometinis Generalinis prokuroras A. Paulauskas, ir išsiuntė šią baudžiamąją bylą nagrinėti į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą. Byla buvo išsiųsta į teismą, atsižvelgiant į tuo metu ir dabar galiojančias Lietuvos Respublikos BPK 266 str. nuostatas, leidžiančias nagrinėti bylą, nesant teisiamajam, tuo atveju, jei jis yra ne Lietuvos Respublikos teritorijoje ir vengia atvykti į teismą.

Tačiau 1994 08 23 LR Aukščiausiojo Teismo kolegija priėmė nutartį grąžinti P.Raslano baudžiamąją bylą parengtiniam tardymui papildyti dėl tardymo metu padarytų esminių Lietuvos Respublikos BPK pažeidimų. Teismo nutartyje nurodyta, kad parengtinis tardymas byloje atliktas priešingai BPK 4 str. reikalavimams, nes kaltinamajam P.Raslanui nebuvo paskelbtas kaltinimas (BPK 166 str.), P.Raslanas nebuvo apklaustas kaltinamuoju (BPK 168 str.), taip pat nebuvo imtasi priemonių dėl perdavimo Rusijos Federacijos generalinei prokuratūrai vykdyti tolimesnį P.Raslano baudžiamąjį persekiojimą, taip pat nė vienas iš 18 byloje pripažintų nukentėjusių asmenų nebuvo supažindintas su baudžiamosios bylos medžiaga baigiant parengtinį tardymą, nebuvo įvykdyti BPK 226 ir 228 str. reikalavimai. Be to, nutartyje nurodyta, kad sutinkamai su 1992 04 09 įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų geno-

cida“ 5 str., baudžiamosios bylos dėl genocido yra teisingos apygardų teismams.

Priėmus domėn, kad Rusijos Federacijos Generalinė prokuratūra atsisakė išduoti P.Raslaną Lietuvai bei įvertinus tai, kad P.Raslano baudžiamasis persekiojimas Rusijos Federacijoje nebus vykdomas, o Lietuvos Aukščiausiam Teismui 1994 08 23 nutartimi šią baudžiamąją bylą grąžinus prokuratūrai, 1994 09 19 tuometinis Generalinis prokuroras A. Paulauskas pasirašė ir išsiuntė pakartotinį teisinės pagalbos prašymą Rusijos Federacijos Generaliniam prokurorui dėl P.Raslano išdavimo Lietuvos Respublikai.

Kitą dieną, 1994 09 20, baudžiamoji byla darsyk sustabdyta vadovaujantis BPK 218 str. 1 d. 4 p., iki bus gautas atsakymas į 1994 09 19 teisinės pagalbos prašymą iš Rusijos Federacijos. Rašte konkrečiai prašyta pareikšti P.Raslanui kaltinimą bei apklausti P.Raslaną kaltinamuoju dėl bylos esmės, užduodant privalomą klausimą, ar jis prisipažįsta kaltas pagal pareikštą kaltinimą. Atsakymo į šį prašymą negauta, byloje jo nėra.

1994 metais galioję įstatymai nebenumatė tolimesnių veiksmų galimybių. Tokia situacija tęsėsi iki 1997 12 23, kuomet Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą (įsigaliojo 1997 12 27) dėl Lietuvos Respublikos BK pakeitimo ir papildymo, kuriuo Lietuvos Respublikos BPK buvo papildytas 169¹ str., nustatančiu kaltinimo pareiškimo asmeniui, kaltinamam genocidu ir negalintiame dalyvauti kaltinimo pareiškime dėl sveikatos būklės, tvarką. Šiuo įstatymu taip pat buvo papildytas ir Lietuvos Respublikos BPK 166 str. nustatant, kad genocidu kaltinamam kaltinamajam, kuris yra ne Lietuvos Respublikos teritorijoje ir vengia atvykti pas tardytoją, kaltinimas nepareiškiamas, o taip pat nustatant, kad kaltinimo nepareiškimas šiuo atveju netrukdo užbaigti byloje parengtinį tardymą ir bylą per-

duoti į teismą. Minėtu Lietuvos Respublikos BK pakeitimo ir papildymo įstatymu taip pat buvo pakeistas ir papildytas BPK 228 str., reglamentuojantis paskelbimo kaltinamajam apie parengtinio tardymo pabaigimą ir pateikimo jam visos bylos susipažinti protokolo surašymo tvarką.

1998 03 10 nutarimu buvo atnaujintas parengtinis tardymas šioje byloje.

1998 03 10 vadovaujantis Lietuvos Respublikos BPK 166 str. nuostatomis dėl kaltinimo pareiškimo asmeniui, kaltinamam genocidu, priimtas nutarimas patraukti P.Raslaną kaltinamuoju pagal LR BK 18 str. 4 d. ir 1992 04 09 LR įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ - 1 ir 2 str. (genocido organizavimas).

1998 03 09 P.Raslanui išsiųstas šaukimas turimu jo adresu Rusijos Federacijoje atvykti į Generalinę prokuratūrą apklausai kaltinamuoju. Taip pat buvo kreiptasi į Rusijos Federacijos Generalinę prokuratūrą su prašymu užtikrinti, kad P.Raslanui asmeniškai pasirašant būtų įteiktas šaukimas, bei į Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministeriją su prašymu tarpininkauti, kad būtų įteiktas šis šaukimas. 1998 05 06 Petras Raslanas raštiškai patvirtino, kad šaukimą gavo, kad nuo pateiktų kaltinimų atsisako ir atsisako atvykti pagal šaukimą.

1998 m. rugsėjo 21 d. buvo nutarta patraukti Petrą Raslaną kaltinamuoju dėl įvykdyto genocido nusikaltimo, numatyto LR BK 18 str. 4 d. ir 71 str. 2 d. ir šio kaltinimo Petrui Raslanui nepareikšti, kadangi kaltinamasis buvo ne Lietuvos Respublikos teritorijoje ir atsisakė atvykti apklausai kaltinamuoju. Nutarimas patraukti jį kaltinamuoju buvo įteiktas jo gynėjui.

1999 sausio 11d. Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra patvirtintos kaltinamosios išvados nuorašą išsiuntė tiesiai Petrui Raslanui. Tą pačią dieną P.Raslano baudžiamoji byla išsiųsta nagrinėti į Šiaulių apygardos teismą. 1999 01 26 kalti-

namais P.Raslanas atiduotas teismui teisti. 1999 sausio 29 d. Šiaulių apygardos teismas išsiuntė kaltinamąją išvadą, jos vertimą bei teismo šaukimą Teismų departamentui su prašymu persiųsti šiuos dokumentus Rusijos Federacijos teisingumo ministerijai, ši - kompetentingam teismui, kad jie būtų įteikti teisiamajam Petriui Raslanui. Šie dokumentai pakartotinai per Teismų departamentą išsiųsti ir 1999 09 17. Tęsiantis tokiam „procesui“, paaiškinimų pareikalavo tuometinis Seimo Pirmininkas V.Landsbergis.¹ Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija savo ruožtu kelis kartus (1999 03 05, 1999 09 27 ir 1999 10 01) prašė kolegų iš Rusijos, kad šie padėtų įteikiant dokumentus P.Raslanui. Iš kompetentingų Rusijos Federacijos Teisingumo ministerijos pareigūnų 2000 04 05 (daugiau nei po metų laiko ir daugybės raštų bei skambučių Rusijos Federacijos kompetentingoms institucijomis jau nuo pirmojo šaukimo išsiuntimo!) gautas atsakymas, kad minėti dokumentai neįteikti, nes dėl sveikatos būklės P.Raslanas neatvyko į teismą jų pasiimti (pridėta ir pažyma, jog P.Raslanui dėl traumos, gautos atliekant pareigas karinės tarnybos metu reikalingas gulimas režimas). Beje, Šiaulių apygardos teismą šis atsakymas per Lietuvos ambasadą ir Teisingumo ministeriją pasiekė tik po gero pusmečio, 2000 11 09.

Teisiamasis posėdis įvyko 1999 m. rugpjūčio 30 d. Teismas telefonu buvo informuotas, kad Rusijos Federacijos kompetentingi organai pavedimo neįvykdė. Dėl šių priežasčių teisiamasis posėdis buvo atidėtas iki 1999 m. rugsėjo 9 d., po to - iki 2000 m. gegužės 15 d.

Iš byloje esančių dokumentų matyti, jog Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija 2000 08 18 kolegų Rusijoje teiravosi apie pavedimo įvykdymą (paties užklauso teksto byloje nėra). Į šį paklausimą Rusijos Federacijos Teisingumo ministerija 2003 12 18 (praėjus daugiau nei trejiems metams)

¹ Žr. šios kn. 288 p.

pagaliau atsiuntė atsakymą, kuriame nurodė, jog pavedimas neįvykdytas, nes atsakingi už jo įvykdymą darbuotojai pavedimą pametė (!), o nubausti kaltųjų asmenų nėra galimybės, nes jie nebedirbą teisingumo institucijose. Šis atsakymas puikiai demonstruoja tiek Rusijos Federacijos institucijų požiūrį į Lietuvos teisėsaugos institucijas, tiek ir tvarką Rusijos teisėsaugoje - išnagrinėjus iš Lietuvos į Rusiją siųstus dokumentus galima preziumuoti, jog Rusijos Federacijos teisingumo ministerija apsimestinai „pametė“ pavedimą, į kurį jau buvo atsakiusi 2000 04 05 (kad P.Raslanas dėl sveikatos būklės negali atvykti į teismą).

2000 m. spalio 10 d. ir 2000 lapkričio 9 d. Šiaulių apygardos teismas pats kreipėsi į Lietuvos ambasadą Rusijos Federacijoje prašydamas tarpininkauti įteikiant teismo dokumentus Petrui Raslanui.

Dar į vieną eilinį 2000 m. lapkričio 23 d. Šiaulių apygardos teismo prašymą įteikti teismo dokumentus Petrui Raslanui Rusijos Federacijos Teisingumo ministerija 2001 01 26 atsakė, jog pavedimas neįvykdytas motyvuojant tuo, kad prašymas gautas per vėlai ir kaltinamasis nespės pasiruošti teismo posėdžiui. Tą pačią dieną Lietuvos ambasada Maskvoje tiesiai išsiuntė P.Raslanui dokumentus registruotu paštu. 2001 02 02 P.Raslanas atsisakė priimti šį laišką.

Šioje vietoje reikia pažymėti, jog teisinio bendradarbiavimo su užsienio valstybėmis tvarka yra gana sudėtinga - tiesiogiai bendradarbiauja tik aukščiausiojo lygio institucijos (Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartyje dėl teisinės pagalbos vadinamos teisingumo įstaigomis), tai yra, Generalinės prokuratūros ir Teisingumo ministerijos. Taip teismas, norėdamas įteikti užsienio valstybėje, pvz., Rusijoje esančiam asmeniui dokumentus, turi kreiptis į Lietuvos Respublikos Teisingumo ministeriją, ši kreipiasi į Rusijos Federacijos Teisin-

gumo ministeriją, o pastaroji perduoda dokumentus kompetentingam teismui, kuris tiesiogiai įvykdo pavedimą. Kaip matome, netekus kantrybės ir 1996 - 2000 m. Seimo pirmininkui reikalaujant, bandyta P.Raslanui įteikti dokumentus įveikiant šią sudėtingą sistemą.

2001 metų balandžio 5 dieną Šiaulių Apygardos teismas galų gale pripažino P.Raslaną kaltu įvykdžius nusikaltimą, numatytą Lietuvos Respublikos BK 71 str. 2 d., ir nuteisė laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

Baudžiamoji byla daug sykių buvo stabdoma ir vėl atnaujinama dėl įvairių priežasčių. Iš teisinės pusės tai galima vertinti įvairiai. Žvelgiant grynai formaliai, per konkrečiu bylos nagrinėjimo momentu galiojusių įstatymų prizmę, galbūt ir sunkiau būtų kaltinti, tačiau kita vertus, ne sykių esame matę, kaip esant norui ir pasinaudojant visomis įstatymų teikiamomis galimybėmis, pritaikant įvairius straipsnius, galima pasiekti teigiamų rezultatų. Esant norui... 2000 metais tuometinis LR Generalinis prokuroras K.Pėdnyčia bylos eigą įvertino taip: „[...] byloje tyrimas vilkintas [...]“.

Iš bylos matyti, kad ją tyrę prokuratūros pareigūnai, tarp jų tuometinis generalinis prokuroras A. Paulauskas, nesiėmė priemonių sulaikyti P.Raslaną arba bent užkirsti kelią jam pasislėpti nuo tardymo [...]“

Todėl galima teigti, jog tiek dėl tyrimą byloje atlikusių pareigūnų nenoro, tam tikro vangumo bylos tyrimo pradžioje ir nenuoseklumo vėliau, tiek ir dėl Rusijos Federacijos atsisakymų bendradarbiauti su Lietuvos teisėsauga vienintelis gyvas likęs Rainių žudynių kaltininkas iki šiol dar nesulaukė (greičiausiai ir nesulauks) teisėto atpildo už savo nusikaltimą.

*Jonas Urbanavičius
Vytautas Landsbergis*

Pamirštas SSRS karo nusikaltimas

Amy E. Smith

SUPRASKIME IR ATMINKIME - mums nori pasakyti knygos autoriai. Šioje knygoje akcentuojami karo nusikaltimai prieš Telšių kalėjimo kalinius įvykdyti Rainių miškelyje. 1941 m. birželio 22 d. prasidėjo karas tarp SSRS ir Vokietijos, ir sovietų karo vadai, nežinodami, ką daryti su kaliniais, patys vietoje priėmė jiems skirtus nuosprendžius ir užuot juos, sovietams traukiantis, evakavę ar paleidę, 76 kalinius žvėriškai nukan-kino, o po to nužudė Rainių miškelyje. Žudynės prasidėjo 1941 m. birželio 24 d. vidurnaktį, kalinių riksmus slopinant motorų triukšmu. Baisus žvėriškumas buvo griežtai saugomas ir sle-piamas nuo pašalinių akių ir į bet ką, pasirodžiusį netoliese, buvo šaunama. Nužudytųjų kūnai rasti 1941 m. birželio 28 d. ir ligi šiol žudynės prisimenamos kaip „Raudonasis teroras“.

*Angliškos knygos **Forgotten Soviet War Crime, V., 2005**, anotacija
buvo išspausdinta žurnale „Vilnius Monthly“, 2005, Nr. 9*

Pamirštas SSRS karo nusikaltimas. Rainiai. 1941 06 24-25

Prof. Ona Voverienė

[...] Apie Rainių tragediją ir jos budelius Lietuvos spaudoje daug rašyta. Rašėme ir mes. Paskutinį kartą Lietuvos moterų lygos organizuotos konferencijos „Moterys kaltina. Komunistų nusikaltimai Lietuvoje“ kontekste (Voverienė O. Kai prokurorai tyli, turi prabilti moterys//Lietuvos Aidas, 2006 06 06, p.5; Voverienė O. Moterys kaltina. Komunistų nusikaltimai Lietuvoje//Lietuvos Aidas, 2006 06 14, p.6; 2006 06 15, p.6).

Knygos pasirodymas¹ buvo tarsi logiškas konferencijos tęsinys, kuris neturėtų nutrūkti tol, kol komunizmo šmėkla klabos po Lietuvą ir kol komunizmo nusikaltimai Lietuvoje bus objektyviai teisiškai įvertinti. Kol to nebus padaryta, kruvinas komunizmo šešėlis tarsi Damoklo kardas virš mūsų galvų kabės dešimtmečius, kaip kraujuojanči žaizda neduos ramybės ne tik mūsų, bet ir ateities kartoms.[...]

Apie Rainius jokiuose NKVD dokumentuose net neužsimenama. Tik po egzekucijų Telšių kalėjime išlikę gyvi kaliniai ir civiliai gyventojai atskleidė šį šiurpų NKVD ir rusų kariuomenės nusikaltimą ir žudikų žvėriškumą.

Knygoje iki smulkiausių detalių aprašytas visas žudynių procesas. Jį organizavo Petras Raslanas.[...]

Tarp nužudytųjų - 14 Telšių gimnazijos ir Plungės amatų mokyklos moksleivių. Kaip teismo procese teigė Julija Jonušauskienė, Plungės amatų mokyklos moksleivius įskundė, bjauriai apkaltinusi, tos mokyklos sekretorė Inčiūraitė - Šiaulienė,

¹ Straipsnyje referuojami šios knygos (pirmojo tiražo) turinys ir pristatymas, vykęs 2006-07-01 Vilniuje ir 2006-07-24 Kaune.

piktavalė išdavikė, ant kurios sąžinės - keturių moksleivių kraujas. Gaila, kad nežinome jos likimo. Jis turėtų būti baisus, dėl jos kaltės žiauriai nukankintų vaikų motinų prakeiktas. Be minėtų Petro Raslano, Domo Rociaus, 8-osios armijos vadovo M.Kolomieco ir jo vadovaujamų 40-50 kareivių sadistų ir galvažudžių, egzekucijose dalyvavo Telšių kalėjimo viršininkas Vasilijus Reinikovas, sadistas čekistas, komunistas iš idėjos Antanas Vaitkus, buvęs batsiuovys, gydytojas Gutmanas, prižiūrėtojai Kabaila, Heimanas, Pilibaitis, Kublickas, Žalimas, Budginas, Petro Raslano pavaduotojas Ždanovas, policijos politrukas Karietka, Kretingos NKVD viršininkas kpt. Jermolajevas, čekistai Amplijus Minkevičius, Kazimieras Riepšas, kalėjimo administratorius Selenis. Apklausiamas N.Dušanskis išsigynė dalyvavęs egzekucijoje. Tačiau daugeliui gebančių mąstyti ir analizuoti nekyla net ir mažiausia abejonė dėl jo dalyvavimo kruvinoje egzekucijoje: ir Rainiuose, ir vėliau Vilniaus KGB kalėjime, tardant partizanų vadą Adolfą Ramanauską - Vanagą, buvo naudojamas tas pats lytinių organų žalojimo metodas. Seksualinių iškrypėlių sadistų visoje Lietuvos NKVD žmonių kankinimo istorijoje ne tiek jau ir daug. Kiekvienas sadistas turėjo savo pamėgtą kankinimo metodą. O N.Dušanskio metodas buvo lytinių organų darkymas. Ten, kur tardė N.Dušanskis, ten buvo ir kankinimas darkant lytinius organus.[...]

Knygoje pateikta medžiaga visiškai atitinka Tarptautinio baudžiamojo teismo reikalavimus, ji visiškai paruošta teismiam nagrinėjimui ir gali tapti pačia pirmąja komunistinio genocido rusų okupuotuose kraštuose byla. Reikėtų, kad taip būtų paruoštos ir kitos bylos - rusų kariuomenės vykdytų žudynių Budavonės miške, Juodupėje, Panemunėje, Panevėžyje, Pravieniškėse, Zarasuose, Červenėje ir kitur.[...]

Knygos sutiktuvėse Vilniuje dalyvavęs monsinjoras Alfon-
sas Svarinskas reikalavo, kad būtų paskelbtos visų prokurorų,
dalyvavusių Rainių tragedijos bylos tyrime ir jos tyčiniame vil-
kinime, pavardės (jos knygoje, kaip ir šiame straipsnyje, yra
pateiktos - O.V) Jo nuomone, šie teisininkai turi būti tautos
pasmerkti, suabejota jų profesinė kvalifikacija ir jų lojalumu
nepriklausomai Lietuvos valstybei, jų tinkamumu užimti gar-
bingas nepriklausomos Lietuvos valstybės prokurorų pareigas¹.

Lietuvos aidas, 2006 08 08, Nr. 176

¹ Oficialiai kol kas tuo dar nesuabejota.

Po 65 metų

S.A. Monkevičius

/.../

Antrojo pasaulinio karo pradžioje, 1941 metų birželio 23 dieną, netoli Telšių, Rainių kaimo miškelyje, spaudžiami vokiečių, traukdamiesi į Rytus raudonosios armijos kareiviai ir NKVD pareigūnai, vietinių komunistų bei partinių organų teikimu, nužudė 76 Telšių kalėjimo politinius kalinius. Budeliai savo aukas ne sušaudė, o nudūrė durtuvais bei užmušė strypais. Tarp aukų - trys 17-18 metų jaunuoliai iš Rietavo, Telšių amatų mokyklos mokiniai: Antanas Čiužas, Kazys Puškorius ir Adomas Rakas. Jų gyvybės nutrūko skleidžiantis gyvenimo žiedams, įvykdžius ryškų patriotinį žygdarbį - pasipriešinimą sovietinei okupacijai. Tada gresiantį didelį pavojų Lietuvos nepriklausomybei ne visi supratome, o jie nesitaikstė su svetimųjų valia, išauklėti jau tautinės mokyklos patriotizmo dvasia, pasipriešino kaip mokėjo ir kiek galėjo.

Ką iš Lietuvos istorijos šiandien žinome apie tuos tris vaikus, Rainių kankinius? Laikas negailestingai viską stumia į praeitį, atminties nuosėdos užkloja paskutinius prisiminimų likučius, faktus ir įvykius iš neilgo, bet įdomaus šaunių Rietavo miesto vaikinų gyvenimo.

Iš pradžių atrodė, kad jų surikiuoti beveik neįmanoma, tačiau jei to nedarysiu šiandien, rytoj gali būti tikrai per vėlu.

Pasakojimas apie tris Rietavo jaunuolius pateikiamas skaitytojų ir istorijos vertinimui.

/.../

Tai buvo mano pirma artimesnė pažintis su stalių [specialybės] ketvirtojo kurso moksleiviu Kostu Bučiu, pirmomis karo dienomis sovietų nužudytu Rainiuose kartu su rietaviškiais Čiužu, Raku ir Puškoriumi. Bučius, atletiškas vyrukas, nesipuika-

vo savo raumenimis, visada užstodavo silpnesnius. Rašė humoreskas, kartais eilėraščius. Turėdamas stiprų sodrų balsą, pats savo kūrinėlius ir skaitė. Viena kartą saviveiklininkai į savo koncertą įtraukė ir keletą Kosto Bučiaus humoreskų. Jas skaitė pats autorius. Humoreskos siužetas, suprantama, atitiko „laiko dvasią“ (tekstą patikrindavo moksleivių komjaunimo organizacijos sekretorius): raudonarmietis, mostaguodamas rankomis, įmantriais žodžiais lietuvi moko gyventi socializme. Stai ga salė prapliupo juoku. Kas atsitiko? Kilstelėjęs nuo kėdės greitai supratau priežastį: nuo abiejų Kosto, vaidinusio raudonarmietį, blauzdų nusmukę vyturai labai negražiai velkasi iš paskos... Nuo to laiko Kostui uždraudė rašinėti ir lipti į sceną.

Teorinės pamokos vyko miesto centre, nacionalizuotame tokio Priferio name. Kambariai ankšti, suolai sugrūsti vienas prie kito. Nedidelės prieškambario sienos buvo aplipdytos pamokų tvarkaraščiais ir agitaciniais šūkiais. Prie vienintelio lango kabėjo didelis Stalino portretas. Viena kartą, spalio pradžioje mudu su Lesučiu įpuolėme į prieškambarį, skubėdami į pamoką. Visi jau buvo sugužėję į klasės kambarį. Matau, Jonas sustingo kaip žaibo trenktas.

- Žiūrėk, Algi, - bakstelėjo pirštu į paveikslą. - Stalinas su molio ūsais!

Iš tiesų - molio skiediniu ištepinti ne tik „tautų tėvo“ ūsai, bet ir smakras, dar kreivi antakiai prilipdyti. Klasė apie Stalino molinius ūsus jau žinojo. Šurmuliavo, spėliojo, kas galėjo tai padaryti. Ar tik ne mūrininkai?¹ Spėliojimus nutraukė pikto- kas klasės seniūno Petro Šikšniaus balsas:

- Išmokime vieną kartą laikyti liežuvį už dantų. Nežinai - nekalbėk, o jei ir žinai, geriau patylėk.

Labiausiai nerimo prieš mane sėdintis Rozenbaumas, aukštas, kaštoniniais plaukais, kumpa nosimi, išsprogusiomis

¹ Amatų mokyklos mūrininkų specialybės moksleiviai.

akimis vaikiną. Užvertęs galvą ir plodamas delnais į suolą visų balsu šaukė: „Lietuva mūsų, bet ne rusų! Lietuva mūsų, bet ne rusų!“. Staiga girdime net pro uždarytas duris prasiveržiančią Lietuvos himno melodiją. „Tautiška giesmė“ dar nebuvo uždrausta, bet jau nepageidautina. Iš kur ji? Nuščiūvame. Antrasis žydukas, Rozenbaumo suolo draugas Levinas, išvaizda visiškai nepanašus į savo tautiečius, šokteli prie durų.

- Mūrininkų klasėje, - palikęs praviras duris, tyliai pra-neša.

Netikėtai iš suolo pakilo visada rimtai nusiteikęs drausmin-gasis Kemtytis ir sodriu tenoru ėmė pritarti. Nespėjome visi at-sistoti, kai tarpduryje pasirodė klasės auklėtojas Kalėda - labai reiklus braižybos dėstytojas, neseniai baigęs Kauno politechni-kos institutą. Įkandin jo į klasę įsiveržė žemaūgis mokyklos direktorius Šiaulys. Piktas, įraudęs, gero nežadantis veidas.

-Visi rankas ant suolų! - prikimusiu balsu riktelėjo direk-torius.

Supratome, juokai baigėsi. Slinkdamas palei suolus direkto-rius atidžiai apžiūrinėjo ištiestas rankas. Neradęs molinų pirš-tų (supratome, ko ieško) prakalbo ramesniu balsu:

- Geruoju prisipažinkite, kas tai padarėte. Viskas liks tarp mūsų. Kitaip kaltininkų ieškos milicija. Jei nedrįstate dabar pa-sakyti, užėikite į mano kabinetą. Nežaiskite su ugnimi, vyručiai.

/.../

Toliau triname mokyklos suolus. Išmokę taisyklingai lai-kyti plaktuką ir reples, dildome geležį. Lankome teorijos pa-mokas, būrelius. Prabėgo savaitė, o vis nepasirodo Rozenbau-mas, tas pats, kuris šaukė: „Lietuva mūsų, bet ne rusų“.

- Kur tavo suolo draugas, gal serga? - klausinėjame Levino.

- Nežinau, jis man ne brolis.

Rozenbaumas jau pirmomis mokslų dienomis pelnė ben-draklasių simpatijas ir pasitikėjimą. Tėvai varė kažkokį verslą,

bet, matyt, didelių turtų neturėjo, jei sūnų amato mokytis leido. Vaikinas dėvėjo aptrintą kostiumą, tiesa, nauji odiniai pusbačiai kvepėjo „Imalino“ tepalu ir blizgėjo it veidrodys. Ir še tau - net sudie nepasakęs dingo mūsų šaunuolis žydukas.

O vėliau nustojo rodytis ir Rozenbaumo draugas Levinas. Nė nepastebėjome, kada jis pradingo iš mokyklos. Sklido gandas, kad Rozenbaumo tėvai, sužinoję apie sūnaus patriotiškumą, išvežė jį į kitą miestą. Prasitarti suolo draugą šaukiant „Lie-tuva mūsų...“ tegalėjo Levinas. Šio tėvai, matyt, irgi nutuokė NKVD galandant peilius, todėl atšaukė sūnų iš mokyklos, o gal net išvežė iš gimtųjų Telšių.

Didžiausia staigmena - krosnininkų grupėje - po atostogų į mokyklą negrįžo Čiužas, Rakas ir Puškorius. Neilgai trukus pasklido visiškai netikėta žinia: vaikinai uždaryti Telšių kalėjime. Už ką? Pašnibždomis imta kalbėti apie tai, kad vyrukai sumanė bėgti į Vokietiją, važiavo traukiniu į Kretingą, bet pereidami valstybinę sieną buvo sulaikyti. Ketvirtam sienos pažeideiui, Kostui Bučiui, pasisėkė pabėgti.

Krūtinės kamputyje ruseno vilties kibirkštėlė: gal greit reikalai paaishkės ir išleisti iš kalėjimo vaikinai grįš mokyklon. Pritilome. Net Česnauskis, gyvas sidabras, šmaikštuolis, labai surimtėjo, užsidarė kaip sraigė kiaute. Dingo pirmųjų mokslo dienų pakili nuotaika ir kitiems. Augę laisvame krašte niekada nemanėme, kad už valstybinės sienos perėjimą galima be teismo patekti į kalėjimą. Kokie naivūs buvome! Netrukus įsitikinome, kad skaudžiai atsirūgti gali ir, mūsų akimis, visiškai nekaltos išdaigos.

/.../

Pirmąjį kursą 1941 metų pavasarį baigėme be trijų rietaviškių - Čiužo, Rako ir Puškoriaus. Bučių vasario mėnesį taip pat suėmė ir uždarė Telšių kalėjime. Iš raudonų plytų dar carų patvaldytės laikais sumūrytas pastatas dunksojo prie gražiau-

sios, pagrindinės miesto gatvės - Respublikos. Perėmus kalėjimą sovietiniam vidaus reikalų komisariatui, kas antras įkištas už grotų buvo politinis kalinys. Niekam iki to laiko net galvon nešaudavo mintis, kad už ne taip pasakytą žodį gali būti suimtas, įkalintas, tardomas, verčiamas prisipažinti ko nepadaręs. Mieste atvirai kalbėta apie nežmoniškas politinių kalinių laikymo sąlygas, nepaliojama dvasinę ir fizinę niekinimą. Kankinti ir naikinti žmones atėjūnams buvo ne naujiena - Sovietų Sąjungoje represijų metais nuo jų nukentėjo milijonai žmonių. Lietuvoje jie norėjo palaužti labiausiai susipratusius nepriklausomos valstybės piliečius, tačiau neįvertino jų dvasios stiprybės. Atvežtus iš Kretingos Čiužą, Puškorį ir Raką griebėsi aršiai tardyti vyr. leitenantai Agejevas ir Visockis bei NKGB skyriaus viršininko pavaduotojas Morozovas.

- Šią naktį tave sušaudysim, - neišgavęs norimo prisipažinimo šaukė šis ant Puškoriaus. - Ką perduoti tavo tėvams?

- Sušaudykite ir nieko neperduokite, - ramiai atsakė Kazys. Šie devyniolikamečio žodžiai, įveikę kalėjimo sienas, 1941 metų pavasarį pasiekė jo draugų, amatų mokyklos mokinių ir telšiškių ausis.

Tardytojai iš jų neiškvotė, o ir mes tegalime spėlioti, dėl ko amatų mokyklos mokiniai ryžosi slapta pasitraukti į Vokietiją. Be abejo, sovietinis saugumas jų nebūtų paglostęs už viešą Stalino pažeminimą, naujai santvarkai priešiškų atsišaukimų platinimą. Saugumiečių akimis, tai buvo pagrindinė antisovietinė organizacija, kurią būtina sunaikinti.

/.../

Sekmadienį šen ir ten vaikštinėjau miesto gatvėmis, pavargau, prisėdau ant suolo mažame skverelyje, iš kurio vėrėsi nuostabus Masčio ežero vaizdas. Iš garsiakalbio sklido įgriusios rusiškos dainos apie Katiušą ir tris tankistus.

Netikėtai garsiakalbis nutilo. Po ilgokos pertraukos pasigirdo SSSR užsienio reikalų komisaro Molotovo rūstūs žodžiai: „Sovietų Sąjungos piliečiai!“ Karo tikėtasi, tačiau žinia apie jį vis viena pritrenkė. Tarsi patvirtindamas Maskvos komisaro žodžius, žemai viršum Masčio pasirodė dvimotoris lėktuvas. Priartėjęs jis šovė aukštyn ir su pragarišku kauksmu pralėkė šalia Katedros. Ant sparnų pamačiau juodus kryžius. Nepriklausomos Lietuvos spauda daug rašė apie užsienio karinę techniką, spausdino nuotraukų, todėl nesunkiai pažinau vokiečių konstruktoriaus Henkelio žvalgybinį lėktuvą.

Už nugaros suūžė sunkvežimio motoras. Atsigręžęs pamačiau civilius ir kareivius, kurie iš apskrities partijos ir komjaunimo komiteto pastato nešė ryšulius ir krovėjuos į sunkvežimį. Gatvėse vis daugėjo susijaudinusių žmonių. Jau trečią kartą pro mane praėjo ta pati senyva moteris, kartodama: „Žmonės, karas prasidėjo, žmonės, karas prasidėjo...“ Sutrikau ir pats - kur eiti, ką daryti? Namai toli, pinigų ir maisto neturiu... Pirmadienio rytą, užuot skubėję kiekvienas į tėvų namus, nuėdinome į muziejų.

- Kokie darbai? Ar negirdite, kaip vakarai dunda? Karas prasidėjo! - pasitiko muziejaus ūkio dalies vedėjas.

Gatvėje atsidūrėme dviese su Petru Šikšnium (lėktuvų modelių konstruktorius prisidėjo prie mūsų, norėdamas įgyti daugiau praktinių įgūdžių). Čia sutikome tris nepažįstamus, didelio pasitikėjimo nekeliančius žaliūkus.

- Raudonoji armija vokiečių iki Telšių neprileis, - šaipydamiesi ramino mus nesimpatiški tipeliai. - Sako, rusų kazokai jau po Karaliaučių jodinėja. Greitai užims ir Berlyną.

Skubame į savo niūrų bendrabutį, o ten jau šeiminkauja raudonarmiečiai. Neįleidžia į vidų, sargybinis durtuvu į krūtinę remia, grasina nušausias.

/.../

Įbauginti bombardavimo, nemažai telšiškių patraukė į užmiestį. Prie Žarėnų miestelio pusėn pasukusių bėglių prisidėjau ir aš. Pakeliui susipažinau su labai malonia, inteligentiška jauna šeimynėle - vyru, žmona ir jų septynmečiu sūnumi. Nauju kostiumėliu aprengtas šviesiaplaukis berniukas drausmingai, kaip kareivis, žengė koja kojon su suaugusiais. Kai pasakiau, kad eisiu į Rietavą, vyras nepritarė:

- Vienas ir dar naktį, labai rizikuoji.

- Visi traukiamės prie pietinio ežero galo, palauksim, kol praeis frontas. Eikite ir jūs su mumis, - pasiūlė moteris.

Ką gi, būryje gal iš tikrųjų ramiau ir saugiau. Ežero pakrantėje susirinkome keliasdešimt žmonių.

/.../

Atrodė, frontas dunda kažkur nuošalyje ir aplenks Telšius. Vartantis ant rasotos paežerės pievos praėjo kad ir neilga, bet kupina nerimo naktis.

Antradienio rytą išgirdome vakaruose nestipriai dundant - nieko baisaus. Tačiau įdienojus nuo Lieplaukės miestelio ėmė švilpti artilerijos sviediniai Žarėnų pusėn; po minutės atsklisdavo duslūs sprogimai. Šaudė raudonosios armijos stambaus kalibro patrankų baterijos. Tai reiškė, kad vokiečiai - ne už kalnų. Norėdami daugiau sužinoti, vyrai pasikeisdamiėjo į vieškelį pasižvalgyti. - Ne, vietos gyventojai nematę nei rusų, nei vokiečių. Praslinko dar viena nežinios naktis. Trečiadienio rytas išaušo ramus, rodėsi, karas tik prisisapnavo. Galvodamas apie savo namus, tėvus, brolių Joną, sesę Birutę, tysojau ant žolyno. Kažkas suriko:

-Žiūrėkite, žiūrėkite!

Rytų pusėje į dangų pakilo milžiniškas ugnies ir dūmų debesies grybas, o netrukus trenkė labai stiprus sprogimas (vėliau žmonės kalbėjo, kad pasitraukdami raudonarmiečiai su sprogdino Tryškių aerodromo amunicijos sandėlį). Žmonės krito

ant žemės. Tarsi atsiliepdama į sprogimą pradėjo šaudyti Liep-
laukės artilerija, stiprėjo tolimos šautuvų papliūpos. Sunerimę
pabėgėliai ėmė rausti apkasėjus. Gavęs kastuvą, išplūčiau pa-
togią duobę ir mielai Vytuko šeimynėlei, greta - sau. Primin-
siu: tai buvo birželio 24-oji - trečiadienis¹. Popiet Luokės ke-
lio pusėje išgirdome vis stiprėjantį motorų gausmą. Gal vokie-
čių tankai, užėmę Telšius, jau į Varnius važiuoja, - spėliojo vyrai.
Po kiek laiko bauginantis gausmas nusistovėjo.

- Sustojo Rainių kaimo miške, - pareiškė Vytuko tėvas. -
Ten gimiau, gerai žinau tenykštes vietas.

Trenkė patrankos šūvis, po minutės - antras, trečias. Vi-
su pajėgumu gaudė galingi varikliai. Po kokio pusvalandžio at-
sklido 7-8 pavieniai šautuvų šūviai, dar vėliau kelis kartus iš-
šovė arčiau prie mūsų. Gal tuoj kils mūšis? Kai kas iš bėglių
nuskubėjo atgal - į Žarėnų kelią, kantresni lūkuriavo. Po vie-
nos ar pusantros valandos motorų gaudesys ėmė tilti ir visiškai
nutilo Luokės pusėje. Spėliojome, kas vyko vos trijų kilometrų
atstumu nuo mūsų - prie Rainių. Vyravo nuomonė, kad čia,
žygiuodami į priekį, buvo sustoję vokiečiai.

Išaušo birželio 25-osios rytas. Sugrįžę mūsų žvalgai pra-
nešė: Žarėnų vieškelio mažomis grupėmis Telšių miesto pusėn
rieda vokiečių dviratininkai. Vieni kitus padrašindami išalkę
pabėgėliai skubiai paliko paežerę.

/.../

Pasiekę miestą, vėl susidūrėme su vokiečių dviratininkais.
Ruda uniforma, ant rankovių - metalinės juostelės su stilizuo-
tomis raidėmis „SS“, plieniniai šalmai, karabinai su saulėje bliz-
gančiais durtuvais, amunicija apkrauti juodi kariški dviračiai.
Supratau, kad tai -sukarintas esesininkų organizacijos būrys.

Šie negailestingi galvažudžiai įžengdavo į didesnius mies-
tus po to, kai juos užimdavo vermachto kareiviai.

¹ 1941 metų birželio 24 diena buvo antradienis.

/.../

Į rytus nugrumėjęs karas mums nelabai terūpėjo. Kur gyventi, kaip prasimaitinti, apsirengti? Retai lankiau sudegusius namus, nes viską, kas dar tikrą, su tėvu seniai iškapstėme. Vieną dieną neiškentęs dar kartą nuėjau. Pamatęs mane, Petras Česnauskis jau iš tolo ėmė šaukti:

- Girdėjai, rado nužudytus Tanį, Raką ir Puškorių. Išbėgdami rusai visus Telšių kalėjimo kalinius nukankino Rainiuose. Tėvai plaukus nuo galvos raunasi.

Sužinojęs daugiau apie žmogaus protu nesuvokiamas skerdynes Rainiuose, prisiminiau birželio 24-osios pavakarę prie Masčio ežero. Galingų variklių gausmas Telšių - Luokės kelyje, patrankos ir šautuvų šūviai. Kai kurie iš bėglių tvirtino girdėję gal šaukiant, o gal dainuojant. Paaiškėjus, kad kaliniai buvo ne sušaudyti, o užmušti strypais ar nudurti durtuvais, susimąščiau: gal tada, už dviejų - trijų kilometrų nuo mūsų, gaudžiant varikliams, ir vyko šios žudynės? Ar tik neskyrė man likimas išgirsti savo bendraamžių jei ne paskutines aimanas, tai bent žudynių aidą?

Žmonės pasakojo, kad rytojaus dieną radosi aplinkinių smalsuolių, kurie atėjo į Rainių miškelį, tikėdamiesi rasti nuo kareivių pastovio (manė jį čia buvus) likusių „trofėjų“. Kažkas vos neužmynė iš šviežiai supiltos žemės kyšančios rankos. Trijose tranšėjose, kiek pakasinėjus, rasti negiliai užkasti žmonių kūnai. Naujos, vokiečių okupacinės Telšių valdžios pareigūnams savo veiklą teko pradėti nuo lavonų iškasimo Rainių miškelyje. Birželio 28 d. buvo iškasti 73 kankinių ir du raudonarmiečių kūnai. Prie Džiuginėnų rasti ir dviejų mėginusių pabėgti politinių kalinių kūnai. Dėl žiaurių sužalojimų 46 aukų nepavyko atpažinti.

Rainių miškelių tragediją hitlerinės Vokietijos propagandistai panaudojo ideologinei kovai prieš bolševizmą. Tačiau tai padarė be kruopelytės pagarbos aukoms, jų artimiesiems. Į Rai-

nius atvežė mirčiai pasmerktus žydų vyrus, kuriuos privertė iškasti ir dar baisiau sudarkyti kankinių lavonus. Suguldytus eilėmis palaikęs nufotografavo. Nuotraukas išspausdino ant gero popieriaus išleistoje brošiūroje, įvairiomis kalbomis čia skaitytojai gąsdinti komunizmo pavojumi Europai ir visam pasauliui¹.

/.../

Šių eilučių autoriui teko pergyventi tą metą, kai Rainių tragedija buvo ką tik atsivėrusi, gyva, kraujuojanti žaizda, kai žmonės apie tai ir tekalbėjo, dalydamiesi šykščiomis žiniomis apie žiaurias skerdynes. Pasitelkus mano atmintyje išlikusius pasakojimus, taip pat žinant sovietinių pareigūnų mąstyseną, veiklos būdus, susipažinus su kai kuriais sovietiniais dokumentais, galima pamėginti atkurti tai, kas vyko tomis kruvinomis dienomis.

Kaip jau rašiau, pirmąją dar palyginti ramią karo dieną Telšių apskrities partinės ir sovietinės įstaigos pradėjo pakuoti savo dokumentus, kuriuos pirmiausia turėjo išgelbėti nuo vokiečių. Kareivių ir milicininkų saugomi partiniai ir sovietiniai darbuotojai karštingai krovė į sunkvežimius dėžes, lagaminus, ryšulius su įstaigų popieriais. Darbų įkarštyje Telšių apskrities partijos komiteto sekretoriui paskambino NKGB apskrities skyriaus viršininko pavaduotojas jaunesnysis leitenantas Kovaliovas ir pranešė, kad netrukus pas sekretorių atvyks jo viršininkas Petras Raslanas bei kiti draugai. Su Raslanu atėjo jo pavaduotojai, atvyko apskrities milicijos viršininkas Lapinskas, keli NKVD ir NKGB skyrių operatyviniai įgaliotiniai. Partijos komitetas ruošėsi pasitraukti vykdydamas Lietuvos KP(b) centro komiteto nurodymą, milicijos skyrius - vadovaudamasis vidaus reikalų komisariato įsakymu, tačiau Raslanas abiejų įstaigų vadovus įspėjo: be jų, tai yra saugumiečių,

¹ Tokia vokiška brošiūra kol kas nežinoma. O kad vokiečiai būtų vertę žydus dar tyčia darkyti lavonus - veikiau tų laikų arba vėlesni gandai.

leidimo iš Telšių pajudėti draudžiama. Jie, saugumiečiai, vykda tik Maskvos nurodymus.

Saugumietis Kovaliovas supažindino pasitarimo dalyvius su NKGB komisaro pasirašytu dokumentu, patvirtintu VKP(b) centro komiteto. Šis dokumentas įpareigojo partinius ir saugumo organus, bendrai veikiant, karo sąlygomis visiems kaltinamiems pagal BK 58 str. (politiniai kaltinimai) taikyti Stalino 1937 metais pasirašytą įsaką dėl supaprastinto teismų proceso. Tai reiškė, jog partiniai, sovietiniai ir saugumo organai privalo sudaryti laikinas specialiąsias komisijas politinėms byloms spręsti vietoje. Šių komisijų posėdžiai - uždari, nuosprendžiai - neskundžiami. Asmenys, kurie vienokiu ar kitokiu būdu nusiakalto sovietų valdžiai ir už tai yra nuteisti, tardomi, kalinami, kilus karui, negali būti išleisti iš įkalinimo arba palikti laisvėje. Specialiųjų komisijų paskelbtiems nuosprendžiams vykdyti pasitelkiami kariškiai.

Netrukus į partijos srities komitetą atvyko 8-osios armijos NKGB ypatingosios paskirties baudžiamojo būrio vadas. Pavardės nepasisakęs majoras pareiškė armijos politinio vadovo įsakymu turįs įvykdyti slaptą užduotį „Respublikos gatvė“ (šioje gatvėje, kaip jau minėjau, buvo kalėjimas). Jis privalęs gauti specialiosios komisijos narių pasirašytą nuosprendžio originalą su visų nuteistųjų pavardėmis. Taip pat jiems būtina apžiūrėti vietovę, kur bus vykdoma bausmė.

Sudaryti specialiąją komisiją ilgai netruko, nes Maskvos aiškiai buvo nurodyta, kokie pareigūnai turi į ją įeiti. Operacijos planą Raslanas su savo pavaldiniais jau buvo paruošęs, jame bevardį majorą labiausiai domino bausmės vykdymo vieta. Pasiūlyto Lieplaukės - Alsėdžių miškų masyvo iš karto buvo atsisakyta dėl iš vakarų artėjančio fronto.

Apskrities NKVD viršininkas Lapinskas pasiūlė nedidelį, bet nuošalų lapuočių mišką prie Varnių. Šį siūlymą sukritikavo

kontržvalgybininkai Čvanovas ir Pašninas: žvalgybos duomenimis, vokiečiai gali pulti nuo Žemaičių plento per Varnius Telšių link, kyla pavojus patekti į apsuptį. Rocius prisiminė prieš mėnesį vaikščiojęs miške prie Rainių kaimo ir matęs ten išskastas tris tranšėjas. Kaip jos atsirado ir kam reikalingos?

NKVD skyriaus operatyvinis įgaliotinis Liepa paaiškino, kad praėjusiais metais raudonarmiečiai šiame miške buvo įsiruosę stovyklą. Jie ir iškasė tranšėjas. Dabar jos tuščios, niekas jų nesaugo, žmonės ten neina baimindamiesi, kad užmi nuota. Liepa popieriaus lape nubraižė tos vietovės planėlį. Atvykėliui majorui vieta nelabai patiko, girdi, arti kelias ir sodybos. Tačiau telšiškiai jam nebeturėjo ko daugiau pasiūlyti ir majoras nusprendė pats apžiūrėti Rainių mišką.

Nukakęs su Rociumi, Liepa ir savo adjutantu į vietą ir ją apžiūrėjęs, jis liko patenkintas tranšėjomis, kurios visiškai tik numatytam tikslui, tereikėjo jas kiek pailginti ir paplatinti. Tačiau kelias ir viena sodyba, jo akimis, buvo per arti. Ir vis dėlto bevardis majoras nusprendė egzekuciją vykdyti prie Rainių. Pirma, trūko laiko ilgesnėms paieškoms. Antra, karininko galvoje subrendo planas kitu būdu laiduoti operacijos slaptumą; galbūt šį būdą iš anksto buvo numatyta taikyti tam tikromis sąlygomis. Atrodo, Telšių apskrities komunistų vadovo Domo Rociaus turėta abejonių dėl to, ką daryti su politiniais kaliniais. Jis pasiuntė šifruotą telegramą LKP (b) CK pirmajam sekretoriui Antanui Sniečkui: kaip elgtis? Sulaukė atsakymo: vadovaukitės centrinių ir karinių organų nurodymais. Pirmadienį Telšių kalėjimo administracija su tardytojais pradėjo politinių kalinių atranką.

Antradienio vakare į kalėjimą atvykusiai specialiajai komisijai buvo pateiktas patikslintas jų sąrašas. Kalėjimas dūzgė kaip bičių avilys. Kas šaukė reikalaudamas paleisti, kas giedojo Lietuvos himną, kas meldėsi. Prižiūrėtojai nedrįso kišti nosies į ka-

meras, tildė kalinius stovėdami už durų. Į kalėjimą atvykusiems Pociui¹ ir Raslanui vyr. prižiūrėtojas Pocevičius pasiskundė, jog nepavyksta sutramdyti kalinių. Pasirodęs (už perdėtą priekabumą Erke pramintas) prižiūrėtojas Vaitkus pranešė:

- Gatvėje renkasi žmonės, reikalauja paleisti kalinius.

- Paimk porą kareivių, išeišk ir pasakyk, kad kaliniams nieko blogo neatsitiks. Tvarkome dokumentus, po dienos kitos visus paleisime, - paliepė Raslanas.

Tarp kalinių greičiausiai buvo ir tokių, kurie ruošėsi rimtai kovai su sovietų valdžia. Tačiau dauguma naujosios santvarkos priešais buvo pripažinti dėl menkniekių. Jau socialinė politinių kalinių sudėtis rodo, kad sovietiniai represiniai organai kai kurių visuomenės sluoksnių atstovus laikė galimais komunistų priešininkais. Telšiuose kalėjo nemažai tarnautojų, ūkininkų, moksleivių, tai yra tų žmonių, kurie sudarė nepriklausomos Lietuvos valstybės atsparą ir buvo jos viltis. Tereikėjo menko skundo, ištarto neatsargaus žodžio, kad sovietinei santvarkai nepriimtinos „klasės“ atstovas pakliūtų už grotų. Tūkstančius jų iki prasidedant karui spėta ištremti į atšiaurias Sovietų Sąjungos vietas. Jeigu ne prasidėjęs karas, tokio likimo būtų susilaukę ir Telšiuose kalėję politiniai kaliniai.

Po sekmadieninio pasitarimo Rociaus kabinete bevardis majoras pirmadienį apie pietus su savo kareiviais atvyko į Rainingius. Iš pirmo žvilgsnio čia nieko nevyko. Ant vieškelio ir prie keletos hektarų miškelio šautuvus apgniauzę slampinėjo raudonarmiečių sargybiniai, kiti kalvos šlaite, nuo kurio buvo matyti blizgantis Masčio ežero paviršius, rausė apkasus. Į artimiausią sodybą majoras pasiuntė du kareivius, įsakęs nieko iš jos neišleisti. Vieškelyje kareiviai praeivius stabdė ir vijo atgal. Kaimas sunerimo: gal čia vyks smarkūs mūšiai? Majoro įsaky-

¹ Turėtų būti: Rociui. Greičiausiai korektūros klaida.

mu dvidešimt jaunesniojo leitenanto kareivių per dvi valandas privalėjo išvalyti ir pagal duotą planą pailginti ir paplatinti tris senas tranšėjas.

Išlipęs iš sunkvežimio kabinos ir išklausęs jaunesniojo leitenanto raportą, majoras nuėjo į miškelį patikrinti atlikto darbo. Apėjęs ratu duobes, dar kažką skaičiavo ir užsirašinėjo.

Po to pusė sargyboje buvusio būrio sulipo į sunkvežimį ir kartu su majoru grįžo į Telšius. Jaunesnysis leitenantas, likęs miške su tuzinu kareivių, sumažino sargybos postus, leido vyrams užkurti laužą ir išsivirti arbatos. Šie kareiviai su leitenantu praleis miškelyje dar dvi paras.

Trečiądienį apie pietus prie kalėjimo atžlegėjo tankas, privažiavo trys sunkvežimiai. Prie vieno buvo prikabinta keista priekaba su metaliniais ratais. Iš sunkvežimių išvirtę raudonarmiečiai apsupo kalėjimą. Kiti kareiviai liko kėbuluose, po neilgo pastovio sunkvežimiai įvežė juos į kalėjimo kiemą. Vargais negalais į jį buvo įtempta ir keistoji priekaba. Tankas su gaudžiančiu varikliu liko gatvėje.

Prižiūrėtojams patekti į garsiai šurmuliuojančias kameras darėsi vis sunkiau. Iš agentų, kurių tarp kalinių netrūko, sužinota: pirmos, erdviausios, kameros kaliniai ruošiasi šturmui. Sumanyta pulti pro prižiūrėtojo atvertas duris ir nuginkluoti sargybinius. Tačiau saugumiečių į kamerą įgrūstas provokatorius bematant išaiškino aršiausius maištininkus. Juos iškvietė po vieną ir vedė į kitas kameras.

Vokiečių spaudžiami raudonosios armijos likučiai su išlikusia technika perpildytuose vagonuose geležinkeliu ir aplinkiniais keliais traukėsi rytų kryptimi. Išniręs iš ilgos dulkėtos kolonos, į miestą pasuko pusantratonis sunkvežimis. Žinojo, kur važiuoti: sustojo prie kalėjimo, prie gaudžiančio tanko. Iš kabinos išsikepurnėjo odiniu paltu vilkintis papulkininkis su politinio vadovo ženklais. Neskustais pamėlusiais skruostais,

piktas. Sargybiniai ir net tanko bokštelyje budintis tankistas stropiai atidavinėjo jam pagarbą. Pasitikti atvykėlio puolė majoras su Raslanu.

- Ar pasiruošę? - be pasisveikinimo kreipėsi papulkininkis.

- Prieš valandą pradėjome aktyvinti veiksmus, - atsakė majoras.

Papulkininkis pažvelgė į laikrodį:

- Šiandien trečiadienis, keturiolika valanda. Vokiečiai jau Plungėje, ryt jie gali būti čia. Suprantate? Tai štai, užduočiai įvykdyti duodu keturias valandas. Nė minutės daugiau. Viskas!

Operacijos „Respublikos gatvė“ vykdytojai daugiau nebedelsė. Išgėrę po pusę stiklinės degtinės kareiviai šaudė į užremtų kamerų durų spynas, laužė dalbomis duris. Įsiveržę į kameras spardė, tomis pačiomis dalbomis daužė nusilpusius žmones. Seržantas Galkinas su prižiūrėtojais Pocevičium ir Žilinsku šūkalojo jiems duotame sąrašė įrašytų kalinių pavardes: nesi-priešinkite, išeikite geruoju, jus išveš už fronto linijos.

Raudonarmiečiai niekam neleido prisiartinti prie kalėjimo. Tik viena apsimetusi kurčia moterėlė nepaisydama sargybinių perspėjimų, praėjo pro kalėjimo langus, bet kas dedasi už jo sienų tegalėjo spėlioti, nes visus garsus slopino stiprus gatvėje stovinčio tanko motoro gausmas.

- Eidama pro kalėjimo vartus iš kiemo girdejau tik padrikas rusiškas komandas, - vėliau pasakojo ji.

Sargybos vyresnysis įsakė netoli stovinčiam kareiviui pavarėti invalidę toliau nuo kalėjimo.

- Gal taviškis šiame kalėjime uždarytas? - tyliai paklausė moteriškės kareivis.

- Vaikeli, čia visi saviškiai, - atsakė moteris. - Tik nieko bloga jiems nedarykite, paleiskite.

- Nieko bloga jiems neatsitiks, nusiraminkite ir eikite namo.

- Patikėjau, kad kareivis kalba nuoširdžiai, ir iš tiesų ramiau pasidarė, - vėliau kalbėjo moteris.

Kalėjime ne viskas vyko pagal budelių numatytą planą. Du išvesti į kiemą kaliniai puolė kareivį, stovėjusį prie laiptų į rūšį. Peršokę nuriedėjusį apačion sargybinių, užsibarikadavo virtuvėje. Naikintojų būrio politinis vadovas įsakė ant kojų atsistojusiam sargybiniui iškrapštyti užpuolikus iš rūsio - gyvus ar mirusius. Jam į pagalbą pasiuntė dar vieną kareivį. Iš rūsio sklido grumtynių triukšmas, keiksmas ir aimanos. Netrukus laiptais į kiemą buvo ištempti du lavonai suknežintomis galvomis.

Kol grumtasi rūsyje, sustojo kalinių laipinimas į sunkvežimius. Užmuštuosius drėbė į priekabą, kur jau tįsojo keli lavonai. Kareiviai toliau vedė į kiemą po vieną kalinį, į sunkvežimius pasmerktuosius laipino nuo greitosiomis čia pat statilių dirbtuvėse sukaltų suolų. Kėbule kalinius guldė veidu žemyn. Nepaklusniusios vanojo basliais ant sunkvežimio pakopų stovintys kareiviai. Pro bortų apačią ėmė sunktis kraujas. Ant kitų nudrėbtas leisgyvis kalinys rusiškai maldavo:

- Kareivi, užmušk mane dabar!

Pro kalėjimą saugojusius sargybinius veržėsi dvi vienuolės.

- Rusai, nešaudykite lietuvių, jie jums nieko blogo nepadarė! - rusiškai šaukė viena.

- Kas jums sakė, kad juos sušaudys? - dėjosi nustebejęs karininkas. - Išvešime už miesto ir paleisime.

- Dabar paleiskite, mums matant.

- Pasitraukite, netrukdykite, mes tik vykdome įsakymus.

Stumdydami šautuvų buožėmis sargybiniai jas nuvarė į artimiausią tarpuvartę. Ir neišleido tol, kol pro kalėjimo vartus išburzgė sunkvežimiai. Atsisėdę ant suguldytų kalinių, kareiviai kapitono įsakymu užtraukė prieš karą Sovietų Sąjungoje nuolat skambėjusią dainą:

Jeigu karas rytoj /.../

Mažiausias kalinio judesys - kumščio smūgis ar durtuvo dūris. Praeiviams kareiviai šaukė:

- Neatsisveikiname, mes dar sugrišime.

Tanko lydimą koloną pasuko į Luokės gatvę. Priekyje, per puskilometrį nutolęs, važiavo Rociaus opeliukas. Jame sėdėjo ir egzekucijai vadovaujantis majoras su adjutantu. Toliau riedėjo tankas ir sunkvežimiai su pasmerktaisiais bei jau antrą kartą degtinės gavusiais naikintojais.

Kaip sekėsi paliktam duobių saugoti kareivių batalionui, kuriam vadovavo jaunesnysis leitenantas Sidorovas? Dvi paras visų pamiršti vyrai neramiai įsiklausydavo į kiekvieną garsą, sklindantį iš vakarų pusės, slampinėjo pamiške, pasiruošę stropiai ginti labai svarbų karinį objektą - paslaptinę duobę.

Frontas vis labiau gaudė ne tik vakarų, bet ir pietų pusėje. Trečią dieną po vidurdienio pradėjo šaudyti tarp Telšių ir Lieplaukės išsidėsčiusi raudonarmiečių sunkioji artilerija. Vokiečiai pralaužė vakarinę liniją, į kurią buvo dedama daug vilčių, ir dabar tikriausiai šeiminkauja Žarėnuose - nuo jų iki čia tik keliolika kilometrų. Išsigandęs Sidorovas nutarė nelaukti vokiečių, o per Luokės miestelį patraukti Šiaulių link. Staiga visi sukluso: nuo Telšių artėjo tanko gausmas. Sidorovas skubiai užbėgo ant kalniuko. Artėjo raudonas tankas.

- Vokiečių tankai, - suriko jis.

Kaip pabaidytas kurapkų pulkas iš miško kareiviai per jų lauką nuskuodė į rytų pusę, tikėdamiesi, jog ten vokiečių dar nėra. Vėliau paaiškėjo, jog „raudonasis tankas“ tebuvo Plungės gaisrinės automobilis.

Netoli Rainių majoras įsakė opelio vairuotojui pasukti nedideliu keliuku į mišką.

Keista, kur dingo palikta apsauga ir jaunesnysis leitenantas Sidorovas? Kodėl niekas nepasitinka? Gal pasala? Ir majoras, ir Rocius ne juokais išsigando, tačiau kelio atgal nebuvo,

reikėjo veikti. Išsiritęs iš automobilio majoras pamojo kapitonui: per penkias minutes patikrinti mišką, pastatyti sargybos postus. Kareiviai neskubėdami sulindo į tankmę, perėjo mišką, tačiau nieko įtartino nerado.

Rocius, dar kartą pavaišinęs kareivius degtine, paaiškino:

- Sunkvežimiuose sėdi liaudies priešai - buržuaziniai pakalikai, buožės, šnipai ir išdavikai. Gavome vadovybės nurodymą nedelsiant visus šiuos klasinius priešus likviduoti.

Tankas suriaumojo, net ausyse suspengė. Pasmerktieji dėjavo, meldėsi ir šaukėsi Dievo. Toliau įvykiai klostėsi pagal iš anksto sudarytą scenarijų: leisgyves aukas keturi egzekutoriai tempė iš sunkvežimių ir metė ant žemės, du, sugriebę už rankų, tempė į mišką. Jame su strypais ir durtuvais laukė dar trys poros kareivių. Kiti privalėjo kiek galima talpia užmuštaisiais užpildyti duobes.

Netikėtai penki pasmerktieji pabandė nuginkluoti kareivius. Nepasisekė. Fiziškai ir moraliai nualinti kaliniai pritrūko jėgų - du iš jų egzekutoriai greitai sudorojo, tačiau kiti, nukratę nuo kojų batus, kiek įkabindami nubėgo Pakutuvėnų kaimo link.

Stovėdami netoli sunkvežimio ir gurkšnodami degtinę, suimtųjų išlaipinimą idėmiai stebėjo skerdynių organizatorių trijulė - Rocius, Raslanas ir majoras.

Pirmas nubėgančius kalinius pamatė Rocius. Vien minėtis, jeigu nors vienas mirtininkas ištrūks ir pasklis tiesa, jog Rocius - saviškių žudikas, varė iš proto.

- Žiūrėkite, žiūrėkite, kareiviai kalinius paleido, - griebė majorui už alkūnės Rocius.

- Vašia, Petia, pagaukite bėglius gyvus. Tik ypatingu atveju panaudokite ginklą.

Po penkiolikos minučių Džiuginėnų kaimo pusėje pasigirdo trys šūviai.

- Labai priešinosi, - aiškinosi vijikai. Rocius lengviau atsiduso.

Pagaliau iš sunkvežimio nutempta paskutinė auka. Kol grupė kareivių užkasinėjo lavonais užpildytas duobes, pasirodė ir vadovaujančioji trijulė. Davę kareiviams keletą nurodymų kaip geriau užmaskuoti žudynių vietą, grįžo atgal prie tanko.

Po keleto minučių paskutinis iš miško tankmės išlindęs kapitonas raportavo:

- Viskas padaryta labai gerai.

Kapitono ranką dėkodami spaudė majoras, Raslanas ir Rocius.

Paskubomis apsišluostę kruvinas rankas ir batus, egzekutoriai suvirto į mašinas ir visi nuvažiavo Luokės link.

Artėjo trumpa, šviesi birželio naktis. Privažiavusi nedidelį pakelės upelį, kolona sustojo. Išvirtę iš sunkvežimių kareiviai puolė prie vandens: plovė kruvinas rankas, veidus, valė vargingą kareivišką aprėdą ir pusbačius. Įtampa, nuovargis, alkoholis įveikė ir jaunos stiprius vyrus.

Sunkvežimių kolona, lydima tanko, Luokės miestelį pervaziavo birželio 26-osios rytą, maždaug tuo pačiu laiku, kai pirmieji vokiečių dviratininkai įvažiavo į Telšius. Tai buvo ketvirtadienis, penktoji karo diena.

Šie nusikaltėliai savo kelią krauju žymėjo ne tik Telšiuose, bet ir Plungės valsčiuje. Birželio 23 dieną atsitraukdamas NKGB raudonarmiečių batalionas, vietinių išdavikų vedamas, siautėjo Milašaičių, Mardosų, Varkalių bei Pakeru kaimuose - sušaudyti 23 gyventojai. Tiesa, čia jie nors priekabę turėjo - Mardosų kaimo ūkininkų Straukų sodyboje veikė 1940 metų rudenį įkurta ginkluoto pasipriešinimo sovietiniams okupantams pagrindinė grupė. Jos ginkluoti dalyviai neleido atsitraukiantiems raudonarmiečiams užminuoti ir susprogdinti Minijos upės Santakio tilto. Šūviais palydėjo atsitraukiantį raudo-

nosios armijos dalinį. Nelygioje kovoje žuvo visi keturi ūkininkai - broliai Straukai, greta, Pakeru kaime - tos pačios grupės nariai - Antanas Bertulis su žmona Adolfina, Varkalių kaime - Jundulas, Macijauskas, Milašaičių kaime - Beinorius ir kiti.

Telšių miesto kapinėse, tuoj už vartų, žiojėjo bendram kapui iškasta ilga ir plati duobė. Diena, atsimenu, buvo rami, karšta, nors saulę dengė debesys. Į Rainių kankinių perlaidojimą susirinko keli tūkstančiai žmonių.

Pamaldos už žuvusiuosius laikytos katedros šventoriuje, kur ir buvo sustatyti tamsūs karstai. Telšiuose laidoti ne visi nukankintieji, kitų palaikus išsivežė artimieji į savo tėviškes.

Matau nuo veido prakaitą braukiantį Rietavo valsčiaus viršaitį Bendiką, šalia stovi Antano Čiužo tėvai Ieva ir Antanas. Atrodė niekad nepasensiančio Antano Čiužo aukštą kaktą ir veidą išvagojo ryškios raukšlės. Vyro prilaikoma žmona nenuleidžia nuo akių nosinaitės. Jaunesnysis Čiužų sūnus Eduardas¹, mane pamatęs, kilsteli ranką. Pamėginęs prasibrauti pro žmones prie Čiužų, atsiremiu į moters petį. Savo akims netikiu: Juzefą! Ta pati mūsų amatų mokyklos siuvimo kurso moksleivė, draugavusi su Kaziu Puškorium.

- Pabūk su manim, Algi, aš viena, - sulaikė mane.

Prie krūtinės ji glaudė darželio gėlių puokštę su angelo plačiais paaukuotais sparnais paveiksliuku.

- Mano Angelas sargas, - pastebėjusi mano žvilgsnį, paaiškino. - Kaziukui nuo manęs ir, jei neprieštaraus, nuo tavęs.

Juzefos veidas pablyškęs, akys nesveikai paraudusios. Tai - ne tik skausmo, bet ir nepagydomos ligos ženklas. Norėdamas nuginti nuo savęs slogias mintis, pamėginu sugrįžti į praeitį.

- Juzefą, ar žinojai, kad jie ruošiasi bėgti į Vokietiją? Tada traukinyje ir tu Kaziuką lydėjai.

¹ Busimasis rašytojas Eduardas Cinzas.

- Garbės žodis, nežinojau. Sakė, važiuoja į Kretingą pažįstamam krosnį mūryti. Sakė, norim per atostogas užsidirbti. Kaziukas žadėjo pirkti sau ir man geresnius batelius. Su Juzefą pamažėle spraudėmės pro žmones arčiau prie kapo duobės. Žmonės prasiskirdavo pamatę išblyškusį Juzefos veidą, juodą skarelę ir gėles. Ant duobės krašto sustatyti karstai skleidė salsvą eglinių sakų, aliejinių dažų kvapą. Kapo duobę ir karstus pašventino Telšių katedros kunigas. Kalbėjo apskrities ir valsčių vadovai¹, žuvusiųjų giminaičiai. Smerkė bolševizmą ir komunistų kruvinas užmačias aklai vykdžiusius jų parankinius. Į karstų antvožus dusliai sutrinksėjo grumstai.

- Kur čia Kaziukas? - vos negriūdama duobėn pasilenkė Juzefą.

- Čia, Juzefa, čia, - parodžiau pirmą į akis papuolusį baigia-
mą užpilti žemėmis karstą; karstas gulė prie karsto, daugelyje
iš jų gulėjo neatpažinti palaikai.

Duobkasiai stropiai švytravo kastuvais.

- Šitas ar anas? - tebeabejojo Juzefą.

Nebeiškentęs griebiau išjos puokštės du žiedus ir mečiau
į duobę.

Atsitokėjusi įmetė duobėn gėles ir Juzefą. Karstus greitai
uždengė iš visų pusių beriamą žemę. O netrukus sukastą šiose
kapinėse nematyto didumo kauburį užklojo gėlių ir žalumynų
kalnas.

Prie kapinių vartų atsisveikinau su Juzefą. (Daugiau sutikti
jos neteko, sužinojau, kad dar vienerius metus pasirgusi mirė
džiova.) Grįžęs prie kapo, susiradau Čiužus. Jie žinojo, kuria-
me karste guli Tanis, dabar tvarkė gėles, uždegė žvakes. Kol
minia skirstėsi, visi tylėjome. Bendrą kapą, kuriame gulėjo ir
jos sūnus, ašaromis telaistė motina Ieva, neseniai žvali, pasiti-

¹ Laikiniosios vyriausybės paraginti, į pareigas jau buvo grįžę ankstesnieji Lietuvos pareigūnai.

kinti, o dabar susigūžusi, skausmo prislėgta moteris. Mes, vyrai, tvardėmės, nors man, prisiminus mokyklos suolą, reiklų, bet draugišką Tanio balsą, sudrėko akys.

Pirmas prabilo tėvas, kreipdamasis į mane:

- Nejaugi nežinojai, kad jie ruošiasi bėgti į Vokietiją?

- Nežinojau. Jie slapta veikė.

- Tėveli, - įsiterpė Eduardas, - juk to paties klausei Česnauskio, Sabaliausko, Urbšo. Kaip tu nesupranti, kad jie negalėjo niekam apie tai kalbėti.

- Kas ta mergina, kur su tavim buvo? - pakreipė kalbą tėvas.

- Kazio Puškoriaus panelė, Juzefą. Mokinosi siuvėja. Jie vienas kitą labai mylėjo. Baigę mokyklą žadėjo susituokti, - atsakiau nutaręs, jog neverta slėpti tiesos.

- Gal ir gerai, juk jau vyrais išaugote, - susimąstęs ištare senasis Čiužas, - nors mano laikais tokie dar karves ganydavo.

Kai išėjome į gatvę, prašneko visą laiką tylėjusi motina.

- O Tanis ar turėjo panelę? - netikėtai paklausė manęs.

Ką atsakyti? To tikrai nežinojau, net menkiausios užuominos negirdėjau. Bet motina, atrodo, norėjo, kad ir jos sūnus būtų patyręs šį šviesų jausmą.

- Turėjo, - tariau tyliai, tarsi atskleisdamas didelę paslaptį.

- Žiūrėk tu man, o namuose nesigyre, - lengvai patikėjo Eduardas.

- Kas ji, ar graži, kas jos tėvai? - pagyvėjo motina.

- Labai graži. Gaila, tik keletą kartų mačiau, nežinau nei vardo, nei kas tėvai, - melavau, nors šiame pramane galėjo būti ir teisybės.

/.../

*Iš atsiminimų knygos „Amžiaus slenksčiai”,
V: Valstiečių laikraštis, 2006*

DAR NE PASKUTINIS ŽODIS

Rainių miškas šiandien.

Sadistas žudikas, Lietuvos teismo nuteistas kalėti iki gyvos galvos, tačiau gyvenantis saugiai ir pagarboj - tai tik vienas pokarinių paradoksų, atskleidžiantis absoliutų teisingumo stygių ligi mūsų dienų. Tai iškalbina situacija. Asmuo, tarnavęs užsienio valstybei prieš savo šalį ir okupuojančios SSRS vardu padaręs nusikaltimus žmonijai bei karinius nusikaltimus, kai sovietų kariuomenė žudė bejėgius civilius gyventojus, vis dar globojamas posovietinėje Rusijoje, kuri tuo pačiu metu vaizduoja esanti savaip „demokratinė“ šalis ir normalių demokratijų partnerė.

Kai antrasis pasaulinis karas atvertė savo antrąjį puslapį, Adolfo Hitlerio vadovaujama Vokietija užpuolė ankstesniąją sąjungininkę - Josifo Stalino vadovaujamą SSRS. Lietuvos sovietinė okupacija tebuvo maža pirmojo puslapio dalis. Petras Rastlanas, jau daugelį metų prieš tai užverbuotas sovietinių slaptųjų tarnybų, nusikalto būdamas sovietinės NKVD karininkas. Ši Rusijos bolševikų revoliucijos raudonojo teroro organizacija, pradžioje buvusi CK, vėliau pavadinta NKVD ir visur žinoma KGB pavadinimu. Pagal Lietuvos įstatymus čekistai, veikusieji okupuotoje Lietuvoje, laikomi priklausiusiais organizuotai nusikalstamai struktūrai. SSRS sistemoje - karinėje struktūroje.

Pirmieji Lietuvos sovietinės okupacijos metai -1940-1941-ieji - jau buvo pažymėti despotiškais areštais, sąmoningai sukuriančiais teroro atmosferą, kuri buvo reikalinga siekiant greitai inkorporuoti šalį į SSRS, o kiek vėliau - masinėmis civilių gyventojų su jų šeimomis deportacijomis gyvuliniuose vagonuose ir galiausiai - neįtikėtinu į rytus bėgančios Raudonosios Armijos ir NKVD žiaurumu.

Tai, ką jie padarė 1941 m. birželio 24-25 d. Rainių miške lyje, nebuvo vien tik šių žudikų elgesio pavyzdys. Jis skyrėsi nebent mirtinai nukankintų aukų skaičiumi. Galima pacituoti kitų žmonių pasakojimus apie to meto žudynes:

„[...] Naktį ėjo rusų karinis dalinys pro tą [Panemunės Raudonojo Kryžiaus] sanatoriją, o iš ten kažkas paleido šūvį į kareivius. Jie tuoj apsupo sanatoriją, ir ėmė ieškoti, šovė. Iškrėtė visas palatas, palėpes, rūsius, pagaliau katilinėje rado penkis vyrus, tarp jų buvo kūrikas, naktinis sargas, du sanitarai ir vienas partizanas, katras ir šovė. Neturėdamas, kur dingti, jis ir ėpuolė pas tuos vyrus į katilinę, ir dar su šautuvu. Čia jį kareiviai ir sučiupo. Ir ką jūs manote, gal šitų vyrų jie pasigailėjo ir paliko juos ramybėje? Tų, kur nuo karo pradžios visai dar nebuvo iš sanatorijos išėję... [...] Visus penkis pasirišo spygliuota viela, išžiodė per burną, ties sprandu viela susuko ir taip surišę visus išsivarė. Ties ta vieta, kur dabar hidroelektrinė, persikėlė per Nemuną, atsivedė į Pažaislio mišką, visus žiauriai nukankino ir paliko. Po kelių dienų žmonės rado juos ir atpažino tik iš drabužių, kad tie patys.“ (J. Jakelaitis. Kas nors turėtų perskaityti. - Kaunas, 1996, 305 p.).

Išlikę gyvi kaliniai papasakodavo apie čekistų tardymo metodus.

„Liudija Stasys Žemelis, suimtas 1941 m. sausio 12 d. Skuodo rajone, tardytas Kretingoje:

... Žiauriai kojomis spardydavo, liepdavo prisipažinti ir „teisybę“ pasakyti. Rankų pirštus dėdavo tarp pagaliukų ir labai verždavo, verdavo į duris ir badydavo adatomis panagės. Saugume, pastatę prie sienos, šaudydavo pro ausis. Ant sušalusių kojų pirštų mindavo smarkiai trenkdami kulnėmis ir sakydavo: „Na, pasakysi, ką žinai, ar ne?“ Žinoma, žiemos metu sušalusių kojos yra labai skaudžios. Galvą trankydavo į sieną, veidu į ją pastatę. Skausmui sukelti trindavo kaktą į stalą, kruvinai prispaudę. Ausis draskydavo iki kraujo. Prie labai karštos krosnies pasodindavo storai apsirengusį ir po 10 val. tardydavo. Už rankų pakardavo prie karštos krosnies.“ (S.Kašauskas. Leisk, Viešpatie, numirti. V, 1990, p. 107-108.) Baisiomis egzekucijomis pasižymėjo ir vietiniai kolaborantai, kaip antai Juodupėje.

„...Nušovė jie daržuose Balčiūną.

Kaimynai jau žinojo, kas atsitiko, bet man vengė sakyti. Pagavo vieną žudiką - Deksnioką, tas persirengęs moteriškais rūbais bandė bėgti Latvijon. Pamažu sužinojome, kaip buvo.

Naktį vedė po vieną iš daboklės daržinėlėn ir kankino. Paleido kažkokį variklį, kad miestelis negirdėtų, kaip klykia mėsinėjami žmonės. Sako, kad kaimynas A.Milaknis, kuris dabar retai besirodo žmonėms, laikė daržinėlės duris. Kalpokui - nupjautas liežuvis, paleisti viduriai, šone nulupta oda. Petras Rinkevičius subjaurotas neatpažįstamai. Bulovo ištaškytos smegenys. Vasiliauskui - išdurtos akys, subadyta krūtinė, išverstos žarnos. Šukio visa galva sukapota. Žindulis... Pilkauskas... Stelionis... Kalno Balčiūnas... Skridulių Balčiūnas... Kanopa... Mažeikis...

Paryčiui pasiėmę didelį vežimą, sumetė ir nuvežė už 1,5 km į Paduobio mišką.

Tos pačios dienos vakare žmonės juos parvežė atgal, suguldė Šaulių klube. Po dviejų dienų palaidojo.

Žudikai iš Juodupės pabėgo 26-osios pavakarę. Vieni, sako, prausėsi tvenkinyje, kiti - Margevičiaus bute, buvusiam virš Vasiliausko.

Visi savi, kareivių nebuvo /.../“ (ten pat, p. 166).

Tarp Vyriausybės komisijos 1941 m. ir kitų įvykių aplinkybėms tirti surinktų ir jai atsiųstų parodymų skaitome: „parsi-vežė mama tėvą be galvos ir palaidojom Grūstės (netoli Sedos) kapinėse“; „miško pakrašty buvo apsistoję besitraukiantys į rytus paskutiniai tarybiniai aktyvistai ir raudonarmiečiai. Pamatę tris keliaujančius vyrus, juos vietoje sušaudė“; „aplinkui mėtėsi trijų rankų nuluptos odos, apipjautos pagal riešą ir numautos su visais nagais kaip pirštinės. Aš ir šiandien matau...”

Pagrindinis sovietinis „teisės aktas“, leidžiantis lengvai priimti mirties sprendimus, buvo išleistas dar iki Baltijos šalių okupacijos. Jis buvo taikomas jau vykusio karo lenkų belaisvams ir dėl jo tikrai ypatingos svarbos pasirašytas J. Stalino,

V.Molotovo, L. Berijos bei kitų valstybės vadovų. Ten mes galime matyti jų nustatytus mirties bausmės „įkalčius“.

„Stovyklose esantys karo belaisviai karininkai ir policininkai stengiasi tęsti savo kontrrevoliucinę veiklą, skleisdami antisovietinę propagandą. Kiekvienas iš jų tik ir telaukia savo išlaisvinimo tam, kad galėtų tęsti aktyvią veiklą prieš sovietų valdžią.“

Dokumento paraštėje liko pažymėti dar du vardai asmenų, patvirtinusių šią svarbią priežastį ir nuosprendį (Katynės žudynėms): draugai Kaganovičius ir Kalininas. Pastarojo nemirtingas vardas tapo suteiktas Karaliaučiaus-Kaliningrado miestui, kuris su aplinkiniu regionu netrukus virto dar didesne sovietų vykdomo genocido vieta.

Vis dėlto grįžtant į 1941 m. Lietuvą, kalinių, įtariamų rengus kokią sąmokslą prieš griūvantį sovietų režimą, egzekucijos buvo vykdomos vadovaujantis netgi ypatingesne ideologine ir emocine motyvacija. Jų varomoji jėga buvo protu nesuvokiama neapykanta. „Priešas“ buvo laikomas kaltu vien dėl tikimybės arba siekiant pagrįsti įtarimo faktą ir įvykusį areštą. Etikečių klįjavimas („fašistas“, „kontrrevoliucionierius“) buvo naudojamas pakeisti faktais neįrodomą kaltinimą ir padaryti jį paprasčiausia nebūtinu. „Teismą“ sudarydavo trys komunistų aktyvistai arba sovietų pareigūnai. Per kelias minutes priimtas „sprendimas“ reiškė tik vienintelę - mirties bausmę. Kaip matome iš daugelio tuo metu sukilusioje Lietuvoje buvusių atvejų, ypatin-
gai žiauriai kankinti tuos „nuteistuosius“, dar jaučiant ir kerštą, nežmoniškoms sieloms buvo tikras iškrypėliškas malonumas.

Tepaliudys dar viena iliustracija - aprašymas. Tai pasakojimas apie Kretingos NKVD kalėjimą, paskelbtas iš karto, bolševikams pabėgus iš Lietuvos. „Budeliams pasitraukus, vienuolyno teritorijoje netoli kapinių pakraščio atrasta kankinimų vieta. Čia auga keli medžiai, iš kurių vienas yra labai apdegintas ir apjuostas geležine juosta. Užkasti ir surasti lavonai liudija, kad žmonės buvo pakabinti ant medžio ir gyvi sudeginti. Daug už-

kastųjų dar papildomai buvo prispausti akmenimis, kas, kaip teigia gydytojas, reiškia, kad buvo užkasti dar gyvi. Kiti rasti su nulupta rankų oda, nuskalpuoti ar nukirstomis galvomis“ (Lietuvos archyvas: bolševizmo metai. - T.I. - Kaunas, 1942 m. 79 p.).

Viso to priežastis būdavo ne vien sužvėrėjusių nusikaltėlių prigimtis, tačiau turbūt nemažiau - sovietinis komunistinis auklėjimas. Nekęsti priešo, kuris net nenusipelno gyventi, kuris marksistinė kalba yra „klasinis priešas“; sąmoningai sunaikinti milijonus, dešimtis milijonų visoje SSRS. Ir viską bloga, ką jaučiate, nevaržomai išlieti tokio revoliucinio veiksmo metu. (Tarp kitko, beveik 100% etninis valymas Karaliaučiaus rajone 1944-1945 m. buvo vykdomas panašiu būdu, papildant jį nebent masiniu bet kokio amžiaus moterų prievartavimu).

Dar vienas paaiškinimas apie Lietuvoje vykdytą kankinimų panašumus - viela arba raiščiu užrišta atvira burna, kad aukos negalėtų pernelyg garsiai šaukti, o dar ir užvestieji motorai - tai turbūt privaloma metodika pagal specialią instrukciją. Sadizmą reguliavo nužmogėjusi valstybė.

Kaip paprastai, o panašiai ir Katynės atveju, jokie dar gyvi esantys budeliai nėra žinomi ir surasti dabartinėje Rusijoje tam, kad stotų prieš teisingumą. 1944 12 23, Kalėdų išvakarėse, grįžusios Raudonosios Armijos ir NKVD daliniai sudegino Alytaus rajono Klepočių kaimą, žudė jo gyventojus. Kita, tai yra Kūčių dieną sukrėsti žmonės vaikščiojo po sudeginčius Klepočių, Ryliškių, Lizdų, Miežionių, Druskininkų, Taručionių ir kitus dzūkų kaimus, rinko nušautus arba pastatuose sudeginčius vyrus. Vien trijuose kaimuose sunaikinta 45 sodybos, 27 nekalti žmonės - tėvai, vyrai, sūnūs. Jie nesipriešino; žudynių priežastis buvo tik teroras ir neapykanta ūkininkui. Parinktas „operacijai“ laikas - Kalėdos - kalba apie giluminį psichologinį sovietų terorą ir viso žmoniškumo paniekinimą. Daliniai, tad ir vadai žinomi, byla buvo iškelta, bet Rusija ignoravo teisinės pagalbos prašymą. Dar geriau žinomi 1991 m. Sausio ir Medininkų žudynių vykdytojai, tačiau Rusija nenustato jų adresų...

Žinant, kad joks oficialus Rusijos valdžios atsakymas ar pareiškimas nėra patikimas, Petras Raslanas - vis dėlto išimtis, kurios adresas oficialiai žinomas. Tai šiandieninės Rusijos vyriausybės ir teismų lakmuso popierėlis, patvirtinantis nekintamą nuo tada požiūrį bei pasirinkimą, kas nusikalstama, o kas ne.

Pritarimą žudynėms reiškė ir komunistų administracija okupuotoje Lietuvoje, kai suteikė P.Raslanui „LTSR nusipelnusio teisininko“ garbės vardą.

Kas jau kas, o Antanas Sniečkus ir kita senoji gvardija gerai žinojo apie šį nusikaltimą. P.Raslano karjerai tai nekludė. Įsaką apie minėto vardo suteikimą Rainių budeliui jau po A. Sniečkaus mirties pasirašė M.Šumauskas. Tai raiški charakteristika viso ano laikotarpio kolaborantinei valdžiai. Kitas žudikas, D.Rocius, irgi parašęs A.Sniečkui pasiaiškinimą, toliau liko Maskvoje priglautu LSSR „viceprezidentu" - J.Paleckio pavaduotoju. Tiesa, neilgam - pasiūstas partizanauti į užfrontę žuvo. Nepaisant Rainių žudynių kaltės visokeriopai pagerbtas. Tačiau sovietinės mitologijos mėgėjams tiesa žinotina.

Rainių bylos istorija, beje, kai ką paaiškina ir apie tokia naujosios nepriklausomos Lietuvos problemą kaip paveldėtoji sovietinė teisėsauga. Kaip regis, ypatingais atvejais ji tebeliko priklausoma, įtakojama senųjų politinių ir klaninių ryšių, tad „saviems“, kaip anuomet P.Raslanui, pagelbstinti ir maloninga. Ligi šiol pasitaiko keistų, klaidomis ir neišmanymu nepaaiškinamų sprendimų, tačiau suprantamų, kai sušmėkšo buvę KGB darbuotojai arba agentai.

Ką dar galėtume pasakyti? Paskutinį žodį tars Hagos ar kuris nors kitas tarptautinis tribunolas, skirtas vykdyti teisingumą visų sovietinių karo nusikaltimų ir nusikaltėlių atžvilgiu.

Naudodamasis proga, norėčiau pareikšti nuoširdžią padėką už ELP-ED frakcijos Europos Parlamente suteiktą pagalbą paskelbiant šį dokumentų rinkinį.

Vytautas Landsbergis
Europos Parlamento narys

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

Abromavičius J.	291
Adamkus V	284, 285
Adomaitis J.	51, 264
Agejevas	15, 343
Aleksandravičiai	121
Aleksandravičius Jonas ¹	35
Aleksandravičius (<i>menininkas</i>) ²	73
Amantienė D.	213
Andriuška J.	228
Anilionis P	127, 129
Antanavičius (<i>kazkuris iš nužudytųjų</i>)	36, 59, 60, 85, 228
Antanavičius Alf.	232, 236
Antanavičius Antanas	69, 221, 230, 233, 265
Antanavičius Jonas	69, 221, 230, 233, 265
Antanavičius Juozas	18, 30, 221, 230, 233, 265
Antanėlis	23
Anulienė S.	238
Anušauskas A.	14
Arminas J.	38
Asovskis A.	213, 218
Astrauskas V	176, 178, 325
Avilys	110
Azlauskas	254
Babraitis P	208, 211, 212, 327
Bachmanas Liudvikas	18, 36, 40, 63, 221, 230, 233
Bagdonas R.	190, 198, 207, 209, 257, 297
Bajorūnas A.	85
Balčiūnas (Kalno)	365
Balčiūnas (Skridulių)	365
Balčiūnas G.	288, 290
Balčiūnas	365
Balkontaitė O.	112, 114, 116
Balniškaitė	264

¹ Prie Rainių žudynių aukų pavardžių surašyti vardai.

² Skliaustuose ir kursyvu pridėdama informacija, padedanti identifikuoti asmenį, arba atvirkščiai, kuomet neįmanoma tiksliai nustatyti, kuris asmuo minimas, o laužtiniuose skliaustuose - įvairiuose knygoje esančiuose dokumentuose randama kitokia tos pačios pavardės forma.

Balsevičius E	228, 239
Balsevičius Povilas	18, 35, 54, 86, 141, 221, 230, 233
Balsevičius Stasys	36, 64, 86, 141, 221, 230, 233
Balsys A.	228
Baltinas E.	147, 310
Baltramiejūnas Albinas	18, 30, 63, 221, 230, 233
Baltrimaitis Kazys	18, 30, 221, 230, 233, 265
Baltruška U.	68
Baltušis - Žemaitis E	68
Balvočius	264
Baracevičius A.	210
Barauskas V	179, 197
Barkauskas	106
Bauža A.	92, 93, 94, 98, 264, 271
Bazaras J.	124, 225
Bažadragis V	87
Beimavičius [Beima] Juozas	18, 64, 85, 221, 229, 230, 233, 310
Beinorius	358
Bendikas	358
Berija L.	366
Berytė A.	228
Bernotas A.	177
Bernotavičius G.	210
Bernotienė-Sūdžiūtė O.	189
Bertašius J.	251
Bertulienė A.	358
Bertulis A.	358
Betingis K.	206, 294
Bieliauskas F.	68
Bimba A.	309
Birbilas V	218, 232, 247, 305, 316
Bykovas D.	12
Brazauskas A.	178, 325
Briedis B.	87
Bružienė-Mikalauskaitė J.	184
Bubelė Steponas	35, 52, 221, 229, 230, 233, 244, 259
Bučys [Bučiuss] Kostas	18, 30, 59, 111, 221, 230, 233, 266, 267, 339, 340, 342
Budginas	48, 337
Budrienė	184

Bulovas	365
Bumblauskas A.	228, 241
Bumblys Juozas	221, 228, 230, 233
Bunkienė D.	185
Burbulienė D.	232, 247
Burokas J.	155
Burokevičius M.	167
Butenis	184
Butkus Adolfas	221, 230, 233
Butrimai	267
Butrimas L.	227
Cinzas [Čiužas] E.	266, 267, 310, 358
Cvirka P	68
Čepas R.	254
Čepauskas	120
Česnauskis E	347
Česnauskis	342, 360
Čiurinskas Andrius	69, 221, 228, 230, 233
Čiužai	358, 359, 360
Čiužas [Šiužas] Antanas	18, 34, 52, 221, 228, 230, 233, 244, 266, 310, 339, 342, 343, 358,
Čiužienė I.	358, 359
Dabašinskienė J.	228
Dacienė S.	228
Daknevičius Stasys	221, 230, 233
Damanskienė A.J.	232, 236
Dambrauskas	126
Dampis	253, 270
Darbutai	267
Darbutas J.	228
Daubaras A.	187, 188
Daukantas	23
Daukša Pranas	69, 221, 230, 233, 237, 238
Daukšienė S.	237
Dausinas	264
Deksniokas	365
Derkintis A.	252, 267
Dibisteris Antanas	69, 72, 221, 228, 230, 233, 236
Didžiulis-Grosmanas	70
Dirgelienė K.	228

Doncovas [Donskovas]	100, 251, 272
Dulksnys M.	228
Dušanskienė T.	146
Dušanskis N.	45, 49, 92, 95, 96, 99, 103, 141, 144, 145, 146, 147, 148, 183, 209, 263, 264, 294, 301, 302, 310, 319, 322, 323, 337
Eismuntas [Eismontas] E.	145, 148, 209, 294, 302, 310, 323
Gaidžiai	275, 276
Gailius Vaclovas	221, 229, 230, 233
Gajauskas B.	148, 302
Galdikas	85
Galdikas Kazimieras	221, 230, 233
Galdikienė T.	238
Galginaitis J.	179
Galkinas A.	13, 16, 45, 47, 48, 83, 92, 93, 95, 96, 98, 101, 103, 104, 244, 264, 271, 309, 353
Galminas A.	186
Garbaravičienė B.	275
Garmus A.	177, 179, 180
Garnys S.	317
Gaudutis Augustinas	30, 69, 221, 230, 233
Gaudutis J.	198, 207, 209, 297, 303
Gedvilas M.	68
Geležinis Ignas	69, 221, 228, 230, 233
Genys P	256
Girševna E.	312
Gladkovas P	12, 88, 92, 97,
Glazauskas Henrikas	69, 72, 221, 228, 230, 233, 244
Glušauskas	72
Goebbelsas J.	311
Gorbačiovas M.	319
Gricienė V	237
Gudonis A.	72
Gudžiūnas K.	210
Gurauskas	183
Gureckas J.	177
Gutmanas	45, 66, 73, 76, 77, 78, 251, 256, 262, 337

Guzevičius A.	68, 244
Gužauskas Pranas	36, 58, 69, 221, 228, 230, 233, 244
Heimanas	45, 46, 79, 251, 262, 264, 337
Henkelis	344
Hitleris A.	82, 83, 87, 138, 243, 363
Iljušenka V	277
Ingelevičiai	270
Ivanickis O.	265
Ivaškevičiūtė D.	186
Jablonskis J.	232, 235
Jablonskis Juozas	221, 230, 233, 235
Jagminas Aloyzas	300
Jagminas Adolfas	30, 40, 69
Jakelaitis J.	364
Jakštas Jonas	64, 69, 113, 114, 221, 226, 230, 233, 236, 238, 240, 241
Jakštas V	228, 232, 236, 239, 240
Jakštienė D.	238
Jančys A.	308
Jankauskas Aleksas	18, 62, 72, 221, 230, 233
Jarmolajev	134, 135
Jarmusevičius V	152
Jasas	264
Jermolajėvas [Ermolajėvas, Jarmolajėvas]	48, 90, 94, 100, 101, 196, 206, 213, 221, 224, 230, 232, 242, 309, 321, 337
Jocys Stasys	221, 230, 233
Jogminas Adolfas	85, 221, 228, 230, 233
Jokubauskienė	120
Jonaitis R.	198, 207, 297
Jonušauskienė J.	182, 336
Jonušienė K.	232, 236
Jucius E	105, 228
Jučinskienė O.	228
Jundulas	358
Juodikis	23
Juozelaitis V	232
Jurgutis J.	311
Jurkus	23
Juzeliūnas J.	177
Kabaila	45, 117, 264, 337

Kaganovičius	366
Kalainis B.	307
Kalėda	341
Kalininas	366
Kalpokas	365
Kanopa	365
Kardelis Povilas	222, 231, 233
Karietka	45, 337
Kasparas K.	316
Kaša	90, 224, 242
Kašauskas S.	100, 196, 251, 254, 257, 260, 274, 300, 314, 316, 320, 364
Kašauskienė V	177
Katkus K.	239
Katkus Kazys	30, 72, 221, 228, 230, 233, 239
Kaulakis G.	210
Kaulius Kazimieras	221, 228, 230, 233
Kaveckas [Kareckis] Vladas	69, 86, 222, 229, 231, 233
Kavolis [Kovalis, Kavolius] Boleslovas	18, 142, 222, 231, 233
Kavolis [Kovalis] Petras	34, 69, 52, 222, 231, 233
Kazlauskas (<i>prižiūrėtojas</i>)	120
Kazlauskas Povilas	62, 222, 231, 233
Kazlauskas Z.	116, 227
Kemtys	341
Kilčauskas S.	227
Kirkutis	116
Kirstukas B.	167
Kiševičius [Kisevičius] Karolis	30, 222, 228, 231, 233
Klabinas A.	70
Knezevičius V	210
Kobečkis S.	120
Kompanijec(as) M. [Kompanec(as), Kampanecas, Kompanjanecas]	90, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 196, 201, 206, 213, 221, 224, 230, 232, 234, 235, 242, 245, 246, 309, 321, 323
Kontrimas P	209, 210
Korozovas	92
Korza Boleslovas	63, 69, 72, 113, 114, 115, 222, 226, 229, 231, 233, 240, 241
Košuba VA.	71, 73
Kovaliovas	16, 348, 349

Kovarskas K.	216, 218
Kriščiūnas V	210
Krištopaitienė O.	205
Križanauskas V	228
Križanauskienė P	228
Križinauskas [Križenauskas, Kryžianauskas] Bronius	36, 58, 69, 142, 222, 231, 233
Kublickas	48, 337
Kumpa V	179, 180
Kuodis	23
Kuolelis J.	164
Kuša Leonas	63, 69, 222, 231, 233
Kuzminskas	112, 114, 115, 226
Kvedaras Juozas	30, 221, 231, 233
Landsbergis V	10, 16, 206, 278, 279, 281, 287, 289, 291, 292, 293, 294, 305, 306, 314, 332, 334, 368
Lankauskas A.	87
Lapienė O.	232
Lapienė O.R	228, 236
Lapienis	126
Lapinskas	16, 348, 349
Lauraitis	80
Laurinkus M.	178
Lekavičius J.	228, 241
Lengvenis Mikas [Lengvinas]	18, 222, 231, 233
Leninas	68, 128
Lesutis J.	340
Levinas	341, 342
Liaudanskis	270
Liepa	350
Likauskai	150
Lileikis Vitoldas [Vytautas]	69, 72, 222, 228, 231, 233, 244
Lionginas Mikas	222, 231, 233
Lisauskas	186, 187
Liutkevičiūtė M.	258
Lopata	184
Lukauskas Pranas	222, 228, 231, 233
Lukošiai	184
Lukošiūnas A.	186
Lukošius	264, 270

Macijauskas	358
Mačukas D.	187, 188
Malakauskas Liudas	69, 72, 222, 228
Malakauskas R.	228, 231, 233, 244
Malakauskienė D.	228
Margevičius	365
Markauskienė R	210
Markevičienė R	163
Markevičius V	254
Maskolenka Petras	122, 123, 124, 222, 226, 231, 233, 237
Maskolenkienė J.	228, 237
Matonis A. J.	189
Matuzevičienė	209
Matuzevičienė N.	232, 247
Mažeikis	365
Mažonas K.	122
Meiženis F.	185
Merkelis A.	27
Meskupas I.	68, 149
Michejevas Georgijus	222, 231
Mikalauskas A.	184
Mikelionis V	228
Miknius A.	117
Mikuta	186
Mikuta [Mikūta] V	227, 270
Mikuta A.	108, 228
Mikuta B.	227
Mikutavičius R.	291
Mikūtos	267
Milaknis A.	365
Milienė - Tamašauskienė A.	259
Milius [Milfus] Jonas	18, 54, 222, 229, 231, 233
Milkus R.	210
Mindelienė E.	146, 147
Mindelis G.	146
Mineikis A.	276, 277
Minkevičius A.	92, 93, 95, 96, 98, 99, 103, 104, 337
Mironovas B.	83, 93, 94, 243, 262
Mocius	137

Molotovas V	344, 366
Monkevičius S.A.	15, 339
Montrimas J.	186
Montvydas Antanas	222, 231, 233
Montvydienė B.B.	228
Morozovas	16, 142, 271, 343
Motieka K.	178
Motuzas Vladas [Vincas]	18, 59, 222, 231, 233, 235, 237
Motuzas V	232, 235
Muleris N.	318
Naujalis S.	165
Nikolajus II	317
Norkutė J.	238
Norvaiša Motiejus	18, 222, 231, 233
Novikovas A.	178
Olšauskas	23
Osipovas	134, 135
Pabarčius [Pabarščius] Vaclovas 56,	222, 228, 231, 233
Pagojus S.	227, 238
Pakalniškis Liudas	18, 222, 231, 233
Pakeltis	186
Paleckis J.	68, 70, 94, 368
Parafionavičius Zigmas	18, 222, 231, 233, 237
Pašninas	16, 350
Paukštys	189
Paulaitis	127
Paulauskai	267
Paulauskas A.	211, 212, 214, 293, 294, 295, 301, 303, 304, 314, 328, 329, 330, 334
Paulauskas Kazys	222, 229, 231, 233
Paulenko E.	92, 99
Peckus	41, 42, 43, 80, 252, 268
Pėdnyčia K.	206, 216, 220, 291, 292, 296, 334
Penčyla	73
Petkevičius J.	120, 121, 182
Petraškevičienė K.G.	227
Petrauskas A.	154
Petrauskas Kipras	268, 270, 311
Petrauskas Kazimieras	167

Petrauskienė P	154
Petravičius	73
Petronaitis Vladas	14, 222, 228, 231, 233, 236
Petrulis	264
Pilibaitis [Pilybaitis] A.	45, 51, 77, 79, 251, 262, 337
Pilkauskas	365
Pintveris A.	255
Plechavičius	109, 110, 111, 227, 258
Plechavičius P	310
Pliopys G.	298
Plumpa	137
Pocevičius	13, 83, 98, 244, 264, 271, 309, 351, 353
Pociai	267
Pošiūnas P	179
Pozdniakovas N.	68
Prapiestis J.	178, 179, 180, 192, 321, 324, 325
Preikšas K.	68
Priferis	340
Punys S.	297
Puškorius Kazys	18, 30, 222, 228, 231, 233, 244, 266, 339, 342, 343, 347, 358, 360
Raibužis	125, 264
Raibužis A.	85
Rakas Adomas	18, 30, 222, 228, 231, 233, 244, 339, 342, 343, 347
Ramanauskas	23
Ramanauskas - Vanagas A.	148, 337
Raslanas [Roslanas] R	10, 13, 45, 47, 49, 83, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 102, 106, 121, 136, 142, 143, 144, 145, 149, 150, 152, 156, 157, 158, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 183, 186, 196, 201, 202, 204, 205, 206, 208, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 228, 229, 231, 232, 234, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 259, 261, 262, 263, 264, 270, 271, 272, 275, 276, 277, 286, 287, 288,

	289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 321, 322, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 348, 349, 351, 353, 356, 357, 363, 368
Razgus P	188, 189
Reinikovas V	39, 125, 337
Repšienė D.	203
Ribokas R.	213
Riepšas K.	92, 95, 96, 99, 103, 104, 141, 142, 143, 337
Rimkus	140
Rinkevičius P	365
Rocienė A.	87
Rocius D. [Ročius]	13, 45, 47, 70, 73, 78, 79, 82, 89, 90, 92, 93, 94, 96, 98, 99, 100, 101, 106, 121, 125, 182, 185, 187, 188, 196, 201, 206, 213, 221, 224, 225, 232, 234, 242, 243, 244, 245, 246, 254, 257, 261, 262, 263, 264, 266, 271, 272, 299, 301, 308, 309, 321, 337, 350, 351, 355, 356, 357, 368
Rodionovas A.	147, 310
Roslanas [Raslanas] A.	205, 316, 317, 318, 319
Rozauskas E.	12
Rozenbaumas	340, 341, 342
Rubinas A.	227, 258
Rubinas V	109
Rudauskas K.	291
Rudokas (<i>kazkuris iš nužudytųjų</i>)	122, 123, 226
Rudokas Andrius	30, 222, 231, 233, 237
Rudokas Jonas	222, 231, 233, 237
Rusteika A.	210
Sabaitis V	210
Sabaliauskas	104, 360
Sabaliauskienė A.	232

Sabanskis C.	178, 191, 257, 260
Sabutis L.	173, 176, 179, 180, 190, 198, 207, 208, 294, 297, 313, 320, 321, 322
Sacharovas	137
Sadūnaitė	138
Saja K.	257
Sakalauskas V	178
Sakelis Zigmas	47, 58, 86, 119, 182, 189, 222, 228, 231, 233, 236
Savoniakienė G.	232, 236
Selenis V	124, 125, 251, 261, 262, 264, 337
Sidaravičius K.	85
Sidorovas	16, 355
Simanavičius P	87
Simutis (<i>kažkuris iš nužudytųjų</i>)	124
Simutis Adomas	18, 64, 124, 222, 231, 233, 237, 238
Simutis Julius	18, 63, 124, 222, 231, 233
Simutis L.	15, 126, 127, 136, 140, 232, 237
Skinkys J.	87
Skridla I.	312
Skuodis	140
Skuratovas J.	315
Skurvydienė A.	117
Slušnys	184
Smailys A.	192
Smailys R.	126
Smetona A.	155
Smith A.E.	335
Sniečkus A.	12, 13, 28, 68, 70, 82, 88, 97, 98, 100, 101, 102, 144, 165, 202, 223, 225, 242, 243, 245, 254, 271, 299, 300, 301, 309, 350, 368
Songaila	75, 77
Songaila Vladas [Sungaila]	69, 86, 141, 222, 231, 233
Songailaitė L.	232
Sparnauskas	183
Stačiokas S.	178
Stalinas J.	9, 70, 138, 255, 256, 263, 340, 343, 349, 363, 365

Stankaras A.	210
Stankus K.	120
Staugaitis	23
Stelionis	365
Stepankovas V	277
Stepučinskas A.	204, 211, 293, 295, 297, 298, 301, 302, 303, 314, 315, 326,
Stonys	182, 264
Straukai	357, 358
Stukas B.	237
Stukas Feliksas	18, 222, 231, 233, 236, 237, 238
Stulginskis S.	215, 216, 297, 299
Sudaris K.	122, 226
Sūdžius E	188, 189
Svarinskas A.	126, 127, 128, 129, 130, 136, 137, 140, 338
Svilas	23
Šadreika V	178
Šakalys S.	228
Šakenis [Šakenis] Zenonas	18, 142, 222, 231, 233
Šalčius Edmundas	69, 222, 228, 231, 233
Šalkauskas Česlovas	69, 84, 222, 231, 233, 266
Šapalas J.	104, 112, 226, 240
Ščiuka A.	151, 166
Šedbaras S.	238
Šeras	73, 182
Šerys J.	177, 179, 180, 181, 190, 196, 320
Šiaulienė-Inčiūraitė	182, 336
Šiaulys	341
Šikšnius P	340, 344
Šimkus P	198, 207, 297
Širvys	270
Šiušaitė A.	174
Škimelis	85
Šleinius [Šleiny] Jonas	63, 72, 222, 231, 233
Štaras P.	138
Šukys	365
Šumauskas M.	165, 368
Švedas	179

Tamkevičius S.	127, 130, 138, 140
Tarvainis Zenonas	18, 36, 65, 72, 85, 222, 229, 231, 233, 244, 266, 267, 310
Taurinskas G.	205
Taurinskas M. J.	144, 208, 209, 244, 261, 301, 323
Telšinskis [Telšinskas] Jonas	69, 222, 229, 231, 233
Tiškienė I.	46
Tiškinas	253, 270
Tomkus J.	72
Trifonova M.	317
Trofimovas V	317
Truska [Triuška, Truska] Juozas	69, 84, 222, 231, 233, 236, 247
Tumas	83
Tumbrotas P	232, 236
Tumėnas K.	163
Turskis Juozas	107, 227
Turskis Jonas	267
Umbrasas S.D.	178, 179, 180, 196
Urbanavičius J.	334
Urbšas	360
Vaicekauskas V	275
Vaičius A.	274
Vaineikienė S.	311
Vaitkienė-Gintalienė	185
Vaitkus A.	30, 39, 45, 46, 48, 49, 51, 73, 75, 78, 79, 106, 117, 120, 125, 185, 251, 253, 262, 263, 264, 337, 351
Vaitkus B.	185
Vaitkus J.	117
Vaitkutė Z.	185
Vaivada V	185
Valentukevičius R.	216, 217, 218, 231, 297, 304, 307
Varanka	73
Vasiliauskas	365
Vėlavičius	120
Venckus	186
Venclova G.	178
Vičius Jurgis	222, 228, 231, 233
Vilainis A.	34
Vilčinskas A.	228

Vilčinskas Povilas	69, 104, 222, 229, 231, 233
Vilutis J.	97, 102, 198, 199, 207, 208, 210, 225, 257, 292, 293, 295, 297, 298, 299, 300, 303, 313
Vilutis L.	106, 300
Vilutis V	147, 310
Virakas J.	273
Visockienė J.	232, 236
Visockis	15, 343
Višinskis F.	252, 267
Vitkauskas V	68
Vitkus	106
Vitkus J.	212, 213, 214, 297, 298, 301, 329
Vizgaudas B.	120, 225, 241
Vyšniauskas A.	188, 189
Voverienė O.	336
Zaušinskis	120
Zedelis V	198, 204, 205, 207, 209, 297, 302, 314
Zeniauskai	267
Žalimas R	48, 82, 125, 251, 261, 264, 273, 309, 337
Ždanovas [Čvanovas]	16, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 101, 103, 104, 196, 206, 213, 221, 224, 230, 232, 242, 309, 321, 337, 350
Želvys	264
Žemaitis Pr.	74
Žemelis S.	364
Žilevičius J.	186, 187
Žilevičius V	227
Žilinskas	251, 353
Žilytė A.	109, 110, 182, 253, 258, 269
Žimkus K.	181
Žindulis	365
Žūta	183
Žutautas A.	46, 49, 75, 76, 77, 136, 251, 256, 262, 263, 264,
Žvirzdinas [Žvirgždynas] Herminegildas	18, 72, 119, 222, 228, 231, 233, 266

Knygoje panaudota medžiaga iš:

Lietuvos ypatingojo archyvo fondų

Lietuvos valstybės centrinio archyvo fondų

Šiaulių apygardos teismo archyvo fondų

Vytauto Landsbergio asmeninio archyvo

Nuotraukų šaltiniai:

Genocido aukų muziejus

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras

Lietuvos centrinis valstybės archyvas

Lietuvių archyvas: bolševizmo metai. T.I, Kaunas, 1942

Raudonoji žvaigždė. JAV, 1950

Viršelis:

1. Lietuviškas kryžius Rainių žudynių vietoje. Nuotr. aut. A.Beresnevičius

2. Rainių koplyčia. Nuotr. aut. A.Beresnevičius

Pamirštas SSRS karo nusikaltimas

Rainiai 1941 06 24-25

2007 02 12. 24 leidyb. apsk. 1.

Išleido ir spausdino UAB „Baltijos kopija“,

Kareivių g. 13b, LT-09109 Vilnius.

